P. PALMEOS

KARJALA VALDAI MURRAK

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
EMAKEELE SELTSI TOIMETISED Nr. 5

P. PALMEOS

KARJALA VALDAI MURRAK

TALLINN 1962

Trükitud Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Toimetus- ja Kirjastusnõukogu otsusel

*

TKN nr. 433

*

Toimetaja P. Ariste

EESSÕNA

Järgnevas töös esitatakse materjali karjala keele Valdai murrakust. Seda kõneldakse Valdai kõrgustikul Vene NFSV Novgorodi oblasti mõnede metsakülade elanike hulgas. Karjalased pole seal põlised kohalikud elanikud, vaid umbes kolm sajandit tagasi sisserännanud karjala talupoegade järglased. Karjalased olid põgenenud oma endistest asukohtadest Laadoga järve mailt Rootsi feodaalse riigi surve eest [1] ning Valdai suurte metsade rüpes ja kaunite järvede kaldail endile uue kodu leidnud.

Trükis ilmunud ainestikku pole Novgorodi oblasti karjala murrakute kohta palju. Esimesed ülestähendused pärinevad soomlastelt. Nimelt käis 1892. a. kevadtalvel seal V. R. Petrelius, kes on kirja pannud muinasjutte, mõistatusi ja rahvalaule. 1906. a. on olnud rahvalaule kogumas V. Salminen ja 1911. a. on Novgorodi karjalaste külades liikunud V. Kujola. Nende kogujate materjale on avaldanud E. Leskinen teoses «Karjalan kielen näytteitä» I (1932) ja A. R. Niemi teoses «Suomen kansan vanhat runot» II (1927).

Tartu Riiklikus Ülikoolis algas karjala Valdai murraku uurimine kümme aastat tagasi. Nimelt saatis ülikooli rektor prof. P. Ariste ettepanekul 1951. a. Valdai rajooni täitevkomiteele järelepärimise sealsete karjalaste kohta. Saabunud vastuses loetleti järgmised külad ühes nendes elavate karjalaste arvuga: Navolok (3 inimest), Haritonihha (9), Gvozdki (4), Kostelovo (11), Starina (23), Trufanovo (5), Makušina (3), Markova (70), Neb-

[1] Vt. selle kohta lähemalt: А. С. Жербин, Переселение карел в Россию в XVII веке, Петрозаводск 1956, lk. 37 jj.; Д. В. Бубрих, Происхождение карельского народа, Петрозаводск 1947, lk. 42; Очерки истории СССР. Период феодализма XVII в. Под редакцией доктора исторических наук А. А. Новосельского, кандидата исторических наук Н. В. Устюгова, Москва 1955, lk. 763 jj.; Pertti Virtaranta, Tverin karjalaisten entistä elämää, Porvoo-Helsinki (1961), lk. 29 jj.

litša (72), Jakonovo (21), Jablonka (15), Okunovo (5). «Kõik oskavad kõnelda karjala keelt, aga igapäevases elus kasutavad suuremalt osalt vene keelt,» öeldi kirjas.

Alates 1951. a. kuni 1960. a. on TRÜ soome-ugri keelte kateeder üheksal suvel korraldanud üliõpilastega ekspeditsioone ja suviseid praktikume karjala keele ainestiku kogumiseks. Kaks esimest ekspeditsiooni toimusid prof. P. Äriste juhatusel, seitset järgnevat juhendas allakirjutanu. Nende suviste kogumisreiside tulemusena leidub kateedri kogudes üsna rohkesti käsikirjalist karjala ainestikku ja seminari- ning diplomitöid. Trükist on seni siiski ilmunud vaid lühemaid kirjutisi ja tekstinäiteid.

Autori tutvus karjala Valdai murrakuga algas 1953. a., mil ta viie üliõpilase ja kahe aspirandiga käis Neblitšas, Jakonovos ja Markoval. See jäi õige põgusaks, sest 12 päeva on väga lühike aeg. Teist korda läks reis karjala küladesse 1955. a. Ja pärast seda jätkusid need lühimatkad üliõpilastega 1956—1960, keskendudes peamiselt Jakonovo ja Markova külla, mis asetsevad umbes 6 km kaugusel teineteisest ja üle 30 km Valdai jaamast. Tunduvat lisa karjala ainestikule pakkus keelejuhi Tartus viibimine 1956. ja 1961. a. kevadsemestril, kummalgi korral paar nädalat, mil oli võimalik tema kõnet ka helilindistada. Möödunud suvel põikas allakirjutanu veel kord paariks päevaks Valdai linna, et vajalike sõnade tähendust selgitada ja helilindilt litereeritud tekste kontrollida.

Karjala Valdai murrak on hääbumas. Tänapäeval (1961) oskavad seda kõnelda ainult 50. eluaasta ületanud inimesed. Keskealised saavad karjala keelest küll veel veidi aru, oskavad vahel mõne tšastuškagi, kuid kõnelda nad seda enam ei mõista, sest kodudes räägitakse siin kõikjal vene keelt. Tegelikult on ka vanem generatsioon kakskeelne. Ainult üksikud vanakesed kõnelevad omavahel veel karjala keelt, sest vene keelt oskavad nad halvemini.

Et karjala keele oskus piirdub ainult vanakestega, kusjuures see nendelgi on õigupoolest muutunud passiivseks ja enam-vähem kaotanud oma tähtsuse ühiskondliku suhtlemisvahendina, siis on Valdai murrak üsna labiilne. Selles esineb erinevusi ja kõikuvusi mitte ainult eri külades, vaid isegi isikuti foneetikas, sõnavaras, semantikas ja morfoloogias. Kõigis neljas külas — Neblitšas, Jakonovos, Jablonkas ja Markoval, mis asetsevad lähestikku ja

kuulusid aastaid ühte kolhoosi (mõne aasta eest liitus Markova naaberkolhoosiga), kõneldakse sama murrakut. Kõige paremini on karjala keel säilinud Markova külas, kus öeldakse elavat *dĭkoit karĭelazęt* ~ *karĭelat*, s. o. umbkeelsed karjalased.

Töö baseerub ainult isiklikult kogutud materjalil ja see koosneb kahest osast — grammatikast ja tekstidest. Grammatikas antakse deskriptiivne ülevaade foneetikast ja morfoloogiast. Viimases on käsitletud ka käänete ja verbi infiniitsete vormide funktsioone. Tekstid on järjestatud keelejuhtide ja külade järgi ning varustatud eestikeelse tõlkega. Tõlge ei ole kirjanduslik. Kui aga lause eesti keeles sõnasõnalisena lausa võimatuna tundus, on tõlgitud pisut vabamalt ja täpne tõlge antud sulgudes võrdsusmärgiga. Samuti antakse sulgudes autoripoolsed täpsustused ja selgitused. Tekstid on kuulmise järgi üles tähendatud. Neis kasutatakse koma lühema ja punkti pikema pausi märkimiseks. Ühe teksti (nr. 37) on allakirjutanu helilindilt litereerinud, selles on pauside tähistamiseks kasutatud foneetilise transkriptsiooni märke. Teksti helilindistas TRÜ helioperaator Elfriede Kiis. Töö lõpus esitatakse kommentaare ja andmeid keelejuhtide kohta.

Töös kasutatakse soome-ugri keelte traditsioonilist transkriptsiooni. Juhitagu lugeja tähelepanu aga esiteks seigale, et afrikaati *ťš* tähistab *č*, *ďž*-i — *ǯ* ja *ts*-i *c*. Teiseks märgitagu, et *u*- ja *ü*-lõpulised diftongid häälduvad murrakus enamasti tunduvalt kinnisematena kui eesti või soome keeles, nimelt *aw*, *ow*, *ew*, *iw*, *äẅ*, *eẅ*, *iẅ*, *öẅ*. Samuti artikuleeruvad *ū* ja *ǖ* sageli diftongidena *uw*, *üẅ*. Selle kõrval võib küllalt tihti kuulda aga ka lahtisemat artikulatsiooni. Grammatika foneetikaosas on näited esitatud võimalikult hääldusе järgi, kord *w*, resp. *ẅ*, kord *u*, resp. *ü*. Tekstide osas on transkriptsiooni mõnevõrra ühtlustatud-lihtsustatud, märkides diftongid: *au*, *ou*, *eu*, *iu*, *äü*, *eü*, *iü*, *öü* ja pikad vokaalid *ū*, *ǖ*, välja arvatud preesensi ainsuse 3. pöörde lõpp, kus alati märgitakse *-w*, resp. *ẅ*, sest seal tundub see hääldavat enam-vähem järjekindlalt.

Ümarkaar tähistab sandhinähtusi: kahe sõna liitumist nõnda, et üks neist on rõhutamata (*en‿nägen* 'ma ei näinud') või et eelneva sõna lõpult on konsonant siirdunud järgneva sõna algusse (*ikkun‿алла* pro *ikku‿палла* 'akna all', *kiven‿алда* pro *kive‿палда* 'kivi alt'). Samuti märgib ümarkaar helilisussandhit ja muidki assimilatsiooninähtusi (*ed‿briezguiče* 'sa ei põlga', *er‿rubie* 'ma

ei hakka', *šium‿pǫälľä* 'sinu peale'). Kolm kriipsu — — — karjalakeelses tekstis osutab nii üksiku sõna kui lause väljajätmist. Märgiga (~ :) tähistatakse seda, et keelejuht on jutustamisel paranduse teinud (*provožaidįh* (~ :) *kaimattįh* 'saatsid'). Kui grammatikaosas mõne sõna järel leidub sulgudes (M) või (J), siis tähendab see seda, et sõna (või lause) on noteeritud ainult Markova, resp. Jakonovo külast.

Sisuliselt kajastub tekstides ajastu möödunud sajandi lõpust kuni tänapäevani. Eriti rohkesti leidub jutustusi keelejuhtide elust, minevikust, igapäevasest tööst, kommetest ja uskumustest, esitatakse aga ka muinasjutte ja muud rahvaluulelist ning etnograafilist materjali.

Töö koostamisel on autorile mõningal määral tuge pakkunud A. Genetzi «Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä. Kielennäytteitä, Sanakirja ja Kielioppi», (1881), P. Pohjanvalo teosed «Salmin murteen sanakirja» (1947) ning «Salmin murteen sanakirja. Täydennysosa» (1950) ja A. A. Beljakovi artikkel «Морфологическая система собственно-карельского диалекта (калининское наречие)», mis leidub väljaandes «Труды карело-финского филиала Академии Наук СССР» Выпуск I, Петрозаводск 1954.

Tartus 15. XI 1961. *Autor*

Grammatika.

Foneetika.

Vokaalid.

1. Karjala Valdai murrakus on 10 vokaali: *a*, *o*, *u*, *ę*, *į*, *ä*, *e*, *i*, *ö*, *ü*. Need jagunevad järgmiselt:

	Velaarsed		Velaar-palataalsed	Palataalsed	
	Labiaalsed	Illabiaalsed	Illabiaalsed	Labiaalsed	Illabiaalsed
Kõrged	*u*		*į*	*ü*	*i*
Keskkõrged	*o*		*ę*	*ö*	*e*
Madalad		*a*			*ä*

Tagavokaalid *a*, *o*, *u* häälduvad samuti kui eesti keeleski ja esinevad nii pearõhulises silbis kui kaugemal sõnas. Näit. ***калат*** 'kalad', *pahna* 'seapesa', *ozra* 'oder', *vavarno* 'vabarn', *pukšuлoja* 'pükse', *ukon jùru* 'pikne', *tunnuššan* 'tunnen ära'.

Keskvokaalid on *į* ja *ę*. Esimene häälдub nagu vene *ы* ja hilistes laensõnades see ongi laenhäälik. Näit. *bįka* 'härg', *cįba* 'kits', *cįpu* 'tibu', *koromįsлa* 'kaelkoogud'. Vene keele foneetika mõjul võib see aga esineda muudeski tagavokaalseis sõnades, eriti *t* ja *d*, samuti aga *š* ja *ž* järel, kuigi eri kõnelejate keeleuususes võib *į* esinemus erineda. Näit. *tuлdįh* 'tuldi, (nad) tulid', *šanottįh* 'ütlesid, öeldi', *лaškiettįh* 'lasti, (nad) lasksid', *paištįh* 'kõnelesid, kõneldi', *ottį* 'võttis', *kočahtį* 'hüppas', *huogeheлdį* 'odavasti', *šįлda*

(~ *šiлda*) 'sild', *šìga* (~*šìga*) 'siga', *kakšį* 'kaks', *kūžį* 'kuus', *brìha* (~ *brìha*) 'noormees'.

ę võib esineda ainult järgsilpides tagavokaalsetes sõnades teatavate konsonantide — *л, d, z, š, ž, v, n, r, t* järel. Järjekindlalt esineb *ę* aga ainult *л, d, š* ja *ž* järel. Näit. *олęn* 'olen', *kuолęt* 'sured', *kandęлęn* 'kannan', *kuotťелęn* 'katsun, proovin', *kūndęлęn* 'kuulan', *hūлęt* 'huuled', *kahaллęh* 'lahti', *šūdęлuš* 'kaetus', *лapšęt makšęttįh* 'lapsed maksid', *kaššęn* 'ale', *лažęttòa* 'lahti rakendada', *nowžę* 'tõuse'.

Küllalt sageli esineb *ę* ka *v, n, r, t, z* järel. Näit. *šūvęлла* 'kaetada', *mūvętta* 'mõnikord', *kūvęš* 'kuues', *ūvęt* 'uued', *panęn* 'panen', *kunnę* kuhu', *valęhtęлęn* 'valetan', *колmannęn* 'kolmanda,' *nagrętah* 'naeravad', *šūręt* 'suured', *šuлahazęt* 'kosilased', *kakšįnazęt* 'kaksikud', *hebozęn* 'hobuse'.

Kuid: *лùvе* 'loe', *ruvettįh* 'hakkasid', *jovеn* 'jõe', *ovеn* 'ukse', *paiḿen* 'karjane', *avòaḿen* 'võtme', *huiḿeta* 'hulluda', *pikkarańe* 'väike', *naizeŋke* 'naisega', *parembi* 'parem'.

ę ei esine *h, j, g* ega *k* järel. Näit. *kaллęhen* 'kalli', *huogehen* 'odava', *rahkehen* 'rangirooma', *ub'ehet* 'täkud', *oŕehet* 'täkud', *vaлḿehet* 'valmis', *ajeлęn* 'sõidan'.

Eesvokaalid *ä, e, i* häälduvad samuti kui eesti keeles. Näit. *emändä* 'perenaine', *järvi* 'järv', *ičeľľä* 'endal', *vähävägińe* 'väikese jõuga', *ḿeččä* 'mets', *ei kiviśśä* 'ei valuta', *mäńiḿä* 'läksime'.

Labiaalsed eesvokaalid *ö* ja *ü* häälduvad nagu eesti keeles, kuid esinevad nii pearõhulises silbis kui kaugemalgi sõnas. Näit. *ľöťťö* 'konn', *tüťťö* 'tüdruk', *tüľččä* 'nüri', *küľüh'* 'sauna', *mögiźen* 'karjun', *rökäčču* (M) 'kult', *kiŕikk'ö* 'kirik', *päbü* 'käbi'.

Üldiselt häälduvad vokaalid Valdai murrakus täieliku artikulatsiooniga. Ainult kiirkõnes võib isikuti märgata reduktsiooni.

2. Pikkadest vokaalidest esinevad pearõhulises silbis ainult *ī* ja *ū, ǖ*, kusjuures kaks viimast üldiselt häälduvad pigem diftongidena *uw, üẅ*. Näit.

ī: *hīŕi* 'hiir', *čīлahikko* 'nõgestik', *vīkko* 'kaua', *vīzaš* 'kaval', *hīľi* 'süsi', *lūpukkàńe* 'liblikas'.

ū ~ *uw*: *šūŕi* ~ *šuwŕi* 'suur', *tuwľi* 'tuul', *kūлęn* 'tunnen', *pūhuńe* 'puuke'.

ǖ ~ *üẅ*: *kǖńeľ* ~ *küẅńeľ* 'pisar', *hüẅdün* 'hüübinud', *pūhin* 'pühin'.

3. Karjala keelele nii iseloomulikud rohked diftongid esinevad ka Valdai murrakus. Diftonid on (algupärased) *i-*, *u-* ja *ü*-lõpulised või (algsetest) pikkadest vokaalidest tekkinud.

Esimeses silbis võivad esineda järgmised d i f t o n g i d:

ai: *kaida* 'kitsas', *paiṁen* 'karjane', *taivaš* 'selge taevas', *paikka* 'rätt', *лaiška* 'laisk'.

oi: *voidòa* 'võida', *poiga* 'poeg', *koira* 'koer', *koivu* 'kask'.

ui: *puidi̯h* 'peksti reht', *muigie* 'hapu', *kuivaw* 'kuivab', *ruiš* 'rukis'.

äi: *päiväńe* 'päike', *päištäret* 'linaluud', *äijä* 'palju', *häidä* 'pulmi' .

ei: *heinät* 'heinad', *l'eibä* 'leib', *veičči* 'nuga', *peigaло* 'põial', *l'eikatah* 'lõigatakse'.

öi: *möišśä* 'karjuda', *šöin* 'sõin', *möiźi̯n* 'müüksin'.

üi: (*täštä*) *šüin* '(selle) eest, pärast'.

au ~ *aw*: *haukku* 'haukus; sõimas', *hawgi* 'haug', *rawda* 'raud'.

ou ~ *ow*: *лoukkoлoih* 'aukudesse', *nowžow* 'tõuseb'.

eu ~ *ew*: *l'ewga* 'lõug', *rewnòašša* 'kõrval'.

äü ~ *äẅ*: *täẅžü* 'täis', *täüttä* 'täit'.

iu ~ *iw*: *kiwgòa* 'ahi', *t'iwruńe* 'lõoke'.

eü ~ *eẅ*: *keühä* ~ *keẅhä* 'kehv, vaene'.

iü ~ *iẅ*: *čiüketäh'* 'siuksuvad', *liüheš* ~ *liẅheš* 'viljavihk'.

öü ~ *öẅ*: *löẅlü* 'leil', *löẅdǫ̈ä* 'leida'.

Märgitagu, et heliliste häälikute ees näivad diftongi järelkomponendid *u* > *w*, *ü* > *ẅ*, geminaatide ja helitute konsonantühendite ees on need enamasti püsinud, lühikeste helitute häälikute ees tundub üldisem olevat *u* (*ü*), kuid esineb ka *w* (*ẅ*). Näit. *haukka* 'kanakull', *auttaw miwла* 'aitab mind', *otan лoukkiṁen* 'võtan linalõuguti', *čiukkuo* 'siutsuda', *möükkü* 'ümmargune leivapäts', *лoučča šai šuwrę̣n hawvę̣n* 'kalur sai suure havi', *hǫ̈än miušša el'i* 'ta elas minu juures', *šiutta* 'sinuta', *miušta* 'minu juurest', *höẅrü* 'aur', *лawлaw* 'laulab', *briwza* 'koot', *riwgu* : *riwvuṅ* 'latt : lati', *nowźi magavoлda* 'tõusis magamast', *prawda* 'tõsi', kuid: *kovŕikko* 'vaip'.

òa: *šòabra* 'kuhi', *nòagла* 'nael', *mòateššа* 'magades', *mòaľöttö* 'kärnkonn'.

ǫ̈ä: *šǫ̈ä* 'ilm', *kǫ̈ämi* 'kääv, pool', *pǫ̈äľüštä* 'üleriie', *jǫ̈ä* 'jää', *kǫ̈ät* 'käed'.

ie: *kieľi* 'keel', *rieška* 'rõõsk', *mieheľľä* 'mehele, mehel', *vien* 'viin'.

uo: *vuožį* 'aasta', *vuodòa* 'voolata', *ruoška* 'piits', *puoлęnow* 'kahaneb', *kuoťťeлęn* 'katsun, proovin'.

üö: *tüönnän* 'saadan', *šüön* 'söön', *üölöiľä* 'öödel'.

iä esineb harva: *iättǫ̈ä* 'idandada', *iän* (gen.) 'ea'.

įi esineb mõnes hilises vene laenus, nagu *vįiďie* 'välja tulla'.

Samuti esineb arvukalt diftonge ka järgsilpides. Esitatagu neist järgmised:

ai: *šòappaida* 'saapaid', *magain* 'magasin', *andaiś* 'annaks', *лugiettaiś* 'loetaks'.

oi: *pahoin* 'pahasti', *šarviлoišta* 'sarvedest', *aštoimah* 'äestama', *javoin* 'jagasin'.

ui: *ammuin* 'ammu', *vaivuin* 'väsisin', *koлduimah* 'nõiduma'.

äi: *keräi* 'korjas', *hüppäi* 'jooksis', *mändäiś* 'mindaks'.

ei: *hardeida* 'õlgu', *katkei* 'katkes', *näreikkö* 'kuusik'.

öi: *regilöiľä* 'regedel', *iźännöiččöẅ* 'peremehetseb'.

üi: *šünnüin* 'sündisin', *pöľľäššüin* 'ehmusin', *ńäŋ́kütččöẅ* 'hoiab last'.

au ~ *aw*: *kižauttòa* 'kõdistada', *avawdun* 'avanenud', *śeižawvuin* 'seisatasin'.

ow: *śeiźow* 'seisab', *tuлow* 'tuleb', *piehtaroiččow* 'püherdab'.

eu ~ *ew*: *ńukkeudùma* 'jäime tukkuma', *ravewduw* 'nutab'.

iw: *potkiw* 'lööb jalaga', *лòaďiw* 'teeb', *storožiw* 'valvab'.

äü ~ *äẅ*: *keräẅdůmä* 'kogunesime', *röbäüttäẅ* 'rüübib', *röhäjäẅ* 'rõhib', *igäẅdǫ̈e* 'igavust tunda'.

eü ~ *eẅ*: *läźeẅdü* 'haigestus', *pimeẅdümäh* 'pimenema'.

iẅ: *viŕiẅdüẅ* 'süttib'.

öẅ: *häbälöiččöẅ* 'kobab', *veńüeččöẅ* 'heidab pikali', *käšköẅ* 'käsib'.

uw: *kiehuw* 'keeb', *vaŋguw* 'karjub'.

üẅ: *veńüẅ* 'lamab', *pöľľäštüẅ* 'ehmub'.

òa: *ozròa* 'otra', *hiemòa* 'käis', *magòan* 'magan', *noššattòa* 'äratada'.

ǫ̈ä: *heinǫ̈ä* 'heina', *šüdǫ̈än* 'pistan', *viŕittǫ̈ä* 'süüdata', *lebǫ̈äčček-kǫ̈ä* 'puhake'.

ie: *šagie* 'tihe', *kondie* 'karu', *jäľgie* 'jälge', *rubien* 'hakkan', *moržien* 'noorik', *peźieččie* 'end pesta'.

uo: *reduo* (part.) 'pori', *istuočettįh* 'võeti istet', *puhuo* 'puhuda; süüdata', *ořehuot* 'täkukesed'.

üe: *veńüečemmä* 'heidame pikali', *nügüeńä* 'nüüd', *müttüen* 'millise', *pǫ̈äkšüet* 'pääsukesed', *küžüe* 'küsida', *kül'üe* (part.) 'sauna'.

4. Valdai murrakus esineb ka t r i f t o n g e (teat. verbide preesensi ainsuse 3. pöördes). Näit.

òaw: *šòaw* 'saab, sünnitab', *ľeikkòaw* 'lõikab'.
ǫ̈äẅ: *jǫ̈äẅ* 'jääb', *hüppǫ̈äẅ* 'jookseb'.
uow: *лuow* 'viskab', *pakkuow* 'palub'.
üöẅ: *müöẅ* 'müüb', *šüöẅ* 'sööb'.
iew: *rubiew* 'hakkab', *лaŋgiew* 'kukub'.

5. Nagu kogu karjala keelele on Valdai murrakulegi omane v o k a a l h a r m o o n i a. Kui sõna esimeses silbis on tagavokaalid *a, o, u*, siis ei esine järgsilpides eesvokaalid *ä, ö, ü*. Näit. *ramba* 'lombakas', *rakendòa* 'kantida', *haukkumah* 'haukuma, sõimama', *šòba* 'naisesärk', *torata* 'kakelda', *šuvata* 'armastada', *uročču* 'isane'. Kui esimeses silbis on eesvokaalid *ä, ö, ü*, siis ei esine järgsilpides tagavokaalid *a, o, u* (ega tavaliselt ka mitte keskvokaalid *ę, į*) Näit. *šäräjämäh'* 'värisema', *pǫ̈äkšüt* 'pääsuke', *čökätä* 'torgata', *näreikkö* 'kuusik', *tühjendǫ̈ä* 'tühjendada', *čül'kkü* 'kupar', *rököt* 'kublad', *ümmärdǫ̈ä* 'ümber piirata, ümberringi minna'.

e ja *i* on vokaalharmoonia suhtes neutraalsed: nad võivad esineda nii ees- kui tagavokaalseis sõnades. Näit. *šèbä* 'reekael', *kezrävö* 'ketrus', *veńüẅ* 'lamab', *emäččü* 'emane', *lebǫ̈äččeḿäh* 'puhkama', *šeinä* 'sein', *šeibähät* 'teibad', *śižär* '(noorem) õde', *kiviśtäẅ* 'valutab', *kiŕikkö* 'kirik', *tįjeľľä* 'küsida, pärida'; *pèžo* 'pesa', *ľeikkòaw* 'lõikab', *śeiżattòa* 'seisma panna', *śiera* 'luisk', *ńiegлa* 'nõel', *pikkaraśta* 'väikest', *kizata* 'mängida', *mińńa* 'minia', *tįjuštòa* 'küsida', *hebozęn* 'hobuse', *ikkunazęh* 'aknakesse'.

Vokaalharmoonia on Valdai murrakus õige järjekindel. Sellele on muganenud hilisemad vene laenudki. Näit. *rötkä* 'rõigas', *jäiččä* 'muna', *t'ürmä* 'vangla', *čǫ̈äśśüt* 'kell', *ńäčkä* 'pall', *žeńihä* 'peigmees', *griveńńikkä* 'vanaaegne 10-kopikane hõberaha', *breijä* 'raseerida'.

Kõikuvust vokaalharmoonia suhtes on märgitud küsipartiklis, mis eesvokaalseis sõnades võib esineda kujul *-go* või *-gö*. Näit.

hüvïngo šie eľät 'kas sa hästi elad', *lähedgo* 'kas lähed', *eigo hǫän tùлę* 'kas ta ei tule', *edgo tàho kaлȯa* 'kas sa ei taha kala', *äijängo* 'kui palju', *äijägo ѵuotta лapšęлла* 'kui vana on laps', *hüvägö šiwла ȯl'i mȯata* 'kas sul oli hea magada', *ettägö jǫ̈ä* 'kas te ei jää'.

Nii ees- kui tagavokaalsetena esinevad ka mõned deskriptiivsed sõnad, nagu: *brämiśśä* ~ *bramiśśa* 'kõriseda', *čiẅketäh* 'siutsuvad' ~ *čiukkuo* 'siutsuda', *räbiśśä* 'praksuda' ~ *rabiśśa* 'krabiseda', *pľäčküttäẅ* ~ *pлačkuttaw* 'plaksutab', *törkätä* ~ *torkata* 'torgata', *jurajaw* ~ *jüräjäẅ* 'müriseb', *törččiw* ~ *torččiw* 'tõrrutab'.

Liitsõnades püsib harilikult kummagi komponendi vokaalharmoonia. Näit. *tüťťȯлapšį* 'tütarlaps', *käźivaržį* 'käsivars', *šeinävieroh* 'seinaäärde', *kodavävü* 'koduväi', *koiraṅäṅṅi* 'koeranael', *keлdapöččö* 'võiseen', *järvirannašša* 'järvekaldal'.

Kuid pandagu siiski tähele vormi *käźaštieľľüe* 'kätepesunõu juurde, juures'.

6. Valdai murraku vokaalid ja diftongid on kvantiteedilt eesti keelest mitmeti erinevad. Diftongidest mainitagu, et nende mõlemad komponendid on ühepikkused nagu sõome keeles, mistõttu eestlasele tundub, nagu oleks esiosa pikem, seda enam, et eesti keelele omane kvantiteedivaheldus karjala keeles puudub.

Murraku erijoonena tuleb nentida, et kõik vokaalid võivad kahesilbiliste sõnade 1. silbis olla poolpikad, kui sõna mõlemad silbid on lühikesed. Pikenemine esineb lauserõhulises asendis ja on toimunud ilmsesti vene keele mõjul ning akustiliselt muljelt tundubki vokaal olevat poolpikk nagu vene keeles rõhuline vokaal lahtises silbis. Näit. *kàźi* 'kass', *kàлa* 'kala', *ȯl'i* 'oli', *tùl'i* 'tuli', *cį̀ba* 'kits', *šìga* 'siga', *kǎźi* 'käsi', *vǎvü* 'väimees', *hèbo* 'mära', *èl'i* 'elas', *ďìga* 'hani', *kǔ̀ľü* 'saun', *hǔ̀vä* 'hea'. Vrd. *kaźit* 'kassid', *kaлat* 'kalad', *ol'ïn* 'olin', *tul'ït* 'tulid', *cį̀van* 'kitse', *käźilȯjä* (pl. part.) 'käsi', *vävün* 'väimehe', *hevot* 'märad', *ď'igat* 'haned', *kül'üššä* 'saunas'.

Ka järgsilpides esineb pikki ning poolpikki vokaale, kuigi siin olukord on keerukam kui 1. silbis. Kõige sagedamini esineb *i*, mille puhul võib märgata kahesugust olukorda. Ilmsesti *i* pikk järjekindel esinemus järgmistes vormides:

a) teat. noomenite mitmuse obliikvakäändeis: *küĺĺ'h* 'küladesse', *vierahĺśśa küĺĺśśä* 'võõrastes külades', *toiźĺ'ла lehmĺ'lä* 'teistel lehmadel', *tüťťärĺ'lä* 'tütardele', *śirotinaźĺ'лuo* 'orvukeste juurde', *verejĺ'lдüe* 'väravate juurest', *vembeĺ'ittä* 'lookadeta', *kuźimürahaźĺ'ńke* 'sipelgatega', *vĺźĺn varbahĺn* 'viie varba kaupa'; *räččińäźĺn* 'särgiväel' jne. Vt. ka § 37 3.

b) teat. verbide imperfekti sg. 1. ja 2. pöördes: *kekšĺn* 'taipasin', *läkśĺn* 'läksin', *tuĺ'ĺn* 'tulin', *oĺ'ĺt* 'olid', *unahĺn* 'unustasin', *ümmärrĺn* 'läksin ümberringi', *varaźĺn* 'kartsin', *mögiźĺt* 'karjusid', *ľekutaллĺn* 'liigahtasin', *vaлęhteĺ'ĺt* 'valetasid', *igävöiлĺt* 'igatsesid', *huijuštòačĺt* 'häbenesid' jne. Vt. ka § 65 III.

c) teat. verbide konditsionaali preesensi sg. 1., 2. (ja 3.) pöördes: *oiźĺn* 'oleksin', *tiedäźĺn* 'teaksin', *andaźĺt* 'annaksid', *läkśiźĺn, läkśiźĺt, läkśĺś* 'läheksin, läheksid, läheks', *pagiźiźĺn* 'kõneleksin', *lämmittäźĺn* 'kütaksin' jne. Vt. ka § 70.

Nähtavasti hilisem on tendents, mis kehtib nii *i* kui ka teiste vokaalide kohta järgsilpides. Järgsilpide vokaalid võivad pikeneda, kui need esinevad sõna eelviimases silbis ja kui mõlemad lõpusilbid on lühikesed. Vokaalid tunduvad olevat poolpikad (või vahel isegi pikad), kuid pikenemine ei ole järjekindel. Millest seesugune pikenemine tingitud, on raske öelda, kuigi (vähemalt kaasrõhulises asendis) seda võiks pidada vene keele mõjuks nagu 1. silbi vokaalide pikenemistki. Näit. *madàлa* 'madal', *kehnòńe hebòńe* 'vilets hobune', *mielövä tüťťòńe* 'tark tüdrukuke', *ľeikàta* 'lõigata', *nüttènä* 'nüüd', *rawdàńe aštòva* 'raudäke', *kohtùńe* 'rase', *oven tropòńi* 'virutas ukse kinni', *elàvä oĺ'i* 'oli elus', *pagàna* 'roojane', *kargàźi* 'tantsis', *elìmä* 'elasime', *guĺ'ba happàńi, pàha oĺ'i šügùžü* 'kartul mädanes, sügis oli halb', *lämbimàńe komnattāńe* 'soe toakene', *oivaĺĺíńe brihaččùńe* 'tubli poisikene', *šuлahàńe* 'peigmees', *pikkarāńe* 'väike', *näĺ'gähĺńe* 'näljane', *jumaлāńe* 'ikoon', *mehĺ'ähāńe* 'emamesilane', *tüťťölöjä* 'tüdrukuid', *keräẅdùmä* 'kogunesime', *käveĺìjä* 'käisite', *tunnuštaźìma* 'tunneksime', *unahtìma* 'unustasime', *istuoččìja* 'istusite', *šöiźĺmä* 'sööksime', *pagiźiźĺma* 'kõneleksime'.

7. Sise- ja lõpukadu pole murrakule üldiselt omased. Lõpukadu võib aga lausefoneetiliselt esineda, eriti kiirkõnes. Näit. *ka tän‿vuodęn rubiew kandamah* 'vat tänavu hakkab kandma'. *лaśtiлa hüv‿elȯä* 'Nastil hea elada'. *hȯän miul‿liew naińe* 'ta

saab mulle naiseks', *emm‿àna lämmittǫ̈ä* 'me ei lase kütta'. *kaik'k'i voinaʌ‿tapettiḥ* 'kõik tapeti sõjas'. *kuin täm‿aźie* 'kuidas see asi (on)'. *piľveš‿päiväńe* 'taevas päike'. *rubei virtt‿ʌauʌamah* 'hakkas laulu laulma'. *tüt'ärd‿òl'i nel'l'ä* 'tütreid oli neli'.

Liitsõnades võib esimese komponendi lõppvokaal kaduda. Näit. *käźaštie* 'kätepesunõu', *ristòatto* 'ristiisa', *heinaiga* 'heinaaeg', *tämpǫ̈änä* 'täna', *jogainuo* 'alati'.

Konsonandid.

8. Valdai murrakus on 26 konsonanti: *k, p, t, g, b, d, č, ǯ, c, m, n, ŋ, h, χ, j, s, š, z, ž, l, ʌ, r, f, v, w (ẅ), ψ.*

Need jagunevad järgmiselt:

Larüngaal	Oraalid					Labiaalid	
			Postdorsaalid	Mediodorsaal	Predorsaalid	Bilabiaalid	Labiodentaalid
h	Klusiilid	Helitud	*k*		*t*	*p*	
		Helilised	*g*		*d*	*b*	
	Afrikaadid	Helitud			*č c*		
		Helilised			*ǯ*		
	Nasaalid		*ŋ*		*n*	*m*	
	Spirandid	Frikatiivid (helitud) (helilised)	*χ*	*j*	*š s* *ž z*	*w (ẅ)*	*f* *v*
		Lateraalid			*l ʌ*		
		Tremulandid			*r*	*ψ*	

Helitud teenuisklusiilid *k, p, t* on hõngamatud ning võivad esineda igas asendis. Artikulatsioonilt on nad veidi intensiivsemad kui eesti vastavad häälikud. Näit. *kiel'i* 'keel', *kaččow* 'vaatab', *kakšį* 'kaks', *kiẅgòa* 'ahi', *kondie* 'karu', *pakšu* 'paks', *akat* 'naised', *riputat* 'riputad', *tüt'är* 'tütar', *otętah* 'võetakse', *katata* 'katki murda', *šūręt mavot* 'suured ussid'.

Meediaklusiilid *g*, *b*, *d* on helilised nagu vene keeles. Näit. *borana* 'oinas', *bàba* 'eit', *butki* 'putk', *kobra* 'pihk', *ńübl'ä* 'nööp', *doroga* 'tee', *veďehĭńe* 'reo, raisk (teat. vandesõna)', *vaлgie grìba* 'puravik', *gagàra* 'mingi suur lind', *garbaлo* 'kuremari', *buoлa* 'pohl', *bukki* 'sikk, sokk', *böl'öńe* 'kollane jõekupp; noor sibul', *bul'bukka* 'veemull', *bul'iśśa* 'vuliseda'.

Helitu afrikaat *č*, Valdai murrakule väga iseloomulik häälik, on alati palataliseerunud ja häälдub nagu vene *ч* ning sõna sees vokaalide vahel esinedes kuulub järgmise silbi algusse. Näit. *čikko* 'vanem õde', *čĭлahikko* 'nõgestik', *čil'iśśä* 'heliseda', *iče* 'ise', *hačakkāńe* 'vesiroos', *kučun* 'kutsun', *rĭčäldǫ̈ä* 'üles harutada', *čihaičen* 'aevastan', *mančikka* 'maasikas', *hörčikäš* 'okslik', *ńüčküttäẅ* 'lutsib'.

Afrikaadi *č* heliline vaste on *ǯ* (*d'ž*), mis on samuti ikka palataliseerunud, kuid esineb üksnes teise silbi alguses või harvemini esimese silbi lõpus konsonandi ees. Näit. *kĭžu* 'kuivatatud kala', *kĭžauttòa* 'kõditada', *kružajaw* 'krudiseb', *čüǯüĭlüškä* 'sisalik', *лoǯĭśśa* 'ladiseda', *pužerdòa* 'välja väänata', *raǯahuttòa* 'käristada', *häǯvä* 'ving'.

Afrikaat *c* esineb ainult hilisemais vene laenudes ega ole iialgi palataliseerunud. Näit. *còaŕi* 'tsaar', *caŕica* 'tsaarinna', *cị̀pu* 'kanapoeg', *cị̀ba* 'kits', *capaiččow* 'kriimustab'.

Postdorsaalne velaarpalataalne nasaal *ŋ* esineb ainult kombinatoorse häälikuna *g* ja *k* ees nagu eestigi keeles. Näit. *küŋgä* 'küünarnukk', *heŋgi* 'süda', *vaŋgumah* 'karjuma', *hejäŋk'e* 'nendega', *iźännäŋke* 'peremehega'.

Nasaalid *n* ja *m* häälduvad samuti nagu eesti nasaalidki. Näit. *nuorẹmman veĭ'en* 'noorema venna', *nuoŕiĭ'išto* 'noorsugu', *hieno* 'õhuke, peen', *šivon* 'seon'. *nagran* 'naeran', *mòamo* 'ema', *hiemòa* 'käis', *ei makšan* 'ei maksnud', *lehmie paiḿendamah* 'lehmi karjatama'.

Valdai murrakus esineb üldiselt kõrihäälik *h*, mis artikuleerub samuti kui eesti keeleski. Näit. *harmòa* 'hall', *lennetäh hanhet* 'lendavad metshaned', *herneh'* 'hernes', *tahtahah* 'taignasse', *heŋgitti* 'hingas'.

Velaarpalataalne spirant *χ* on laenhäälik, mis võib esineda ainult päris hilistes vene laensõnades. Näit. *traχtora* 'traktor', *boχ pomač* 'jumal appi', *doχtaŕi* 'tohter', *χлipaija* 'nuuksuda'.

Palataalne spirant *j* hääldub Valdai murrakus intensiivsemalt kui eesti keeles. Näit. *jалga* 'jalg', *järveštä* 'järvest', *maŕja* 'mari', *rejet лòajitah* 'reed valmistatakse', *ajелла* 'sõita', *tühjendȍä* 'tühjendada'.

Palataalne sisihäälik *š* on helitu ja artikuleerub nagu vene *ш*. Näit. *šeppä* 'pärm', *šàvu* 'suits', *šилahāńe* 'peigmees', *šīdä* 'siis', *šǫ̈ämüštä* 'sisikond', *hammaš* 'hammas', *šišको* 'kurat', *štańit* 'püksid'. Selle heliline vaste on *ž* ja see hääldub nagu vene *ж*. Näit. *žentäh'* 'seepärast', *žèdä* 'seda', *лažęttòa* 'lahti rakendada', *vàža* 'vasikas', *virži* 'laul', *karžina* 'kelder', *konža* ~ *konžę* 'kui, kuna'.

Prepalataal-alveolaarne sisihäälik *s* on helitu ja artikuleerub avarama ahtusega kui eesti *s*. Näit. *siľie* 'sile', *istuo* 'istuda', *viskȍan* 'viskan', *niska* 'turi'. Selle heliline vaste on *z*, mis esineb peamiselt vokaalide vahel ja hääldub nagu vene *з*. Näit. *zbrūja* 'hobuserakmed', *hebozęлла* 'hobusel', *hobiezęt* 'hõbedased', *kizȍaw* 'mängib', *vähäzen* 'veidikese'.

Lateraalid *l* ja *л* esinevad kombinatoorselt: taga- ja keskvokaalide naabruses *л* ja eesvokaalide naabruses *l* (tavaliselt *l'* või *ļ*). Neist sarnaneb *л* vene *л*-ga ja *l* palataliseeritud eesti *l*-ga. Näit. *лàba* 'koonlalaud', *лapšut* 'lapsuke', *lūkaš* 'luine, kondine', *peigaло* 'põial', *peлdo* 'väli, põld', *peлvaš* 'lina', *šoлgi* 'kangalaius', *ľeibä* 'leib', *kùľü* 'saun', *lietäh'* 'nad on (sm *lienevät*)', *eľettih* 'nad elasid, elatakse'.

Tremulant *r* on heliline nagu eesti või vene keeles. Näit. *rùgo* 'heinasaad', *riśťih' räśťih'* 'risti-rästi', *kirjuttȍa* 'kirjutada'.

Valdai murrakus esineb paaris interjektsioonis bilabiaalne tremulant *ψ*, näit. *ψū*, *ψū* (peatatakse hobust), *ψuśȁ*, *ψuśȁ* (aetakse lehmi), *ψūkaija* 'ptruutada'.

Bilabiaal-velaarne spirant *ѡ* (resp. *ѿ*) on heliline ja esineb ainult diftongide või triftongide järelkomponendina. Näit *rawda* 'raud', *лawлaw* 'laulab', *lѳ̈dä ѿ* 'leiab', *rubiew* 'hakkab', *potkȍaw* 'lööb jalaga'.

Helitu labiodentaalne spirant *f* on laenhäälik ja esineb ainult vene laenudes. Näit. *fȍabrikka* 'vabrik', *fomiľja* 'perekonnanimi', *fuguija* 'hööveldada', *fįrččię* 'turtsuda'.

Heliline labiodentaal *v* hääldub enam-vähem samuti kui vene *в*, s. o. intensiivsemalt kui eesti *v*. Näit. *veikko* 'vanem vend', *viŕittǫ̈ä* 'läita', *virkkȍa* 'lausuda', *vunukka* 'lapselaps', *argivoi* 'või', *ševotan* 'segan', *rahvaš* 'rahvas'.

9. Paljud eelkäsitletud konsonantidest võivad esineda ka **geminaatidena**, mis artikuleeruvad enam-vähem samuti kui soome geminaadid, niisiis veidi lühematena kui eesti **ülipikad** geminaadid. Näit.

kk: *akka* 'naine', *ńokka* 'ots', *sińikukka* 'rukkilill'.
tt: *aitta* 'ait', *poлttòa* 'põletada', *kirjuttòa* 'kirjutada'.
pp: *päppäńe* 'ristikhein', *kirppu* 'kirp'.
čč: *pučči* 'tünn', *ečči* 'otsida'.
nn: *linna* 'linn', *tunnuššan* 'tunnen ära'.
mm: *лammaš* 'lammas', *ümmärḍä* 'ümber piirata'.
šš: *muššat* 'mustad', *kiwgòašša* 'ahjus'.
ss: *muśśikka* 'mustikas', *issun* 'istun'.
лл: *jaллat* 'jalad', *peллošša* 'väljal'.
ľľ: *paľľaš* 'paljas', *veľľi* 'vend'.
rr: *purra* 'hammustada', *karrata* 'tantsida'.

Samuti ka:
ij: *naija* 'naist võtta', *harvoija* 'riisuda', *poijat* 'pojad'.
wv: *hawvašta* 'hauast'.
ẅv: *täẅven* 'täie'.

10. Palatalisatsiooni esinemistingimused on Valdai murrakus keerukad ja see on tunduvalt tugevam kui eesti keeles.

Ühelt poolt on dentaalide ja labiaalide palatalisatsiooni tinginud *i* või *j* naabrus nagu teisteski karjala murretes, teiselt poolt aga võivad eesvokaalide ees kõik konsonandid palataliseeruda nagu vene keeles nii sõna alguses kui ka sees. Palatalisatsioon haarab üksikkonsonante ja geminaate, kusjuures viimased palataliseeruvad kogu ulatuses.

Palatalisatsiooni esinemusest on järgmisi näiteid:

ś: *śiźär* 'noorem õde', *läkśin* 'läksin', *ükśi* 'üks', *vaлmiś* 'valmis', *andaiś* 'annaks', *kiviśtäẅ* 'valutab', *riśťimäh* 'ristima', *riśśin* 'ristin', *kaśśikka* 'kastehein', *päiśśär* 'linaluu', *piśśetäh'* 'pistetakse', *elọäśśä* 'elades', *istuośśa* 'istudes', *paiśśa* 'kõnelda', *vožiśśa* 'kidiseda', *buľiśśa* 'vuliseda', *kọäśśä* 'käes', *käźilöiśśä* 'kätes', *vиллoiśśa* 'külmades', *hevośta* 'hobust', *pikkaraśta* 'pisikest', *peлdoлoiśta* 'väljadest', *peŕťťilöiśtä* 'taredest'.

Palatalisatsioon ei ole aga päris järjekindel, vaid võib sageli samadel tingimustel puududa. Näit. *istuw* 'istub', *niska* 'turi', *šiľḿä* 'silm', *kekšie* 'märgata'.

ź: *vĭźi* 'viis', *käźĭľä* 'kätel, kätega', *kàźi* 'kass', *aiźa* 'ais', *iźändä* 'peremees', *śeižattòa* 'püsti panna, seisma panna', *pagiźĭn* 'kõnelesin'.

Kuid: *künźi* 'küüs', *kūźį* 'kuus', *hebozęn* 'hobuse', *ķizata* 'mängida'.

ť, *ď* ja *ķ*, *ģ*: *лuoť'in* 'adralusikas', *лuoť'ťiḿen* 'adralusika', *лuť'ikka* 'lutikas', *leh'ť'i* 'leht', *käť'üť* 'häll', *tüť'ť'ö* 'tütarlaps', *лòapoť'ť'i* 'viisk', *kuoť'eллa* 'katsuda, proovida', *kòď'i* 'maja, kodu', *ľäďìńä* 'padrik, rägastik', *лaď'jata* 'laduda, laadida'.

Samuti: *ťàvottòa* 'püüda'.

Kuid siiski: *ottį* 'võttis', *keitti* 'keetis', *eľettih* 'elasid, elati', *oštìma* 'ostsime', *aštie* 'nõu', *kondie* 'karu'.

ť ja *ď* palatalisatsioon *i* (harvemini *e*) ees on niivõrd tugev, et isikuti võib *ť* asemel sageli kuulda *ķ* ja *ď* asemel *ģ*. Näit. *ť'iedäẅ* ~ *ķiedäẅ* 'teab', *ťìhi* ~ *ķìhi* 'sääsk', *ť'ikku* ~ *ķikku* 'rähn', *лať'ť'ie* ~ *лak'k'ie* 'põrand', *ď'iga* ~ *ģiga* 'koduhani'.

Võib esineda aga ka vastupidist tendentsi: *ķ* asemel hääldub *ť* ja *ģ* asemel *ď*, nagu näit. *ķizata* ~ *ť'izata* 'mängida', *kaik'k'i* ~ *kaiť'ť'i* 'kõik', *murģina* ~ *murď'ina* 'hommikusöök'.

k' ja *ģ*: *k'èro* 'kõri', *paģina* 'jutt', *häńeŋķe toikoŋķe* 'tema kuradiga'.

ṕ: *ṕeŕeń* 'pere', *ṕesḱu* 'liiv, peensuhkur'.

Kuid: *peigaлo* 'põial', *pergòa* 'peksta'.

b': *b'eŕegoija* 'hoida, hoolitseda', *b'el'ie* 'valgeks lubjata', *ub'ehet* 'täkud'.

ŋ́: *ŕeŋ́gi* 'ämber', *šäŋ́gi* 'kõrrepõld', *лapšĭŋ́ke* 'lastega', *kuožaľiлoiŋ́ke* 'kedervartega', *möŋ́gümäń* 'ammuma'.

ń: *ńĭtti* 'niitis', *ńĭn* 'nii', *ńäbie* 'terav', *ńävöt* 'nägu', *ńübľä* 'nööp', *ńiegлa* 'nõel, sukavarras', *jäńiś* 'jänes', *uńĭśśa* 'unes', *toińe* 'teine', *vanhańe akkańe* 'vana naine', *pikkarāńe* 'pisike', *mińńa* 'minia', *śeńńikkä* 'küün', *mańńi* (lsk.) 'piim', *ńabańe* 'naba', *ńokka* 'ots', *ńokkiw* 'nokib', *ńukka* 'nurk', *ńukkuo* 'tukkuda', *ńukkewduo* 'tukkuma jäädа', *ńuhiśśa* 'nohiseda', *ńawguw* 'näub'.

Kuid: *panęn* 'panen'.

ḿ: *ḿeččä* 'mets', *šöämeššä* 'sees', *ḿämmi* 'linnasejahust puder', *hoḿeh* 'hallitus', *huiḿeta* 'hulluks minna', *kivištäḿäh'* 'valutama'.

Kuid: *mändü* 'mänd', *möišša* 'karjuda'.

l': *l'eški* 'lesk', *l'eibä* 'leib; leivavili', *mieľövä* 'tark', *hīli* 'süsi', *hüpeľľä* 'joosta', *šeľgäpī* 'selgroog', *keľľištüe* 'koltuda', *näľľäľľä* 'näljas', *šiľmä* 'silm', *peťeľ* 'uhmrinui', *hūľi* 'huul', *òľi* 'oli', *kaľ-ľiš* 'kallis' (kuid: *kaллęhet* 'kallid'), *kuľľičča* 'koovitaja', *maľľa* 'kauss', *paľľaš* 'paljas', *vaľľaštòa* 'ette rakendada', *hiľľah* 'tasa', *ńeľľä* 'neli', *veľľilöjä* 'vendi', *àna guľuo* (lsk.) 'anna kartulit', *buľbukka* 'veemull'.

ŕ: *ŕeŋgi* 'ämber', *ŕökkö* 'kubel', *jäŕeľľäh'* 'tagasi', *puŕičča* 'hammustaja', *hīŕi* 'hiir', *vèŕi* 'veri' *nagŕiš* 'naeris', *màŕupäivä* 'maarjapäev', *maŕjah* 'marjule'.

Kuid: *rieška* 'rõõsk', *rihma* 'niit'.

v: *vèźi* 'vesi', *vemmeľ* 'look', *järveľľä* 'järvele', *kirveš* 'kirves', *vägövä* 'tugev', *hùvä* 'hea'.

Kuid: *vüö*, *päivọä* 'päeva', *viŕittọä* 'läita, süüdata'.

č: *čirčču* 'närb', *čīлahāńe* 'nõges', *čurkka* 'lõhkumata pakk', *käpčä* 'linnu jalg', *rökäčču* (M) 'kult', *itkuŕičča* 'nutja, nuttur', *kahačču* 'kärbis', *räččiŕä* 'pikkade käistega naisesärk', *jaллačit* 'jalatsid', *hačakkāńe* 'vesiroos'.

ž: *kižauttòa* 'kõdistada', *kružajaw* 'krudiseb', *kužajan* 'sügan', *лožiśśa* 'ladiseda', *čüžüľüškä* 'sisalik'.

h': *veńeh'* 'paat', *herneh'* 'hernes', *ruvettịh* **süömäh'** 'hakati sööma', *kiviśśetäh'* 'valutavad', *k'iŕik'k'öh'* 'kirikusse', *rieh't'eľä* 'ümmargune pann'.

Palatalisatsiooni esinemuses on küllalt suuri kõikuvusi mitte ainult eri isikuti, vaid vahel isegi samal kõnelejal. Kõige järjekindlam ning tugevam tundub *i*-st ja *j*-st (resp. kunagisest *i*-st või *j*-st) tingitud palatalisatsioon. Samuti võrdlemisi järjekindel on *e*-st sõltuv palatalisatsioon, kuigi seda ei esine kaugeltki mitte igal juhul. Üksnes afrikaadid *č* ja *ž* on alati palataliseerunud, olenemata naaberhäälikuist. *h'* palatalisatsioon esineb vaid eesvokaalsete sõnade lõpus, samuti silbi lõpus. Mõnelgi juhul tundub palatalisatsioon üsna nõrk olevat.

11. Valdai murrakus võib sõna alguses sageli esineda kaks ja kolm konsonanti. Peamiselt on *kakskonsonantsus* (resp. konsonantühendid) omane laenudele ja onomatopoeetilistele ning deskriptiivsetele sõnadele. Näit. *глuhoi* 'kurt; kõrvaline, mahajäetud', *глūppa* 'rumal', *grīźi* 'song', *gròbu* 'puusärk', *dročona* 'teat. suur

pannkook', *drūgu* 'armuke', *drońišša* 'müriseda', *dvorńikka* 'kojamees', *bl'ukšuttòa* 'mulksuda', *bl'imišša* 'heliseda', *bl'ǫädi* 'libu', *briezguija* 'põlata', *bŕäŋkü* 'hapupiim', *brìha* 'noormees, poiss', *bròńi* 'vares', *brigad'ira* 'brigadir', *kl'äpöttǫä* 'patsutada', *kròakaija* 'krooksuda, kraaksuda', *krįžišša* 'krigiseda', *krabišša* ~ *rabišša* 'krabiseda', *travačirkka* 'rohutirts', *treššiw* 'praksub', *tvetańe* 'lilleke', *pl'eńäńńikat* 'õe-, vennalapsed', *pl'ičkuttòa* 'klõpsutada', *pläčküttǫä* ~ *plačkuttòa* 'plaksutada', *proid'i prol'ičča* 'halvatus läks läbi', *frolan pròazńiekka* 'mingi sügisene püha', *flāga* 'lipp', *skòaska* 'muinasjutt', *stuknie* 'kopsida', *skrippie* 'kidiseda', *skrobottòa* 'krabistada', *spròavie* 'parandada', *zbrūja* 'hobuserakmed', *zgovaŕittu* 'kokku lepitud', *smorod'ina* 'sõstrad', *znakomoi* 'tuttav', *čmäkšüttǫä* 'matsutada', *svòaha* 'saajanaine', *sviššie* 'vidistada', *zvieŕi* 'metsloom', *štańijalga* 'sõnajalg', *škòla* 'kool'.

12. Valdai murrakus esineb ilmekas s a n d h i. See on esmajoones regressiivne helilisussandhi nagu vene keeles, s. t. helilised konsonandid võivad helitute ette sattudes muutuda helituteks ja vastupidi — helitud heliliste ees helilisteks. Sandhi võib esineda aga muulgi kujul. Näit. *ed‿briezguiče* 'sa ei põlga'. *šie ed‿žen verdòa heidä et šüötä* 'sa ei sööda neid sedavõrdki'. *kaikennägözed‿grivat* 'kõiksugu seened'. *ed‿rubie* 'sa ei hakka'. *er‿rubie* 'ma ei hakka'. *el‿làhe kod'ih* 'ma ei lähe koju'. *em‿mie löwdän* ~ *el‿löwdän* 'ma ei leidnud'. *em‿màha istuo hebozem‿pǫäl'lä* 'ma ei oska istuda hobuse selga'. *grovum‿pǫäl'lä* 'puusärgi peal'. *miwla om‿pàha* 'mul on halb'.

13. A s t m e v a h e l d u s puudutab karjala Valdai murrakus sõnaseesmisi klusiile ja neid sisaldavaid konsonantühendeid ning afrikaati. Karjala astmevaheldus avaldub peamiselt laadivahelduses ja see toimub nii pearõhulises, kaasrõhulises kui ka rõhutus asendis nagu soomegi keeles. Astmevaheldusvõimalused ilmnevad järgmisest ülevaatest:

kk : *k*, näit. *akka* : *akan* 'naine : naise', *veikko* : *veikon* '(vanem) vend : venna', *virkkòa* : *virkan* 'lausuda : lausun', *raijikko* : *raijikon* 'pajupadrik : -padriku', *kuźimūrahikko* : *kuźimūrahikošša* 'sipelgapesa : -pesas'.

tt : *t*, näit. *ottòa* : *otan* 'võtta : võtan', *tòatto* : *tòaton* 'isa', *vaivuttòa* : *vaivutan* 'väsitada : väsitan', *ražahuttòa* : *ražahutan* 'käristada : käristan'.

pp: *p*, näit. *pappi* : *papin* 'preester : preestri', *kirppu* : *kirpun* 'kirp : kirbu'.

čč: *č*, näit. *ḿeččä* : *ḿečäččä* 'mets : metsas', *paččahat* : *pačaš.* 'postid : post', *tül'ččä* : *tül'čän* 'nüri', *emäčči* : *emäčül'l'ä* 'emane : emasel', *peźieččie* : *peźiečen* 'end pesta : pesen end'.

g: *ø*, näit. *jagôa* : *jôan* 'jagada : jagan', *ragehen* : *raiś* 'rahe', *ei nägen* : *nǫ̈än* 'ei näinud : näen', *pagizen* : *paiśśa* 'kõnelen : kõnelda', *rôaga* : *rôan* (M) 'toores: toore', *ìgä* : *iän* 'iga : ea'.

g: *v*, näit. *jògi* : *jovven* 'jõgi : jõe', *rùgo* : *ruvon* 'heinasaad : -sao', *ńägö* 'põsk' : *ńävöt* 'nägu', *rügie* : *rüvin* 'köhida : köhin', *huogehen* : *huoviś* 'odava : odav', *rùga* : *ruvan* 'vaik : vaigu', *šugahan* : *šuvaš* 'harjase : harjas', *riwgu* : *riwvun* 'ritv : ridva'.

g: *j*, näit. *règi* : *rejel'l'ä* 'regi : reel', *rägä* : *räjän* 'tatt : tati', *poiga* : *poijan* 'poeg : poja', *aigôa* : *aijat* 'aega : ajad', *muigôaw* : *muijota* 'hapneb : hapneda', *oigenęn* : *oijeta* 'ajan sirgu : sirgu ajada'.

l'g: *l'l'*, näit. *näl'gä* : *näl'l'äl'l'ä* 'nälg : näljas', *šel'gä* : *šel'l'äl'l'ä* 'selg : seljal', *kül'gi* : *kül'l'en* 'külg : külje'.

лg: *лл*, näit. *jaлga* : *jaллan* 'jalg : jala', *олгiлоja* : *оллęt* 'õlgi : õled', *haлgôan* : *haллata* 'lõhun : lõhkuda'.

rg: *rr*, näit. *härgä* : *härrän* 'härg : härja', *märgä* : *märrän* 'märg : märja', *pürgie* : *pürrin* 'paluda : palun', *kargajamah* : *karrata* 'tantsima : tantsin', *argi* : *arręn* 'paastutu aeg : aja'.

hk: *h*, näit. *rǫ̈ähkä* : *rǫ̈ähät* 'patt : patud', *riehkǫ̈än* : *riehätä* 'löön : lüüa', *rahkehen* : *rahiś* 'rangirooma : -room', *pūhkiḿäh'* : *pūhin* 'pühkima : pühin', *puhkiew* : *puheta* 'puhkeb : puhkeda (näit. paise)'.

šk: *šš*, näit. *rieška* : *rieššan* 'rõõsk : rõõsa', *uškuo* : *ušson* 'uskuda : usun', *ruoška* : *ruoššan* 'piits : piitsa', *üškä* : *üššän* 'süli : süle', *kašķi* : *kaššęn* 'ale'.

sk: *ss*, näit. *ṕesku* : *ṕessun* 'liiv : liiva; peensuhkur : -suhkru', *niska* : *nissašta* 'kukal : kuklast', *viskôan* : *vissata* 'tuulan : tuulata', *kiskow* : *kisson* 'võtab : võtan vägisi'.

śk: *śś*, näit. *лaiśka* : *лaiśśan* 'laisk: laisa', (*akka*) *raiśka* : *raiśśan* '(naise)näru', *iśkie* : *iśśen* 'tappa : tapan'.

tk: *t*, näit. *katkôan* : *katata* 'murran : murda', *potkôan* : *potata* 'põtkan : põtkata, jalaga lüüa', *pitkä* : *pit'än* 'pikk : pika', *it'k'ie* : *it'en* 'nutta : nutan', *pet'k'el'en* : *pet'el'* 'uhmrinuia : -nui'.

d: ∅, näit. *pàda* : *pòašša* 'pott : potis', *ròadaw* : *ròan* 'töötab : töötan', *pidäẅ* : *ei pìe* 'peab : ei pea' [aga: *pijn* 'pidasin']; *kä̀ži* : *kǫ̈äššä* 'käsi : käes'.

ht: *h*, näit. *ahtòa* : *ahan* 'ahta : ahan', *puohtòa* : *puohan* '(raputades) teri prahist puhastada : puhastan', *l'iühtehen* : *l'iẅheš* 'viljavihu : -vihk', *hairahtòa* : *hairahan* 'eksida : eksin'; *kakši* : *kahen* 'kaks : kahe'.

d: *v*, näit. *màdo* : *mavon* 'uss : ussi', *rèdu* : *revušša* 'pori : poris', *ròado* : *ròavon* 'töö', *šüdǫ̈än* : *šüvätä* 'pistan : pista', *šūdę̄l'i* : *šūvę̄ʌdu* 'kaetas : kaetatud', *löẅdäẅ* : *löẅvät* 'leiab : leiad', *hawda* : *hawvašta* 'auk : august'; *täẅžü* : *täẅven* 'täis : täie'.

d: *j*, näit. *vedǫ̈ä* : *vejät* 'vedada : vead', *tiedel'en* : *tijel'lä* 'küsin : küsida', *maido* : *maijon* 'piim : piima', *raida* : *raijan* 'paju'; *vèži* : *vejen* 'vesi : vee', *vi̇̄ži* : *vijen* 'viis : viie'.

ʌd: *ʌʌ*, näit. *peʌdo* : *peʌlošša* 'väli : väljal', *iʌda* : *iʌʌan* 'õhtu', *tūʌdòa* : *tūʌʌan* 'tuulata : tuulan', *juoʌdòa* : *juoʌʌan* 'juua : joon', *humaʌduo* : *humaʌʌun* 'purju jääda : jään purju', *tūvitaʌdòa* : *tūvitaʌʌan* 'kiigutada : kiigutan'.

ld: *l'l'*, näit. *ri̇̄čäldǫ̈ä* : *ri̇̄čäl'läп* 'üles harutada : harutan üles', *imeldǫ̈ä* : *imel'läп* '(kord) imeda : imen'.

rd: *rr*, näit. *parda* : *parran* 'habe : habeme', *pužerdòa* : *pužerran* 'väänata : väänan', *ümmärdǫ̈ä* : *ümmärrän* '(ümber) piirata : piiran'; *virži* : *virren* 'laul : laulu'.

nd: *nn*, näit. *kandę̄ʌęn* : *kanne̊ʌʌa* 'tassin : tassida', *tüöndǫ̈ä* : *tüönnän* 'saata : saadan', *eländä* : *elännän* 'elu', *kohendòa* : *kohennan* 'parandada : parandan'; *künži* : *künnet* 'küüs : küüned'.

št: *šš*, näit. *mušta* : *muššan* 'must : musta', *ʌaštu* : *ʌaššun* 'laast : laastu', *veštǫ̈ä* : *veššän* 'tahuda : tahun', *varuštòa* : *varuššån* 'valmistada : valmistan', *viršta* : *virššan* 'verst : versta', *huršti* : *hurššit* 'põrandariie, -riided: jäme lina, hobusetekk'.

śt: *śś*, näit. *päiśtä̓ren* : *päiśśär* 'linaluu', *iʌʌaśtòa* : *iʌʌaśśan* 'õhtustada : õhtustan', *riśt'i* : *riśśin* 'rist : risti', *irviśtäẅ* : *irviśśän* 'irvitab : irvitan', *eiśtüe* : *eiśśün* 'edasi liikuda : liigun edasi'.

st: *ss*, näit. *istuo* : *issun* 'istuda : istun'.

b: *v*, näit. *šòba* : *šovan* 'naisesärk : -särgi', *hòaba* : *hòavan* 'haab : haava', *hèbo* : *hevon* 'mära', *gròbu* : *grovun* 'kirst : kirstu', *čiebumah* : *čievun* 'kiikuma : kiigun', *l'eibä* : *l'eivän* 'leib : leiva'.

лb: *лv*, näit. *šaлbòan* :*šaлvattu* 'sulen : suletud'.

l'b: *l'v*, näit. *gul'ba* : *gul'van* 'kartul : kartuli'.

rb: *rv*, näit. *turba* : *turvan* 'koon : koonu', *gurba* : *gurvan* 'küür : küüru', *varbahat* : *varvaš* 'varbad : varvas'.

mb: *mm*, näit. *hambahat* : *hammaš* 'hambad : hammas', *vembel'en* : *vemmel'* 'looga : look', *vanhembi* : *vanhemman* 'vanem : vanema'.

Astmevahelduse eelduseks on sõna tüve lõppsilbi algne kinnisus või lahtisus. Lahtise silbi puhul on silbialguline klusiil (resp. afrikaat) tugevas astmes, kinnise puhul aga nõrgas astmes. Näit. *paida* 'mehesärk', *paijat* 'särgid', *paijašta* 'särgist'; *лambahat* 'lambad', kuid *лammaš* 'lammas'; *kuččumah* 'kutsuma', kuid *kučun* 'kutsun'; *vejen* 'vee', *veďeh* 'vette' < **vetehen*.

14. Astmevaheldusseadus on üldiselt järjekindel. Sellele ei allu *ŋg*. Näit. *heŋgi* : *heŋgen* 'süda : südame', *ŕeŋgi* : *ŕeŋgit* 'pang : panged', *pöŋgätä* : *pöŋgöän*, 'toestada : toestan', *лaŋga* : *лaŋgat* 'lõng : lõngad'.

Paljudel juhtudel puudub astmevaheldus ka *hk* ühendis, nagu näit. *nahka* : *nahkatta* 'nahk : nahata', *rahka* : *rahkan* 'kohupiim : -piima', *vihko* : *vihkon* 'nuustik : nuustiku', *ohkòa* : *ohkan* 'oiata : oigan', *tähkä* : *tähkäššä* 'viljapea : viljapeas', *tuhka* : *tuhkat* 'tuhk : tuhad'.

Isikuti moodustab erandi sõna *kòd'i* : *kod'iśśa* (M) 'maja : majas'. Mõnikord ka *ròaga* 'toores' : *jòabлokat ròagat* (J) 'õunad on toored'.

Samuti ei allu astmevaheldusele osa kõige hilisemaid vene laensõnu, nagu näit. *bàba* : *babaлла* 'eit : eidel', *ďìga* : *ď'igat* 'hani : haned', *žìda* : *žìdat* 'kurat : kuradid', *stòga* : *stogan* 'kuhi : kuhja', *vieśt'i* : *vieśt'in* 'teade : teate', *butiлkat* 'pudelid', *bika* : *bikat* 'härg : härjad', *skòaska* : *skòaskan* 'muinasjutt : -jutu', *röt'kä* : *röt'kän* 'rõigas : rõika'.

Karjala erijoonena, mis Valdai murrakuski esineb, võiks veel mainida, et *ńe*-lõpuliste sõnade partitiivis on ikka nõrk aste. Näit. *hebońe* : *hevośta* 'hobune : hobust', *kärbäńe* : *kärväśtä* 'kärbes : kärbest', *kaikennägöńe* : *kaikennävöśtä* 'igasugune : igasugust', *poččińe* : *počišta* 'põrsake : põrsakest'.

15. Dünaamiline p e a r õ h k Valdai murrakus on harilikult esimesel silbil. Erandlikult võib rõhk olla järgsilbil kõige hilisemates vene laensõnades, nagu näit. *davai·* 'las, anna', *fśoravno·* 'ükskõik', *nača·l'ńikka* 'ülem'. Samuti ka: *ńeku·nnę* 'mitte kuhugi', *ńeko·nža* 'mitte iialgi'.

K a a s r õ h k on kolmandal või viiendal silbil, näit. *pi·kkarā:ńe* 'pisike', *keńńebu:t'* 'keegi'.

Morfoloogia.

Noomen.

Käänded, nende lõpud ja tähendus.

16. Valdai murrakus on 16 käänet, mis kõik esinevad ainsuses ja mitmuses. Need on järgmised: nominatiiv, genitiiv, akusatiiv, partitiiv, illatiiv, inessiiv, elatiiv, adessiiv-allatiiv, ablatiiv, aproksimatiiv, egressiiv, translatiiv, essiiv, abessiiv, komitatiiv ja instruktiiv.

17. Ainsuse n o m i n a t i i v on lõputa nagu teisteski läänemeresoome keeltes: *pū* 'puu', *rùgo* 'sąad', *leški* 'lesk', *čirppi* 'sirp', *jалga* 'jalg', *mušta* 'must', *korgie* 'kõrge'; (kahetüvelisi:) *kä̀zi* 'käsi', *kолmaš* 'kolmas', *katoš* 'katus', *hüvüš* 'headus', *hebońe* 'hobune', *avȍan* 'võti', *śiźär* 'õde', *lühüt* 'lühike', *vȍate* 'linane riie', *hammaš* 'hammas', *huoviś* 'odav', *herneh'* 'hernes'.

Mitmuse nominatiivis esineb mitmuse tunnus *-t*, mis liitub vokaaltüvele. Näit. *pūt* 'puud', *ruvot* 'saod', *leššet* 'lesed', *čirpit* 'sirbid', *jаллat* 'jalad', *muššat* 'mustad'; *kǫ̈ät* 'käed', *katokšęt* 'katused', *hebozęt* 'hobused', *avȍaḿet* 'võtmed', *śiźäret* 'õed', *lühüet* 'lühikesed', *hambahat* 'hambad', *huogehet* 'odavad', *hernehet* 'herned'.

18. G e n i t i i v i lõpp on ainsuses *-n*. Astmevahelduslike ühetüveliste noomenite genitiiv on nõrgas astmes, kahetüvelistel enamasti tugevas astmes. Näit. *ruvon* 'sao', *leššen* 'lese', *čirpin* 'sirbi', *jаллan* 'jala', *muššan* 'musta', *korgien* 'kõrge'; *kǫ̈än* 'käe', *kолmannęn* 'kolmanda', *katokšęn* 'katuse', *hebozęn* 'hobuse', *avȍaḿen* 'võtme', *śiźären* 'õe', *lühüen* 'lühikese'; *vȍattien* 'lõuendi', *hambahan* 'hamba', *huogehen* 'odava', *hernehęn* 'herne'.

Ka mitmuse genitiivi lõpp on *-n*, mis liitub mitmuse tüvele. Näit. *pūлoin* 'puude', *rugoлoin* 'saadude', *kivilöin* 'kivide', *peŕťťilöin* 'tubade', *jaллoin* 'jalgade', *mušš̄in* 'mustade', *emännöin* 'perenaiste', *šogein* 'pimedate'; *käž̄in* 'käte', *katokš̄in* 'katuste', *heboź̄in* 'hobuste', *avòaḿ̄in* 'võtmete', *šiźäŕ̄in* 'õdede', *lühüź̄in* 'lühikeste', *hambah̄in* 'hammaste', *hernehin* 'herneste'.

Genitiivi kasutatakse Valdai murrakus samuti kui eesti või soome keeles kõigepealt possessiivselt. Näit. *šiun naizen koľččáne* 'sinu naise sõrmus', *poijan tavarat* 'poja kaubad', *mejän ogorda* 'meie juurviljaaed', *hejän ďigat* 'nende haned', *doran kùľü* 'Doora saun', *pridòaneit miun* 'minu kaasavara'.

Sellele lähedane on muidki sõltuvussuhteid väljendav genitiiv. Näit. *tütön mòamo kuoľi* 'tüdruku ema suri'. *kaźin poigáne* 'kassi poeg', *bajaŕiлoin poijat* 'mõisnikkude pojad'. *hǫ̀än rùbei mittòamah hejän ròadoлoja* 'ta hakkas nende tööd mõõtma'. *tämpǫ̀anä on madoлoin pròazńiekka* 'täna on usside pidu'. *poijan tovaŕiśśat* 'poja kaaslased'. *aźie mejän* 'meie asi', *šiľḿän ripčit* 'silma ripsmed'.

Genitiiv võib väljendada olendit, kellest mingi tegevus lähtub. Näit. *kuin šie kūлuššat kurrę̀n ǫ̀änen, èlä mà̀ne järven jǫ̀äľľä* 'kui sa kuuled kure häält, ära mine järve jääle'.

Genitiiv väljendab mingi tegevuse objekti, nagu näit. *лambah̄in paiḿen* 'lammaste karjane', *poččiлoin paiḿen* 'sigade karjane'.

Genitiiv väljendab tervikut, mille osa on põhisõnaga tähistatud mõiste. Näit. *hukan šiľḿät* 'hundi silmad', *kukon käpčä* 'kuke jalg', *hebozę̀n kabiet* 'hobuse kabjad', *лambahan viллa* 'lamba vill', *kartan ńokka* 'küna ots', *stoлan jaлga* 'laua jalg'.

Genitiiv väljendab algupära või päritolu. Näit. *ǐvanan matŕjona timon tüťär* 'Ivanova Matrjona Timofejevna'. *markovan ouďi* 'Markova Oudi'. *jòabлonǫ́vin brìha* 'Jablonovi poiss'. *voлdain mužikka* 'Valdai mees'. *küľän bàba* 'küla eit'. *küľän лapšę̀t* 'küla lapsed'.

Genitiiv määratleb, täpsustab põhisõna kuuluvust. Näit *kľevéčän järvi* 'Klevetša järv', *markovan peлdo* 'Markova väli', *jòakonǫ́vin küľä* 'Jakonovo küla'.

Genitiiv seoses postpositsioonidega vt. § 101.

Märkus. Genitiiv esineb täiendsõna suhtes eelasendis, võib aga sageli olla ka selle sõna järel, mida ta täiendab. Näit. *žeńihä*

tuľi tüťärdä hejän koźiččemah 'peigmees tuli nende tütart kosima', *naińe tùľi kodťih ролkovńikan guľäimašta, šǫ̈mikäš* 'polkovniku naine tuli jalutamast koju, vihane'.

19. Akusatiiv on ainsuses samasugune kui nominatiiv või genitiiv, mitmuses aga nominatiivi sarnane. Näit. *lämmitä kùľü* 'küta saun'. *pidäẅ juottòa lehmä* 'peab jootma lehma'. *brị̀ha avai oṽen* 'noormees avas ukse'. *kučuttị̀h doχtaŕin* 'kutsuti tohter'. *unahl̃n kaikki virret* 'olen unustanud kõik laulud'. *čĭлahazę̆лла рolt̃ị̀n kǫ̈ät* 'kõrvetasin nõgesega käed'.

Erilise lõpuga akusatiiv võib esineda ainult mõnest personaalpronoomenist. Näit. *pidäẅ kuivattòa hejät* 'peab nad kuivatama'.

20. Partitiivi lõppudeks on *-ta, -tä, -da, -dä, -a, -ä, -o, -e. a-, ä-, o-* või *e*-lõpuline on partitiiv ühetüvelistel lühikese vokaaliga lõppevatel noomenitel. Näit. *jaлgòa* 'jalga', *heinǫ̈ä* 'heina', *ruguo* 'saadu', *tüťťüe* 'tüdrukut', *leškie* 'leske', *čirppie* 'sirpi'.

-da, -dä esineb pika vokaali või diftongiga lõppevates ühetüvelistes noomenites ja *-n, -l* (*-л*), *-r* järel kahetüvelistes noomenites. Näit. *pūda* 'puud', *hiemòada* 'käist', *korgieda* 'kõrget', *avòanda* 'võtit', *kieldä* 'keelt', *śiźärdä* 'õde'.

-ta, -tä esineb kahetüvelistes noomenites, mille konsonanttüvi lõpeb helitu konsonandiga. Näit. *kättä* 'kätt', *koлmatta* 'kolmandat', *katošta* 'katust', *hevośta* 'hobust', *lühüttä* 'lühikest', *vòatetta* 'lõuendit', *herneh'tä* 'hernest'.

Mitmuses on partitiivi lõpuks *-a, -ä, -e* või *-da, -dä*, mis liituvad tugevaastmelisele mitmuse tüvele. Üldiselt on mitmuse partitiivi lõpp *-a, -ä* või *-e*. Näit. *pūлoja* 'puid', *rugoлoja* 'saade', *jaлgoja* 'jalgu', *käźilöjä* 'käsi', *leškilöjä* 'leski', *čirppilöjä* 'sirpe', *лapšị̀лoja* ~ *лapšie* 'lapsi', *muštie* 'musti', *lehmie* 'lehmi', *katokšie* 'katuseid', *hüvüźie* 'headusi', *hebośie* 'hobuseid', *avòamie* 'võtmeid', *śiźäŕie* ~ *śiźäŕöjä* 'õdesid', *lühüźie* 'lühikesi', *hambahie* 'hambaid', *rugehie* 'rukkeid', *hernehie* 'herneid', *liühtehie* ~ *liühtehìje* 'viljavihke'.

-da, -dä esineb mitmuses harvemini — ainult mõnedes pika vokaali või diftongiga lõppevates ühetüvelistes sõnades ja (ainsuse nominatiivis) *e*-lõpulistes kahetüvelistes sõnades. Näit. *šòappaida* 'saapaid', *hiemaida* 'käiseid', *häidä* ~ *hǫ̈älöjä* 'pulmi', *korgeida* 'kõrgeid', *vòatteida* 'lõuendeid'.

Karjala Valdai murrakus väljendab partitiiv ebamäärast osalisust nagu teisteski läänemeresoome keeltes. Näit. *täššä pahutta eij◡ȯa* 'selles pole halba'. *heiľä eij◡ȯa rahȯa* 'neil pole raha'. *pūлoiśśa eij◡ȯa leh'tä* 'puudel pole lehti'. *tȯaллa eij◡ȯa лūлoja* 'tollel pole luid'. *ei lie алаźie* 'ei saa kindaid'. *nüttèńä eij◡ȯa näidä briuzoja* 'nüüd pole neid koote'. *àna kättä* 'anna kätt'. *mie šиla tüt'ärdä tȁdä ožuttaźīn* 'ma näitaksin sulle seda tütart'. *lämmitīn kiugȯada* 'kütsin ahju'. *hǫ̈än ei šuvače omȯa nimie* 'ta ei armasta oma nime'. *jäin pokoińiekkoja peženäh'* 'jäin surnuid pesema (s. o. vanatüdrukuks)'. *huigieda ei varata* 'häbi ei kardeta'. *brihȯa moititah* 'noormeest laidetakse'. *ieľľä iśkiettih lehmie* 'ennem tapeti lehmi'.

Harvem võib partitiiv väljendada kuhugi kuuluvust. Näit. *eij◡ȯa mejän roduo* 'pole meie tõugu'.

Ainsuse partitiiv esineb koos arvsõnadega (välja arvatud *ükśi* 'üks'): *kakšį̄ närettä* 'kaks kuuske'. *колńe kūda eľi* 'kolm kuud elas'. *ńeľľäkümmendä päivǫ̈ä hüö koiśśa ei eľettü* 'nad ei elanud kodus nelikümmend päeva'. *puoлę̄n igǫ̈ä kavotatta* 'poole oma eluiga kaotate'. (Kuid: *ükśi kerda* 'üks kord'.)

Samuti esineb ainsuse partitiiv koos hulka, mõõtu, määra jm. väljendavate noomenitega. Näit. *vaľľaššīn pȯaran hevośta* 'rakendasin paari hobuseid'. *tuodįh règi heinǫ̈ä* 'toodi reekoorem heinu'. *kobra jauhuo* 'peotäis jahu'. *ńäppi šuoлȯa* 'näpuotsatäis soola'. *kamahлo jauhuo* 'kamalutäis jahu'. *möükkü leibǫ̈ä* 'päts leiba'. *otat paлan leibǫ̈ä* 'võtad pala leiba'. *ottaw gorśt'in tüödä* 'võtab peo soetud linu'. *šüľi nuorȯa* 'süld nööri'. *litra vīnȯa* 'liiter viina'. *килоgrȯama pęskuo* 'kilo peensuhkrut'. *äijä brihȯa, äija tüt'ťüe, äijä nuoŕiľiśtuo* 'palju poisse, palju tüdrukuid, palju noorsugu'. *hǫ̈än mȯńi kerdȯa ambu* 'ta tulistas mitu korda'. *häńeľľä vȁhä vägie* 'tal on vähe jõudu'.

Komparatiivi puhul on partitiivis see sõna, millega võrreldakse, samuti kui soome keeleski. Näit. *mie en◡ȯa pahembi heidä* 'ma ei ole neist halvem'. *huiḿembi toišta* 'teisest hullem'. *šie lövvät paremman miлma* 'sa leiad minust parema'. *bohatemboja heidä ei оллun ńeke·dä* 'neist rikkamaid ei olnud kedagi'.

Partitiiv võib väljendada ka põhjust. Näit. *rahvaš kaikīn rȯaďi hüvǫ̈ä šǫ̈ädä* 'inimesed on kõik rõõmsad hea ilma üle'. *žȯaľi händä* 'kahju temast'. *žȯaľivoičet aigȯa* 'sul on ajast kahju'. *miuлa händä huigie* 'mul on tema pärast häbi'. *huijuštȯaččie pidäv heidä* 'nende

pärast tuleb häbeneda'. *mie tulîn aźieda teil'ä* 'ma tulin teile asja pärast'. *mìdä šie et naiče* 'miks sa ei abiellu'. Samuti: *paśśibo šiun hüvüźie* 'tänu su headuse eest'. Post- ja prepositsioone partitiiviga vt. §§ 102, 107. II infinitiivi partitiiv vt. § 83. Passiivi II partitsiibi partitiiv vt. § 87.

21. Sisekohakäänded on Valdai murrakus illatiiv, inessiiv ja elatiiv.

22. Illatiivi lõpuks on *-h*, *-h'*, mis astmevahelduslikes sõnades liitub tugevale tüvele. Näit. *pūh* 'puusse', *rugoh* 'saadu', *jaлgah* 'jalga', *muštah* 'musta', *käd'eh'* 'kätte', *kolмandẹh* 'kolmandasse', *katokšẹh* 'katusesse', *śiźäŕeh'* 'õe juurde', *lühüeh'* 'lühikesse', *hambahah* 'hambasse', *herneheh'* 'hernesse', *rugoлoih* 'saadudesse', *jaлgoih* 'jalgadesse', *muštīh* 'mustadesse', *hernehīh* 'hernestesse'.

Valdai murrakus väljendab illatiiv kõigepealt kohta — millegi sisepiiridesse suundumist, siirdumist või paigutamist nagu soome või eesti keeleski. Näit. *lähen linnah* 'lähen linna'. *hǫ̀än tul'i kod'ih* 'ta tuli koju'. *mäńīn mieheľľä omah küľäh'* 'läksin mehele oma külasse'. *krabadīn koivuh* 'ronisin kase otsa'. *panẹmma padah* 'paneme potti'. *panẹn vetťä taiginah* 'panen vett leivanõusse'. *toin stòavat peŕťťih'* 'tõin teljed tuppa'. *panẹmma värččilöih* 'paneme kottidesse'. *hǫ̀än törkkäi kirvehen mòah* 'ta torkas kirve maasse'. *lähen peлdoh* 'lähen põllule'. *hǫ̀äveh ajetah häih'* 'pulmarahvas sõidab pulma'.

Illatiiv võib väljendada otsest ühendust eri esemete vahel. Näit. *paikka šivottu pǫ̀äh* 'rätik on pähe seotud'. *kǫ̀äŕit jaлgah hattaran* 'mässid jala ümber jalaräti'. *panẹt käd'eh' aлazẹt* 'paned kindad kätte'. *panẹn hẹbozẹлla šeľgäh' värčin* 'panen hobusele koti selga'. *briha rubei stukoiččemah oźiлoih* 'noormees hakkas ustele koputama'.

Illatiiv väljendab eset, mida minnakse tooma. Näit. *läkši maŕjah* 'läks marjule'. *mäńi garbaлoh* 'läks jõhvikale'. *pidäẅ männä kiśľiččäh'* 'peab minema hapuoblikaid tooma'. *emändä läkši heinäh'* 'perenaine läks heinu tooma' (vrd. *läkši heinäl'ľä* 'läks heinale, s. o. heina tegema'). See võib väljendada aga töössegi siirdumist. Näit. *лaškima tüťťären ńäńkīh* 'lasksime tütre last hoidma'. *i paлkkai mužikka vierahan brihačun paiḿeńīh, ciboja paiḿendamah* 'ja palkas mees võõra poisikese karja, kitsi karjatama'.

Illatiiv tähistab kellegi peret, kuhu minnakse. Näit. *tuлdiḫ täh' mužiḳkah i akkah* 'tuldi selle mehe ja naise juurde'.

Illatiiv võib osutada suunda. Näit. *oigieh käd'eh' puhaлdį i važaṁeh* 'paremat kätt puhus ja pahemat'.

Illatiiv väljendab aega. Näit. *mi̇ttüźiḫ čǫäśśüĺöiḫ miwлa teil'ä tuллa* 'mis kella ajaks ma pean teile tulema'. *i täh' aigah iźändä kod'ih tùl'i* 'ja sel ajal peremees tuli koju'.

Illatiiv osutab viisi. Näit. *äijäh' kieleh' mahat paiśśa* 'sa oskad palju keeli rääkida'. *mejän лòaduh nütteńä ei karrata* 'meie moodi nüüd ei tantsita'. *a tüt't'äreĺ'ĺ'ä eij◡òa tabah* 'aga tütrele pole meele järgi'. *ńeĺ'ĺ'äh' briuzah puičet terväh'* 'nelja koodiga peksad ruttu'.

Illatiiv võib väljendada seda, mille eest midagi ostetakse või saadakse. Näit. *oššętti̯ḫ näih' d'eŋgoih tuomaśta* 'osteti selle raha eest külakosti'. *jäiččöih' oštaźi̇n leibǫ̈ä* 'munade eest ostaksin leiba'. *mih šie joit* 'mille eest sa jõid'.

Illatiiv osutab otstarvet. Näit. *annętti̯ḫ t'orлoiлoih viллòa* 'anti viltideks villu'. *piĺ'iṁä haлguo ri̇̄heḫ* 'saagisime rehe jaoks puid'. *meiĺ'ä naлogoih oiź◡deŋgòa* 'meil oleks maksudeks raha'. Harva võib illatiiv väljendada ka olukorda. Näit. *i saлdòatat kaiti̇̄n jǫ̈ädih eлoh* (M) 'ja kõik sõdurid jäid ellu'.

Illatiiv võib osutada eset, mille mõju alla satutakse. Näit. *täh' kizah ci̯vat kaiti̇̄n ruvettiḫ kargaj[a]mah* (M) 'sellest mängust kõik kitsed hakkasid tantsima'. *veĺ'ĺ'i miun kuoĺ'i näĺǵäḫ* 'mu vend suri nälga'. (Sageli siiski: *kuoллah näĺ'ĺ'äĺ'ĺ'ä* 'surrakse nälga'.)

Mõnikord väljendab illatiiv ka sarnasust. Näit. *hǫ̈än on tòattoh* 'ta on isasse'. *a лapšęt toizet häńeh'* 'kuid teised lapsed on temasse'.

Illatiiv esineb ka teatud verbidega (enamasti vene keele mõjul). Näit. *tùl'i poiga, ambu kondieh* 'tuli poeg, tulistas karu'. *èl'ä kačo tòattoh* 'ära vaata isa'. *kačahi̇̄n čǫäśśüĺöiḫ* 'heitsin pilgu kellale'. *brihat karttiḫ kizatah, garmońih kizatah* 'poisid mängivad kaarte, mängivad harmoonikat'. *rubei škoлah käveĺeṁäḫ* 'hakkas koolis käima'. *iлdakezroh käveĺi̇̄mä* 'käisime õhtuketrusel' (*käveĺĺä* tähendab siin 'pidevalt käia'). *lähk'iettih m a r k o v a л л a kirjah opaštumah* 'läksid Markovale kirjaoskust õppima'. *brihačču pohoď'iw šiuh* 'poisike sarnaneb sinuga'. *pokoiṅiekka šuoŕitettiḫ vaлgeih* 'surnu riietati valgesse'. *storoža rubei zvońimah keллoloih* 'vaht hakkas kelli helistama'.

23. Inessiivi lõpuks on *-šša*, *-ššä* ja *-śśa*, *-śśä*. Viimased esinevad *i* järel. Näit. *ruvošša* 'saos', *hiemȯašša* 'käises', *jallašša* 'jalas', *ḿečäššä* 'metsas', *veješšä* 'vees'; *kȩ̈äśśä* 'käes', *peŕťiśśä* 'toas', *hiemaiśśa* 'käistes', *pukšulоiśśa* 'pükstes', *pūlоiśśa* 'puudes', *käźīśśä* ~ *käźilöiśśä* 'kätes', *hambahīśśa* 'hammastes'.

Inessiiv osutab kohta, kus ollakse. Näit. *ükši śeiźow ťeľegäššä, toińi śeiźow mȯašša* 'üks seisab vankris, teine maas'. *hallot kiugȯašša* 'puud on ahjus'. *ei himota koiśśa istuo* 'pole tahtmist kodus istuda'. *mìdä šiula on pukšulоiśśa* 'mis sul on pükstes'. *mie issun koivušša* 'ma istun kase otsas'.

Inessiiv väljendab olukorda või mõjuvõimu, milles keegi või miski on. Näit. *toičči, kuiń elošša lienen* 'tuleval aastal, kui elus olen'. *näin šilma uńīśśa* 'nägin sind unes'. *a kiugȯa kaikki on loukkolоiśśa* 'aga kogu ahi on auke täis'. *täššä häžväššä kuolȩt* 'selles vingus sured'. *mužįkka läkši koďih igäväššä* 'mees läks koju mures'.

Inessiiv võib osutada töös või tegevuses olemist. Näit. *paiḿeńīśśa kävelöẅ* 'käib karjas'. *mužįkka oľi salдȯatoiśśa* 'mees oli sõduriks'. *hȩ̈än èľi ńäńkīśśä* 'ta oli lapsehoidjaks'.

Inessiiv võib väljendada ka kellegi juures olemist. Näit. *hȩ̈än ròadaw tüťťäreššä* 'ta töötab tütre juures'. *ľeikkaima bajaŕiśśa kagròa* 'lõikasime mõisniku juures kaera'.

Inessiiv tähistab sageli aega, mille jooksul midagi toimub. Näit. *mie kežäššä en nägen peŕťiśśä päiväśtä* 'ma ei näinud suve jooksul toas päikest'. *illašša äijän polтętah päŕettä* 'õhtu jooksul põletatakse palju peerge'. *kažvaw kolḿešša vūvęšša* 'kasvab kolme aastaga'. *täššä kūšša miula tulla ei šȯa* 'sel kuul ma ei saa tulla'.

Inessiiv väljendab otsest ühendust eri esemete vahel. Näit. *moržieḿella paikka pȩ̈ässä* 'pruudil rätik peas'. *korvīśśa uźńiekat* 'kõrvades kõrvarõngad'. *koirašša kirput* 'koera seljas (on) kirbud', *buolašša jäŕie leh'ťi* 'pohlal on jäme leht'. *jallоiśśa varbahat* 'jalgadel on varbad'. (Siiski vahel ka: *kellozęt kaglalla vain ķeľiśśäń* 'kellad kaelas vaid helisevad'.)

Inessiiv võib osutada ainet, millega miski on määrdunud või keegi varustatud, ümbritsetud. Näit. *tulęn koďih, pȩ̈ä vereššä* 'tulen koju, pea verine'. *talvella kävelimä ťorlоilоiśśa* 'talvel käisime viltides'. *vīkoin istuja räččinöiśśä* 'kaua istusite särkides'.

24. Elatiivi lõpp on *-šta, -štä* ja *-śta, -štä.* Viimased esinevad *i* järel: *pūšta* 'puust', *ruvošta* 'saost', *jaллašta* 'jalast', *vȯattiešta* 'lõuendist', *jaллoiśta* 'jalgadest', *лambahīšta* 'lammastest', *śiźäŕīštä* 'õdedest'.

Elatiiv osutab kohta, mille piiridest lahkutakse. Näit. *miлma ajaw peŕťiśtä poiś* 'ajab mind toast välja'. *čüžüľüškä лaŋgei śiźäľiśtä* 'sisalik kukkus põuest'. *košovašta kaikki maŕjat šöi* 'sõi korvist kõik marjad'. *noštiḥ hȯävеḥ stoлašta* 'tõusis pulmarahvas lauast'. *òta miлma koivušta* 'võta mind kase otsast'. *mieleštä šiuла magavo ei lȁhe* 'sul ei lähe magamine meelest'.

Elatiiv võib tähistada seda, kelle juurest lahkutakse. Näit. *hȯän šieldä uiď'i ď'edašta i babašta* 'ta sealt taadi ja eide juurest läks ära'. *lähettä tȯatošta mieheľ'ľ'ä* 'lähete isa juurest mehele'.

Elatiiviga väljendatakse otsese ühenduse lakkamist esemete vahel. Näit. *moлodoiлda paikkȯa ottaw pȯäštä* 'võtab noorelt naiselt rätikut peast'. *koirašta hüö tuлdiḥ* 'koera seljast nad (= kirbud) tulid'.

Elatiiv osutab algupära või ainet, millest midagi on tehtud. Näit. *лoukin on лȯajittuna näŕieštä i koivušta* 'lõuguti on tehtud kuusest ja kasest'. *ševotan ľeibȯä rugehizęšta jauhošta* 'segan leiba rukkijahust'. *viллašta lietäh' hüvät aлazęt* 'villast saavad head kindad'.

Elatiiv võib põhjust väljendada. Näit. *lihašta lienen pakšu* 'lähen lihast paksuks'. *ńimi·dä ei šüönün igäväštä* 'mitte midagi ei söönud mure pärast'. *a žīvatat teľ'ńetäh' ägeiľ'ä pȯarmīšta* 'kuid loomad tambivad palavate ilmadega parmude pärast'.

Elatiiv väljendab seda eset või olevust, kelle või mille eest midagi saadakse või makstakse. Näit. *hüö daŕitah ďeŋgȯa tüť'ölöiľ'ä viržilöiśtä* 'nad kingivad tüdrukutele laulude eest raha'. *äijä tüö makšoja šȯappaiśta* 'palju te maksite saabaste eest'. *bajaŕī ando kakšį vȧrččie jauhuo üheštä ď'igašta* 'mõisnik andis kaks kotti jahu ühe hane eest'. *paśśibo veješтä* 'tänu vee eest'. (Kuid ka: *paśśibo mejeľdä* 'tänu mee eest'.)

Elatiiv osutab seda, millest kinni võetakse. Näit. *toińe_toišta vejettih tukīšta* 'nad kiskusid teineteist juustest'. *heidä lükittiḥ ť'eľ'egäštä, kèdä tukīšta, kèdä kȯäštä, kèdä jaллašta* 'nad lükati vankrist maha, keda juustest, keda käest, keda jalast'. — Samuti väljendab see isikut, kelle veendumuse järgi asi on nii või teisiti.

Näit. *mie teištä kaikīšta lieńīn pàha* 'teie kõigi meelest ma olen halb'.

Elatiiv tähistab isikut, kellelt midagi saadakse, kellelt midagi lähtub. Näit. *mòamo ролучči kirjan poijīšta* 'ema sai poegadelt kirja'. *šanokkòa miušta tervehüttä* 'ütelge minu poolt tervitusi'. *миила pridòaneida tütöštä ei pie* 'mul pole tüdruku poolt kaasavara tarvis'.

Elatiiv osutab aega, millest alates midagi toimub. Näit. *pròazńiekašta hüö kavotah* 'peopäevast peale nad kaovad'.

25. Väliskohakäände id on Valdai murrakus kaks — adessiiv-allatiiv ja ablatiiv. Nimelt on adessiiv ja allatiiv kokku langenud nagu paljudes muudeski karjala murretes, moodustades käände, mis vastab küsimustele *kellel*? *millel*? *kus*? ja *kellele*? *millele*? *kuhu*?

26. Adessiiv-allatiivi lõpuks on *-лла*, *-l'l'ä* ja *-ла*, *-l'ä*. Neist *-лла* esineb tagavokaalseis, *-l'l'ä* eesvokaalseis sõnades, kuid *i*-lõpuliste diftongide ja pika *ī* järel on *-ла* tagavokaalseis, *-l'ä* eesvokaalseis sõnades. Näit. *katokšęлла* 'katusel, katusele', *veľľeľľä* 'vennal, vennale', *tüťťölöiľä* 'tüdrukutel, tüdrukutele', *лambahīла* 'lambail, lambaile'.

Adessiiv-allatiiv väljendab kohta — millegi pealispinnale asetamist või siirdumist. Näit. *levìtän skòaťťeŕizen stoлалла* 'laotan linakese lauale'. *pihалла lähet, ńènä külḿäẅ* 'lähed õue, ninal külm'. *pańīn kočkалла košovan* 'panin korvi mättale'.

Adessiiv-allatiiv tähistab kellegi või millegi poole või juurde suundumist. Näit. *lähedgö iллалла šie järveľľä* 'kas sa lähed õhtul järvele'. *stiraičet šovat, panęt regüeh', lähet rūčалла, hūhot* 'pesed särgid, paned kelgule, lähed ojale, loputad'.

Samuti väljendab see millegi pinnal või juures olemist. Näit. *śeiźow pappi šиллалла* 'seisab papp sillal'. *üheľľä hūtaŕилла on äijä maduo* 'ühe talu juures on palju usse'. *täľľ_илталла олęmma gośťiśśa tǫäľä* 'selles maailmas oleme siin võõrsil'.

Adessiiv-allatiiv osutab seda, kellele või millele tegevus on suunatud või kes midagi saab. Näit. *nämä virvat annat лapšīла* 'need pajuoksad annad lastele'. *mińńa mòamoлла jaлgoih kumardòaččow* 'minia emale kummardub maani'. *tuow omīла poijīла* 'toob oma poegadele'.

Adessiiv-allatiiv võib tähistada töösse või tegevusse asumist. Näit. *lähemmä rȯavoллa* 'läheme tööle'. *matkain heinäl'l'ä* 'läksin heinale'. *läkśi tüt't'ö vejel'l'ä* 'läks tüdruk vett tooma'. *läkśi voinaлla* 'läks sõtta'. *rubiemma murginaлla* 'hakkame hommikust sööma'.

See võib väljendada asendit, ka seisukorda. Näit. *ükśi kül'gi vaibu, veńüečin toizeлla kül'l'el'l'ä* 'üks külg väsis, heitsin teisele küljele'. *èl'ä issu näl'l'äl'l'ä* 'ära istu näljas'. *šïdä mie läkśin miehel'l'ä* 'siis läksin mina mehele'.

Adessiiv-allatiiv osutab aega, millal midagi toimub. Näit. *kevȯäll'ä лapšïla jaллat redukkahat* 'kevadel on lastel jalad porised'. *hüvä nïttȯä illaлla* 'õhtul on hea niita'. *illaлla kajoš, huomenękšęлla liew pakkańe* 'õhtul selge taevas, hommikul tuleb pakane'. *mie üölöil'ä storožïn колhoznoida tarhȯa* 'ma valvasin öösel kolhoosi karjalauta'. *vaлgieлla tulęmma viel'ä kod'ih* 'tuleme veel valges koju'. *mintäh' šie ei tulę vihmaлla* 'miks sa ei tule vihma ajal'.

Adessiiv-allatiiv väljendab kohustust, käsku, keeldu või luba. Näit. *miula pidäẅ paiśśa teil'ä* 'ma pean teile kõnelema'. *i käškiettih tüt't'özel'l'ä veńüeččie kiugȯaлla* 'ja kästi tüdrukukesel heita ahjule'. *en tìje, mìdä miula rȯadȯa* 'ma ei tea, mida teha'. *oiś vain häńel'l'ä, rahvahaлla ei pie* 'oleks vaid temal, inimestel pole tarvis'. *voidgo miula teil'ä üödä mȯata* 'kas ma võin teil ööd magada'.

Adessiiv-allatiiv tähistab omajat. Näit. *kukoлla pakšu ǫ̈äńi, kanaлla hieno ǫ̈äńi* 'kukel on jäme hääl, kanal peenike'. *лapšęлla ükśi ńed'el'i* 'laps on nädal vana'. *miula heidä on äijä* 'mul on neid palju'. *igävä häńel'l'ä raukaлla* 'tal vaesekesel on igav'.

Adessiiv-allatiiv väljendab abinõu, vahendit, millega midagi tehakse. Näit. *iel'l'ä čirppilöil'ä leikattih* 'ennem lõigati sirpidega'. *maijoлla juotęttih* 'piimaga joodeti'. *kaššan vejel'l'ä* 'kastan veega'. *i heih' rojiw näil'ä ozrïla* 'ja neid (= noorpaari) loobib nende otradega'.

Adessiiv-allatiiv tähistab seda, kelle poolt midagi on korda saadetud. Näit. *revïteldü kàźi krįsoila* 'kass on rottide poolt lõhki kistud'. *kanoila maraidu* 'kanadest määritud'. *hȯän toi plaт'jan teil'ä tuoduna* 'ta tõi teie poolt toodud kleidi'. *tämä on miula kuvottu* 'see on minu kootud'. *hukaлla rȯańittu* 'hundi poolt haavatud'.

Adessiiv-allatiiv võib väljendada viisi, kuidas midagi toimub. Näit. *ńevesta itkөw ǫäńelľä* 'pruut itkeb valjusti (= häälega)'. *mie näin omĭla šiľmĭľä* 'ma nägin omade silmadega'. *soberiečettiĵ arťťeľilла* 'koguneti hulgana'.

Adessiiv-allatiiv võib väljendada muljet, mida meeltele avaldatakse. Näit. *hüö ruvetah nämä mařjat haižomah ukkozęлла* 'need marjad hakkavad haisema taadi järgi'. *hüväľlä haižow* 'lõhnab hästi'.

Mõningaid verbe kasutatakse vene keele mõjul adessiiv-allatiiviga. Näit. *hǫän miuла ei auta* 'ta ei aita mind'. *häküttäw miuла* 'segab mind'. *mužikka naizen àjo, naičči toizeлла* 'mees ajas naise ära, abiellus teisega'. *ei uškuota briĵaлла* 'poissi ei usuta'. *händä kačottiĵ. kaiťĭn, keľľä himottį* (M) 'teda vaatasid kõik, kes tahtsid'.

27. Ablatiivi lõpuks on tagavokaalseis sõnades *-лda*, eesvokaalseis *-ldä*. Näit. *katokšęлda* 'katuselt', *šižäŕeľdä* 'õelt', *tüťťölöiľdä* 'tüdrukutelt'.

Ablatiiv osutab kohta, mille pealispinnalt või juurest tullakse. Näit. *tüťťöńe vieraš kiugòaлda kočahti* 'võõras tüdrukuke hüppas ahjult'. *tūľi ei vie šòabraлda heińie* 'tuul ei vii kuhja pealt heinu'. *tüťťöńe tùľi kaivoлda* 'tüdrukuke tuli kaevult'. *ajettiĵ bajařin poiš goraлda* 'aeti mõisnik mäe pealt ära'.

Ablatiiv väljendab tööd või tegevust, mida tegemast tullakse. Näit. *matkòan ròavoлda* 'tulen töölt'. *tuлęt ǩodťih ľeikkavoлda* 'tuled viljalõikuselt koju'. *nouźĭn magavoлda* 'tõusin magamast'.

Ablatiiv näitab seda, kellelt midagi palutakse või küsitakse. Näit. *küželľäh' briĵaлda: mahadgo skòaskie paiśśa* (M) 'küsitakse poisilt, kas oskad muinasjutte jutustada'. *rubiew hǫän šiuлda pakkuǫmah koľčašta* 'ta hakkab sinult sõrmust paluma'.

Ablatiiv väljendab seda, kelle või mille kahjuks midagi toimub. Näit. *a tòatto i mòamo miuлda kuoлdiĵ* 'aga isa ja ema surid mul'. *ľeikkòan kanaлda pǫän* 'lõikan kanal pea'. *katkai šeľľäldä лūn* 'murdis seljaluu', *heiľdä kǫät i jaллat šivottiĵ* 'neil seoti käed ja jalad'.

Ablatiiv osutab isikut, kellelt midagi saadakse. Näit. *mužikka ottį iźännäldä vakan hobieda* 'mees võttis peremehelt vaka hõbedat'. *ečči häńeldä ďeŋgòa* 'otsis temalt raha'. *ošti toizĭлda* 'ostis teistelt'.

Ablatiiv võib väljendada põhjustki. Näit. *миила вачалла парембі лієńі пороškалда* 'mu kõhul hakkas pulbrist parem'. *кül'läštümä leiväl'dä* 'saime kõhud täis leivast'.

Ablatiiv võib osutada viisigi. Näit. *kärbäńe kibieldä purow* 'kärbes hammustab valusasti'. *pidäẅ pakšulda kezrätä* 'peab jämedalt ketrama'. *hionozęлda* 'peenikeselt'.

28. Peale sise- ja väliskohakäänete on Valdai murrakus kaks hilistekkinud kohakäänet — aproksimatiiv ja egressiiv.

29. Aproksimatiivi lõpp on *-ллuo, -l'l'üe* ja *-luo, -l'üe*. Neist *-ллuo* esineb tagavokaalseis, *-l'l'üe* eesvokaalseis sõnades, ent *i*-lõpuliste diftongide ja pika *ī* järel on *-luo* tagavokaalseis, *-l'üe* eesvokaalseis sõnades. Näit. *pūллuo* 'puu juurde', *kehnozęллuo peŕt't'iźel'l'üe* 'viletsa tare juurde (~ juures)', *važoiлuo* 'vasikate juurde (~ juures)', *лambahīluo* 'lammaste juurde (~ juures)'.

Et kääne on tekkinud postpositsiooni *luo* 'juurde' liitumisest genitiiviga, siis väljendab see praegugi juurdetulemist või juuresolemist.

Kellegi või millegi lähedusse siirdumist väljendavaid näiteid: *ajel'i d'èda poijaллuo* 'sõitis taat poja juurde'. *pannah butįлkat veńüel'l'eh' kiv́i ruoppahaллuo* 'pannakse pudelid pikali kivihunniku juurde'. *mäńe peлdoh i istuoče kivel'l'ä valgiezęллuo koivuzęллuo* 'mine põllule ja istu kivi peale valge kasekese juurde'. *šīdä lehmīl'üe lähen* 'siis lähen lehmade juurde'.

Kellegi või millegi läheduses olemist väljendavaid näiteid: *käźiripakko käźaštiel'l'üe vain rippuw* 'kätepühkekalts ripub vaid kätepesunõu juures'. *keittiḿä ńebl'iččäḱ päin järvel'l'üe* 'keetsime Neblitša pool järve ääres'. *saлdòatta śeiźow verejīl'üe* 'sõdur seisab värava juures'.

30. Egressiivi lõpp on tagavokaalseis sõnades *-лduo*, eesvokaalseis *-ldüe*. See väljendab kellegi või millegi juurest lahkumist. Näit. *oiś kakšį peŕt't'ie, mie uiďiźīn heil'düe* 'oleks kaks taret, ma läheksin nende juurest ära'. *väŕt'ťiń'äl'düe jaлga katattu* 'pahkluu juurest jalg murtud'. *ka paiḿen tulow koď'ih akaлduo täldüe* 'vaat karjus tuleb selle naise juurest koju'.

31. Translatiivi lõpuks on *-kšį, -kši, -kśi*. Näit. *mòamokšį* 'emaks', *leššekši* 'leseks', *palоikśi* 'tükkideks'.

Translatiiv osutab olukorda, seisundit, millesse siirdutakse. Näit. *колhoza palkattįh milma storožakšį* 'kolhoos palkas mind valvuriks'. *mȯamokšį kučutah* 'emaks kutsutakse'. *ľeikattįh kondien palоikši* 'lõigati karu tükkideks'. Samuti mõnikord: *jäin vanhakšį tütökši* 'jäin vanaks tüdrukuks'.

Translatiiv väljendab aega, mille jooksul tegevus kestab või enne mida see toimub. Näit. *tùľi meiľä roštovakšį* 'tuli meile jõuluks'. *häńen лaškiettįh üökši* 'teda lasti ööseks'. *toizekšį arrękšį šie tuo miula svotkat* 'sa too mulle teisipäevaks kokkuvõtted'. *tądä ľeibǫ̈ä tuлow kaikekšį ńed'eľikši* 'seda leiba jätkub kogu nädalaks'.

Translatiiv tähistab otstarvet. Näit. *voit händä pukšuлoikši* 'seda võib püksteks'. *maľľat valḿehet murginakšį* 'kausid on hommikueineks valmis'.

Translatiiv võib väljendada keelt, mida kõneldakse. Näit. *лapšie en opaštan kańeлazękšį* 'lastele ma ei õpetanud karjala keelt'.

32. Essiivi lõpuks on *-na, -nä*, mis astmevahelduslikes sõnades liitub tugevale tüvele. Näit. *tüťťönä* 'neiuna', *aigana* 'ajal', *tänä vuodęna* 'tänavu'; *männä vuodęna* 'möödunud aastal'.

Essiiv väljendab enam-vähem määratletud aega. Näit. *tänä vuodęna liew äijä heinǫ̈ä* 'tänavu saab palju heina'. *otętah tütöt pŕoazńiekkana meidä gośťih čȯajuo juomah* 'võtavad tüdrukud pidupäeval meid külla teed jooma'. *ka tuлęmma toiśśa pǫ̈änä* 'vaat tuleme teisel päeval'. *näin◡päivi̯ńä el◡lȧhe ńeko·nža* 'neil päevil ma ei lähe iialgi'. *teiľä pidäẅ toiśśargena lämmittǫ̈ä* 'teil tuleb teisipäeval kütta'.

Predikatiiv-adverbiaalina väljendab essiiv seisukorda, omadust, asendit. Näit. *moržien ei tàho ȯлла emändänä* 'noorik ei taha olla perenaiseks'. *lienet cȯarina* 'saad tsaariks'. *vaṇhana tüťťönä pàha elǫ̈ä* 'vanatüdrukuna on paha elada'. *ńeľľä päivǫ̈ä issuin andaлukšęna* 'neli päeva istusin mõrsjana (s. o. kihlatud pruudina)'.

Suhteliselt sageli on essiivis passiivi II partitsiip kas mõne *ȯлла*-verbi vormiga, eitusega või üksi. Näit. *ažiet ȯллah kaikki лȯajittuna* 'asjad on kõik korda seatud'. *ka on kaivettuna hauda* 'vaat on haud kaevatud'. *ei ńemi·dä lövẅvettünä* 'mitte midagi pole leitud'. *nämä kaikki kirjutęttuna* 'need kõik on kirjutatud'.

33. Abessiivi lõpuks on *-tta, -ttä*. Näit. *jaллatta* 'jalata', *kǫ̈ättä* 'käeta', *hiemaitta* 'käisteta'.

Abessiiv väljendab kellegi või millegi puudumist. Näit. *i jäi miun poiga naizetta* 'ja jäi mu poeg ilma naiseta'. *mìdä mie rubien ròadamah hebozętta* 'mida ma teen ilma hobuseta'. *hännättä eij◡ǫa ńemǖ·tüttä linduo* 'sabata ei ole mingisugust lindu'. *meiľä ṽembeľi̯ttä ei ajeллa* 'meil lookadeta ei sõideta'. *таlvi лumetta eij◡ǫa i kèžä vihmatta eij◡ǫa* 'talv pole lumeta ega suvi vihmata'.

34. Komitatiivi lõpuks on *-ŋ́ke* või harvem *-ŋ́kela, -ŋ́keľä*, mis liitub ainsuses genitiivi, mitmuses aga mitmuse tüvele. Näit. *hüväŋ́ke tütǫŋ́ke* 'hea tüdrukuga', *hiemaiŋ́ke* 'käistega', *tǫatoŋ́keла* 'isaga', *tüťťǫžeŋ́keľä* 'tüdrukukesega'.

Et komitatiiv on arenenud iseseisva sõna *ŋ́keралла* 'kaasas, kaasa' liitumisest, siis väljendab see eelkõige kaasasolu. Näit. *müö läkśiḿä kaheŋ́ke brihazęŋ́ke ḿeččäh'* 'me läksime kahe poisikesega metsa'. *brihad◡guľäidih tüťťöľöiŋ́ke* 'noormehed kurameerisid tüdrukutega'. *müö mäńiḿä śiźäŕeh' tütǫŋ́keľä* 'me läksime õe juurde tüdrukuga'.

Komitatiiv osutab ka seda, millega ollakse varustatud. Näit. *ṽäŕťťiŋ́ä лaŋgoiŋ́ke* 'värten lõngaga'. *šǫba hiemaiŋ́ke oľi* 'särk oli käistega'. *lǫapoťit keŋgin piťiŋ́ke pagлoiŋ́ke* 'panen pikkade paeltega viisud jalga'.

Harvem võib komitatiiv tähistada viisigi. Näit. *uinoin itkuлoiŋ́ke* 'ühnusin nutuga'. *a keühä mužį̇kka tühjäŋ́ke vačaŋ́ke matkǫaw kodťih* 'aga vaene mees läheb tühja kõhuga koju'.

35. Instruktiivi lõpp on *-n*. Valdai murrakus sarnaneb instruktiiv ainsuses genitiiviga, mitmuses mitmuse genitiiviga. Kääne esineb võrdlemisi harva — tavaliselt mitmuses, ainult arvsõnadest võib ainsuski ette tulla.

Instruktiiv väljendab viisi. Näit. *hǫ̈än лaŋgei šeľľi̯n* 'ta kukkus selili.' *vačoin püörähti* 'pööras end kõhuli'. *vačča vaibu, veńüečį̄n küľľi̯n* 'kõht väsis, heitsin külili'. *ròavoin hüṽi̯n* 'töötasin hästi'.

Instruktiiv osutab määra, hulka, sageli distributiivselt. Näit. *ǫľi heidä ńeľľän peŕeheššä* 'oli neid neljakesi peres'. *колḿen meiľä tuлdi̯h* 'nad tulid kolmekesi meile'. *mie kačoin лašta, äijägö häńeľľä jaллoiśśa šormie: vį̄zį̄n šormiлoin* 'ma vaatasin last, kui palju ta jalgadel varbaid: viis varvast'. *kakšį̄n лapšį̄n kaiki̯л◡ колḿелла mińńoiла* 'kahe lapse kaupa igal kolmel minial'.

jȯattįh paлoin 'jagati tükikaupa'. *ńeľľäľľä tüťťäreľľä vīľīn šovīn* 'neljale tütrele lõikasin särgikaupa'.

Instruktiiv võib tähistada ka aega. Näit. *hǫ̈än ei kažva vuožįлoin, a čǫ̈äśśülöin i minuttoiлoin* 'ta ei kasva aastate, vaid tundide ja minutitega'.

Mitmuse moodustamine.

36. Mitmuse tunnused on *-t*, *-i-* ja *-лo* + *i-*, *-lö* + *i-*.

Neist esineb *-t* ainult mitmuse nominatiivis ja akusatiivis.

37. Mitmuse *-i-* on liitunud vokaaltüvele, kusjuures tüvevokaal on muutunud või kadunud. See on toimunud üldjoontes järgmiselt:

1. Diftongiga lõppevates tüvedes *ȯa* + *i* → *ai*, *ǫ̈ä* + *i* → *äi*, *ie* + *i* → *ei*. Näit. *šȯappȯa* 'saabas' : *šȯappaida* 'saapaid', *hiemȯa* 'käis' : *hiemaitta* 'käisteta', *hǫ̈ät* 'pulmad' : *häidä* 'pulmi', *hardiet* 'õlad' : *hardeida* 'õlgu', *aštie* 'söögiõu' : *ašteida* 'söögiõusid'.

2. Kahesilbistes *a*-tüvelistes sõnades, mille 1. vokaal ei ole *o* ega *u*, ja pikemates *a*-tüvelistes sõnades on mitmuses *a* + *i* → *oi*. Ka pikemates *ä*-tüvelistes sõnades on *ä* + *i* → *öi*. Mitmuse partitiivis on vokaalide vahel *i* > *j* nagu soome keeleski. Näit. *akka* 'naine' : *akoiлda* 'naistelt', *vašta* 'viht' : *vaštoja* 'vihtu', *veлga* 'võlg' : *veлgoja* 'võlgu', *brìha* 'noormees' : *brihoja* 'noormehi', *hinda* 'hind' : *hinnoišša* 'hindades', *hattara* 'jalarätt' : *hattaroja* 'jalarätte', *лȯaлakat* 'lõuad' : *лȯaлakkoja* 'lõugu', *podruška* 'sõbranna' : *podruškoja* 'sõbrannasid', *mužįkka* 'mees' : *mužįkoiла* 'meestel', *žīvatta* 'loom' : *žīvattoja* 'loomi', *bohatęmmat* 'rikkamad' : *bohatęmboja* 'rikkamaid', *pokoińiekka* 'surnu' : *poikoińiekkoja* 'surnuid'; *emändä* 'perenaine' : *emännöildä* 'perenaistelt'; *väŕťťiňä* 'värten' : *väŕťťinöjä* 'värtnaid', *räččiňä* 'vanaaegne naisesärk' : *räččinöišša* 'naisesärkides', *žeńihä* 'peigmees' : *žeńihöjä* 'peigmehi', *rieh'ť'eľ'ä* 'pann' : *rieh'ť'elöjä* 'panne'.

3. Kahesilbistes *a*-tüvelistes sõnades, mille 1. vokaal on *o* või *u*, on *a* + *i* → *i* ja kahesilbistes *ä*-tüvelistes sõnades *ä* + *i* → *i*. Ka *e*-tüvelistes sõnades on *e* + *i* → *i*. Mitmuses on konsonandile järgnev *i* > *ī* enamasti kõigis käändeis (välja arvatud õieti ainult partitiiv). Näit. *poiga* 'poeg' : *poigie* 'poegi', *ozra* 'oder' : *ozrīла* 'otradel', *skȯaska* 'muinasjutt' : *skȯaskie* 'muinasjutte', *guľ'ba* 'kartul' : *guľ'bie* 'kartuleid', *hukka* 'hunt' : *hukkie* 'hunte'; *ńečča*

'mets' : *mečče* 'metsi', *mečiśśä* 'metsades', *kül'ä* 'küla' : *kül'ie* 'külasid', *lehmä* 'lehm' : *lehmilüe* 'lehmade juurde', *l'eibä* 'leib, vili' : *l'eibie* 'leibu, leivavilju', *kaik'k'i* 'kõik' : *kaik'k'ie* 'kõiki', *jäńikśie* 'jäneseid', *kärbäzet* 'kärbsed' : *kärbäźie* 'kärbseid', *mudòannęn* 'mõne' : *mudòanžiśśa* 'mõnedes', *tüt'ťäret* 'tütred' : *tüt'ťärie* 'tütreid', *vembel'en* 'looga' : *vembel'ittä* 'lookadeta'.

ut-, *üt-*lõpulistes ja *uš-*, *üš-*lõpulistes abstraktseis noomeneis on mitmuses *-źi-*. Näit. *lühüt* 'lühike' : *lühüźie* 'lühikesi', *kätüt* 'häll' : *kätküźie* 'hälle', *hüvüš* 'headus' : *hüvüźie* 'headusi'.

4. *h*-listes sõnades on mitmuses kõikjal *i*, mis samuti on pikenenud. Näit. *hambahat* 'hambad' : *hambahie* 'hambaid', *лambahat* 'lambad' : *лambahiла* 'lammastel', *peлvaš* 'lina' : *peлvahie* ~ *peлvahije* 'linu', *rünnäš* 'rind' : *ründähiłä* 'rinnaesisel', *hernehet* 'herned' : *hernehie* 'herneid', *ub'ehet* 'täkud' : *ub'ehie* 'täkke'.

38. Nagu üldse karjala keeles, esineb Valdai murrakuski nn. *l*-mitmus, millele alati veel liitub ka *i*-tunnus. Nii on tagavokaalseis sõnades tunnuseks *-лoi-*, eesvokaalseis *-löi-*, mis ikka liitub vokaaltüvele (ainsuslikule või mitmuslikule). Mitmuse tunnus *-лoi-*, *-löi-* esineb järgmistel juhtudel:

1. Ainsa võimaliku mitmuse tunnusena *o-*, *ö-*, *u-*, *ü*-tüvelistes sõnades, kus see liitub ainsuse tüvele. Näit. *maido* 'piim' : *maidoлoja* 'piimasid', *vagoлoja* 'vagusid', *t'iekkoлoin pǫälłä* 'rataste peal', *kuboлoih* 'kubudesse', *ńägölöjä* 'nägu', *tüt'ťölöjä* 'tüdrukuid', *koivuлoišta* 'kaskedest', *puksuлoitta* 'püksata', *vilилoišśa* 'külmades', *bohačču* 'rikas', *bohaččuлoja* 'rikkaid', *küł'ü* 'saun' : *küł'ülöin* 'saunade', *čǫäśśülöin* 'kellade'.

2. Samuti ainsana *i*-tüvelistes sõnades. Näit. *peŕť'i* 'tare' : *peŕť'ilöjä* 'taresid', *värčči* 'kott' : *värččilöišśä* 'kottides', *reŋgi* 'pang' : *reŋgilöin* 'pangede', *kòd'i* 'maja' : *kod'iлoja* 'maju', *karttiлoja* 'kaarte', *bajaŕiлoja* 'mõisnikke', *лòapotťiлoja* 'viiske', *pastal'iлoja* 'pastlaid', *bohať'ťeŕiлoišta* 'kangelastest'.

3. Ka *äi-*, *üö-* ja *oi*-diftongilistes sõnades ainulisena. Näit. *täilöjä* 'täisid', *vüölöjä* 'võid', *tüölöjä* 'soetud linu', *üölöił'ä* 'öödel', *rodnoiлoiлuo* 'sugulaste juurde', *voiлoja* 'võid', *hitroiлoja* 'kavalaid', *ìmолodoiлoja* 'noorpaari'. Samuti: *лūлoja* 'luid'.

4. Mitte ainuke, kuid siiski ilmselt domineeriv on *лoi-*, *löi*-mitmus ka kahesilbistes *e*-tüvelistes sõnades. Näit. *regilöił'ä* 'regedel', *šarviлoišta* 'sarvist', *kiven* 'kivi' : *kivilöjä* 'kive', *oŕven*

'ukse' : *oʹvilоja* 'uksi', *jogilоiśśa i järvelöiśśä* 'jõgedes ja järvedes', *kaŋgelоila* 'keppidega', *rʹihen* 'rehe' : *rʹihilöiśśä* 'rehtedes', *hiržilöjä* 'palke', *viržilöjä* 'laule', *vuožilоin* 'aastate', *künžilöjä* 'küüsi', *śieńilöin pȯälʹlʹä* 'seente peale', *meźilöjä storožiw* 'ta valvab mett', *veźilöjä* 'vett', *лumilоja* 'lund', *tulʹilоja* 'tulesid', *kielʹilöjä* 'keeli'.

Kuid nende kõrval siiski ka: *velʹlʹilöjä* ~ *velʹlʹie* 'vendi', *олgilоja* ~ *олgie* 'õlgi', *полvilоih* ~ *полvʹih šȯa* 'põlvist saadik', *hʹirilȯjä* ~ *hʹirie* 'hiiri', *лapšie* ~ *лapšilоja* 'lapsi', *käźilöiʹä* ~ *käźiʹlʹä* 'kätel', *kaikʹiśśa* ~ *kaikʹkʹilоiśśa sarailоiśśa* 'kõigis kuurides'.

5. Paralleelselt *i*-tunnusega võib *loi-*, *löi*-mitmus esineda

a) *ȯa-*, *ȯä-*, *ie*-diftongiga lõppevais noomeneis. Näit. *harmȯalоja* ~ *harmaida* 'halle', *laťťielоja* ~ *laťťeida* 'põrandaid', *hȯälöjä* ~ *häidä* 'pulmi', *häihʹ* ~ *häilöihʹ* 'pulma', *näŕielöjä* ~ *näŕeidä* 'kuuski'.

b) mõnedes pikemateski *e*-tüvelistes noomenites. Näit *kʉ̄ńeʹlʹie* id', *kämmeńie* ~ *kämmeńilöjä* 'kämblaid', *loišta* 'katustest'.

Käänamisparadigmad.

39. Ühetüvelistest *peŕťʹťi* 'tare'.

	Ainsus	Mitmus
Nom.	*peŕťʹťi*	*peŕťʹit*
Gen.	*peŕťʹin*	*peŕťʹťilöin*
Ak.	*peŕťʹťi* *peŕťʹin*	*peŕťʹit*
Part.	*peŕťʹťie*	*peŕťʹťilöjä*
Ill.	*peŕťʹťihʹ*	*peŕťʹťilöihʹ*
In.	*peŕťʹťiśśä*	*peŕťʹťilöiśśä*
El.	*peŕťʹiśtä*	*peŕťʹťilöiśtä*
Adess.-all.	*peŕťʹilʹlʹä*	*peŕťʹťilöilʹä*
Abl.	*peŕťʹilʹdä*	*peŕťʹťilöilʹdä*
Aproks.	*peŕťʹilʹlʹüe*	*peŕťʹťilöilʹüe*
Egress.	*peŕťʹilʹdüe*	*peŕťʹťilöilʹdüe*
Transl.	*peŕťʹikši*	*peŕťʹťilöikši*
Ess.	*peŕťʹťiń̈ä*	(*siroťʹinoina*)
Abess.	*peŕťʹittä*	*peŕťʹťilöittä*
Kom.	*peŕťiŋ̈ke*	(*tüťťöľöiŋ̈ke*)
Instr.	(*ńelʹlʹän*)	(*palоin*)

40. Kahetüvelistest *лammaš* 'lammas'.

Nom.	*лammaš*	*лambahat*
Gen.	*лambahan*	*лambahīn*
Ak.	*лammaš*	*лambahat*
	лambahan	
Part.	*лammašta*	*лambahie* ~ *лambahīje*
Ill.	*лambahah*	*лambahīh*
In.	*лambahašša*	*лambahīššа*
El.	*лambahašta*	*лambahīšta*
Adess.-all.	*лambahaлла*	*лambahīла*
Abl.	*лambahaлda*	*лaṃbahīлda*
Aproks.	*лambahaллuo*	*лambahīлuo*
Egress.	*лambahaлduo*	*лambahīлduo*
Transl.	*лambahakšį*	*лambahīkši*
Ess.	*лambahana*	
Abess.	*лambahatta*	*лambahītta*
Kom.	*лambahaŋke*	*лambahīŋke*
Instr.		(*kakšīn vuonnīn*)

Adjektiiv.

41. Adjektiiv kongrueerub peasõnaga kõigis käändeis ainsuses ja mitmuses. Näit. *šieľä ńokašša ruvettįh лoaďimah šūrda peŕťľie* 'seal otsas hakati tegema suurt tareť'. *mužįkat ľeikattįh leppäžie haлgoлoja* 'mehed lõikasid lepapuid'. *mie mäńīn peźieččeḿäh' lämbiḿäh' küľüh'* 'ma läksin sooja sauna end pesema'. *eläẅ šūręšša peŕťiššä* 'elab suures tares'. *mie en oллun vierahīšša küľīššä* 'ma ei olnud võõrastes külades'. *puhtahaлla reŋgiľľä kannętah ťeťťä* 'puhta pangega kantakse vett'. *màŕja eläẅ kehnoллuo šiллaллuo* 'Marja elab katkise silla juures'. *mejän brihat ei guľäija pahoiлuo tüťťölöiľüe* 'meie noormehed ei käi halbade tüdrukute juures'. *hüõ tuлdįh kehnoлduo šiллaлduo* 'nad tulid katkise silla juurest'. *ľeibṑä tuлow kaikekšį päiväkši* 'leiba jätkub kogu päevaks'. *ühtenä vuodęna hṑän veľľeŋke läkši voinaлla* 'ta läks vennaga ühel aastal sõtta'. *šòappòat piťīŋke šṏäŕilöiŋke* 'pikkade säärtega saapad'.

Mineviku partitsiip kongrueerub, kuivõrd võib otsustada väheste näidete põhjal, nagu: *lehmät ei ruvettu andamah maiduo hapannuošta oллęšta* 'lehmad ei hakanuḍ piima andma mädanenud õlgede

eest'. *rikoit omòa põädä šitaŋke palaťiŋke hapannuoŋke* 'rikkusid oma pead mädanenud lavanäruga (= -sitaga)'. *i kalalla žòaŕitulla šüötti* 'ja söötis praetud kalaga'.

Sõna *rahvaš* võib esineda nii mitmusliku kui ka ainsusliku atribuudiga: *laiśśat rahvaš* 'laisk rahvas, laisad inimesed'. *vieraš rahvaš* 'võõrad inimesed'.

Mõningal juhul on märgitud ka inkongruentsi. Näit. *šie monękšį päivõä kuolęt* 'sa sured mitmeks päevaks'. *hõän uiď'iw ilmazękšį igõä* 'ta lahkub igaveseks'.

Komparatsioon.

42. Komparatiivi tunnus on nominatiivis *-mbi*, mis liitub vokaaltüvele. Näit. *nuoŕi* 'noor', *nuorębi* 'noorem', gen. *nuorębman*, part. *nuorębòa*. Kõigis *a-*, *ä*-tüvelistes adjektiivides toimub tüves häälikumuutus *a*, *ä* > *e* komparatiivi tunnuse ees.

Näit. *hieno* 'peenike' : *hienombi*, *pakšu* 'jäme' : *pakšumbi*, *lofkoi* 'osav' : *lofkoimbi*, *korgie* 'kõrge' : *korgiembi*, *laiśka* 'laisk' : *laiśśembi*, *šoma* 'ilus' : *šoḿembi*, *märgä* 'märg' : *märrembi*, *madala* 'madal' : *madalęḿbi*, *vägövä* 'tugev': *vägevembi*, *joudàva* 'vaba' : *joudavembi*, *redukaš* 'porine' : *redukkahembi*, *tabahĭńe* 'meeldiv' : *tabahizębi*, *lühüt* 'lühike' : *lühembi*, *vereš* 'värske' : *verekšembi*, *huoviś* 'odav' : *huogehembi*.

43. Mõnedel adjektiividel esineb eritüveline komparatiiv. Näit. *hüvä* 'hea' : *parembi*, *äijä* 'palju' : *emämbi*, *pitkä* 'pikk' : *piťembi*, *pikkaràńe* ~ *pieńi* 'väike' : *pienembi*.

44. Superlatiivi on neist õnnestunud tabada ainult sõnast *hüvä*, millest see on *paraš*. Näit. *paraščuppu* 'elutoa nurk, milles on ikoonid (= parim nurk)'. *paraš tüťťö*. *kakšį hüvõä*, *kolmaš vieľä parembi*, *paraš küľäštä* 'parim tüdruk, kaks head, kolmas veel parem, kõige parem külas'. *paraž‿brìha* 'parim noormees'. Ka deminutiivselt: *parahut tüťťö*, *hüväččäńe*, *šomaččäńe* 'parim tüdruk, heakene, kenakene'. Esineb ka paar superlatiivset adjektiivi, nagu *raññimmańe kòď'i* 'kõige äärmine maja', *alimmańe paikka* 'kõige alumine rätik'.

Tavaliselt aga moodustatakse superlatiiv analüütiliselt: *sòamo* ~ *sòamoi* + positiiv või komparatiiv; *kaikkie* ~ *kaikkieh* + komparatiiv; komparatiiv + elatiiv; *äijäľdi* + positiiv.

Näit. *zakàžį sòamo kaллęhen murginan* 'tellis kõige kallima hommikueine'. *käški тулла kaччomah raśeiskoida sòamoi vägövǫä bohaťťeŕie pèťòa* 'käskis tulla vaatama kõige tugevamat vene kangelast Petjat'. *sòamo hüvät рлаťjat* 'kõige paremad riided'. *sòamoi piťembi* 'kõige pikem'. *miun tüťťäret kaikťkieh soṁemmat küľäštä* 'minu tütred on kõige ilusamad külas'. *mie олęn kaikťkieh vägevembi* 'ma olen kõige tugevam'. *ka tämä parembi kaiťťie* (M) 'vaat, see on kõigist parem'. *mie олęn bohaťťeŕi, vägevembi kaiťišta bohaťťeŕiлoišta* 'ma olen vägilane, tugevaim kõigist vägilastest'. *hǫän ottį mieheľľä kaikkieh šoṁemman tüťťözen* 'ta võttis naiseks kõige ilusama tüdruku'.

45. Komparatiivi kasutatakse koos võrreldava sõna partitiiviga või konjunktsiooniga *čim* 'kui'. Näit. *šie ed◡òa bohatęmbi miлma* 'sa pole minust rikkam'. Lisanäiteid vt. § 20. *emämbi miušša ražvòa čim šiušša* 'mul on rohkem rasva kui sul'.

Numeraalid.

46. Põhiarvud on järgmised:

1 *ükši*, gen. *ühen*, part. *ühtä*, ill. *ühteh'*
2 *kakšį*, gen. *kahen*, part. *kahta*, ill. *kahteh*
3 *kolṁi*, ~ *kolṁe*, gen. *kolṁen*, part. *kolṁie*
4 *ńeľľä*, gen. *ńeľľän*, part. *ńeľľǫä*
5 *vīźi*, gen. *vījen*; part. *vīttä*
6 *kūžį*, gen. *kūvęn*, part. *kūtta*
7 *šeiččeṁen*, gen. *šeiččeṁen*, part. *šeičendä*
8 *kahekšan*, gen. *kahekšan*, part. *kahekšòa*
9 *ühekšän*, gen. *ühekšän*
10 *kümmenen*
100 *šàda* (ainult kõige vanemail)
1000 *tùha*, gen. *tuhan*, part. *tuhòa* (ainult kõige vanemail tähenduses 'väga palju'). Näit. *häńeľľä on tùha đeŋgòa. äijägö rubľòa tuhašša on, mie tädä en tie* 'tal on palju raha. Kui palju rublasid *tuha* on, seda ma ei tea'.

Liitpõhiarvud on järgmised:

11 *kümmenen ükši*
12 *kümmenen kakšį*
14 *kümmenen ńeľľä*
15 *kümmenen vīźi*
16 *kümmenen kūžį*

Tihti lisatakse nende vahele veel konjunktsioon *i* 'ja' või *da* 'ja'. Näit. *kümmenen da kakšį* '12'.

Ainult kõige vanemailt keeleoskajailt on kuuldud ka *ükšitoišta* (11), *kakšįtoišta* (12), *колмetoišta* (13), *ńeľľätoišta* jne.

Edasi on arvud järgmised:

20 *kakšįkümmendä*
21 *kakšįkümmendä ükši*
25 *kakšįkümmendä vīži*
30 *колмekümmendä*
40 *ńeľľäkümmendä*
80 *kahekšankümmendä*
90 *ühekšänkümmendä*

Väga harva tuleb ette *šeiččeńettä vīži* '65, s. o. seitsmendast kümnest viis'.

Sageli isegi *kümmenen kümmendä* 'kümme kümmet, s. o. 100', *kümmenen šadòa* 'kümme sada, s. o. 1000'.

Vanust väljendatakse näit. *miuла kūžįkümmendä i kakšį vuotta* 'olen kuuekümne kahe aastane'. Sama keelejuht väljendus aga ka: *miuла šeiččeńettä ďešätkòa kakšį vuotta.* Või: *kümmenen da kahekšan vuotta roďih лapšęлла* 'laps sai 18-aastaseks'. *kümmenen da šeiččeńen miuла òľi vuotta* 'ma olin 17-aastane'.

47. Järgarvudest on järgmisi andmeid:

1. *enžimäńe*, gen. *enžimäzen*, part. *enžimäštä*
2. *toińi* ~ *toińe*, gen. *toizen*, part. *toišta*
3. *колmaš*, gen. *колmannęn*, part. *колmatta*
4. *ńeľľäš*, gen. *ńeľľännen*, part. *ńeľľättä*
5. *vīješ*, gen. *vījennen*, part. *vījettä*
6. *kūvęš*, gen. *kūvęnnęn*, part. *kūvętta*
7. *šeiččeńeš*, gen. *šeiččeńennen*, part. *šeiččeńettä*
8. *kahekšaš*, gen. *kahekšannęn*, part. *kahekšatta*
9. *ühekšäš*
10. *kümmeneš*

48. Murdarvudest on andmeid vähe, ainult *puoľi* 'pool' ja *puoľitoišta* 'poolteist'.

49. Sageli kasutatakse vene arvsõnu karjalakeelseski kontekstis. Näit *dvaċaď godò·f hǫ̈än ravajaw* 'kakskümmend aastat ta karjub'. *òľi vošem čeлoвek лašta* 'oli kaheksa last'. *mavon dogaď it, tapat, sorok rǫ̈ähkǫ̈ä poiš* 'ussi näed, tapad, nelikümmend pattu maha'. *pidäẅ andòa tįšač puoлęŋke šaлvamòa* 'peab andma pool-

teist tuhat ehitamise eest'. *mie naičĭn f śemnacatom vuotta* 'ma abiellusin 17-ndal aastal'. *miun otęttįh voinaлла pätnacatom godu·* 'mind võeti sõtta 15-ndal aastal'.

Väiksematest arvsõnadest on karjalakeelsed ometi tavalisemad. Näit. *mie üheľľä šormeлла tihen tapan* 'ma tapan sääse ühe sõrmega'. *mie eľĭn peŕeheššä kūžį vuotta* 'ma elasin perekonnas kuus aastat' *teidä on kūvęn, a ďigòa vĭži* 'teid on kuus, aga hanesid viis'. *ühekšän vuotta šieľä òľi* 'oli seal üheksa aastat'. *käveli koлm_vuotta, šĭdä hüľgäi* 'käis kolm aastat, siis lakkas'. *mie tuľĭn mieheľľä kahekšaš peŕeheh'* 'ma tulin mehele kaheksandana peresse'. *ottį mužįkka toizen d'igan i ando kaheлла poijaлла* 'võttis mees teise hane ja andis kahele pojale'. *ottį muzįkka koлmannęn d'igan, ando tütťäŕĭľä* 'võttis mees kolmanda hane, andis tütardele'. *i pakkuon häńeldä jauhuo puolęn värččie* 'ja palun temalt pool kotti jahu'.

50. Indefiniitsed arvsõnad on Valdai murrakus: *mòńi* 'mitu', *äijä* 'palju', *vähä* 'vähe'. Näit *mòńi kerdòa* 'mitu korda', *mòńi vuotta* 'mitu aastat', *äijä rahòa* 'palju raha', *vähä vägie* 'vähe jõudu'.

Pronoomenid.

51. Personaalpronoomenid. Isikulised asesõnad on *mie* 'mina', *šie* 'sina', *hǫän* 'tema', *müö* 'meie', *tüö* 'teie', *hüö* 'nemad'.

Need käänduvad järgmiselt:

	Ainsus		
Nom.	*mie*	*šie*	*hǫän*
Gen.	*miun*	*šiun*	*häńen*
Ak.	*miun*	*šiun*	*häńen*
Part.	*miлma*	*šiлma*	*händä*
Ill.	*miuh*	*šiuh*	*häńeh'*
In.	*miušša*	*šiušša*	*häńeššä*
El.	*miušta*	*šiušta*	*häńeštä*
Adess.-all.	*miuла*	*šiuла*	*häńeľľä*
Abl.	*miuлda*	*šiuлda*	*häńeldä*
Aproks.	*miuлuo*	*šiuлuo*	*häńeľľüe*
Egress.	*miuлduo*	*šiuлduo*	*häńeldüe*
Abess.	*miutta*	*šiutta*	*häńettä*
Kom.	*miuŋk'e*	*šiuŋk'e*	*häńeŋk'e*

Nom.	*müö*	*tüö*	*hüö*
Gen.	*mejäṇ*	*tejän*	*hejän*
Ak.	*mejät*	*tejät*	*hejät*
Part.	*meidä*	*teidä*	*heidä*
Ill.	*meih'*	*teih'*	*heih'*
In.	*meiśśä*	*teiśśä*	*heiśśä*
El.	*meištä*	*teištä*	*heištä*
Adess.-all.	*meil'ä*	*teil'ä*	*heil'ä*
Abl.	*meil'dä*	*teil'dä*	*heil'dä*
Aproks.	*meil'üe*	*teil'üe*	*heil'üe*
Egress.	*meil'düe*	*teil'düe*	*heil'düe*
Abess.	*meittä*	*teittä*	*heittä*
Kom.	*meiŋ̇ke*	*teiŋ̇ke*	*heiŋ̇ke*
	~ *mejäŋk'e*	~ *tejäŋk'e*	~ *hejäŋk'e*

Erilise tunnusega akusatiiv esineb ainult mitmuslikest pronoomenitest, ainsuses sarnaneb see genitiiviga. Näit. *šie ṁejät kažvatīt* 'sina kasvatasid meid'. *hṏän tejät ottaw keралла* 'ta võtab teid kaasa'. *àjo hejät kül'äh'* 'ajas nad külla'. Kuid: *лoi häńen järveh'* 'viskas ta järve'.

Pronoomenit *hṏän* (*hüö*) kasutatakse nii isikutest, loomadest kui ka asjadest kõneldes. Näit. *hṏän mäńi istuočči karžiṇah* 'ta läks istus keldrisse'. *hukka tul'i miuлuo, mie dūmaičīn hṏän miun šüöẅ* 'hunt tuli minu juurde, ma mõtlesin ta sööb mu ära'. *miuла kossa pàha, ei šòa häńel'l'ä nīttṏä* 'mul on vikat halb, sellega ei saa niita'. *ńeke·n ei rubie tiedäṁäh'*, *što hüö oлdiḥ pukšuлoiśśa* 'mitte keegi ei saa teada, et nad (s. o. marjad) olid pükstes'. *mie oššīn kniškan, miuла himottaw händä лugie* 'ostsin raamatu, ma tahan teda lugeda'.

52. Refleksiivne pronoomen on Valdai murrakus *iče* 'ise'. See esineb ainsuses ja käändub järgmiselt:

Nom.	*iče*	Elat.	*ičeštä*
Gen.	*ičen*	Adess.-all.	*ičel'l'ä*
Ak.	*ičen*	Abl.	*ičeldä*
Part.	*ičie* ~ *iččiedä*	Aproks.	*ičel'l'üe*
Ill.	*ičeh'*	Egress.	*ičeldüe*
In.	*ičeššä*	Kom.	*ičeŋk'e*

Näit. *iče lienet vanha i šilma ruvetah nagramah* 'ise saad vanaks ja sind hakatakse naerma'. *ičen šuoŕittaw* 'paneb ennast riidesse'. *miula ičeľľä pidäw* 'mul on endal tarvis'. *aŕh'iŕei kučču ičeľľüe d'edan* 'peapiiskop kutsus taadi enda juurde'. *šüötettih paiḿenen, a iče vaibunuot karriśśešša, ei ruvettuna šüöḿäh'* 'andsid karjasele süüa, aga ise väsinud tantsides, ei hakanud sööma'. *mužikat palkattih ičeštä vakatan* 'mehed palkasid enda eest advokaadi'. *otętttih ičeŋk'e* 'võtsid endaga'.

Partitiivis esineb pronoomenil sageli kahekordne lõpp — *iččiedä* 'ennast'. Näit. *mahoit jòata, iččiedä et obeid'in* (M) 'oskasid jagada, endale sa liiga ei teinud'.

53. Retsiprookne pronoomen on Valdai murrakus *toiń‿toizen* 'teineteise, üksteise', *toiń‿toišta* 'teineteist, üksteist' jne. Näit. *briha i tüt'ťö toiḿe‿toišta ül'en šuvattih* 'noormees ja tütarlaps armastasid teineteist väga'. *äijän vuotta toiń‿toizella kirjutętttih kirjoja* 'palju aastaid nad kirjutasid teineteisele kirju'. *ńiko·nža meiľä naizeŋkela eij‿ollun pahòa šanòa toiń‿toizeŋke* 'iialgi polnud meil naisega paha sõna teineteisega'.

54. Possessiivsed pronoomenid. Possessiivne pronoomen on *òma* 'oma', mis käändub nagu vastavad substantiivid ainsuses ja mitmuses: gen. *oman*, part. *omòa*, ill. *omah*, iness. *omašša*, abl. *omalda*, aproks. *omallıuo* jne. Mitm. part. *omie*.

Näit. *häńeľľä òma kòd'i* 'tal on oma maja'. *rubein oman küľän brihaŋke guľäimah* 'hakkasin oma küla noormehega kurameerima'. *mie mäńin mieheľľä omah küľäh'* 'ma läksin oma külasse mehele'. *elin omaŋke perheŋke* 'elasin oma perega'. *omòa iččiedä pagizen* 'räägin iseendast'. *vaihtoi omie veššoja* 'vahetas oma asju'. *a omila brihoila ei tabah* 'aga oma poistele pole meele järgi'.

òma kasutatakse enamasti adjektiivselt, see võib aga esineda ka substantiivina. Näit. *ńeke·dä küľäššä omòa eij‿ollun* 'mitte kedagi oma (s. o. sugulast) külas ei olnud'. *teiľä huomena tullah omat* 'teile tulevad homme omad (s. o. omad inimesed)'.

Omastavate asesõnadena kasutatakse Valdai murrakus ka isikuliste asesõnade genitiivi: *miun* 'minu', *šiun* 'sinu', *häńen* 'tema', *mejän* 'meie', *tejän* 'teie', *hejän* 'nende'. Näit. *huoľi nago·ľ miun, ńemi·dä et ròa* 'hool on ikka minu (peal), sa ei tee midagi'. *kittäkkòä mejän molodoiloja* 'kiitke meie noorpaari'. *tejän ükši tüt'ťö*

pakšu 'üks teie tüdruk on paks'. *tùl'i häńel'l'üe hejän cịba* 'tuli nende kits tema juurde'.

Viimaseid võib kasutada ka substantiividena. Näit. *miun uijittịh* 'minu omad läksid ära'. *tejän tuлdịh koď'ih, a mejän vīkk‿ejị‿òa* 'teie omad tulid koju, kuid meie omi ei ole tükk aega'. *miun oллah koiśśa* 'minu rahvas on kodus'. *mejän šanotťịh miuла, lähedgö mieheľ'ä* 'meie omad ütlesid mulle, kas lähed mehele'. *mejän on uiď'inuot* 'meie omad on ära läinud'.

55. Demonstratiivpronoomenid. Demonstratiivpronoomenid on Valdai murrakus *tàńä* 'see', *že* 'see', *tòa* 'too', *moińe* 'selline, niisugune', *mugoma* 'sihuke, säärane'.

Nende deklinatsioon on järgmine:

Ainsus

Nom.	*tàńä*	*že*	*tòa*	*moińe*
Gen.	*täńän*	*žen* ~ *ženen*	*tòan*	*moizen*
Ak.	*täńän*	*žen*	*tòan*	*moizen*
	tàńä	*že*	*tòa*	*moińe*
Part.	*tàdä*	*žèdä*	*tòada*	*moiśta*
Ill.	*täh'*	*žeh'*	*tòah*	*moizeh*
In.	*täššä*	*žeššä*	*tòašša*	*moizešša*
El.	*täštä*	*ještä*	*tòašta*	*moizešta*
Adess.-all.	*tällä*	*žellä*	*tòaлla*	*moizeлla*
Abl.	*täldä*	*želdä*	*tòaлda*	*moizeлda*
Aproks.	*tällüe*			*moizeллuo*
Egress.	*täldüe*			*moizeлduo*
Ess.	*tänä*	*ženä*		
Abess.	*tättä*		*tòatta*	*moizetta*
Kom.	*täńäŋke*			*moizeŋke*

Mitmus

Nom.	*nàńä*	*net* ~ *ne*	*nòa*	*moizet*
Gen.	*näin*		*noin*	*moiźin*
Ak.	*nàńä*			*moizet*
Part.	*näidä*	*neidä*	*noida*	*moiźie*
Ill.	*näih'*			*moiźih*
In.	*näiśšä*		*noiśša*	*moiźiśša*

El.	*näišt'ä*	*noišta*	*moiźišta*
Adess.-all.	*näil'ä*	*noiлa*	*moiźīлa*
Abl.	*näildä*		*moiźīлda*
Aproks.	*näil'üe*	*noiлuo*	*moiźīлuo*
Egress.	*näil'düe*	*noiлduo*	*moiźīлduo*
Abess.	*näittä*	*noitta*	*moiźītta*
Kom.	*näiŋke*	*noiŋke*	*moiźīŋke*

Pronoomen *tämä* tähendab kõneleja lähedal käeulatuses olevat või äsja mainitut — 'see siin'. Näit. *ka tämä miun naiŋi* 'vaat see (on) mu naine'. *mie en ošša tädä kukkuo* 'ma ei osta seda kukke'. *krabad'i täh hoabah* 'roni selle haava otsa'. *läkši täl-lüe kivel'l'üe* 'läks selle kivi juurde'. *halgoa halлot nämä* 'lõhu need puud'. *rubei näidä d'eŋgoja jagamah narodalла* 'hakkas neid rahasid rahvale jagama'. *näil'ä ńieglot šukkie* 'nendega kood sukki'. *kunnę šie lähet näiŋke palоiŋke* 'kuhu sa nende tükkidega lähed'.

že viitab enamasti tagasi sellele, millest on juttu olnud. Näit. *parembi žen i aijan veńüźīn* 'oleksin selle aja pigem maganud'. *dorogat pahat, žèdä i kačo, katkoat pǫän* 'teed on pahad, vaata seda, (et) lõhud pea'. *hüvä žellä, ken on terveh'* 'hea sellel, kes on terve'. *žeššä kül'ässä оллah лoučat* 'ses külas on kalurid'. *žellä ńed'el'il'l'ä* 'möödunud nädalal'. *net kakšį kukkuo ruvettįh ńokkimah лapšie* 'need kaks kukke hakkasid lapsi nokkima'. *neidä kukkолoja pidäiš tappoa* 'need kuked peaks tapma'.

toa tähendab mingit kaugemat isikut või eset. Esineb võrdlemisi harva ja on supletiivne. Mitmuses esineb ainult nominatiivis, mujal kasutatakse *noi*-tüve, millest taas nähtavasti pole ainsust ega mitmuse nominatiivi. Näit. *tämä skammi madalęmbi, toa on korgiembi* 'see pink (siin) on madalam, too (see seal) on kõrgem'. *män tie toada vunukkoa, unahīn* 'ma ei tea toda lapselast, olen unustanud'. *toada jogie müö rojitah hiržilöjä* 'toda jõge mööda pillutakse palke'. *toalla eij◡oa лūлoja* 'tollel pole luid'. — *noa оллah uńikukat* 'need (seal) on metsnelgid'.

Demonstratiivpronoomeneid on veel *moińe* 'niisugune' ja *mugoma* 'sihuke, säärane'. Viimast kasutatakse harva. Näit. *mūtüš šanoja, moińe kirjuttaja* 'milline ütleja, selline kirjutaja'. *mie igäh' en nägen moišta veičüttä* 'ma pole elades sellist noakest näinud'. *meil'ä tǫälä moišta eij◡oa* 'meil siin sellist ei ole'. *oŋgo kebie*

mòamoллa moiźie aźeida ťirppòa 'kas emal on kerge niisuguseid asju kannatada'. *mugòma rišťikanža, häńeldä ńemi·dä et òta* 'selline inimene, temalt sa midagi ei võta'.

56. Interrogatiivsed ja relatiivsed pronoomenid on järgmised: *ken* 'kes', **ku* 'kes, mis, missugune', *mi* 'mis', *kumbańe* 'kes, mis, missugune, kumb', *mūtüš* ~ *mĭtüš*, *mūttüńäńe* ~ *mĭttüńäńe* ~ *mĭttüńe* 'missugune'. Esimesed deklineeruvad järgmiselt:

Nom.	*ken*	[*ku*]	*mi*
Gen.	*kenen*		*min*
Ak.	*kenen*		*min*
Part.	*kèdä*	*kùda*	*mìdä*
Ill.	*keh'*	*kuh*	*mih'*
In.	*kešš̈ä*	*kušša*	*miśśä*
El.	*keštä*	*kušta*	*miśtä*
Adess.-all.	*kel'l'ä*	*kuлla*	*mil'l'ä*
Abl.	*keldä*	*kuлda*	*mildä*
Aproks.		*kuллuo*	*mil'l'üe*
Egress.		*kuлduo*	*mildüe*
Kom.	*keneŋke*		*miŋke*
Ess.		*kùna*	

Mitmuses kasutatakse samu vorme kui ainsuses, välja arvatud nominatiiv: *ket* 'kes' ja *mit* 'mis'. Näit. *ken karvakaš, on ožakaš* 'kes karvane, on õnnelik'. *лùve, keštä hǫ̈än on* 'loe, kelle käest see on'. *mie heidä en tìje, ket hüö oллah* 'ma ei tunne neid, kes nad on'. *kirjuttįma, kèdä meid on елošša* 'kirjutasime, kes meist on elus'. *mi lieńi, že lieńi* 'saagu mis saab, tulgu mis tuleb'. *hǫ̈än ei žen verdòa ròa, min šüöẅ* 'ta ei tööta sedavõrd, mis sööb'. *kaččokkòa, mi on meil'ä jäiččǫ̈ä* 'vaadake, kuipalju mune meil on'.

ku- esineb pronoomenina ja adverbina. Näit. *kùda toikkuo migaičet* 'mida kuradit sa pilgutad'. *kuh prińimaijah, ńĭn vĭkko vuottòa* 'kuhu vastu võetakse, siis kaua oodata'. *tòatoлla šaлvettu tä̆ḿä peŕt'ť'i, kušša mie elän* 'see tare on isa ehitatud, kus ma elan'. *tulĭn tällä kohaлla tòašę, kušta läkšĭn* 'tulin jälle sellele kohale, kust läksin'. *kuлla tubaŕetkaлla miuла istuoččie* 'missugusele taburetile ma pean istuma'. *makšòma jäičöil'ä, kuлla vĭźi, a znako·moila emämmän* 'maksime munadega, kellele viis, aga tuttavale rohkem'. *i ottòa tä̆ḿä tüt'ť'ö, kuллuo poiga gul'äiččow* 'ja võtta

see tüdruk, kelle juures poiss käib', *naznòačittiḫ päivän, kùna pǫ̈änä heil'ä lietäh' hǫ̈ät* 'nimetati päev, mis päeval neil tulevad pulmad'.

Pronoomenit *kumbańe* kasutatakse nii isikute kui asjade kohta ja see käändub nagu *ńe*-lõpulised sõnad: gen. *kumbazęn*, part. *kummaśta*, pl. part. *kumbaźie*. Näit. *a šie òta pòal'ikka, kumbańe veńüẅ pūn‿алла* 'aga sa võta kaigas, mis lebab puu all'. *šiel'ä häńen drūgu, kummaśta hǫ̈än ül'en šuvačči* 'seal ta armsam, keda ta väga armastas'. *hüö оллah kuim‿muššad‿butiлkat, kumbaźĭśśa pietäh' олutta* 'nad on kui mustad pudelid, milles hoitakse õlut'. *ka, mie händä tüt'ťüe oman kül'än, kumbazęллuo šie gul'äiči̯t* 'vaat ma (mõtlen) teda, oma küla tüdrukut, kelle juures sa käisid'. *kumbazęn pùŕi, ei muiśśa* 'kumba ta hammustas, ei mäleta'.

mūtüš ~ *mĭttüš* käändeist esitatagu gen. *mūttüen* ~ *mĭttüen*, part. *mūtüttä* ~ *mĭtüttä*. Näit. *mūtüš šиuлa gòŕa* 'mis mure sul on?' *lähť'ieť'ťih' tüť'öt küľüh' kūndęлęmah, keľľä mūtüž‿žeńihä popad'iw* 'läksid tüdrukud sauna kuulama, kellel milline peigmees satub'. *mūttüńäńe* ~ *mĭttüńäńe* käändub nagu *ńe*-lõpulised sõnad. Näit. *mie šиuлa ožutan, mĭttüńäzeštä pūšta hǫ̈än ottį̆* 'ma näitan sulle, missugusest puust ta võttis'. *mūttüńäźie šиuлa šòappaida himottaw ottòa* 'missuguseid saapaid sa tahad võtta'.

57. Eitavad pronoomenid on järgmised: *ńeke·n* ~ *ńike·n* 'ei keegi', *ńemi·dä* 'ei midagi', *ńemù·tüš* 'mitte mingisugune', *ńiükśi* 'mitte ükski'. Neid kasutatakse alati eitavais lauseis nagu vastavaid asesõnu vene keeleski. Käändub ainult järgosa. Näit. *emmä ńeke·n ńemi·dä emmä pagize* 'me mitte keegi midagi ei räägi'. *meidä ńeke·n ei lörẅvä* 'meid ei leia keegi'. *ńeke·dä mie en varaja* 'ma ei karda kedagi'. *mäńi kod'ih, ńeke·ľľä ńemi·dä ei šanon* 'ta läks koju, ei ütelnud kellelegi midagi'. *miлma ei ruv̆en ńemi·kśeh' pidäḿäh'* 'ei hakanud mind mitte mikski pidama'. *miлma ńimi·kśi ei pidän* 'ei pidanud mind mitte millekski'. *mie ńeke·ńeŋ̆ke vierahaŋ̆ke en gul'äiče* 'ma ei käi kellegi võõraga'. *tul'in tarttuh ńemi·ŋ̆ke, tartušta pidäẅ hebozęлla vedǫ̈ä* 'tulin Tartusse mitte millegagi, Tartust peab hobusega vedama'. *ńemū·ttüet šanat mužį̆kan eij‿òa tabahizęt* 'mitte mingisugused mĭehę sõnad pole meele järgi'. *ei pie valęhełla ńiühtä šanòa* 'pole tarvis valetada mitte ühtki sõna'. *emmä maлta ńühtä bukvòa* 'me ei tunne ühtki tähte'.

58. Indefiniitsed pronoomenid on järgmised: *jȍgo* 'iga', *jogohī́ńe* 'igaüks', *jogo‿mūtüš* ~ *jogo‿mītüš* 'igasugune', *kaikki* 'kõik', *kaikennägȍńe* 'igasugune', *молęmma* 'mõlemad', *mudȍaš* 'mõni', *mūvęš* 'mõni', *mū* 'muu', *keńńebu·t'* 'keegi', *midä‿ńebu:t'* 'midagi', *mūtüš‿ńebu:t'* 'mingisugune', *kelliw* 'keegi', *midäliw* 'midagi', *mūtüšliw* 'mingisugune', *kùda midägi* ~ *kùda midäigi* ~ *kùda midäi* 'midagi, üht (ja) teist', *ükśi* 'üks', *toińi* 'teine'.

jȍgo on käändumatu ja seda kasutatakse adjektiivselt. Näit. *jȍgo талozęšša рaлaw tuлut* 'igas majakeses põleb tuluke'. *kävel'ijä markovaлla jȍgo päivie* 'käisite Markoval iga päev'. *jȍgo virššaлla pačaš śeiźatęttu* 'iga versta peale post pandud'. *bohataлla muzikaлla ol'i jȍgo kohtȍa* 'rikkal mehel oli kõike'. *edähǫädä kävȅldih jȍgo vuotta* 'kaugelt käidi igal aastal'. — *babazęлla god'iečetah jogo‿mīttüet paлazęt* 'eidekesele kõlbavad igasugused tükikesed'.

jogohī́ńe on substantiivne ja see käändub ainsuses. Näit. *jogohī́ńe täm̀än tiedäẅ* 'igaüks teab seda'. *jogohizęлla pidäẅ huolȍa, tuлow taлvi* 'igaüks peab hoolt kandma, tuleb talv'.

kaikki 'kõik' ja *kaikennägȍńe* 'igasugune' käänduvad nagu muudki noomenid. Näit. *kaikki rahvaš itkieť'ih'* 'kõik inimesed nutsid'. *kaiken päivän haŕjain* 'sugesin (linu) kogu päeva'. *hüö kaikīn huimazęt, a müö šiuŋke oлęmma mielȍvät* 'nad on kõik lollid, aga meie sinuga oleme targad'. *šieľä ol'i kaikennävȍštä* 'seal oli igasugust'.

молęmma 'mõlemad' kasutatakse kõneldes kahest, mis kuuluvad ühte rühma. Tarvitatakse mitmuses: nom. *молęmma*, gen. *молęmmīn*, part. *молęmbie*, ill. *молęmbīh*. Näit. *молęmma лapšęt jǫädiћ koď'ih* 'mõlemad lapsed jäid koju'. *hǫän šuvaččow молęmbie лapšie* 'ta armastab mõlemaid lapsi'. *otat молęmbīh käźīћ liühtehen* 'võtad mõlemasse kätte vihu'.

mudȍaš 'mõni' ja *mūvęš* 'mõni' esinevad nii adjektiivselt kui substantiivselt ja need deklineeruvad nagu järgarvud: gen. *mudȍannęn*, *mūvęnnęn*, part. *mudȍatta*, *mūvętta*, pl. part. *mudȍanžie mūvęnžie*. Näit. *mudȍannęt paiśśah*, *valęheллah* 'mõned räägivad, valetavad'. *mudȍanžīśśa on maŕjȍa, mudȍanžīśśa eij‿ȍa* 'mõnede otsas on marju, mõnedes ei ole'. *mūvęš šàna kehno, a mie pagizen* 'mõni sõna on halb, kuid mina kõnelen'. *mūvęnnęt rahvaš keühät, mūvęnnęd bohatat* 'mõned inimesed on vaesed, mõned rikkad'.

Indefiniitseid pronoomeneid tuletatakse ka venelaenulise partikli *-ńebu:ť* liitmisega: *keńńebu:ť* 'keegi', *mińńebu:ť* 'miski', *mūtüš‿ńebu:ť* 'mingisugune'. Neil käändub ainult esimene komponent. Näit. *mejän pihaлла harakka kävelöẅ, koččiw, naṽe•rno gośťja keńńebu:ť tuлow* 'meie õuel käib harakas, hüppab, kindlasti tuleb keegi võõras'. *keštäńebu:ť voruijah vaštoja* 'kelleltki varastavad vihtu'. *ketńebu:ť tuллah gośťjat* 'mingid külalised tulevad'. *pidäẅ miľľäńebu:ť voidòa* 'peab millegagi määrima'. *tùľi teiľä līpukkāńe, müttüen‿ńebu:ť tuow teiľä vieśťin, lìbo hüvän, lìbo pahan* 'tuli teile liblikas, toob mingisuguse teate, kas hea või halva'.

Indefiniitseid pronoomeneid on moodustunud veel liitega *-liw* (mis lähtub *lie*-verbi ainsuse 3. pöördest — *liew*): *kelliw* 'keegi', *midäliw* 'midagi', *mūtüšliw* 'mingisugune'. Näit. *kelliw bajaŕin kodťin poлttį* (M) 'keegi põletas mõisniku maja'. *kelliw matkòaw viлuloiśśa šòappaiśśa* 'keegi tuleb külmades (s. o. nahast) saabastes', *ketliw oлdįh mejän pordahlла* 'ühed olid meie trepil'. *midäliw pagiźi šuoлah* 'midagi kõneles soola peale'. *tùľi mūtüšliw mužįkka vaštah* 'tuli mingisugune mees vastu'.

Indefiniitsete pronoomenitena kasutatakse veel *mū* 'muu', *kùda midägi* ~ *kùda midäigi* ~ *kùda midäi* 'midagi, üht (ja) teist', samuti ka arvsõnu *ükši* ja *toińe*. Näit. *òta, mūda ńemi•dä* 'võta, muud mitte midagi'. *mie kodťih i kandamah kùda midäi* (M) 'mina koju ja kandma üht-teist'. *i kùda midäigi šüön* 'ja üht-teist söön'. *üheššä küľäššä eľettih kakšį mužįkkòa, ükši bohatta, a toińe keühä* 'ühes külas elasid kaks meest, üks rikas, aga teine vaene'. *èlä eči tàdä, ošša toińi* 'ära seda otsi, osta teine'.

Verb.

59. Pöördelõpud on järgmised:

Sg. 1.	*-n*	Pl. 1.	*-mma, -mmä; -ma, -mä*
2.	*-t*	2.	*-tta, -ttä; -ja, -jä* ~ *ie*
3.	*-w, -ẅ;* **Ø**	3.	*-h*

60. Kõneviise on neli: indikatiiv, konditsionaal, potentsiaal ja imperatiiv.

61. Ajavorme on viis: preesens, imperfekt, perfekt, pluskvamperfekt ja futuurum.

Allpool esitatakse ülevaade järgmiste verbide pööramisest: *олла* 'olla', *liew* 'on, saab, tuleb', *ottòa* 'võtta', *käškie* 'käskida', *mūvä* 'müüa'; *paiśśa* 'kõnelda', *kezrätä* 'kedrata'.

Aktiiv.

INDIKATIIV.

62. Jaatav. Preesens.

Sg.	1.	*mie олęn*	*lienen*	*otan*
	2.	*šie олęt*	*lienet*	*otat*
	3.	*hǫän on*	*lienöẅ ~ liew*	*ottaw*
Pl.	1.	*müö олęmma*	*lienemmä*	*otamma*
	2.	*tüö олętta*	*lienettä*	*otatta*
	3.	*hüö оллah*	*lietäh'*	*otętah*

käššen	*müön*	*pagizen*	*kezrǫän*
käššet	*müöt*	*pagizet*	*kezrǫät*
käšköẅ	*müöẅ*	*pagizew*	*kezrǫäẅ*
käššemmä	*müömmä*	*pagizemma*	*kezrǫämmä*
käššettä	*müöttä*	*pagizetta*	*kezrǫättä*
käškietäh'	*mūväh'*	*paiśśah*	*kezrätäh'*

Ainsuse 1. ja 2. pöörde lõpp on sama kui soome või eesti keeles. 3. pööre on astmevahelduslikel verbidel tugevas astmes ja selle lõpp on *w*, *ẅ*.

Verbivormi *voit* kasutatakse tähenduses 'võib, tohib; on võimalik' nagu vene *можно*. Näit. *brį̀ha küželöẅ kondein poijį̄лda, voidgo miuла teil'ä üödä mòata. kondien poigazęt i šanotah, voit.* 'noormees küsib karude poegadelt: «Kas ma tohin (mul on võimalik) teil ööd magada?» Karu pojakesed ütlevadki: «Võib». Keelejuht küsis meie juurde tulles enda kohta: *voidgo istuoččie*? 'kas tohib istuda?'

Mitmuse 1. pöördes esineb *-mma*, *-mmä*, 2. pöördes *-tta*, *-ttä*. 3. pöördes esineb vene keele mõjul impersonaal nagu mujalgi karjala murretes.

63. Eitav.

Sg. 1.	*en олę*	*lie ~ liene*		*òta*	*käšše*
2.	*et* „	„	„	„	„
3.	*ei* „	„	„	„	„
Pl. 1.	*emmä олę*	„	„	„	„
2.	*että* „	„	„	„	„
3.	*ei олла*	*lietä*		*otęta*	*käškietä*

en, et, ei emmä, että	*müö*	*pagize*	*kezrǫ̈ä*
ei	*mȳvä*	*paiśśa*	*kezrätä*

Eitussõna on verb ja see pöördub nagu soome keeles. Sellele järgneb verbi tüvi ilma pöördelõppudeta nagu teisteski läänemeresoome keeltes.

64. Imperfekt.

Sg. 1.	*oľ̄in*	*lieńī̄n*	*otī̄n*	*käššī̄n*
2.	*oľ̄it*	*lieńī̄t*	*otī̄t*	*käššī̄t*
3.	*òl'i*	*lieńi*	*ottį*	*käški*
Pl. 1.	*oľima*	*lieńiḿä*	*ottima*	*käškiḿä*
2.	*oľija*	*lieńijä*	*ottija*	*käškijä ~ käškie*
3.	*олдįh*	*liettih*	*otęttįh*	*käškieťťih*

möin	*pagiźī̄n*	*kezräin*
möit	*pagiźī̄t*	*kezräit*
möi	*pagiźi*	*kezräi*
möiḿä	*pagiźìma*	*kezräiḿä*
möittä	*pagiźìja*	*kezräittä*
müödih	*paiśtįh*	*kezrättih*

Ainsuses on imperfekti 3. pööre lõputa; astmevaheldusliкel verbidel tugevas astmes. Mitmuse 1. pöördes esineb *-ma, -mä*, 2. pöördes *-ja, -jä ~ -ie*, kontraheerunud ja ühesilbilistes verbides aga *-tta, -ttä*. Mõlemad mitmuse pöörded on astmevaheldusliкel verbidel tugevas astmes.

65. Imperfekti tunnus on *ī* või *i*. Tüvevokaaliga liitudes võib *i* moodustada ka diftongi või kaduda.

I. Diftongi on imperfekti *i* moodustanud:

a) ühesilbilistes algselt pika vokaaliga verbides nagu eesti või soome keeles. Näit. (*šȯan* 'saan':) *šain*, (*vien* 'viin':) *vein*, (*juon* 'joon':) *join*, (*šüön* 'söön':) *šöin*, (*jȯ̈än* 'jään':) *jäin*.

b) kontraheerunud verbides. Näit. (*mittȯan* 'mõõdan':) *mittain*, (*magȯat* 'magad':) *magait*, (*лaŋgiew* 'kukub':) *лaŋgei*, (*uinuon* 'uinun':) *uinoin*, (*лainuomma* 'neelame':) *лainoima*, (*лukkuon* 'lukustan':) *лukkuin*, (*hülgȯ̈ättä* 'hülgate':) *hülgäittä*.

II. Diftong esineb ainsuse 1. ja 2. pöördes.

a) *o*-, *u*-, *ü*-tüvelistes verbides: (*śeiźon* 'seisan':) *śeiźoin*, (*ńukut* 'tukud':) *ńukuit*, (*üökšün* 'eksin':) *üökšüin*, (*šȯ̈ännüt* 'vihastud':) *šȯ̈ännüit*.

b) kahesilbilistes *a*-tüvelistes verbides, mille 1. silbis esineb *a* või *i*. Näit. (*лaулan* 'laulan':) *лaулoin*, (*annan*:) *annoin*, (*jagȯa* 'jagada':) *javoin*, (*rȯadamah* 'töötama':) *rȯavoin*, (*virkan* 'lausun':) *virkoin*.

Ainsuse 3. ja mitmuse 1. ning 2. pöördes on *i* kadunud. Näit. *śeiźo* 'seisis'; *tahto* 'tahtis', *tahtoma* 'tahtsime', *tahtoja* 'tahtsite'; *šȯ̈ändü* 'vihastus', *šȯ̈ändüḿä* 'vihastusime'; *andoma* 'andsime; *tappo* 'tappis'; *rȯado* 'töötas', *rȯadoma* 'töötasime', *rȯadoja* 'töötasite'.

III. Pikk *ī* esineb ainsuse 1. ja 2. pöördes kahesilbilistes *a*-tüvelistes verbides, mille 1. vokaal on (algupärane) *o* või *u*, ja mitmesilbilistes *a*-tüvelistes ning *ä*-, *e*- ja *i*-tüvelistes verbides. Näit. (*oššan* 'ostan':) *oššīn*, *oššīt*; (*muiśśan* 'mäletan':) *muiśśīn*, *muiśśīt*; (*hairahan* 'eksin':) *hairahīn*, *hairahīt*; (*kirjutan*:) *kirjutīn*; *tījušša̮n* 'küsin järele':) *tījuššā̮n*, *tījuššā̮t*; (*löüvän* 'leian':) *löüvīn*, *löüvīt*; (*keritän* 'sõlmin lahti':) *keritīn*; (*hämmennän* 'segan':) *hämmennīn*, *hämmennīt*; (*l'ekutaллan* 'liigatan':) *l'ekutaллī̮n*; (*hühürrän* 'ümisen':) *hühürrīn*; (*ümmärrän* 'piiran ümber':) *ümmärrīn*; (*iśśen* 'tapan':) *iśśīn*; (*kävel'en* 'käin':) *kävel'īn*; (*vaлe̮htę̮лe̮n* 'valetan':) *vaлe̮htel'īn*; (*kohenen* 'paranen':) *koheńīn*, *koheńīt*; (*vanhenen* 'vananen':) *vanheńīn*; (*huiḿenen* 'lähen hulluks':) *huiḿeńīn*; (*mögiźen* 'karjun':) *mögiźīn*; (*harvoičen* 'riisun':) *harvoičīn*; (*huijuštȯačen* 'häbenen':) *huijuštȯačīn*; (*лȯajin* 'valmistan':) *лȯajīn*.

Mitmuse 1. ja 2. pöördes võib mitmesilbilistes *a*-, *ä*- ja *e*-tüvelistes verbides kaasrõhulises silbis esineda *ì*, näit. *tījuštìma* 'küsi-

sime järele', *tijuštìja*; *käveľìmä* 'käisime', *käveľìjä* ~ *käveľie*; *hairahtìma* 'eksisime'.

Ainsuse 3. pöördes on kõigil eelmainitud verbidel alati lühike *i*: *oštį* 'ostis', *hairahti* 'eksis', *tüöndi* 'saatis', *murendi* 'purustas', *koški* 'puutus', *koheńi* 'paranes', *happańi* 'mädanes', *kuoľi* 'suri', *kočahtį* 'hüppas', *peźiečči* 'pesi end', *лòaďi* 'valmistas'.

IV. *źi* esineb imperfektis verbidel, mille vokaaltüves on *ja*, *jä*, näit. (*karrata* 'tantsida': *kargajan* 'tantsin':) *kargaźìn*, *kargaźìt*, *kargaźi*; (*varata* 'karta': *varajan*:) *varaźìn*, *varaźìt*, *varaźi*; (*kuviśśa* 'sügelda': *kubajaw* 'sügeleb':) *kubiźi*.

E i t a v imperfekt moodustatakse eitusverbi ja mineviku kesksõna abil:

en, *et*, *ei*, *emmä*, *että*	*оллun*	*liennün*	*ottan*	*käšken*
ei	*олdu*	*liettü*	*otęttu*	*käškiettü*
en, *et*, *ei*, *emmä*, *että*	*müönün* ~ *müönnün*		*paiśśun*	*kezrän*
ei	*müödü*		*paìštu*	*kezrättü*

66. Perfekt ja pluskvamperfekt.

Perfekt ja pluskvamperfekt on liitajad nagu soome ja eesti keeles.

Perfekt moodustub *олла*-verbi preesensist ja mineviku partitsiibist, pluskvamperfekt *олла*-verbi imperfektist ja mineviku partitsiibist. Neid kasutatakse võrdlemisi harva, sest vene keele mõjul väljendab minevikulist tegevust enamasti imperfekt.

Näiteid. P e r f e k t: *mie олęn ottan šiun paikan* 'ma olen võtnud sinu rätiku'. *šie олęt šündün koiran hännäštä* 'sa oled sündinud koera sabast'. *jo hǫän on kuоллun* 'ta on juba surnud'. *täh' varoin олętta туллun* 'selle jaoks olete tulnud'. *hüö оллah туллuot* ~ *туллun* 'nad on tulnud'. *hüö оллah śńiмieччenüet kartoč-*

калла 'nad on postkaardil pildistatud'. *jo оллаh лòадïjat kuоллuot* 'tegijad on juba surnud'. *tämpǫ̈änä оллаh männüet toizet* 'täna on teised läinud'. *лapšęt on kuоллuot* 'lapsed on surnud'. *hüö оллаh eronnuot* 'nad on lahku läinud'.

Perfektis võib abiverb ka ära jääda, nii et seda väljendab lihtsalt partitsiip. Näit. *brìha šuoŕieššen i mie šuoŕieššen* 'noormees (on) riietunud ja mina riietunud'. *pĭčuńe лapšut šündün* 'tilluke lapsuke (on) sündinud'. *matkòaw tòattońe ròavoлda, vaibun* 'tuleb taadike töölt, väsinud'.

P l u s k v a m p e r f e k t: *egl'ein òl'i juoлdan* 'ta oli eile joonud'. . . . *kumbańe šiuŋkела ol'i tuллun* 'kes sinuga oli tulnud'. *hǫ̈än leššen tagòakšį ol'i männün* 'ta oli lesele mehele läinud'. *müö ol'ima peittǫ̈äččen* 'me olime end peitnud'. *egl'ein oлdįh juoлdanuot* 'eile olid joonud'. *hüö oлdįh peittǫ̈äččenüet* 'nad olid end peitnud'. *oлdįh eronnuot* '(nad) olid lahku läinud'. *vakkah oлdįh pūttunuot* 'vakka olid kinni jäänud'.

E i t a v a i s t vormidest on väga vähe näiteid: *tütöt eij‿òa mieheľľä männün* 'tüdrukud ei ole mehele läinud'. *vieľä en оллun männün mieheľľä* 'ma ei olnud veel mehele läinud'.

67. Futuurum.

Tuleviku väljendamiseks kasutatakse karjala Valdai murrakuski preesensit. Näit. *mie tämän tütön otan mieheľľä* 'ma võtan selle tüdruku naiseks'.

Selleks kasutatakse aga ka abiverbi *lie-*, näit. *šie olĭt miun naiŕe i lienet* 'sa olid minu naine ja saad olema'. *miun tavarat šiun lietäh'* 'minu kaubad saavad sulle'. *pouda liew* 'tuleb kuiv ilm'.

Sageli väljendab tulevikku ka verb *ruóveta* 'hakata'. Näit. *mögiźen i mögiźeńäh' rubien, hoť iče còaŕi ajaiś* 'karjun ja saan karjuma, kas või tsaar ise sõidaks'.

E i t a v: *i mie en‿òa šiun naiŕe, en i liene* 'ja ma ei ole sinu naine ega saa olema'. *eij‿оллut‿tädä da ei i lie* 'ei olnud seda ega saagi olema'.

68. Potentsiaal.

Potentsiaali Valdai murrakus enam ei esine, välja arvatud ainult abiverb *lie-*, mis on päris igapäevane, kuid mille preesens eelkõige väljendab tulevikku.

Näit. *lienen mielövä brihaččuńe* 'saan mõistlikuks poisikeseks'. *šie lienet còaŕina* 'sa saad tsaariks'. *mìdä miuла lienöẅ* 'mis mul võib olla'. *i lienemmä müö лaiśśat omatta mòamotta* 'ja me oleme laisad ilma oma emata'. *lietäh' hüvät алazęt* 'saavad head kindad'. *miun vūvęt lietäh' šiuла, ed‿rubie maлttamah ńemì·dä* 'tulevad sulle minu aastad, sa ei mõista midagi'.

Harukordadel võib potentsiaali preesens esineda teistestki verbidest. Näit. *ka mìdä оллow, лaŋgei, miuла üheĺ'äh' ei šòa noštòa* (M) 'vat mis tal võis olla, kukkus (maha), ma üksi ei jõua tõsta'. *miśtä оллow brį̀ha nuoŕi, tùl'i täh' kül'äh'* (M) 'kust võis olla noor poiss, tuli sellesse külla'. *i andanet koĺččazęn i šiuла mi pidäẅ ďeŋgòa täštä koĺččazęšta mie šiuла annan* (M) 'ja (kui) annad sõrmuse ja sulle, mis selle sõrmuse eest raha tarvis, ma annan sulle'. *i lähtenöẅ täḿä tüt'ť'ö šiun tagòakšį̀, šie ožakaš ül'en* (M) 'ja kui sulle läheb see tüdruk, sa oled väga õnnelik'. *tüt'ť'ö ottanow kodah, ńīn. voit männä* '(kui) tüdruk võtab koduväiks, siis võib minna'. *a meiŋ̀ke ruvennow vojuimah a m ē· ŕ i k a, ńin mìdä šie rubiet ròadamah* (M) 'aga kui meiega hakkab sõdima Ameerika, mida sa siis teed'. *pouda liew, heinäl'l'ä lähtenemmä harvoimah* (M) 'tuleb kuiv ilm, läheme heinale riisuma'.

P e r f e k t esineb väga harva. Näit. *i šielä lietäh' saлdòatat varušš̀ęttu* (M) 'ja seal on sõdurid valmis seatud'.

69. Konditsionaal.

P r e e s e n s.

Sg.	1.	*oiźīn*	*ottaźīn*	*käškiźīn*
	2.	*oiźīt*	*ottaźīt*	*käškiźīt*
	3.	*oiś*	*ottaiś*	*käškīś*
Pl.	1.	*oiźima*	*ottaźìma*	*käškiźīḿä*
	2.	*oiźija*	*ottaźìja*	*käškiźījä*
	3.	*oлdaiś*	*otęttaiś*	*käškiettäiś*
Sg.	1.	*möiźīn*	*pagiźiźīn*	*kezräiźīn*
	2.	*möiźīt*	*pagiźiźīt*	*kezräiźīt*
	3.	*möiś*	*pagiźīś*	*kezräiś*
Pl.	1.	*möiźiḿä*	*pagiźiźīma*	*kezräiźìḿä*
	2.	*möiźijä*	*pagiźiźīja*	*kezräiźìjä*
	3.	*müödäiś*	*paiśtaiś*	*kezrättäiś*

Pöördelõpud on konditsionaalis samad kui imperfektis, ainult pl. 2. pöördes on alati *-ja, -jä.*

70. Konditsionaali tunnus on *-iźi-*, mis astmevahelduslikes verbides liitub tugevale tüvele. III pöörde tunnuseks on *-iś.*

Konditsionaali tunnus võib tüvevokaaliga liitudes moodustada diftongi või selle *i* võib kaduda. Pöördelõpu ees võib esineda pikk *ī*: sg. 1. ja 2. pöördes ongi see alati pikk.

I. Diftong esineb a) ühesilbilistes algselt pika vokaaliga verbides. Näit. *šaiźīn* 'saaksin', *veiźīn* 'viiksin', *joiźīn* 'jooksin', *šöiźiḿ* 'sööksime', *jäiźīn* jääksin';

b) kontraheerunud verbides: *magaiźīma* 'magaksime'. *rubeiś* 'hakkaks', *hülgäiźīn* 'hülgaksin'.

II. Diftong esineb kõigi *a-, ä-, o-, u-* ja *ü*-tüveliste verbide ainsuse 3. pöördes. Näit. *andaiś* 'annaks', *tījuštaiś* 'küsiks järele', *tiedäiś* 'teaks', *tahtoiś* 'tahaks', *ńukkuiś* 'tukuks', *šǫ̈ändüiś* 'vihastuks'.

III. Konditsionaali tunnuse *i* on kadunud *a-, ä-, o-, u-, ü*-tüveliste verbide ainsuse ja mitmuse 1. ja 2. pöördes. Näit. *andaźīn* 'annaksin', *tunnuštaźīn* 'tunneksin', *tiedäźīn* 'teaksin', *tiedäźīḿä* 'teaksime', *śeiźoźīt* '(sa) seisaksid', *ńukkuźīn* 'tukuksin', *šǫ̈ändüźīn* 'vihastuksin', *šǫ̈ändüźīḿä* 'vihastuksime'.

IV. *e*-tüvelistes verbides on konditsionaali tunnuse ees *e* kadunud. Näit. *ʌugiźīn* 'loeksin', *ʌugiźīt* 'loeksid', *ʌugīś* 'loeks'. *peźīś* 'peseks', *hüppeliźīn* 'jookseksin', *kuotteliźīn* 'katsuksin', *vaʌǫhteliźīt* 'valetaksid', *huimeńiźīn* 'läheksin hulluks', *läkśīś* 'läheks', *läkśiźīḿä* 'läheksime', *mögiźiźīn* 'karjuksin', *lieńīś* 'tuleks, saaks'.

Eitav konditsionaali preesens moodustub eitusverbist ja konditsionaali tüvest: *en oiś* 'ma ei oleks', *en ottaiś* 'ma ei võtaks', *et ottaiś* 'sa ei võtaks', *ei ottaiś* 'ei võtaks', *emmä ottaiś* 'me ei võtaks', *että ottaiś* 'te ei võtaks', *hüö ei otętaiś* 'nad ei võtaks'. *mie en möiś poččie, kuin oššętaiś* 'ma ei müüks põrsast, kui ostetaks'. *ei šiʌma kondie tappaiś* 'ei sind karu tapaks'. *vain huomena ei lieńīś vihmõa* '(et) vaid homme ei tuleks vihma'.

Konditsionaali perfekt moodustatakse *oʌʌa*-verbi konditsionaali preesensist ja mineviku partitsiibist. See esineb harva. Näit. *mie oiźīn šieľä oʌʌun* 'ma oleksin seal olnud'. *oiźīn ottan*

'oleksin võtnud'. *hüö олdaiś ottan* 'nad oleksid võtnud'. *mie oiźin i uškon häńeľľä* 'ma oleksin teda uskunudki'.

Eitav: *en oiś ottan* 'ma poleks võtnud'.

Konditsionaali perfekti asemel kasutatakse konditsionaali preesensit. Näit. *tiedäźin, en i läkśiś* 'oleksin ma teadnud, poleks ma läinudki'. *ei vanhòa babòa, müö emmä löüdäiś tädä pahòa külǫä* 'ei (oleks olnud) vana eite, me ei oleks leidnud seda viletsat küla'.

71. Imperatiiv.

Sg.	1.	—	—	—
	2.	*олę*	*òta*	*käšše*
	3.	*олgah*	*àna hǫän ottaw* ~ *ottakkah*	
Pl.	1.		*davai· otamma*	
	2.	*олgòa*	*ottakkòa*	*käškikkǫä*
	3.		*àna hüö otętah*	
Sg.	2.	*müö*	*pagize*	*kezrǫä*
	3.	*àna hǫän müöẅ*	*àna pagizew*	*àna kezrǫäẅ*
Pl.	1.	*davai· müömmä*	*davai· pagizemma*	*davai· kezrǫämmä*
	2.	*müögǫä*	*paiśkòa*	*kezräkkǫä*
	3.	*àna hüö mīväh'*	*àna paiśśah*	*àna kezrätäh'*

72. Imperatiivil puudub sg. 1. pööre. 2. pööre on lõputa, mitmuses esineb selles imperatiivi tunnus: *-kkòa, -kkǫä, -kòa, -kǫä, -gòa, -gǫä*. Ühetüvelistes verbides (välja arvatud ühesilbilised) on imperatiivi tunnus *-kkòa, -kkǫä*, näit. *andakkòa* 'andke', *eläkkǫä* 'elage', *ľekuttakkòa* 'liigutage', *lebǫäččekkǫä* 'puhake', *huijuštòaččekkòa* 'häbenege', *ľäkkikkǫä murginaллa* 'tulge keskhommikule'. Sama esineb ka kontraheerunud verbides, näit. *matakkòa* 'tulge', *hülľäkkǫä* 'hüljake, jätke'. Helitu konsonandi (*s, š*) järel on *-kòa, -kǫä*, näit. *peškǫä* 'peske', *paiškòa* 'kõnelge'. Helilise konsonandi järel ja pearõhulise diftongi järel on *-gòa, -gǫä*, näit. *tuлgòa* 'tulge', *küžeľgǫä* 'küsitlege', *juogòa* 'jooge', *šüögǫä* 'sööge'.

3. pööre on tavaliselt vene keele eeskujul analüütiline. Näit. *àna hǫän ožuttaw* 'las ta näitab, näidaku'. *àna hüö còaŕie vuotętah* 'oodaku nad tsaari, las ootavad tsaari'. Mitmuse 1. pöördes kasutatakse indikatiivi preesensit, millele eelneb hiline vene laen

davai· ~ davai·ťe, näit. *davai· tüťťözen лuomma kiugȯah* 'visakem tüdrukuke ahju'. *davai· müöštüečemmä, ľäk'k'e häńeľľüe* 'pöördugem tagasi, lähme tema juurde'. *davai·ťe ajamma bajaŕin poiś* 'ajagem mõisnik ära'. *davai·ťe heinȯä vejämmä tarhah* 'vedagem heinu karjaaeda'.

Ainsuse 3. pöördest võib harva kuulda vana algupärastki vormi, nagu näit. *oлgah tȯälä* 'olgu siin!'. *kuččukkah, mie en làhe* 'kutsugu, ma ei lähe'. *tuлgah hoť iče cȯaŕi* 'tulgu kas või tsaar ise'. *mäŋgäh' màma kunnę hoš* 'mingu ema kuhu tahes'. *tȯa hebońe süögäh hukka, kumbańe varžana ei kizȯa* 'söögu hunt see hobune, kes varsana ei mängi'.

73. Eitav imperatiiv.

Sg. 2.	*èlä oлę*	*òta*	*müö*	*pagize*	*kezrȯä*
3.	*elgäh' oлgah*	*ottakkah*			
Pl. 2.	*elgȯä oлgȯa*	*ottakkȯa*	*müögȯä*	*paiśkȯa*	*kezräkkȯä*

Eitavast imperatiivist on tavaliselt kasutusel ainult 2. pööre. Näit. *èlä vaлęhtęлę* 'ära valeta', *elgȯä vaлęheлgȯa* 'ärge valetage'. *elgȯä koškiekkȯa* 'ärge puutuge', *elgȯä kaččokkȯa, midä hȯän rȯadaw* 'ärge vaadake, mida ta teeb'. Väga harva esineb ainsuse 3. pööre nagu näit. *oлgah hoť elgäh'* 'olgu või ärgu (olgu)'. *hoť ńemi·dä elgäh' oлgah* 'kas või mitte midagi ärgu olgu'. Kuid: *àna hüö ei makšęta ńäŋküimȯä* 'ärgu nad maksku lapsehoidmise eest'.

74. Peale tavalise imperatiivi kasutatakse murrakus veel erilist manitseva, pehmendatud varjundiga imperatiivi, milles esineb liitpartikkel *-kko, -kkö* või *-kkoiś, -kköiś*. Seesuguseid imperatiivivorme on üles märgitud peamiselt ainsuse 2. pöördest. Näit *tuokko šie miuлa kirjat* 'too ometi mulle kirjad'. *tuľiekko miuлuo* 'tule ometi minu juurde'. *mäńiekkö, küžüekkö* 'mine aga, küsi ometi'.

Sama partikliga on siiski mitmusegi vorme registreeritud: *tuлgȯakko tüö tänne kaikȋn šubȋn* 'tulge ometi siia kõik viimseni'. *ńagȯakko šiemendä teiľä* 'sähke ometi seemneid teile'.

-kkoiś, -kköiś-liitelisi imperatiive on teada üksnes ainsuse 2. pöördest: *kučuokkoiś poiga tänne* 'kutsu ometi poiss siia'. *kačuokkoiś mìdä hȯän rȯadaw* 'vaata ometi, mis ta teeb'. *anȯakkoiś miuлa rahȯa* 'anna ometi mulle raha'. *otȯakkoiś tàmä käd'eh'* 'võta ometi see kätte'. *roskažiekkoiś* 'jutusta ometi'. *šaŋuokkoiś miuлa, miśśä šie olȋt* 'ütle mulle ometi, kus sa olid'. *tüönnȯäkköiś*

миила kirja 'saada ometi mulle kiri'. *a ožutȯakkoiš миила hoť ükši kirja* 'aga näita ometi mulle kasvõi üks kiri'.

Mõlemal juhul on tegemist venelaenulise liitpartikliga: *-ка, -ко, -тка, -кась* (Даль), *кось* (kohalikus vene murdes).

Passiiv.

75. Indikatiiv.

Preesens.

Jaatav:	*оллаh*	*lietäh'*	*otętah*	*käškietäh'*
		mūväh'	*paiśśah*	*kezrätäh'*
Eitav:	*ei олла*	*lietä*	*otęta*	*käškietä*
		mūvä	*paiśśa*	*kezrätä*

Imperfekt.

Jaatav:	*олдiḥ*	*liettih*	*otęttiḥ*	*käškiettih*
		müödih	*paiśtiḥ*	*kezrättih*
Eitav:	*ei олdu*	*liettü*	*otęttu*	*käškiettü*
		müödü	*paiśtu*	*kezrättü*

76. Passiivis esineb tavaliselt nõrgaastmeline tüvi. Erandiks on kahesilbilised *e*-tüvelised verbid, nagu: (*лuv̆en* 'loen':) *лugietah* 'loetakse', (*лaššęn* 'lasen':) *лaskiettiḥ* 'lasti', (*nül'l'en* 'nülin':) *nülgiettih'* 'nüliti', (*it'en* 'nutan':) *itkiet't'ih'* 'nuteti'. Enamasti siiski ka *uškuotah* 'usutakse' ~ *ušȯotah. a-, ä*-tüvelistes verbides muutub tüvevokaal passiivi tunnuse ees *e*-ks: (*perran* 'peksan, löön':) *perrettiḥ* 'peksti', (*tüönnän 'saadan'*:) *tüönnettih'* 'saadeti', *annętah* 'antakse'.

77. Indikatiivi imperfekti tunnuseks on *-ttiḥ, -ttih, -tiḥ, -tih, -diḥ, -dih.* Neist esineb geminaat ühetüvelistes verbides (välja arvatud ühesilbilised). Näit. *tapettiḥ* 'tapeti', *vejettih'* 'veeti', *kȯaječettiḥ* 'kahetseti'; samuti *лugiettiḥ* 'loeti', *koškiettiḥ* 'puudutati'. Samasugune tunnus on kontraheerunud verbides, nagu *matattiḥ* 'tuldi', *kizattiḥ* 'mängiti', *ruv̆ettiḥ* 'hakati', ka: *šuvattiḥ* 'armastati'. Helitu konsonandi järel on *-tiḥ, -tih*, näit. *möišt'ih'* 'karjuti', *peštih'* 'pesti'. Diftongi või helilise konsonandi järel esineb *-diḥ, -dih.* Näit. *tuлdiḥ* 'tuldi', *ommeлdiḥ* 'õmmeldi,' *šüödih'* 'söödi', *viedih'* 'viidi', *aštoidiḥ* 'äestati'.

Preesensis on passiivi tunnus nõrgas astmes. Näit. *tapetah* 'tapetakse', *vejetäh'* 'veetakse', *peššäh'* 'pestakse', *tuллah* 'tullakse', *männäh'* 'minnakse', *šüväh'* 'süüakse', *vijäh* 'viiakse', *aštoijah* 'äestatakse'.

78. Perfekt.

Jaatav:	*on*	*otętu*	*käškiettü*	*müödü*	*paištu*	*kezrättü*
Eitav:	*eij ̮ǒa*	*otętu*	*käškiettü*	*müödü*	*paištu*	*kezrättü*

Pluskvamperfekt.

Jaatav:	*ǒl'i*	*otętu*	*käškiettü*	*müödü*	*paištu*	*kezrättü*
Eitav:	*eij ̮oлdu*	*otętu*	*käškiettü*	*müödü*	*paištu*	*kezrättü*

Perfekt ja pluskvamperfekt on liitajad. Esimene moodustatakse *oлла*-verbi preesensi, teine imperfekti ja passiivi mineviku kesksõna abil. Perfektis võib *on* ka ära jääda, nii et seda väljendab partitsiip nagu aktiiviski. Näit. *лoukkoлoih pandu pǒalikat* 'aukudesse pandud kepid'. *äijä šiel'ä лǒajittu vĭnǒa* 'seal on tehtud palju viina'. *a naińe häńel'l'ä tuodu toizeh kül'äh'* 'aga naine on tal toodud teise külla'.

79. Potentsiaal.

Potentsiaali kohta leidub mõni näide perfektis. Näit. *miuла liew äijä kirjutętu* 'mul saab palju kirjutatud'. *naǘe·rno lienöẅ лǒajittu čugunašta* 'küllap on vist malmist tehtud'.

Eitav: *i ńiükši saлdǒatta ei lie tapettu* 'ja mitte üht sõdurit ei tapeta'.

80. Konditsionaal.

Preesens.

Jaatav:	*oлdaiś*	*otęttaiś*	*käškiettäiś* *paištaiś*	*müödäiś* *kezrättäiś*
Eitav:	*eij ̮oлdaiś*	*otęttaiś*	*käškiettäiś* *paištaiś*	*müödäiś* *kezrättäiś*

Perfekt.

Jaatav:	*oiś oлdu*	*otęttu*	*käškiettü* *paištu*	*müödü* *kezrättü*
Eitav:	*eij ̮oiś oлdu*	*otęttu*	*käškiettü* *paištu*	*müödü* *kezrättü*

81. Imperatiiv.

Passiivi imperatiivi kohta leidub vähe andmeid. Näit. *àna midäńebu:t' teiŋ̀ke ròatah* 'tehtagu teiega midagi'. *àna händä nagrętah* 'naerdagu teda'.

INFINIITSED VORMID.

Infinitiivid.

Valdai murrakus on kaks infinitiivi, I ja II.

82. I n f i n i t i i v i tunnuseks on *-a, -ä, -ta, -tä* ning *-o, -e*. Näit. *andòa* 'anda', *vedǫ̀ä* 'vedada', *hämmendǫ̀ä* 'segada', *ллаśtòa* 'õhtustada', *nähä* 'näha', *hapata* 'mädaneda', *hirnuta* 'aevastada', *hül'l'ätä* 'hüljata', *ruveta* 'hakata', *jǫ̀ätä* 'jääda', *ambuo* 'tulistada', *üökšüe* 'eksida', *ǫ̀adie* 'teha', *itkie* 'nutta', *huijuštòačče* 'häbeneda'.

Tüvekonsonandi assimilatsioonist infinitiivi tunnuse algkonsonandiga, harvem viimase kaost tingituna on infinitiivi lõpud järgmised: *-nna, -nnä, -лла, -l'l'ä, -rra, -rrä, -śśa, -śśä, -šša, -ššä, -ija, -ijä, -va, -vä*. Näit. *panna* 'panna', *männä* 'minna', *тулла* 'tulla', *küžel'l'ä* 'järele pärida', *purra* 'hammustada', *kol'iśśa* 'kolada', *möiśśä* 'karjuda', *nošša* 'tõusta', *peššä* 'pesta', *murginoija* 'hommikust süüa', *aštoija* 'äestada', *vīję* 'viia', *jūva* 'juua', *šūvä* 'süüa'.

I infinitiivi kasutatakse üldiselt samuti nagu eesti *da*-infinitiivi. Näit. *kossa pàha, ei šòa häńel'l'ä nīttǫ̀ä* 'vikat paha, sellega ei saa niita'. *hüö tahotah torata* 'nad tahavad kakelda'. *autętt̬ih mamaлла meidä kažvattòa* 'aidati emal meid kasvatada'. *i otętt̬ih mužį̄kkòa pergòa* (M) 'ja võtsid meest peksta'. *mie teil'dä matkain, varaźīn üökšüe* 'ma tulin teie juurest, kartsin eksida'.

Eesti keelest erinevalt kasutatakse seda aga *pidäẅ*-verbiga: *pidäẅ ròadòa* 'peab töötama', *pidäẅ männä kod'ih* 'peab koju minema'.

I infinitiivist kasutatakse i n e s s i i v i, mille lõpuks on *-śśa, -śśä* või *-šša, -ššä*: *лugieśśa* 'lugedes', *тулļešša* 'tulles', *šūveššä* 'süües'. See väljendab teise tegevusega samal ajal toimuvat tegevust. Näit. *viŕitetäh' kül'än lämmittǫ̀äśśä* 'süütavad küttes küla'. *tüö että vaivu kirjuttòaśśa* 'te ei väsi kirjutades'. *vaibujago gul'bòa kuoŕittòaśśa* 'kas väsisite kartuleid koorides'. *taiginòa ševottòaśśa èlä kačo kaivoh* 'tainast segades ära vaata kaevu'. *itkieśśä ei*

nə̑ätä, nagramah rubein, kaikïn dogaďittiḫ 'nuttes ei nähta, hakkasin naerma, kõik märkasid'. *ńukkeuvun paiśśešša hüv̮ïĺä rahvahaллa, rȯadȯaśśa mie en ńukkuiś* 'kõneldes heale rahvale jään tukkuma, töötades ma ei tukuks'. *puiješša šivot oлgiлoja kuboh* 'reht pekstes seod õlgi kuppu'. *nagȯakko śiemendä teiĺ'ä, dorogaлla matatę̑ššа šüöttä* 'sähke ometi seemneid teile, teel minnes sööte'.

Näib, et väga harva võib esineda instruktiivgi, mis väljendab viisi, kuidas tegevus toimub. Näit. *a akat noštiḫ kïrehtə̑än pühkiḿäh' peŕĺ't'ilöjä* (M) 'aga naised tõusid kiirustades tube pühkima'.

83. II infinitiivi tunnuseks on *-mah, -ḿäh'*, mis liitub tugevaastmelisele vokaaltüvele. Näit. *ottamah* 'võtma', *käškeḿäh'* 'käskima', *müöḿäh'* 'müüma', *pagizeḿah* 'kõnelema', *kezrə̑äḿäh* 'ketrama'.

II infinitiiv on tegelikult illatiiv, nagu eesti *ma*-tegevusnimigi, millele ta vastab. Näit. *lähen nïttäḿäh* 'lähen niitma'. *mïdä tüö rubietta mittȯamah* 'mida te hakkate mõõtma'. *tuлdiḫ händä koźiččemah* 'tuldi teda kosima'. *issuttiḫ šüöḿäh'* 'istuti sööma'. *veńüeččiḿä magȯamah* 'heitsime magama'. *mäŋgə̑ä šinne kirjuttamah* 'minge sinna kirjutama'.

Suhteliselt harva kasutatakse ka inessiivi, elatiivi ja abessiivi (samas tähenduses kui eesti keeles) ning partitiivi. Näit. inessiiv: *olïn peлvašta d'eŕiḿäššä* 'olin lina kitkumas'. *egĺ'ein oĺ'ima nïttäḿäššä* 'olime eile niitmas'.

Elatiiv: *nïttäḿäštä matatah koď'ih* 'tulevad niitmast koju'. *hə̑än tùĺ'i hebo̮źie paiḿendamašta* 'ta tuli hobuseid karjatamast'. *tuĺïn peлvašta d'eŕiḿäštä* 'tulin lina kitkumast'.

Abessiiv: *taлvi tuлow tahtomatta, kèžä proiď'iw kekšiḿättä* 'talv tuleb tahtmata, suvi möödub märkamata'. *näḿä vieĺ'ä oллah šüöḿättä* 'need on alles söömata'. *kuŕimatta küĺ'ässä kuoлę̑t* 'suitsetamata sa sured külas'. *miuла vàža vieĺ'ä on juottamatta* 'mul on vasikas alles jootmata'. *magȯamatta riśt'ikanža ei voi elə̑ä* 'magamata ei saa inimene elada'. *voidamatta t'eĺ'egä skrippiw* 'määrimata vanker kiunub'. *šuoлȯamatta ĺ'eibä eij̮ȯa hüvä* 'soolamata (s. o. ilma soolata) leib ei ole hea'.

II infinitiivi partitiiv väljendab seda, mille eest midagi antakse, makstakse, saadakse. Näit. *bohatta veĺ'ĺ'i ando rȯadamȯa möükün ĺeibə̑ä* 'rikas vend andis töötamise eest pätsi leiba'. *dümaičïn, što liew šüöttäjät kažvattamȯa* 'mõtlesin, et saab toit-

jad kasvatamise eest'. *mie šiuла hüv̄in makšan paiṁendamȯa* 'ma maksan sulle hästi karjatamise eest'. *paśśibo teil'ä beŕegoimȯa miлma* 'tänu teile mind kostitamast'. *täštä šüin kačaimȯa deŋgȯja i makšoma* 'selle pärast maksimegi ülestõstmise eest raha'. *a drūška heil'ä hüvittämȯä andaw vīnȯa* 'kuid peiupoiss annab neile hüvitamise (s. o. *hüvä*-hüüdmise) eest viina'. *äijän otan rahȯa лȯaḑimȯa* 'ma võtan palju raha valmistamise eest'.

Partitsiibid.

84. Aktiivi preesensi partitsiip, mille tunnus *-va, -vä*, esineb murrakus tegelikult harva. Andmeid on ainult mõne verbi kohta. Näit. *mie oлęn elävä cịba, mie šūvä tahon* 'ma olen elus kits, ma tahan süüa'. *naṽe·rno elävä ol'i* 'kindlasti oli elus'. *noužovaлla ńed'el'il'ä tuллah miuлuo gośt'jat* 'tuleval nädalal tulevad mulle külalised'. *čȯäśśüe kūžį lienen joudàva* 'kell kuus olen vaba'. Samuti ka: *ištuoče! joudàva, mie śeižon.* «Istu!» — «Pole viga, ma seisan».

Preesensi partitsiibi asemel kasutatakse *ja-, jä-* lõpulist tegijanime. Näit. *tiedäjä vrača* 'teadja arst', *lendäjä hīri* 'nahkhiir', *ŕoadaja riśt'ikanža* 'töökas inimene', *лugija tüt't'ȯńe* 'lugev tütarlaps', *nagraja лapšį* 'naerja laps'.

85. Passiivi preesensi partitsiip esineb samuti väga harva. Näit. *nämä grivat oллah šüödävät* 'need seened on söödavad'. *juo täštä puizešta ṽetťä, hȯän on juodàva* 'joo sellest anumast vett, see on joodav'.

86. Aktiivi mineviku partitsiibi tunnuseks on Valdai murrakus *-n, -nun, -nün* (harva ka *-nu, -nü* ja *-nut, -nüt*).

Üldiselt liitub partitsiibi tunnus ühetüvelistes astmevaheldusliкes verbides tugevaastmelisele tüvele, kahetüvelistes verbides konsonanttüvele. Ühetüvelistel verbidel (välja arvatud ühesilbilised) on tunnuseks *-n*. Näit. *vaibun* 'väsinud', *ńiegлon* 'kudunud', *andan* 'andnud', *tiedän* 'teadnud', *kirjuttan* 'kirjutanud', *kačahtan* 'vaadanud', *väl'il'l'iśtün* 'vallatuks läinud', *košken* 'puutunud', *лȯaḑin* 'valmistanud'. *šuoŕieččen* 'rõivastunud', *lähten* 'läinud'.

Ka kontraheerunud verbidel on harilikult tunnuseks *-n*. Näit. *arvan* 'ära arvanud', *šaлvan* 'sulgenud', *ruṽen* 'hakanud', *лaŋgen* 'kukkunud', *kerrin* 'jõudnud', *hapan* 'mädanenud', *l'eikan* 'lõiganud',

ei šuvan 'ei armastanud', *matan* 'tulnud', *k'izan* 'mänginud', *hävin* 'surnud'. Kuid: *mȯannun* 'maganud'.

Kahetüveliste verbide partitsiibi tunnuseks on tavaliselt *-nun, -nün*. Sel puhul tüvekonsonant assimileerub tunnuse algkonsonandiga: *л + n > лл, l' + n > l'l', r + n > rr, š + n > šš, ś + + n > śś*. Näit. *kuоллun* 'surnud', *tuллun* 'tulnud', *hüpeľ'l'ün* 'jooksnud', *ommeллun* 'õmmelnud', *purrun* 'hammustanud', *noššun* 'tõusnud', *paiśśun* 'kõnelnud', *peššün* 'pesnud'. Samuti *nainun* 'abiellunud', *voruinun* 'varastanud'.

n-listes verbides on *nn*: *männün* 'läinud', *pannun* 'pannud'.

Ühesilbilistes verbides võib partitsiip esineda kahel kujul: *šȯanun ~ šȯannun* 'saanud', *müönün ~ müönnün* 'müünud', *jȯ̈änün ~ jȯ̈ännün* 'jäänud', *šüönün ~ šüönnün* 'söönud', *juonun ~ juonnun* 'joonud'.

Harva on märgitud partitsiipe ka tunnusega *-nu, -nü*. Näit. *ȯl'i tuллu* 'oli tulnud', *kuоллu* 'surnud', *оллu* 'olnud'.

Üksikjuhtudel esineb isegi *-nut, -nüt*. Näit. *jȯ̈änüt* 'jäänud', *nainut en оллut* 'nainud ma ei olnud'.

Partitsiip võib käänduda. Mitmuse nominatiiv esineb aga mitte aktiivi indikatiivi liitaegade kõigis pluurali pöördeis nagu soome keeles, vaid ainult pl. 3. pöördes. Näit. *toizet оллah poijat nainuot i tüt't'äret männüet mieheľ'l'ä* 'teised pojad on abielus ja tütred mehele läinud'. *katokšęt оллah hapannuot* 'katused on mädanenud'. *лapšęt on kuоллuot* 'lapsed on surnud'. *nuoŕil'išto kaikȋn on uid'inuot* 'noored kõik on ära läinud'. Partitsiibi adjektiivne iseloom tundub siin olevat eriti ilmne. Samuti: *kül'mänüen vojennoin* 'külmanud sõduri', *kül'mänüeľ'l'ä nävöl'l'ä èlä ròji лunda* 'külmanud näole ära loobi lund'.

87. Passiivi mineviku partitsiibi tunnuseks on *-du, -dü, -tu, -tü, -ttu, -ttü*, mis liitub passiivi tüvele. Näit. *tuodu* 'toodud', *šüödü* 'söödud', *tuлdu* 'tuldud', *ommeлdu* 'õmmeldud', *pandu* 'pandud', *peštü* 'pestud', *paiśtu* 'kõneldud', *annęttu* 'antud', *tüönnettü* 'saadetud', *kirjutęttu* 'kirjutatud', *mȯattu* 'magatud', *лad'jattu* 'laotud', *hül'l'ättü* 'maha jäetud'.

Passiivi mineviku partitsiibi ainsuse partitiiv esineb Valdai murrakus temporaalseis lauselühendeis nagu vepsa või soome keeles. Näit. *murginoiduo лat't'ien pežen* 'hommikust söönud, pesen põranda'. *noštaw matkȯa ül'äh' šȯaduo* 'tõstab emakat üles, (kui on) sünnitanud'. *illaśtahuo istuočen kezrȯ̈ämäȟ* 'õhtustanud, istun

ketrama'. *лounattahuo tulĩn tänne pagizemah* 'lõunatanud, tulin siia kõnelema'.

Sageli esineb passiivi mineviku partitsiip essiivis. Näit. *oľi миuла sorokka ommeлduna* 'mul oli «sorokka» (= teat. tikitud peakate) õmmeldud', *briḍha hüvĩn šuoŕitettuna* 'nooruk (on) hästi riietatud'. *aźiet oллah kaikki лòajittuna* 'kõik asjad on korras (= tehtud)'.

Nomen actionis.

88. Teonime tunnuseks on *-miń̆e*, mis liitub tugevaastmelisele tüvele. Näit. *kučuttamiń̆e* 'kõditamine', *süömiń̆e* 'söömine, söök', *juomiń̆e* 'joomine', *ambumĩń̆e* 'tulistamine'.

Tegelikult on see verbaalnoomen ja sellena deklineeruv. Näit. *tüťťö varajaw kučuttamišta* 'tüdruk kardab kõditamist'. *toi миuла šüömiśtä* 'tõi mulle süüa'. *jeśľi šie rubiet миuла muišteлęmah naimišta, šиллoin mie uijin koišta poiś* 'kui sa mulle meenutad abiellumist, siis ma lähen kodust ära'. *koira läkši viŋgumizeŋ̆ke poiś* 'koer läks vingudes (= vingumisega) ära'.

Nomen agentis.

89. Tegijanime tunnus on *-ja, -jä*, mis samuti liitub tugevaastmelisele tüvele. Näit. *kirjuttaja* 'kirjutaja', *šüöttäjä* 'toitja', *läźija* 'haige', *pakkuoja* 'kerjus', *pagiźija* 'kõneleja', *issuttaja* 'istutaja', *andaja* 'andja', *ottaja* 'võtja', *ròadaja* 'töötaja', *òža oma oŋgittajaлla, òža oštajaлla* 'oma õnn õngitsejal, õnn ostjal', *ròadajĩла bajaŕi makšo vähän* 'töötajaile mõisnik maksis vähe'. Kuid: *kuoľie* 'surnu', *ombeľie* 'õmbleja'.

Tegijanimi esineb ka artibutiivselt preesensi partitsiibi asemel (vt. § 84).

MUUTUMATUD SÕNAD

Adverbid.

Tähenduse järgi võib adverbid jaotada mitmesse rühma.

90. Kohaadverbe: *aлah* 'alla', *aлahòana* 'all', *aлahòada* 'alt', *aлahòakkaľi* 'alt läbi', *aлdapäin* 'altpoolt', *edeh'* 'ette', *edäh'* 'kaugele; edasi', *edähǫ̈änä* 'kaugel', *edähǫ̈ädä* 'kaugelt', *ieľťäh'* 'ette', *ieldäpäin* 'enne; ettepoole, ette', *iembǫ̈äkši* 'kaugemale', *ieštä-*

päin 'eest', *jäl'l'ešti* 'järele', *järel'l'ih'* ~ *järel'l'äh'* 'tagasi', *kaik'-k'iellа* 'kõikjal', *keššel'l'ä* 'keskel', *kod'ih* 'koju', *koišša* 'kodus', *koišta* 'kodunt', *käd'eh'* 'kätte', *kǫäššä* 'käes', *kǫäštä* 'käest', *lähembi* ~ *lähemmä* 'lähemale', *läššä* 'lähedal, lähedale', *läštä* 'lähedalt', *mȯah* 'maha', *mȯašša* 'maas', *mȯašta* 'maast', *pǫälľä* 'seljas, selga', *reunȯah* 'kõrvale', *reunȯašša* 'kõrval', *šielä* 'seal', *šieldä* 'sealt', *šīnä* 'siin', *ših* 'siia', *šinne* 'sinna', *šǫämeššä* 'sees', *tȯah* 'sinna', *tȯašša* 'seal', *tȯašta* 'sealt', *toiźȯallа* 'teisal', *tǫälä* 'siin', *tǫäldä* 'siit', *täh'* 'siia', *vaštah* 'vastu', *ül'äh'* 'üles', *üľähǫänä* 'üleval', *üľähǫädä* 'ülevalt', *üľähǫäkkäľi* 'ülevalt läbi'.

91. A j a a d v e r b e: *aivoin* 'vara', *ammuin* 'ammu', *egl'ein* ~ *egl'einä* 'eile', *enžimičči* 'esmakordselt', *enžištäh'* 'esiteks', *huomena* 'homme', *iel'l'ä* 'enne, varem', *jogainuo* 'ikka, alati', *jäl'geh'* 'pärast', *konža* ~ *konžę* 'millal, kunas, kui', *kùńi* ~ *kùńo* 'kuni', *mudȯačči* 'mõnikord', *mullоin* 'mullu', *mūvętta* 'mõnikord', *müöhä* 'hilja', *ńīn* ~ *ńin* 'siis', *nügüenä* ~ *nügüen* 'nüüd', *nüttenä* 'nüüd', *šīdä* 'siis', *šillоin* 'siis', *terväh'* 'kohe, varsti', *tȯašęna* ~ *tȯašę* 'taas, jälle', *toišśapǫänä* 'teisel päeval', *toičči* 'tuleval aastal', *tämpǫänä* 'täna', *tänävuodęna* 'tänavu', *vašta* 'alles', *viel'ä* 'veel', *vīkko* ~ *vīkoin* 'kaua', *vīkokši* 'kauaks'.

92. V i i s i a d v e r b e: *alašti* 'alasti', *bohatalдį* 'jõukalt', *bohatęmma* 'jõukamalt', *boikombi* 'rutem', *harvah* ~ *harvazęh* 'harva', *hüvīn* 'hästi', *hüvüel'l'eh'* 'hästi', *jalgaźīn* 'jalgsi', *keühäl'di* 'vaeselt', *kùda kuingi* 'kuidagi', *kuin* 'kuidas', *kuińńebu:t'* 'kuidagi', *lujah* 'kõvasti', *ńelľäkondamuźīn* 'neljakäpakili', *ńīn* ~ *ńin* 'nõnda', *pahoin* 'pahasti', *paremmīn* 'paremini', *peitokkal'i* 'salaja', *riśt'ih'* ~ *räšt'ih'* 'risti-rästi', *riśśikkäh'* 'risti', *šǫämikkähäľdi* 'vihaselt', *žīvo* 'kiiresti', *znai* 'kõigest hoolimata', *toiźīn* 'teisiti', *vägeh* 'vägisi', *ühennägözel'di* 'ühtviisi'.

93. H u l g a a d v e r b e: *emämbǫä* 'rohkem', *emämmän* ~ *emämmäl'di* 'rohkem', *ičeväin* 'üksi', *kül'l'äl'di* 'küllalt', *mońičči* 'mitu korda', *palaźīn* 'tükikaupa', *pȯaraźīn* 'paarikaupa', *väházīn* 'vähehaaval', *vähäzel'di* 'veidi', *äijäl'di* 'väga, suuresti', *ühen verroin* 'võrdselt', *üheľl'äh'* 'üksi', *ükšīn* ~ *ükšińäh'* 'üksinda', *ül'en* 'väga', *ünnäh'* 'tervelt'.

94. S e i s u n d i t või a s e n d i t väljendavaid adverbe: *istuolęh* 'istuli', *kahallęh* 'pärani lahti', *kumȯallęh* 'kummuli', *kül'güźīn* 'külili', *puolękkah* 'pooleks', *rinnan* 'kõrvu', *śeiźuollęh* 'püsti'.

95. Küsivaid adverbe: *kuin* 'kuidas', *kunnę* 'kuhu', *kuh* 'kuhu', *kušša* 'kus', *kušta* 'kust', *konža ~ konžę* 'millal', *mikši* 'miks', *mintäh'* 'mispärast', *miššä* 'kus', *mištä* 'kust'.

Küsimust väljendab veel eriline küsiv partikkel *-go, -gö*. Näit. *eigo hüö vielä тыла meil'ä* 'kas nad veel ei tule meile'. *äijägö šiыла vuotta* 'kui vana sa oled'.

96. Rõhuadverbe: *i* 'isegi', *hoš* 'tahes', *hot'* 'kasvõi', *jo* 'juba', *nago·l' ~ nago·l'i* 'ikka, aina, kogu aeg', *tòžę* 'ka', *vain* 'ainult', *vet'* 'ju'.

Rõhuadverb on ka venelaenuline *že* 'ju, ometi': *tüö_že iče oлętta vȯ̀ärät* 'te ju ise olete süüdi'.

97. Jaatavaid ja eitavaid adverbe: *da* 'jah', *ńeko·nža* 'ei iialgi', *ńeku·nnę* 'mitte kuhugi', *ńemi·ššä* 'mitte kuskil'.

98. Adverbides võib esineda kivinenud käändelõppe — nii tänapäeval kasutatavaid kui ka vanu ebaproduktiivseks muutunud käändeid. Valdai murrakuski esinevad mitmed adverbid kolmes kohakäändes. Näit. illatiiv *алah* 'alla', essiiv *алahȯ̀ana* 'all', partitiiv *алahȯ̀ada* 'alt'; illatiiv *mȯ̀ah* 'maha', inessiiv *mȯ̀ašša* 'maas', elatiiv *mȯ̀ašta* 'maast'; translatiiv *tagȯ̀akši* 'taha', essiiv *tagȯ̀ana* 'taga', partitiiv *tagȯ̀ada* 'tagant'. Samuti: adessiiv-allatiiv: *iel'l'ä* 'enne, varem', *keraлла* 'kaasas, kaasa', *šielä* 'seal'; ablatiiv: *vägöväl'di* 'tugevalt', *šieldä* 'sealt'.

Adverbidena võib ette tulla muidki käändeid. Näit. nominatiiv: *vī̀kko* 'kaua, hulk aega', *šùbi* 'läbi, täiesti, viimseni'; genitiiv: *mintäh'* 'mispärast', allatiiv *kahaллęh* 'pärani lahti', instruktiiv: *hüvī̀n* 'hästi', *pahoin* 'halvasti'; terminatiiv *kùńi* 'kuni'; latiiv *aivomma* 'varem'; prolatiiv: *pȯ̀äl'ičči* 'pealt', *šī̀ričči* 'mööda'.

99. Samuti võib adverbides mõnikord rudimentaarselt esineda Valdai murrakus muidu kadunud (3. isiku) possessiivsufiks, nagu näit. *hȯ̀än uijed'i pī̀ťeŕiћ, enžištä ükšińäh'* 'ta läks Piiterisse, esiti üksinda'. *ka mie i läkšī̀n ükšińäh'* 'no ma läksingi üksinda'. *šie kaikkieh parembi* 'sa (oled) kõige parem'.

100. Adverbid esinevad sageli ka komparatiivis. Näit. *edäh'* 'kaugele', kuid: *lähemmä vielä edembi* 'läheme veel kaugemale', *edembȯ̀änä kažvetah näŕiet* 'kaugemal kasvavad kuused'. *terväh'*

'ruttu' — *ükšin tervembi peźiečen* 'üksi pesen end kiiremini', *šurmaлuo tervemmäh' popad'imma* 'surma juurde jõuame kiiremini'. *tòagieh* 'sageli' — *tòagiembi* 'sagedamini'. *aivoin* 'vara' — *aivombi* 'varem'. *алah* 'alla' — *алęmbi* 'allapoole'.

PARTIKLID.

Post- ja prepositsioonid.

101. Enamik postpositsioone esineb genitiiviga, nagu: *алла* 'alla, all', *алda* 'alt', *алoh* 'jooksul', *eičči* 'asemel, eest', *kauttę* 'kaudu, läbi', (*kahen, колmen* jne.) *keššä* '(kahe-, kolme-) kesi', *pǫälľä* 'seljas, kohal, peal; selga, kohale, peale', *pǫäldä* 'seljast, kohalt, pealt', *tagòah* 'taha', *tagòakšį* 'taha', *tagòana* 'taga', *tagòada* 'tagant', *täh'* 'pärast', *vuošša* 'peal, varal', *ümbäŕi* 'paiku, ümber (ajaliselt)'.

Postpositsioonid *luo* 'juurde' ja *keralla* 'kaasa, kaasas' on genitiiviga liitunud ning moodustanud uued käänded. Vt. eespool aproksimatiiv ja komitatiiv.

Tavaliselt on ka *алла* ja *алda* genitiiviga tihedasti liitunud, kuigi mitte uut käänet moodustanud. Genitiivi *-n* on siirdunud postpositsiooni algusse. Näit. *hirren‿алла šūŕi kivi* 'palgi all (on) suur kivi'. *nu kačo, kiven‿алла on zoлottòa äijä* 'no vaata, kivi all on palju kulda'. *kavottį vüön‿алda kirvehen* 'kaotas vöö alt kirve'. *pūloin‿алла* 'puude all'. *pidäẅ vičča l'eikata rugoлoin‿алла* 'peab vitsa lõikama saadude alla'. (Tegelikult: *hirre‿nалла* jne.)

Näiteid teiste postpositsioonide kasutamisest: *päivän алoh vaivutta kirjuttòaśśa* 'päeva jooksul väsite kirjutades'. *miun eičči annęttįh toizella* 'minu asemel anti teisele'. *tarhan kauttę moлodoiлoja vejetäh'* 'karjaaia kaudu talutatakse noorpaari'. *issumma šeiččeḿen keššä stoлan tagòana* 'istume seitsmekesi laua taga'. *kivem‿pǫälľä l'eibä ei kažva* 'kivi peal vili ei kasva'. *täḿä briha grovum‿pǫälľä laŋgei* 'see poiss langes kirstu peale'. *ḿečäm‿pǫälľä matatah šūręt tūčat, liew šuŕi vihma* 'metsa kohal tulevad suured pilved, tuleb suur vihm'. *hǫän istuočči stoлan tagòah* 'ta istus laua taha'. *istuočettįh stoлan tagòakšį* 'istuti laua taha'. *iźändä kočahtį stoлan tagòada* 'peremees hüppas laua tagant'. *tejän täh' vain lämmitän* 'ainult teie pärast (ma) kütan'. *ota, käźin vuošša kanna* 'võta, kanna käte peal'. *ìvanan päivän ümbäŕi jogainuo pahat šǫät* 'jaanipäeva paiku on alati halvad ilmad'.

102. Partitiivi g a kasutatakse *müö* 'mööda; järgi, järele' ja *vaš* 'vastu, järele'.

Näit. *hirttä müö matattiḫ rahvaš* 'palki mööda tulid inimesed'. *lähkiettiḫ hüö linnòa müö* 'läksid nad mööda linna'. *jалga mürehtu, ruvettiḫ jалgòa müö kuźimürahazęt käveľeḿäḫ* 'jalg suri, hakkasid jalga mööda sipelgad käima'. *taлvie müö i kèžä pàha* 'talve järgi on ka suvi halb'. *tatan šanoja müö mie läkšĭn haлgoh* 'isa sõnade järgi ma läksin puid tooma'. *tüö meiľä igäüvüttä, ken drūguo müö, ken mužiḳkòa müö* 'te tunnete meil igatsust, kes kallima, kes mehe järele'. *ūtta vuotta vaš* 'vastu uut aastat'. *mie oľĭn šielä meťťä vaš* 'ma olin seal mee järel'. *лapšęt lähkiettiḫ ḿeččäḫ gribòa vaš* 'lapsed läksid metsa seente järele'.

103. Illatiiviga esinevad postpositsioonid: *päin* 'pool', *šòa* 'saadik, -ni', *varoin* 'jaoks'.

Näit. *ńebľiččäḫ päin verejĭn tagòana lehmät* 'Neblitša pool väravate taga on lehmad'. *lùmi poлvilоih šòa* 'lumi põlvist saadik'. *mie ròavoin üöḫ šòa* 'ma töötasin ööni'. *huomenękšęšta iлdah šòa näľľäľľä* 'hommikust õhtuni näljas'. *nüttènä koлhozńikka oštaw magaźinašta šobah varoin, pukšuлoih varoin* 'praegu kolhoosnik ostab poest särgi jaoks, pükste jaoks'.

104. Elatiiviga tarvitatakse postpositsioone: *pǫäľičči* '(pealt) üle', *šĭričči* 'mööda', *šüin* 'pärast, eest', *ümbäŕi* 'ümber'.

Näit. *i läkši hüppǫäḿäḫ katokšęloišta pǫäľičči järveštä pǫäľičči, ḿečäštä pǫäľičči* 'ja hakkas jooksma üle katuste, üle järve, üle metsa'. *matkai peллošta pǫäľičči* 'tuli üle põllu'. *ei andan dorogòa müö häńeštä šĭričči ajòa* 'ei lasknud teed mööda temast mööda sõita'. *ruvettiḫ tüťärdä briḫašta šüin haukkumah* 'hakati tütart noormehe pärast hurjutama'. *küľäštä ümbäŕi ḿeččä* 'küla ümber (on) mets'.

-allatiiv

105. Adessiiviga esinevad: *jäľľešti* 'järel, -e', *kohtah* 'juurde, ette', *kohašša* 'juures, ees, visavii'.

Näit. *i mie matkain heiľä jäľľešti kiŕikköḫ šòa* 'ja mina läksin neile järele kirikuni'. *paiḿen лaiška, ei tàho hüpeľľä lehmĭlä jäľľešti* 'karjane laisk, ei taha joosta lehmade järel'. *veľľi ošti tuohukšęn i šeižattį jumaлalлa kohtah* 'vend ostis küünla ja pani püsti ikooni ette'. *peŕťiľľä kohašša kažvaw korgie pū* 'maja ees kasvab

kõrge puu'. *òl'i koď'илла kohašša stòga heinȯä* (M) 'oli maja vastas kuhi heinu'.

106. Prepositsioonidest esinevad genitiiviga ainult *läššä* 'lähedal, -e' ja *ül'čči* 'piki'.

Näit. *tulîn läššä kraśśилovan* 'tulin Krassilova lähedale'. *l'eikkain ül'čči tuohen* 'lõikasin piki tohtu'. *ül'čči jóven òl'i doroga* 'piki jõe äärt oli tee'. *ül'čči dorogan kažvetah šūret tuhjot* 'piki tee äärt kasvavad suured põõsad'.

107. Enamikku prepositsioonidest kasutatakse partitiiviga, nagu: *алȩmbi* 'allapoole', *ieldäpäin* 'enne, eespool', *iel'l'ä* 'enne', *jäl'geh'* 'pärast', *keššel'l'ä* 'keset', *kròḿe* 'peale, välja arvatud', *poikki* 'üle', *kahen puолȩn* 'kahele poole', *toizелла puo* 'teisele poole', *ül'emmäh'* 'ülalpool', *ümbäŕi* 'ümber'.

Näit. *vȯatteiḿe paida ommелdu, pitkä алȩmbi полvie* 'linane särk õmmeldud, pikk, allapoole põlvi'. *mie lähen ieldäpäin teidä* 'ma lähen enne teid'. *iel'l'ä лounȯada* 'enne lõunat'. *jäl'geh' tàdä олutta jūvah* 'pärast seda juuakse õlut'. *jäl'geh' kül'üe kiviśtäẅ pȩädä* 'pärast sauna pea valutab'. *mužikat śeiżatettih keššel'l'ä peŕt't'ie skammin* 'mehed panid keset tuba pingi'. *händä ei voi rojie kuin vedeh' kroḿe jogie* 'teda ei või visata mujale vette peale jõe'. *ìgä elȯä, ei kuin poikki pелduo proid'ie* (vanas.) 'eluaeg elada pole kui põllust risti üle minna'. *kahen puолȩn dorogȯa śeiżateллah vaššoišta varbaźie* 'kahele poole teed pannakse vihtadest oksakesi'. *pereid'ittih toizелла puo rūččȯa* 'mindi teisele pole oja'. *šaškалла püörähüt'ti ičeštä ümbäŕi, ül'emmäh' pȩädä* (M) 'keerutas mõõgaga enda ümber ülalpool pead'. *ümbäŕi peŕt't'ie лaučča* 'ümber toa on lavits'.

108. Elatiivi ga esinevad prepositsioonid: *làbi* 'läbi', *poikki* 'üle', *pȩäl'ičči* 'üle, peale', *šīričči* 'mööda', *ümbäŕi* ~ *krugo·m* 'ümber'.

Näit. *pūl'a proid'i làbi šeinäštä* 'kuul läks läbi seina'. *poikki rūčašta vèńü hirži* 'üle oja lebas palk'. *poikki hebozȩšta pandu nuora* 'üle hobuse (on) pandud nöör'. *mie matkain pȩäl'ičči полossašta* 'ma läksin üle põllutüki'. *pȩäl'ičči jóvešta lȯajittih šūrȩn hüvän šиллan* 'üle jõe tehti suur hea sild'. *krugo·m ruvošta proijit* 'lähed ümber sao'. *mie matkain šīričči ḿel'l'ičäštä, vèźi hüppȩäẅ boiko, t'iekot püöŕitäh'* 'ma tulin veskist mööda, vesi jookseb kiiresti, rattad keerlevad'.

Konjunktsioonid.

I. Rinnastavaid konjunktsioone:

109. ü h e n d a v a d: *da* 'ja', *i* 'ja', *ńi . . . ńi* 'ei . . . ega'.

Näit. *eľettih akka da mužiḳka* 'elasid naine ja mees'. *proiď'i kū i lieńi voina* 'möödus kuu ja tuli sõda'. *šarveh trùbi i lehmät tuлdiḥ täľľüe truvaллuo, i što nuoraśta müö läht'ieh koď'ih* 'puhus sarve ja lehmad tulid selle sarve juurde ja nagu nööri mööda läksid koju'. *ńi ševäštä, ńi tarhòa ńimi·dä ei jǫ̈ännün* 'ei teivast ega karjaaeda ega midagi ei jäänud'.

110. e r a l d a v a d: *àl'i* 'ehk, või', *ìl'i* 'ehk, või', *-go . . . àl'i* ~ *-go . . . ìl'i* 'kas . . . või', *ìl'i . . . ìl'i* 'kas . . . või', *lìbo . . . lìbo* 'kas . . . või', *hoť* 'või'.

Näit. *kuin hǫ̈än kargajaw, hüv̄ĭn al'i pahoin* 'kuidas ta tantsib, hästi või halvasti'. *paiśśah hüvǫ̈ä paginòa ìl'i pahòa* 'kõneldakse head juttu või halba'. *tüť öt koiśta ìl'i keštäńibu:t' voruijah vaštoja* 'tüdrukud kodunt või kelleltki varastavad vihtu'. *oŋgo koiśśa mejän àl'i eij◡òa* 'kas meie omad on kodus või ei ole'. *min mie issun, v̄ĭkoiŋgo ìl'i terväh' tuлęn koď'ih, šiun otan mieheľľà* 'mis ma istun, kas kaua või ruttu tulen koju, sinu võtan naiseks'. *veješšä täḿä ḳìna lienöẅ ìl'i kòď'i, il'i hebońe, ìl'i gròbu, ìl'i brị̀ha* (M) 'vees sellest tinast tuleb maja või hobune või kirst või noormees'. *mūttüen◡ńebu:t' tuow teil'ä vieśť'in, lìbo hüvän, lìbo pahan* 'toob teile mingisuguse teate, kas hea või halva'. *kaččow, kuin v̄ĭjä лammaš lìbo vuonnańe* 'vaatab, kuis viia lammas või talleke'. *zapašin hoť pūhin kiugòan* 'pühin ahju'.

111. v a s t a n d a v a d: *a* 'aga', *da* 'aga', *no* 'aga', *vain* 'vaid, kuid'.

Näit. *vanhembi veľľ'i òl'i bohatta, a nuorębmi òl'i keühä* 'vanem vend oli rikas, aga noorem oli vaene'. *mie ńike·nen tagòakšį̄ mieheľľ'ä en làhe, a šiun tagòakšį̄* 'ma ei lähe kellelegi mehele, vaid sinule'. *ieľľ'ä että pergan, no nütten ńe priď'jocca teil'ä pergòa* 'varem te ei peksnud, aga nüüd teil ei tule peksa'.

112. j ä r e l d a v a d: *žentäh'* 'seepärast', *ńĭn* 'siis'.

Näit. *äijä òl'i pandu samavòarah hĭldä, žentäh' v̄ĭkko ei jähü* 'samovari oli pandud palju süsi, seepärast ta kaua ei jahtu'. *argie kuivana ĭvanana ei sūvä, šūŕi rǫ̈ähkä, žentäh' kučutah kuiva ĭvana* 'mittepaastutoitu «kuival jaanipäeval» (= mingil end. kirikupühal

septembris) ei sööda, (on) suur patt, seepärast kutsutakse kuiv jaanipäev'. *kòď'i madaлahko, pidäiś l'iźätä ükśi hirži, ńĭn oiś korgie* 'maja (on) madalavõitu, peaks lisama ühe palgi, siis oleks kõrge'.

II. Alistavaid konjunktsioone:

113. üldine alistav: *što* 'et'.

Näit. *èlä šàno, što nàḿä on šiun hebozęt* 'ära ütle, et need on sinu hobused'.

114. järeldavad ja otstarvet väljendavad: *što* 'et', *štobį* 'et'.

Näit. *còarі peťah tabaudu, što häńel'l'ä moińe šūŕi vàgi* (M) 'tsaarile meeldis Petja, et tal on nii suur jõud'. *tahotta, štobį oлdaiś pakšut kül'l'et* 'tahate, et oleksid paksud küljed'. *hebоźie paiḿennan üöl'l'ä i päiväl'l'ä, štop‿kagrah ei mändäiś* 'hobuseid karjatan öösel ja päeval, et kaera ei läheks'. *rubien hüvĭn ròadamah, štòbį hüö miлma ei ajettaiś poiś* 'hakkan hästi töötama, et nad mind ära ei ajaks'.

115. põhjendav ad: *potomu· što* 'sellepärast et', *žentäh'* ... *što* 'sellepärast et', *što* 'et'.

Näit. *jeśli šie rubiet miula muišteląmah naimišta, šiллoin mie uijin koišta poiś, potomu· što miula eij‿òa želańie naija* (M) 'kui sa hakkad mulle naisevõtmist meenutama, siis ma lähen kodunt ära, sellepärast et mul pole soovi abielluda'. *žentäh' i tulĭn, što šie tahot pĭťeŕiĥ männä* 'sellepärast ma tulingi, et sa tahad Piiterisse minna'. *pòašporttòa miula ei annęttu, što nuoŕi* 'passi mulle ei antud, et noor'.

116. aega määravad: *kuin* 'kui', *kùńi* ~ *kùńo* 'kuni', *kùńi* ... *šĭńi* 'kuni ... seni', *konža* ~ *konžę* 'kui'.

Näit. *àna hüö eŕiś el'etäh', kuin üheššä ol'i heil'ä ahaš* 'las nad elavad eraldi, kui neil ühes oli kitsas'. *kùńi tüö лounatatta, mie teil'ä kezrǫän лaŋgòa* 'kuni te lõunatate, ma ketran teile lõnga'. *tüö kùńi otatta mieheľl'ä, šĭńi oššatta* 'kuni te võtate mehele, seni ostate'. *tormozoitta ajeллah, konža on лunda vàhä taлvella* 'ree tallaraudadeta sõidetakse, kui talvel on vähe lund'. *konža màńi šiula šūh màdo, šie dūmaičĭt juot viлuo veťťä* 'kui uss sulle suhu läks, sa mõtlesid, (et) jood külma vett'.

117. t i n g i v a d: *jeśl'i* ~ *jeźl'i* 'kui', *kuin* 'kui'.

Näit. *jeśl'i ruvetah šuvaččemah toińe‿toišta, to ei pīje veńčòa* 'kui hakkavad teineteist armastama, siis pole laulatust tarvis'. *jeźl'i ei màha čuŕišša, лaŋgiew, pǫ̈än haлgòaw* 'kui ei oska sõita, kukub maha, lõhub pea'. *kuin ed‿òta, mie šiuла šòapkòa en‿àna* 'kui sa ei võta, ma ei anna sulle mütsi'.

118. m ö ö n e v: *hoť* 'ehkki, kuigi, olgugi et, olgu, kas . . . või'.

Näit. *hoť šigańe pikkarāńe, hoť poccīńe pikkarāńe* 'olgu seake väike, olgu põrsake väike'. *vakaлла mitata voit mìdä hoš, hoť ozròa, hoť kagròa, hoď‿gulbòa* 'vakaga võib mõõta mis tahes, kas otri, kas kaeru või kartuleid'.

119. v õ r d l e v a d: *kuin* 'kui, nagu', *što* 'kui', *čim* 'kui'.

Näit. *mie śeiźon kuin mušta butį̄лka* 'mina seisan kui must pudel'. *i cį̄ba šūvä tahtow kuin i müö, ńīn i žīvatta šūvä pakkuow* 'ja kits tahab süüa nagu meiegi, nii ka loom palub süüa'. *muigie što garbaлo* 'hapu kui kuremari'. *òl'i bol'noi, kuivi što puikko* 'oli haige, kuivas kui tikk'. *a kuin hǫ̈än miлma brį̄zgutti, mie što pöl'-l'äššüiņ* 'aga kui ta mind pritsis, ma nagu ehmusin'. *emämbi miušša ražvòa čim šiušša* 'mul on rohkem rasva kui sinul'. *järvi bohatębi kaлaлla čim jògi* 'järv on kaladest rikkam kui jõgi'.

120. k ü s i v: *-go, -gö* 'kas'.

Näit. *hüvīngo hǫ̈än kargajaw* 'kas ta hästi tantsib'. *lähedgö mieheľ'ä* 'kas lähed mehele'. *vīkkogo tüö meil'ä rubietta eläḿäh'* 'kas te kaua meil elate'.

Tekstid

I. Matrjona Dmitrijevna Trofimova

Jakonovo < Neblitša

1. Omast elust.

šünnüin ńe b' i č ä š š ä. ol'in pikkarāńe, em‿maлttan ńemi·dä. lień'in šūrę̄mbi, rubein maлttamah. enžiḿäńe лapši mie ol'in. jäl-geh' mi'лma vieľä òli kahekšan, mie ühekšäš. kùńi ol'ìma pienet, mamaлla oli hǜvä. keŋgättä käveľi'mä, vačat paľľahat. keühäľdi màma eľi. лašta äijä, ottòa eimi·štä rahòa. kuiń'nebu:t' šūrę̄mmat kažvetah. kenen paiḿeń'ih panę̄n, kumbazę̄n kazakkoih paлkkòan, tüťťölapšę̄t ńäńk'ih. ičen šüötetäh, šuoŕitetah. лapšę̄t, eľäkkǭä paremmi'n, teidä ruvetah iżännät šuvaččemah, mamaлla ruvetah ki'ttäḿäh, hüvi'n eľi'jä, hüvi'n ròadòja.

mie ol'in enžiḿäńe. ol'in kazačihoina, paлkkòaččen kazačihoikši. oli koďih jǫ̈änün ükši'n màma. tuli'ma kaik'in koďih, šižäret, veľľet. màma ròaďi. miuла koiśśà òli äijä ròaduo, nüttènä miuла liew

---

1. Sündisin Neblitšas. Olin väike, ei mõistnud mitte midagi. Sain suuremaks, hakkasin aru saama. Olin esimene laps. Pärast mind oli veel kaheksa, mina üheksas. Kuni olime väikesed, oli emal hea. Käisime ilma kingadeta, kõhud paljad. Ema elas vaeselt: lapsi palju, raha (pole) mitte kuskilt võtta. Suuremad kasvavad kuidagi. «Kelle panen karjaseks, kelle palkan sulaseks, tütarlapsed lapsehoidjaks. Iseennast toidavad, panevad riidesse. Lapsed, elage paremini. Peremehed hakkavad teid armastama, hakkavad emale kiitma: te elasite hästi, töötasite hästi.»

Mina olin esimene, olin teenijaks, teenijaks palgatud. Koju oli jäänud ema üksinda. Tulime kõik koju, õed, vennad. Ema oli rõõmus: «Mul oli kodus palju tööd, nüüd mul on kergem, teie hakkate

Foto J. Mikk 1961

M. D. Trofimova.

kebiembi. tüö rubietta миила auttamah. a mie šanoin мамалла, šie hoť vaivuit rȯadȯaśśa, ńekę·dä et varan. müö eľiḿä rahvahašša, rȯadȯa miᵕho·š, pìďi kaiḱkie varata, iżändǫ̈ä, emändǫ̈ä. veńüečet magȯamah, ükši korva magȯaw, toińe ei, kündęлęt, konža emändä noužow. noššattȯa ei pìe.

миlма šuvattiḥ, mi ȯli zgovaŕittu, makšętttiḥ, i vieľä pǫ̈äľičči oššętttiḥ hüv́än плаťjan. ńeke·ľľä moišta hüvǫ̈ä eijᵕȯa, vaimᵕмиила. mie šanoin, mikši tüö moizen hüv́än oštĭja, oštaźĭja kehnozęn, hǜv́ä oiś. a hüö šanottiḥ, šie hüv́ĭn rȯavoit, müö žentäḧ šиила

---

mind aitama.» Aga mina ütlesin emale: «Kuigi sa väsisid tööd tehes, ei kartnud sa kedagi. Meie elasime inimeste seas, teha mis tahes, pidi kõiki kartma — peremeest, perenaist. Heidad magama, üks kõrv magab, teine ei, kuulad, millal perenaine tõuseb. Äratada pole tarvis.»

Mind armastati. Mis oli kokku lepitud, (seda) maksti ja veel pealekauba osteti hea kleit. Mitte kellelgi sellist head ei ole, ainult minul. Mina ütlesin: «Miks te niisuguse hea ostsite? Oleksite viletsakese ostnud, oleks hea (olnud).» Aga nemad ütlesid: «Sina töötasid hästi, sellepärast me sulle hea ostsime. Kui veel nõu pead,

hüvän oštĭma. jeźli vieľä zdūmaičet, tuлę vieľä. müö šiun šuoŕitamma što tvetazęn. teiľä ṕeŕeh šūŕi, eľetäh keühäldi. müö šiun ottaźĭma tüťťärekši, šiлma ei àna màma, što sie oлęt enžiḿäńe, mahat hüvĭn ròadòa.

kažvoin šūŕi, miuла ei tahota kazačihakši männä. miuла ruvettiḥ guľäimah brihat. miuла lieńi huigie, kuin mie eľän rahvahašša. tuллah pròazńiekat, mie kunnę hoš lähen tüťťöľöiŋ́ke guľäimah, ńekè·dä en varaja. rahvahašša eľät, tuлęt kačot iźännän pǫ̈äľľä, hüvĭŋgö hǫ̈än kaččow mium◡pǫ̈äľľä. eigo šǫ̈ämikkähäľdi kačo mium◡pǫ̈äľľä. jeźli kaččow šǫ̈ämikkähäľdi, en istuoče iлdazęлla, kuińńebu:ť üön magǫan, en kuoлę.

oľĭn tüťťóńe. kežäľľä ròadoma peллošša šügüžüh šòa. šügüžülľä peлvahat noštima, лoukuttĭma. vidoma üölöiľä peлvašta, keräävümmä äijä tüťťue pihaлla, üöľľä vivomma, haŕjòamma. лoppima tüöt viduo, haŕjata. tùľi taлvi. šuoŕiečemma, otamma kuožaľĭn[1], spičkan kudeľĭnah piśśämmä, šivomma kuožaľih nuoraзęлla. kakšį váŕťťinǫ̈ä. kakšį burččòa kezrǫ̈ät. brihat otętah meidä kargajamah. kargajamma, istuočetah reunòah, paiśśah. oššętah tuomašta. briha šàno, kumbańe miлma šuvačči, aššu miun

---

tule veel. Me paneme sind riidesse kui lillekese. Teil on pere suur, elatakse vaeselt. Me võtaksime sind tütreks, ema ei anna sind, et sa oled esimene, oskad hästi tööd teha.»

Kasvasin suureks, mul ei ole himu teenijaks minna. Mul hakkasid poisid käima. Mul hakkas häbi, kuidas ma elan inimeste seas. Tulevad pühad, ma lähen tüdrukutega kuhu tahes kõndima, ei karda mitte kedagi. Inimeste seas elad, tuled, vaatad peremehe peale, kas ta hästi vaatab minu peale. Kas (ta) ei vaata vihaselt minu peale. Kui (ta) vaatab vihaselt, ma ei istu õhtusöögile, kuidagi magan öö (ära), ma ei sure.

Olin tüdrukuke. Suvel töötasime põllul sügiseni. Sügisel tõstsime linad, lõugutasime. Ropsisime öösiti linu. Koguneme palju tüdrukuid õue, öösel ropsime, soeme. Lõpetasime linad ropsida, sugeda. Tuli talv. Riietume, võtame kedervarre, pistame pulga koonlasse, seome (koonla) nööriga kedervarre külge. On kaks värtnat. Ketrad kaks värtnatäit lõnga. Noormehed võtavad meid tantsima. Tantsime, istuvad kõrvale, kõnelevad, ostavad külakosti. Ütles noormees, kes mind armastas: «Tule mulle mehele.» Ma ütle-

---

[1] Vt. kommentaarid teose lõpus.

Foto S. Mundi 1960.

Villaketramine kedervarrel Jakonovos.

tagòakši mieheľľä. mie šanoin, el◡làhe. hǫ̈än šàno, mintäh̆ šie et làhe. mie šanoin, eij◡òa miuла pridòaneida. a hǫ̈än šàno, mie oššan, mìdä pidäẅ. mie šanoin, vieraš pridòanei ei pridòanei, kuin omòa eij◡òa. tüö kùńi otatta mieheľľä, šìńi oššatta, šīdä rubietta šanomah, paľľaš meiľä tuľīt müö šiuла kaikk̆i oštìma. šiuла ńemi·dä eij◡oллun. ükši šòba pǫ̈äľľä. tüö tieďījä, mie oлęn keühä, mikši miun ottīja. a mie šanoin, mie el◡làhe, naiče, òta toińe. šie oлęt jo vanha, mie oлęn nuoŕi. šie vanhenet ieľľä miлma, ròadamah ed◡rubie. miuла lietäh̆ лapšęt, miuла ühelľäh̆ heidä šüöttǫ̈ä. — — —

---

sin: «Ei tule.» Tema ütles: «Mispärast sa ei tule?» Ma ütlesin: «Mul pole kaasavara.» Aga tema ütles: «Mina ostan, mida tarvis.» Ma ütlesin: «Võõras kaasavara ei (ole) kaasavara, kui oma ei ole. Kuni te võtate mehele, seni ostate, siis hakkate ütlema: tulid paljana meile. Meie ostsime sulle kõik. Sul polnud mitte midagi, üks särk seljas. Te teadsite, (et) ma olen vaene, miks (te) mind võtsite.» Aga mina ütlesin: «Mina ei tule. Abiellu, võta teine. Sina oled juba vana, mina olen noor. Sina vananed enne mind, tööd tegema ei hakka. Mul tulevad lapsed, mul (tuleb) neid üksinda toita.» — — —

ielľä oľi ńeb'ičän kùľä šūŕi, oľi äijä nuoŕiľiśtuo. šūrę tütöt i brihat kävéldih šūręh ılдakezroh[2]*. müö oľima pikkarazęt, kävelíмä kuožaľiŋke pikkarazęh ılдakezroh. kävéľiмä äijin, kezräiмä, мамалла oľi tabah, äijän tuomma burččòa kezrättü. šanow màma, молоčča, äijän kezräit. kävéľe jog◡ılдòa. šīdä lieńin šūŕi. rubein kävéľeмäh šūręh ılдakezroh. šūręšša veššeľembi ılдakezrošša. äijä brihòa, äijä garmońie. issumma vìkko. brihat istuočetah reunòah. šanow brìha, mie šiun provodìn kodìh šòa. mie šanon, mie šıлma en òta provožaimah. a hǫän šanow, mie otan šiun mieheľľä. a mie šanoin brihалла, vieľä kuin mie lähen šiun tagòah, šūŕi teiľä ṕeŕeh. istuočet stoлah, küľľäľdi et šüö. rubiet näľǵähíńe kävéľeмäh. ròado mieleh ei tuлę, rubied◡dūmaimah. mie oлęn näľǵähíńe, šūvä tahon. briha šàno, mie šiušta en eruo, aššu miun tagòah, mie naičen, eruon, liew pieńi ṕeŕeh. hüö kuim◡mahetah, ńìn àna eľetäh. mie brihалла šanoin, lähen kodìh, šanon мамалла, andawgo hǫän miun mieheľľä. mìdä hǫän šanow. toiśśiлdana tuлęn, mie šiula šanon kaiken prauvan. šanoin мамалла. šàno màma, èlä mäne! brìha on boikoi, torakukko. šie oлęt tūńi, rubiet miuлuo kävéľeмäh, itkeмäh rubiet, miula liew žòaľi šıлma. rubiew miula heŋgie kiviśtämäh. nu ńin, elä làhe. vieľä vūvęn lìbo kakšį oлęn tüťťönä.*

Enne oli Neblitša küla suur, oli palju noorsugu. Suured tüdrukud ja poisid käisid suurtel istjatel. Meie olime väikesed, käisime kedervarrega väikestel istjatel. Käisime mitmekesi, ketrasime. Emale oli meele järgi, toome palju värtnatäisi kedratud lõnga. Ema ütleb: «Tubli, ketrasid palju. Käi iga õhtu!» Siis sain suureks. Hakkasin käima suurtel istjatel. Suurtel istjatel on lõbusam: palju noormehi, palju harmoonikaid. Istume kaua. Noormehed istuvad kõrvale. Noormees ütleb: «Ma saadan sind koduni.» Mina ütlen: «Ma ei võta sind saatma.» Aga tema ütleb: «Ma võtan su mehele.» Aga mina ütlesin poisile: «Kuidas ma veel lähen sulle, teil on suur pere. Istud lauda, tarvilikul määral sa ei söö (s. o. ei julge küllaldaselt süüa). Hakkad näljasena kõndima. Töö ei tule meelde, hakkad mõtlema: ma olen näljane, tahan süüa.» Poiss ütles: «Ma ei lahku sinust, tule mulle. Ma abiellun, lähen lahku (oma perest), on väike pere. Las elavad nii, kui nad oskavad.» Ma ütlesin poisile: «Lähen koju, ütlen emale, kas ta annab mu mehele. Mis ta ütleb. Teisel õhtul tulen, ütlen sulle lausa tõtt.» Ütlesin emale. Ema ütles: «Ära mine! Poiss on kräbe, riiukukk. Sina oled vaikne, hakkad minu juures käima, nutma hakkad. Mul hakkab sinust kahju. Mul hakkab süda valutama. Noh nii, ära mine!» —

autan teiľä nuoręmbie лapšie kažvattòa. vieľä hüö oллah pienet, tüö olętta vanhat, tàta läžijä, ròadòa häńeļľä ei šòa. ken lähtöẅ adraŋke? midä tüö rubietta ròadamah? mie rubien kündäṁäḣ, aštoimah. tuлow heinaiga, rubien ńttäṁäḣ. лaššęmma lehmän, лambahan talvekši. meiľä liew maido òma, ei pie oštòa. oššęttu maido oŋ◡kalľiś. omòa maiduo kuin zahotit, ńin i šüöt. kežäľľä kolṁe kerdòa lüpšät. jogainuo maido vereš. mūtüttä pidäẅ, moišta i šüöt, hoť rieškòa, hoť muigieda. — — —

tuľin iлdakezrošta. šulahāńe tuллun tòatoŋke, kožiččow miлma. mie en taho männä mieheľľä. miun vägeḣ annętti̯h. kučutti̯h riśtimän, ristòaton. brìha tabauduw, pidäẅ männä mieheľľä. pandi̯h jumaлan stoлalla. čukitti̯h vanhemmat jumaлan, šĭdä müö šulahazęŋke. śeištetti̯h samavòaran. juodi̯h čòajuo, lähkiettih kodih. mie jäin koiśśa. veńüeččiṁä magòamah. miula mòata ei šòa. nüttènä mie lienen mieheľľä. ńeďeľin issuin andaлukšęna. ńemì·dä mieľeḣ ei tùlę, igävä lieńi, zòaľi guľäindòa. tütöt lähkietäḣ jogo pròazńiekkah guľäimah, a mie što šivottu lienen.

mäńin kahekšaš taлoh. läkšĭṁä veńčalla. mužį̇kka, mie, svòaha, drūška. pappi mejät veńčaičči. tuľìma kodih. ieldäpäin drūška, šĭdä mužį̇kka, šĭdä mie, svòaha. tuľima peŕtti̯h. on äijä keräüdün

---

«Olen veel aasta või kaks tüdruk. Aitan teil nooremaid lapsi kasvatada. Nad on alles väikesed, teie olete vanad, isa haige, ta ei või tööd teha. Kes läheb adraga? Mida te hakkate tegema? Mina hakkan kündma, äestama. Tuleb heinaaeg, hakkan niitma. Jätame lehma, lamba talveks. Meil on oma piim, ei tarvitse osta. Ostetud piim on kallis. Kui oma piima tahad, siis ka sööd. Suvel lüpsad kolm korda. Piim on alati värske. Millist tarvis, seda sööd, kas rõõska või haput. — — —»

Tulin istjatelt. Peigmees on isaga tulnud, kosib mind. Ma ei taha mehele minna. Mind anti vägisi. Kutsuti ristiema, ristiisa. Poiss meeldib, peab mehele minema. Pandi ikoon (= jumal) lauale. Vanemad suudlesid ikooni, siis meie peigmehega. Pandi üles samovar. Joodi teed, mindi koju. Ma jäin koju. Heitsime magama. Ma ei saa magada. Nüüd ma saan mehele. Nädal aega olin pruut (= istusin pruudina). Ei tule midagi meelde, igav hakkas, kahju kurameerimisest. Tüdrukud lähevad igale pidule kurameerima, aga mina olen kui seotud.

Läksin kaheksandana tallu. Läksime laulatusele: mees, mina, kõrvanaine, peiupoiss. Preester laulatas meid. Tulime koju. Ees peiupoiss, siis mees, siis mina, kõrvanaine. Tulime tuppa. Pulma-

hǫ̈ävehtä. miun heitettih. олдiн tukat' pletittü ühťeh kassah, rǐčittih, pletittih kakšį kassòa. paňĭn hüvän рлаťjan pǫ̈älľä. ümbäŕi stoлašťa meidä drūška vèďi. mahaičči ruoššалла. istuoččima столah, küželöẅ miun tòatto, rubiettago mejän молодоida kĭttäḿäĥ? litran vĭnòa miuла koišťa tuodu, šūŕi pĭròa. annętťih mužįkoiла. hüö vaŋguttįh. hüvä moržien. tòatto ando hüvittämǫ̈ä vĭnòa i pĭròada. pandįh rokkòa gośťĭла, sťüďeńie, pudruo, dročonòa, kanpòt magiєŋ́ke pĭròaŋ́ke. juodįh hǫ̈ävеĥ vĭnòa, humaллuttįh. kem◡miśśä лaŋgei, ei pidän ńe◡pośťeľie, ńemì·dä.

uijittįh toiśśa pǫ̈änä hǫ̈ävеĥ kodįh. miuла toiśśa pǫ̈änä igävä. mie mužįkan mamaлла jaлgoih kumardòačĭn, šàno, mìdä ròadòa. šàno, tuo ǿeťťä, pūhi лaťťie, pūhi sińčo! mie rubien tiedäḿäĥ, kuin noužęn, miuла on ròaduo, sińčo pūhkie, лaťťie pūhkie, ǿeťťä tūva. mužįkka rubei torguimah lihaлла. rubei ajeлęmah b o л g o ǿ i h. uijeďĭw, miuла igävä. šieldä tuow kaikennävöštä tuomaśta. andaw peitokkàľi, štobį ńeke·n ei nägĭś. mie lieńĭn kohtuńe. šain enžiḿäzen tüťťäŕen. mužįkkòa eij◡оллun koiśśa, kuim◡mie šain šain, ńabazęn ľeikkaima, rihmaлla šidòma, peźiḿä, kabaлoiččima, pańima kiugòaлla. mie veńüečĭn pośťeľилla. tùľi kodįh mužįkka häńelľä šanottįh, naińe šai. kenen? tüťťäŕen. tùľi miuлuo, šàno, mikši šie

---

rahvast on palju kogunenud. Mind riietati lahti. Juuksed olid ühte patsi palmitsetud, harutati lahti, palmitseti kaks patsi. Panin hea kleidi selga. Peiupoiss viis meid ümber laua. Vehkis piitsaga. Istusime lauda. Minu isa küsib: «Kas hakkate meie noorikut kiitma?» Mul oli kodust liiter viina toodud, suur pirukas. Anti meestele. Nad karjusid: «Noorik on hea!» Isa andis hüvitamise eest (= «hüvä» hüüdmise eest) viina ja pirukat. Pandi külalistele suppi, sülti, putru, (kartulitest) pannkooki, kompotti magusa pirukaga. Pulmarahvas jõi viina, jäi purju. Kes kuhu kukkus, polnud tarvis ei aset ega midagi.

Pulmarahvas läks teisel päeval koju. Minul (on) teisel päeval igav. Ma kummardasin meheema ette maani: «Ütle, mis teha.» Ta ütles: «Too vett, pühi põrand, pühi eeskoda!» Ma sain teada, kui tõusen, on mul tööd: eeskoda pühkida, põrand pühkida, vett tuua. Mees hakkas lihaga kauplema. Hakkas sõitma Bologojesse, sõidab ära, minul igav. Sealt toob igasugust külakosti. Annab salaja, et keegi ei näeks. Ma jäin rasedaks. Sain esimese tütre. Meest ei olnud kodus, kui ma sünnitasin. Sünnitasin, lõikasime naba. sidusime niidiga, pesime, mähkisime, panime ahjule. Mina lamasin asemel. Mees tuli koju. Talle öeldi: «Naine sünnitas.» — «Kelle?» — «Tütre.» Tuli minu juurde, ütles: «Miks sa sünnitasid tütre?» Ma ütle-

šait tüťťäŕen? mie šanoin, mikši šie лòajĭt tüťťäŕen, oižĭt лòaďin poijan, mie šaižĭn poijan, miuла šòata fšoravno·. vūvęn eľĭn, vieľä šain tüťťäŕen. vieľä vūvęn eľĭn, šain poijan. jògo vuotta šain, колḿe vuotta. mužįkka lieńi ròaďi, što šòadu poiga. tòašę šain poijan. eľĭn kümmenen vuotta ṕeŕeheššä — òľi heidä kūvęn į meidä kūvęn, kakšįtoišta mieštä. puoľi heidä, puoľi meidä. strojittih meiľä peŕťin. müö eroima, rubeima omašša peŕťiššä eľäḿäh. meiľä lieńi äijǫ̈ä parembi elǫ̈ä.

liettih колhozat. mužįkka vūvęn ròado колhozašša, kuoľi. miuла jäi vĭźi лašta. mūvęnnęt олdįh šūręt, ostatka jäi vuožihĭńe mužį-kašta. vĭještä jäi колḿe елošša. ostatkat kuолdįh. лapšęt ròattįh hüvĭn, ľeibǫ̈ä šиллoin annęttįh колhozašta. ükši tüťär läkši pĭťeŕiĥ, toińe k r a š š i· л о в а л л а mieheľľä. ostatkat kuолdįh. lieńi voina. lieńi näľgä. ľeibǫ̈ä ottòa eimi·štä. f è ď a läkši p e č o· r o i h, pал-kattįh häńen paiḿeńih. hǫ̈än kučču miun šinne ľeibǫ̈ä vaš. mužįkka emännän òľi otęttu voinaлла. emändä oľi nuoŕi, kučuttįh s a š a k š i. mie oľĭn männün kevǫ̈äľľä. mäńĭn, miššä f è ď a? miuла emändä šanow, künďäẅ. mie mäńĭn häńeľľüe poлossaлла. hǫ̈än ròaďi miлma. annęttįh miuла ľeibǫ̈ä. müö oľima kahen keššä. mejän küľän akka ajeľi miuŋke üheššä. èľi häńen poiga tòžę šieľä. i nügüeńä šieľä eľäẅ, naičči. läkšiḿä koďih täḿäŋke akaŋke. takat šūret

---

sin: «Miks sa tegid tütre, oleksid poja teinud, mina oleksin sünnitanud poja, mul sünnitada ükskõik.» Elasin aasta, sain veel tütre. Veel aasta elasin, sain poja. Iga aasta sünnitasin, kolm aastat. Mees oli rõõmus, et poeg sünnitatud. Jälle sain poja. Elasin kümme aastat perekonnas — neid oli kuus ja meid oli kuus, kaksteist inimest, pool neid, pool meid. Ehitati meile tare. Me lahkusime, hakkasime oma tares elama. Meil oli palju parem elada.

Tulid kolhoosid. Mees töötas aasta kolhoosis, suri. Mulle jäi viis last. Mõned olid suured, viimane jäi mehest aastane. Viiest jäi kolm ellu, ülejäänud surid. Lapsed töötasid hästi. Vilja anti sel ajal kolhoosist. Üks tütar läks Piiterisse, teine Krassilovale mehele. Ülejäänud surid. Tuli sõda. Tuli nälg. Leiba pole kuskilt võtta. Fedja läks Petserisse. Palgati teda karjaseks. Ta kutsus mind sinna leiva järele. Perenaise mees oli sõtta võetud. Perenaine oli noor, kutsuti Sašaks. Ma olin läinud kevadel. Läksin: «Kus Fedja?» Perenaine ütleb mulle: «Künnab.» Ma läksin tema juurde põllule. Ta oli minu üle rõõmus. Anti mulle leiba. Me olime kahekesi. Meie küla naine sõitis ühes minuga. Tema poeg elas ka seal. Elab praegugi seal, võttis naise. Läksime selle naisega koju. Suu-

ľeibə̑ä, istuoccima mašinah. meidä ajetah poiś, ľeibie odbiraijah. ajettiḥ jenvaľidat üheššä vagonašša. müö poproššima heidä, eigo voi teiŋ̑ke proijeďie волдаиļа šòa? hüö mejän uzлat pandiḥ лаučan◡алла i meidä šinne лаučan◡алла. müö ròaďi, emmä i muiśśa, tuľima волдаилa iccenäh äijänä pə̑änä. miuла òli vieľä màma елošša. hə̑än oľi jə̑änün koďih. òľi lehmä, hə̑än kaccò lehmə̑ä. nu, mie tuľin волдаилда, hə̑än ròaďi, mie tuľin, ľeibə̑ä toin. rubeima eľämäh. šīdä fèďa tùľi, šieldä toi ľeibə̑ä, ròadamòa annętt̬ih.

voina vuodęna tuлdiḥ kakšį̑ nača·ľńikkòa meiľä, šanotah miuла, müö otamma šiun poijan ičeŋ̑ke. mie küžüin, edähgö tüö otatta? hüö šanott̬ih, ažie mejän, kunnę̄ müö häńen otamma. oľi hə̑än ďemjanaššа. häńen ròańičči, oigiešta kə̑äštä. kakšį̑ šormie katkai oigiešta kə̑äštä i jaлgah ròańičči. i nüttènä оллah jaллašša oskoлkat. i mejät viśeľittih poiś, omīšta koďiлoišta poiś. eľimä vierahašša küľäššä. dūmaiččīma, meiľä nüttènä ei šòa tулла koďih. eľīn vierahašša küľäššä, issun лаučалла, tùľi fèďa, andaw kättä. šormet što toлtuškat, drastui, màmä. mie häńeldä küžün, tuľīdgo sofśi·m koďih? hə̑än miuла šàno, en, mie tuľīn ühekši ńeďeľikśi. mie tòašę̄ lähen šinne. mie jäin tòašę̄ ükšīn.

läkśi toašę̄, волgah šòa doiďi. voina лoppiečči. hə̑än

---

red kandamid leiba, istusime masinale. Meid aetakse ära, leibu võetakse ära. Sõitsid ühes vagunis invaliidid. Me palusime neid: «Kas ei või teiega Valdaini sõita?» Nad panid meie kompsud lavitsa (pingi) alla. Ja meid (ka) sinna lavitsa alla. Meie rõõmsad, ei mäletagi, tulime Valdaisse lihavõtte pühade ajal. Mul oli veel ema elus. Ta oli koju jäänud. Oli lehm, ta hoolitses lehma eest. Noh, ma tulin Valdaist, tema oli rõõmus, (et) ma tulin, tõin leiba. Hakkasime elama, siis tuli Fedja, tõi sealt leiba, töötamise eest anti.

Sõjaaastal tuli kaks ülemust meile, ütlevad mulle: «Me võtame sinu poja endaga.» Ma küsisin: «Kas te kaugele võtate?» Nad ütlesid. «(See on) meie asi, kuhu me ta võtame.» Ta oli Demjanskis. Ta sai haavata paremast käest. Murdis paremast käest kaks sõrme katki ja jalga sai haavata. Praegugi on killud jalas. Ja meid saadeti välja, oma majadest ära. Elasime võõras külas. Mõtlesime: «Me ei või nüüd koju minna.» Elasin võõras külas, istun lavitsal, tuli Fedja, annab kätt, sõrmed kui pudrunuiad: «Tere, ema.» Ma küsin temalt: «Kas tulid päriselt koju?» Tema ütleb mulle: «Ei, ma tulin üheks nädalaks. Ma lähen taas sinna.» Ma jäin taas üksi.

Läks jälle, jõudis Volga äärde välja. Sõda lõppes. Ta tuli koju,

tùli koďih, koiśśa i eľäẅ. màma šieľä kuoľi, šinne i kätkiḿä śeľiśśäľľä. müö ühen talven eľiḿä vierahašša küläššä. mäniḿä šügüžülľä, ei оллun vieľä lunda. lùmi rubei šulamah, doroga rikkuoččemah, meidä laškiettįh koďih. voina loppiečči. ka i eľämmä täh šòa jòakonoóiśśa.

kùńi hīŕi pǫ̈ädä ei šüö, i rubiemma eľäḿäh koiśśa. šüöẅ hīŕi pǫ̈än, šiллoin kaikk‿eľändä.

Tartus 11. II 1961.

2. Oma noorusest.

eľīn ńebľičäššä. òľi tàta i màma. òľi mamалла kakšį tüťärdä, kakšį poigòa. mie oľīn enžiḿäńe. toizet олdįh nuorębmat miлma. màma tuлow noššattamah meidä murginалла. mie enžiḿäńe, opaššętt̨ih kaŕieлaźīn. tuлow noššattamah meidä murginалла. matŕjona, noužę murginалла. nuorębmbie лapšie šanow venǫ̈ähläźīn, fstańťe ob'e·daťʹ!

murginoičemma. hüö lähkietäh ròavолла. šiллoin колhozoja eij‿оллun. müö keŋgimmä lòapoťit, piťät paglat, kirvehet käďeh. tüönnetäh meidä raidòa ďeŕiḿäh. pidäẅ tejät šuoŕittòa, палogoja makšòa pidäẅ, rahòa ottòa eimi·štä. ďeŕikkǫ̈ä лapšęt raidòa, šuoŕitan, hüvät plaťjat oššan, jaллačit hüvät. ruvętah rahvaš zavīduimah, šanotah, ka kuin mòamo hejät šuoŕitti. a müö šanoma, müö iče raidòa ďeŕiḿä, meidä i šuoŕitettih.

---

elabki kodus. Ema suri seal, matsimegi sinna Selištšesse. Me elasime ühe talve võõras külas. Läksime sügisel, lund veel ei olnud. Lumi hakkas sulama, tee lagunema, meid lasti koju. Sõda lõppes. Vaat elamegi siiani Jakonovos.

Kuni hiir pead ei söö, elamegi kodus. Sööb hiir pea, siis on elu läbi.

2. Elasin Neblitšas. Oli isa ja ema. Oli emal kaks tütart, kaks poega. Mina olin esimene, teised olid minust nooremad. Ema tuleb meid hommikueinele äratama. Ma olin esimene, õpetati karjala keeli. Tuleb äratama meid hommikueinele: «Matrjona, tõuse keskhommikule!» Nooremaid lapsi ütleb vene keeli: «Встаньте обедать!»

Sööme pruukosti. Nad lähevad tööle. Siis kolhoose ei olnud. Meie paneme jalga viisud, pikad paelad, kirved kätte. Saadetakse meid pajukoort kiskuma. «Peab teid riietama, peab makse maksma, raha pole kuskilt võtta. Kiskuge, lapsed, pajukoort, panen teid riidesse, ostan head rõivad, head jalanõud.» Hakkab rahvas kadestama, öeldakse: «Vat kuidas ema neid riidesse pani.» Kuid meie ütlesime: «Me kiskusime ise pajukoort, meid pandi ka riidesse.»

vieľä pikkarazęt oľima. müö oľima keühät. bohaččuлoih kävelimä poďjonšinaлla tòahta vedämäh hejän hebożila. hüö šüötetäh meidä, annętah kakšikümmendä kopeikkòa päivässä. pòarmat hebożie šüväh, ťeľmeťäh jaллoiла potitah. müö iťemmä, znai ajelęmma. лažętętah лounòaлla. müö ròadi, šiľmie riśśimmä. лounattahuo liew parembi, ei ruveta pòarmat šüömäh hebożie. i müö lähemmä järveľľä, kupaičemma i meiľä liew parembi. — — —

Jakonovos 6. VII 1960.

3. Noorik leiba küpsetamas.

mejän babaлla oľi jaллašša roža. liew jaлga ruškie. puhaлdu. òľi meiľä küľäššä moiňe akka, лatiška, häńen kučumma. tuлow ottaw jaллan käďeh, puhuw jaлgòa, en ťije, midä pagizew, jaллan spròavittaw. händä nago·ľ kučuttih. hǫän kaikila autto täštä bòľišta. mejän babaлla jaлga kiviśti, häńeľľä äššen eij◡oллun pòaměťťie, ei maлttan ńemi·dä. miuла oľi — — — enži vuodęna tuľin heiľä mieheľľä, hǫän zahvoraičči, miuла šanottih, mòamo läžiw, šiuла tämpǫänä lämmittǫä kiugòada. a mie◡n màha lämmittǫä. kùńi en◡oллun mieheľľä, mie koiśśa en ńekò·nža lämmittän kiugòada. mie en maha. ľeivät лoppiečettih. miuла šanottih, ševota taigina. mie◡n i maha. mäńin mamaллuo, mama veńüw, šanoin mamaлla, màma, mie◡n tìje, äijägö pidäw panna vetťä taiginah.

Olime alles väikesed. Me olime vaesed. Käisime rikaste juures päevatööl sõnnikut vedamas nende hobustega. Nemad söödavad meid, annavad kakskümmend kopikat päevas. Parmud söövad hobuseid, (nad) tambivad, peksavad jalgadega. Meie nutame, kõigest hoolimata ajame. Lõuna ajal rakendatakse (hobused) lahti. Meie oleme rõõmsad, lööme risti ette. Lõunatanud, on parem: parmud ei söö hobuseid ja meie läheme järve äärde, supleme ja meil on parem.

3. Meie vanaemal oli jalas roos. On jalg punane. Paistetas. Meil oli külas niisugune naine, lätlanna, kutsusime tema. Tuleb, võtab jala kätte, puhub jalga, ma ei tea, mida ta kõneleb, parandab jala. Teda kutsuti ikka. Ta aitas kõiki selles tõves. Meie vanaemal jalg valutas. Tal päris ei olnud mälu, ei saanud millestki aru. Mul oli — — — esimesel aastal tulin neile mehele, ta jäi raskesti haigeks, mulle öeldi: «Ema on haige, sul tuleb täna ahju kütta.» Aga ma ei oska kütta. Kuni ma mehel polnud, ei kütnud ma kodus iialgi ahju. Ma ei oska. Leivad lõppesid. Mulle öeldi: «Sega taigen.» Ma ei oska. Läksin ema juurde. Ema lamab, ütlesin emale: «Ema, ma ei tea, kui palju peab vett taignasse panema.»

hǫän äijäľdi veńüẅ, ei мaлta, mìdä pidäẅ miuла šanuo. tulĩn, otĩn taiginan käďeh, śeiźatĩn stoлaлla, pańĩn ǿeťťä koлťe kauhǫa, pańĩn šuoлǫa, pańĩn paлavǫa ǿeťťä, pańĩn vilуo ǿeťťä, pańĩn jauhuo, hämmeńńĩn härkkiťeлľä, ševotĩn, śeiźatĩn kiugǫaлla, katoin ripakoлla. veńüečĩn magǫamah, dūmaičĩn, kui‿miuла liew huomena paiśtǫa ľeiǿät.

nouźĩn huomnękšęлla. šotĩn taiginan, tǫašęna śeiźatĩn kiugǫaлla. zatopĩn kiugǫan. tahaš nouźi, pańĩn formĩla. lämbi kiugǫa. ľeiǿät noštiḥ. pańĩn padah ǿeťťä, šain karžinašta havun, pańĩn padah, otĩn koukun käďeh, hĩлokšęh lükĩn hĩľet, pūhĩn kiugǫan havuлla, pańĩn ľeiǿät kiugǫah. ľeiǿät paiśśuttiḥ, pĩjĩn kakši čǫäśśüe, vejĩn kiugǫašta, kaššoin vejeľľä. ľeiǿät šomat, ľeiǿät hüǿät, udauvuttiḥ. istuoččìma murginaлla. ľeikattiḥ ľeibǫä. ľeiǿät hüǿät, ruǿettiḥ kĩttäṁäh miun ľeibie, a mie rǫaďi, tabah miuла lieńi, hüǿät paiśśoin. miuла šanottiḥ, šie jogainuo rubiet lämmittäṁäh kiugǫada. miuла täṁä aźie ei liennün tabah.

mama sprǫaviečči, ei ruǿen hǫän lämmittäṁäh. käškiettih tǫašę miuла lämmittǫä kiugǫada, paiśtǫa ľeibǫä. mie‿n taho paiśtǫa. pańĩn taiginah paлavǫa ǿeťťä, äijän šuoлǫa pańĩn, jauhot obaŕĩn, ľeiǿät rikoin, emämbǫä ei ruǿettu miuла käškeṁäh.

Valdais 23. VII 1961.

Ta lamab, ei saa aru, mida peab mulle ütlema. Tulin, võtsin leivanõu kätte, panin lauale püsti, panin kolm kopsikut vett, panin soola, panin palavat vett, panin külma vett, panin jahu, segasin pudrumännaga. Segasin, panin ahjule seisma, katsin kaltsuga, heitsin magama, mõtlesin, kuidas ma homme saan leivad küpsetada.

Tõusin hommikul, sõtkusin taigna. Panin jälle ahju peale seisma, kütsin ahju. Tainas tõusis, panin pannidele. Ahi küdes, leivad tõusid. Panin potti vett, sain keldrist ahjuluua, panin potti, võtsin roobi kätte, lükkasin söed ahjusuu kõrvale hunnikusse, pühkisin ahju luuaga puhtaks, panin leivad ahju. Leivad küpsesid, pidasin neid kaks tundi, tõmbasin ahjust välja, kastsin veega. Leivad kenad, leivad head, õnnestusid. Istusime hommikueinele. Lõigati leiba. Leivad head, hakati minu leibu kiitma. Aga mina rõõmus, mulle oli meele järgi, küpsetasin head. Mulle öeldi: «Sa hakkad alati ahju kütma.» Mulle see asi polnud meele järgi.

Ema sai terveks, ta ei hakanud kütma. Kästi jälle mind ahju kütta, leiba küpsetada. Ma ei taha küpsetada. Panin leivanõusse palavat vett, panin palju soola, veega jahud kõrvetasin, rikkusin leivad. Enam ei hakatud mind käskima.

4. Piiteris.

kučuttįh miun pīťeŕiћ. mäńīn pīťeŕiћ kuin muštah ńeččäћ. лugie em‿mалta, adressa kȫäśśä küžeľīn, miśśä moińe kȯďi. ken ńeuvottaw hüv́īn, ken pahoin. mie kävéľīn puoлęn päivȫä, omie el‿löüdän. šīdä löüvīn omat, mäńīn omīлuo, hüö oлďįh rȯaďi, mie tuľīn heiľä aďivoh, heittȫäčīn, hüö miun šüötettih, viedih saduh obľeźijonoja kaččomah. mie varaźīn, hüö miun šūväћ. a hüö miлma ei kŕäńiťtü. mie gośťīn, läkśīn koďih, istuočīn poijezdah, toi mium‿mašina voлdaiлa. voлdaiлda jaлgaźīn tuľīn koďih. fèďa ihaštu, tuľīn koďih. kaiќki.

Tartus 6. III 1956.

5. Öövaht.

mie oľīn storožana. tùľi üö, mie läkśīn fonaŕiŋќe. kačon śeiźow hukka. mie varajan matata. vähäzen matkain, kačon toińe hukka. varajan männä tarhah. jo noštįh miuла tukat. männä pidäẅ, jo mie nȫän koлmatta hukkȯa. miuла vaŋguo, edähȫänä kůľä, ei kūлuššęta, kuin vaŋgumah rubien. kačon koлńe ťoлkȯa, eij‿ȯa hukat. mie lieńīn rȯaďi, što eij‿ȯa hukat. mäńīn tarhah, лuvīn kaiќki lehmät, лambahat kaiќki, hebozęt kaiќki. šiľmät riśśīn, läkśīn koďih. tuľīn koďih, šanoin poijaлla, dūmaičīn on hukat, a näńä ťoлkat.

Tartus 7. III 1956.

---

4. Mind kutsuti Piiterisse. Läksin Piiterisse kui musta metsa. Lugeda ma ei oska. Aadress käes, pärisin, kus on selline maja. Kes juhatab hästi, kes halvasti. Ma kõndisin pool päeva, sugulasi ma ei leidnud. Siis leidsin sugulased. Läksin sugulaste juurde, nad oli rõõmsad, ma tulin neile külla. Riietusin lahti. Nad söötsid mind, viisid aeda ahve vaatama. Ma kartsin, nad söövad mind ära. Kuid nad ei puutunud mind. Ma olin külas, läksin koju, istusin rongi. Masin tõi mind Valdaisse. Valdaist tulin jalgsi koju. Fedja rõõmustas, (et) tulin koju. Kõik.

5. Ma olin öövaht. Tuli öö. Ma läksin laternaga. Vaatan, sejsab hunt. Ma kardan minna. Läksin vähekese, vaatan — teine hunt. Kardan minna karjaaeda. Mul tõusid juba juuksed püsti. Peab minema. Ma näen juba kolmandat hunti. Mul karjuda. Küla kaugel, ei kuulda, kui ma karjuma hakkan. Vaatan — kolm mullikat, ei ole hundid. Ma olin rõõmus, et pole hundid. Läksin lauta, lugesin kõik lehmad, kõik lambad, kõik hobused. Lõin risti ette, läksin koju. Tulin koju, ütlesin pojale, mõtlesin, (et) on hundid, kuid need on mullikad.

6. Põleva kuuse kustutamine.

jöakonovišša oľi šūŕi vihma. tuлda räiškütťi äijäľdi, лaŋgei stŕèла näŕien pǫälľä. näŕe smoлakaš (~ :) rugakaš kaŕieлaźĭn, viŕiüvüttih ruvat, pàлo näŕe. varattiḥ rahvaš, ei paлaiš küľä. tuodiḥ rieškòa maiduo, vaлętttiḥ näŕien pǫälľä, šammutettiḥ maijoлла. vetťä vaлętttiḥ äijän, ei šòanun vejelľä šammuttòa, nàŕe oľi läššä küľän. miššä näŕe pàлo, šieľä òľi čǫäššövńäńe.

Valdais 23. VII 1961.

7. Hunt karjas.

mie paiḿennĭn kežälľä. vieľä oľi paiḿen tüťťö. hǫän paiḿendi лambahie, mie lehmie. kačon matkòaw ḿečäštä, mie nǫän, dūmaičen, oŋgo hukka aľi brigaďiran koira. brigaďiraлla oľi šūŕi harmòa koira. proiďi lehmĭštä šĭričči, ei ńeke-dä košken. mie häńem◡pǫälľä vaŋgahĭn. hǫän läkši лambahĭлuo. en nägen, kuin hǫän hvatťi лambahan vuonnan. ajoma kodih žĭvatat, ečči w ükši akka omòa boranòa. mie kekšĭn, što täḿä otti hukka. mie moržieḿeлla šanoin, elä eči, mie näin hukkòa, verno hǫän otti šiun boranan.

Valdais 23. VII 1961.

---

6. Jakonovos oli suur vihm. Lõi väga välku (= praksatas tuld), kukkus nool kuuse peale. Kuusk on vaigune, karjala keeli vaigune, vaigud süttisid põlema, kuusk põles. Inimesed kartsid, (et) ei põleks küla. Toodi rõõska piima, valati kuuse peale, kustutati piimaga. Valati palju vett, ei saanud veega kustutada. Kuusk oli küla lähedal. Kus kuusk põles, seal oli kabelikene.

7. Ma olin suvel karjas. Oli veel karjane, tüdruk. Tema karjatas lambaid, mina lehmi. Vaatan, tuleb metsast, ma näen, mõtlen, kas on hunt või brigadiri koer. Brigadiril oli suur hall koer. Läks lehmadest mööda, ei puutunud mitte kedagi. Ma hüüatasin tema peale, ta läks lammaste juurde. Ma ei näinud, kuidas ta haaras lambatalle. Ajasime loomad koju, üks naine otsib oma oinast. Ma sain aru, et see võttis, hunt. Ma ütlesin naisele: «Ära otsi, ma nägin hunti, küllap ta võttis su oina.»

8. Õpetaja karjala keelt küsimas.

mie kūlin, vieľä tüťťöńe olin, òli vähä vuotta. òli ńebľičäššä uči-ťeľä, küželi meildä karielažin, müö pagižima. kumbaźie šanòja poimi hüvin, kumbaźie pahoin.

Jakonovos 12. VII 1960.

9. Joonistati pilt.

mie eľin tüťťönä ńebľičäššä. ľeikkaima bajaŕišša kagròa. tulḍiḥ moizet rahvaš. meidä ŕessuidiḥ, oigiešša kǫäššä čirppi, važaṁešša kǫäššä kobra kagròa. noššęttu käži üläḥ pǫän pǫäľľä. tulḍiḥ moizet rahvaš. meidä ŕessuidiḥ. ieľľä eij оллun fotakartočkoja, ei sńimaidu, vain ŕessuidiḥ karandašалла. annęttiḥ meiľä kartočkat. meidä oli äijä rahvašta aholла, ken kuin śeižo, ńin i ŕessuidiḥ.

Jakonovos 12. VII 1960.

10. Vägisi mehele.

milma kožitah. mie en tàho männä mieheľľä. prikaššikka veńüttäẅ, helman noštaw, rozgila pergaw, mäńe mieheľľä! ieľľä òli moińe mouda. vägeḥ annęttiḥ mieheľľä, vägeḥ naitettiḥ. kèdä

---

8. Ma kuulsin, olin alles tütarlaps, olin noor (= oli vähe aastaid), oli Neblitšas õpetaja, päris meilt karjala keeli, meie kõnelesime. Missuguseid sõnu mõistis hästi, missuguseid halvasti.

9. Ma elasin tüdrukuna Neblitšas. Lõikasime mõisniku juures kaera. Tulid niisugused inimesed, joonistasid meid, paremas käes sirp, vasemas käes peotäis kaera, käsi tõstetud üles pea kohale. Tulid niisugused inimesed, joonistasid meid. Vanasti ei olnud päevapilte, ei pildistatud, ainult joonistati pliiatsiga. Meile anti pildid. Meid oli väljal palju rahvast. Kes kuidas seisis, nõnda ka joonistati.

10. Mind kositakse. Ma ei taha mehele minna. Kubjas paneb pikali, tõstab (seeliku-)saba, vitstega peksab: «Mine mehele.» Vanasti oli niisugune mood. Vägisi anti mehele, vägisi võeti naine. Keda noormees ei taha võtta, vägisi määritakse kaela, et võta.

brìha ei taho ottòa, vägeh vážitäh, što òta. perretah rozgìla, vèri lähtöw peržieľdä. tatan mòamo miula pagiźi. ieľľä oľi baršìna. tahot naiče, vážitäh vägeh, òta, mūda ńemi·dä.

Jakonovos 11. VII 1960.

11. *калакukko.*

mie tahoin ajòa tarttuh, tuomaźikśi eimì·dä vìjä. fèďa kùžü miuлda, oŋgo vähäńe vehnäśtä jauhuo? mie šanoin, on. mie lähen pakkuon pretsedòaťeľaлda hebozęn, ajeлęn pikaľah, tuon калòa. paiśśa калakukko juŕjovnaлla tuomaźikśi.

pańìn padah veťťä paлavaśta. duńaлda toin šeppǫä, pańìn jauhuo, mešaičìn, śeiźatìn stoлалла. läkśìn ďežūŕimah, üöľľä kačahìn oŋgo noššun tahaš. tahaš nouźi. šotìn, śeiźatìn stoлалла. mäńìn tarhah, annoin lehmäľľä heinǫä, лambahìla, počin šüötìn. tulìn koďih, mäńìn karžinah, šain guľbòa. peźìn. avain truvan, zatopìn kiugòan, śeiźatìn kiugòah guľvat. veťťä śeiźatìn. kartof'jat kiehuttìh, vejìn kiugòašta, kumain karttah, järitìn poččih varoin.

tahaš nouźi, pańìn stoлалла jauhuo, otìn käďeh tahašta, pańìn stoлалла, lòajìn korkan, pańìn калòa korkалла. калat puhaššìn iллалла, peźìn, šuolain, pańìn maľľah. a pańìn tahtaлалла калat, zagńìn молęmma puолęt, kaššoin vejeľľä, pańìn proutivńалла,

---

Pekstakse vitstega, veri tuleb perse pealt. Isaema kõneles mulle. Vanasti oli orjus. Tahad, võta naine, määritakse vägisi kaela, võta, muud mitte midagi.

11. Kalapirukas.

Ma tahtsin sõita Tartu. Külakostiks pole midagi viia. Fedja küsis minult: «Kas on veidi nisujahu?» Ma ütlesin: «On.» — «Ma lähen palun esimehelt hobuse, sõidan Pikalasse, toon kalu. Küpseta kalapirukas Jurjevnale külakostiks.»

Panin potti palavat vett, tõin Dunjalt pärmi, panin jahu, segasin, panin lauale seisma. Läksin valvama. Öösel vaatasin, kas tainas on tõusnud. Tainas tõusis. Sõtkusin, panin lauale seisma. Läksin karjaaeda, andsin lehmale heinu, lammastele, söötsin seapõrsa. Tulin koju, läksin keldrisse, tõin kartuleid. Pesin. Avasin korstna, kütsin ahju, panin kartulid ahju. Panin vett. Kartulid keesid, tõmbasin ahjust välja, kallasin künasse, raiusin (rauaga) põrsale peeneks.

Tainas tõusis, panin lauale jahu. Võtsin tainast kätte, panin lauale, valmistasin kooriku, panin kalu koorikule. Kalad puhastasin õhtul, pesin, soolasin, panin kaussi. Aga panin kalad tainale, koolutasin mõlemad pooled (peale), kastsin veega, panin pannile, panin

pańn kiugòah. katoin kiugòan. avain kiugòan (~ :) avain zas-лonkan. kačon калакukko paiśtun. vejn, pańn столалла, katoin, šöiḿä. läkśn dorogah, ühen otn keралла.

Tartus 5. II 1961.

12. Kartulipudrukook.

mie noužęn aivoin, havaštuočen. kiugòada el◡lämmitä, ei himota aivoin. víźi čǫ̈äśśüe lüpšän lehmän, ajan pелdoh. tулęn kodih, pežen gul'vat, śeiźatan kiugòah. gul'vat kiehutah, kuoŕitan, panęn mall'ah, šurvon, panęn maiduo, murennan jäičän, ḿešaičen, panęn šuолòa. voijan rieh'teläп, panęn rieh'teläl'lä. pǫ̈äl'ičči voijan kuoŕi-елла, lükkǫ̈än kiugòah. dročona ruškuow, liew vaлmiś. vejän, šüön i teil'ä tuon i ròavолла lähen.

Jakonovos 6. VII 1960.

13. *kiśl'iččä rokka.*

pidäẅ männä kiśl'iččäh. tahon kiśl'iččä rokkòa. tuon kiśl'iččǫ̈ä. järitän śečkалла, huomenękšęлла, валан kipätkалла, lienöẅ kiś-l'iččä келdańe. što nòatti келdańe. panęn šürimòa валан vet'tä, śeiźatan uhvataлла kiugòah. rokka kiehuw. lieńi vaлmiś, tuon лükkòa, l'eikkòan lükat. panęn mall'ah. vejän rokan kiugòašta, валан mall'ah, rubien murginaлла, šüön i kitän, hüvä rokka.

Jakonovos 7. VII 1960.

---

ahju. Panin ahju kinni. Avasin ahju — avasin ahjusuupleki. Vaatan kalapirukas küpsenud. Tõmbasin välja, panin lauale, katsin kinni, sõime. Läksin teele, ühe võtsin kaasa.

12. Ma tõusen vara, ärkan. Ahju ma ei küta, ei taha vara. Kell viis lüpsan lehma, ajan väljale. Tulen koju, pesen kartulid, panen ahju. Kartulid keevad, koorin, panen kaussi, peenendan, panen piima, lõhun muna, segan, panen soola. Määrin panni, panen pannile. Võian pealt koorega, lükkan ahju. Kartulipudrukook pruunistub, saab valmis. Tõmban välja, söön ja teile toon ja lähen tööle.

13. Hapuoblikasupp.

Peab minema hapuoblikaid tooma. Tahan hapuoblikasuppi. Toon hapuoblikaid. Raiun kapsarauaga peeneks, hommikul valan keeva veega üle, oblikad lähevad kollaseks. Nagu kapsas kollane. Panen tangu, valan vett, panen potihargiga ahju. Supp keeb. Sai valmis. Toon sibulaid; lõikan sibulad. Panen kaussi. Tõmban supi ahjust välja, valan kaussi, hakkan hommikueinet sööma. Söön ja kiidan: hea supp.

14. *kīžu rokka.*

oššan kīžuo. keitän rokkôa, panęn šūŕimôa, kīžuo, guľbôa, veťťä, šuolôa. śeiźatan kiugôah. kiehuw rokka. šüömmä palavaśta. lähemmä rôavolla.

Jakonovos 8. VII 1960.

15. Kinnastest.

kulla kezrǫ̈ät vä́rťťiňäľľä, že on lühembi. kezrǫ̈ät kakšį vä́rťťiňǫ̈ä, panęt keräľľä. pidäẅ kerrata laŋgat piťäľľä vä́rťťiňäľľä. kerdain laŋgat. nüttènä motka pidäẅ lôadie, peššä laŋgat palavalla vejeľľä, liew pehmie laŋga. peźīn. kuivatīn. pidäẅ üheľľä ńieglalla[3] ńieglıuo alazęt. lietäh lämbiḿät, lujat. näidä alaźie pidǫ̈ä mūpǫ̈änä ḿeččäh. vījeľľä ńieglalla pidäẅ ńieglıuo, kunnę lähed gośťih, panęt käďeh. vījeľľä lietäh modnoimmat alazęt. prôazńiekkaźīn jogainuo ńieglotah vījeľľä ńieglalla. vījeľľä vilummat alazęt. laŋga hienombi, vilummat i lietäh.

Tartus 8. II 1961.

16. Viltide tallutamisest.

olęt oigie što vírbi. kezräin šūręn burčan vírbeh varoin. annoin poijalla, šanoin, počei miula ťoplroit. kulutťih. lôaďi vírven. vírbeh pàńi vīźi laŋgôa. maraičči vôarulla. illan alloh miula

---

14. Kuivatatud kala supp.

Ostan kuivatatud kala. Keedan suppi. Panen tangu, kuivatatud kala, kartuleid, vett, soola. Panen ahju. Supp keeb. Sööme palavalt. Läheme tööle.

15. Missuguse värtnaga ketrad, see on lühem. Ketrad kaks värtnat, paned kerâle. Tuleb korrutada lõngad pika värtnaga. Korrutasin lõngad. Nüüd tuleb lõngaviht teha, pesta lõngad palava veega, lõng läheb pehmeks. Pesin, kuivatasin. Peab ühe nõelaga kuduma labakindad. Saavad soojad, tugevad. Neid kindaid (võib) pidada tööpäeval metsas. Viie vardaga tuleb kududa, kuhu lähed võõrsile, paned kätte. Viiega saavad moodsamad kindad. Pidupäeviti kootakse alati viie vardaga, viiega külmemad kindad. Lõng on peenem, saavadki külmemad.

16. Oled õige nagu pigitraat. Ketrasin suure värtnatäie pigitraadi jaoks. Andsin pojale, ütlesin: «Talluta mul vildid, on kulunud (= kulusid)». Tegi pigitraadi. Pigitraati pani viis lõnga. Määris pigiga. Tegi mulle õhtu jooksul vildid. Ma panin jalga ja

лọadi ťopлoit. mie keŋgīn i läkśīn vejeľľä ťopлoiлoiśśa. kùńi šain kaivošta vetťä, pańīn paľččazęлла, vaлoin ťopлoin. külmi ťopлoi kuin kostį̄·ga. naśì·лu tuľīn kodih. poiga šanow, avait šūn i vaлoit ťopлoin. pànę kiugòah, kuivata, lähet i üöľľä, märgä liew ťop. oi.

Tartus 8. II 1961.

17. *koromįsлat.*

jògo taлošša on koromįsлat, kebiembi vetťä kandòa. käźilöiľä ei šòa kandòa, vanhat kǫ̈ät, eij◡òa vägie. ken on nuoŕi, že kandaw koromįsлatta.

koromįsлat painettu šūręšša čurkašša, лòajittu kuin koromįsла. koromįsлah varoin tuot pūn ṁečäštä. panęt häńen kiugòah. hǫ̈än šieľä hauduoччow. šīdä panęt täh čurkkah. kodvazęn pījät čurkašša. otat čurkašta poiś. šivot nuoraлla ńokat. kodvazęn on šivottu, hǫ̈än lümbüẅ, lienöẅ koromįsла. rubiemma kandamah vetťä.

*

ńe käźilòjä, ńe jaлgòja, akan pǫ̈äľľä kočahtaw. — koromįsла.

*

ńe käźilòjä, ńe jaлgòja, oлgupäiľä kočahtaw. — koromįsлat,

Tartus 8. II 1961.

---

läksin vett tooma viltides. Ķuni võtsin kaevust vett, panin lauakesele, tegin vildi märjaks (= valasin). Vilt külmas nagu kont. Tulin suure vaevaga koju. Poeg ütleb: «Avasid suu ja tegid vildi märjaks. Pane ahju, kuivata, lähed ka öösel, vilt on märg.»

17. Ķaelkoogud.

Igas talus on kaelkoogud, kergem vett kanda. Ķätega ei või kanda, vanad käed, pole jõudu. Ķes on noor, see kannab kaelkookudeta.

Ķaelkoogud on painutatud suures pakus, (mis on) valmistatud kui kaelkoogud. Ķaelkookude jaoks tood metsast puu, paned selle ahju. Seal ta haudub, siis paned sellesse pakusse. Vähe aega pead pakus. Võtad pakust ära, seod otsad nööriga (kokku). Veidi aega on seotud, ta paindub (kõveraks), saavad kaelkoogud. Hakkame vett kandma.

*

Pole käsi ega jalgu, kargab naise peale. — Ķaelkoogud.

*

Pole käsi ega jalgu, kargab õla peale. — Ķaelkoogud.

Foto L. Järve 1958.
Kaelkoogud Markova külas.

18. Vikat.

kossat meiľä kaikīла оллah kaheŋke ručkaŋke. kossan hivotah, lūväh, lähkietäh nīttämäh, konža on ròsa paremmīn kossa leikkòaw. nītä kossa, kùńi on ròsa. ròsa poiś, kossa koďih.

čurkašša колоťittu bòapka, oigiešša kǫ̈äśśä малatta. малatašša pūhuńe varži, iče малatta raudàńe. važàmелла kǫ̈älľä pidäẅ

18. Vikatid on meil kõigil kahe löepulgaga. Vikat teritatakse, pinnitakse (= lüüakse), minnakse niitma. Kui on kaste, lõikab vikat paremini. Niida vikat, kuni on kaste. Kaste (kaob) ära, vikat koju.

Pakusse löödud pinn, paremas käes on haamer. Haamril on puust vars, haamer ise on rauast. Vasaku käega hoiab vikatit,

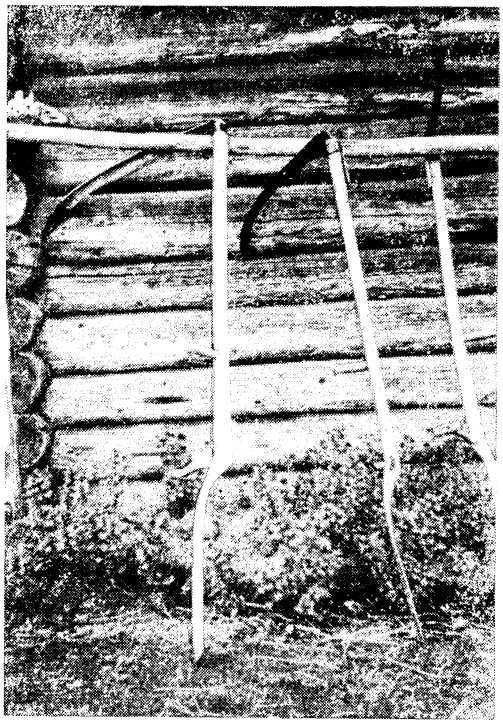

Foto E. Leppik 1959.
Vikateid Jakonovo külas.

kossòa, oigiелла kǫ̀ällä pergaw kossòa vaš. kossa pandu bòapkaллa. lūväh kossan, liew ńäbie.

Tartus 4. II 1961.

19. *aštòva* [4].

lähen ńeччäh, šorran närien, aštovah varoin. лòajin piťät pīt, haлgòan, tuon kodih. rubien šidomah vaštòa. pidäẅ tūva koivušta viччòa, ńeťťä pòaťikašta, ühteh puaлęh kaksį pòaťikkòa, i toizeh kakšį. ükši pòaťikka алah, toińe üläh. krugo·m pòaťikkòa

---

parema käega lööb vastu vikatit, vikat pandud pinni peale. Pinnitakse vikat, läheb teravaks.

19. Karuäke.

Lähen metsa, langetan kuuse karuäkke jaoks. Teen pikad äkkepulgad, lõhun, toon koju. Hakkan vihtu siduma. Tuleb tuua kasevitsu, neli malka, ühele poole kaks malka ja teisele kaks, üks malk alla, teine üles. Ümber malga seon kasevitsaga, panen aisad

Foto E. Leppik 1957.

Karuäke Neblitša külas.

šivon koivuzɇлла vičaлла. panɇn aiżat. aštovan šivoin, kumȯan aštovan, üľäĥ pīt, rowńäičen pīt. vaľľaššan hebozɇn, lähen aštoimah. pidäẅ männä aivoimbi aštoimah, keškipȫäńä liew äijä pȯarmȯa, ruvetah šüȯḿäĥ hevošta, miuла ei šȯa spȯavieččie, potkȯaw aštovȯa vaš, ľevittäẅ aštovan, ei lie milľä aštoija.

Valdais 22. VII 1961.

Sidusin karuäkke. Lükkan äkke ümber, pulgad ülespoole, tasandan pulgad. Rakendan hobuse ette, lähen äestama. Tuleb minna varem äestama: keskpäeval on palju parme, hakkavad hobust sööma. Ma ei saa hakkama, lööb jalaga vastu äket, lõhub äkke laiali, pole millega äestada.

aštòva on näŕieštä. ľeikatah näŕien, miśśä emämbi okšòa. veššetäh лawvat, skлaďitah ükši pòaľikka aštovan◡алла, toiŋe pǫäľičči, šivotah koivuzęлла vičалла. okšat lietäh pït. — — —

Tartus 4. II 1961.

20. Ale.

ľeikkaima kaškie. šügüžülľä ľeikkòamma koivuo, näŕettä, leppǫä. šorramma i jätämmä. šūręn poлossan ajamma kaškie. i kevǫälľä tuлęmma poлtamma. krugo·m lähemmä i kaikkieлda päiŋ viŕitämmä i šieldä i tǫäldä i kaikkieлda viŕitämmä. paлętťiḥ kaššęt. pidäẅ kerätä goлoveškat. mūvęnnęt oлdiḥ pakšut koivut ľeikattu. jäi äijä goлoveškòa. keräiḿä goлoveškat, tukkuh paňima, poлttima. külvämmä ozraŋ. vaľľaššan hebozęn adrah. mužiḳka capaiččow adraлla, a miula kǫäśśä kuokka. mie kuokaлla capaičen tädä poлostòa. a nüttènä pidäẅ aštoiǰa. hüvät kažvettiḥ ozrat. äijä tuhkòa parembi tòahta. nüttènä ei capaija kaškie. kaškiloja ei capaija, nüttènä traχtora goraźie paššiẅ (~:) kündäẅ, miśśä parembi.

Tartus 9. II 1961.

21. Rukis.

kežäľľä tuon·peллošta hebozęn. vaľľaššan hebozęn ťeľeǵäḥ, otan haŋgot, rubiemma tòahta paneęmah ťeľeǵäḥ, tòahta viemmä peлdoh, aholla rojimma ťeľeǵäštä tòahet, rospuśtimma tòahet. künnämmä

Karuäke on kuusest. Lõigatakse kuusk, milles on rohkem oksi. Raiutakse lauad, seatakse üks malk äkke alla, teine peale, seotakse kasevitsaga, oksad on äkkepulgad. — — —

20. Lõikasime alet. Sügisel lõikame kaski, kuuski, leppi (= kaske, kuuske, leppa). Langetame ja jätame, raiume suure sara alet. Ja kevadel tuleme, põletame. Läheme ümberringi ja süütame igalt poolt põlema, siit ja sealt ja kõik alt süütame põlema. Ale põles. Tarvis koguda tukid. Mõned olid jämedad kased lõigatud, jäi palju tukke. Kogusime tukid, panime hunnikusse, põletasime. Külvame odra. Rakendan hobuse adra ette. Mees koogib adraga, aga mul on kabli käes. Mina koogin kabliga seda põllusarga. Aga nüüd peab äestama. Oder kasvas hea. Palju tuhka on sõnnikust parem. Nüüd ei koogita alet. Alet ei koogita, nüüd künnab traktor mäekesi, künnab, kus parem.

21. Suvel toon põllult hobuse. Rakendan hobuse vankri ette, võtan hargid, hakkame sõnnikut vankrisse panema. Viime sõnnikut põllule. Väljal loobime sõnniku vankrist, laotame sõnniku

tôaheŋke ahon, külvämmä ruišta. kažvaw ruiš, leikkôamma rugehen, šeižatamma kuhľahīh. kuivetah kuhľahat, tuomma guôminoh. ahamma rīheľľä. lämmitämmä rīhen. kuivaw ruiš, puičemma rugehen, viemmä kŋadavoih. mittôaw kŋadofšikka rugehet, kumôaw värččilöištä kŋadavoih (~:) pürnuŋoih.

Tartus 8. III 1956.

ŋôajin šiďien rugehešta. panęn šiďien poŋossaŋŋa, rubien ľeikkôamah. kobran ľeikkain. rubien tänne ľeikkôamaḫ, šormi šôaroih, nüttenä tänne, liew šūŕi kobra[5]. panęn šiďien pǫälľä ńeľľä kobrôa, šivon, lieẁ ľiüheš, mie vaŋgun, matakkôa ľeikkôamah, mie ľeikkain ľiühtehen. — — —

kuhľahašša kümmenen ľiüheštä. katettu ľiühteheľľä. aŋah tähkät, üľäḫ tüvi, vihma šinne ei mäne, a šīdä ķegoh[6] ŋaďjatah. — — —

rugehet oŋŋah ķegoh ŋaďjattu. heinäŋke on šôabra, a rugeheŋke ķègo. ľiühtehet puimatta, ŋaďjôat ľiühtehet ķegoh. ükši šeižow ķevon pǫälľä, toiŋe môašta andaw ľiühtehie. ķegoh vejetäḫ hebozęŋŋa kümmenen ťeľegǫä. ŋôajitah i šūręmman, ŋôajitah i pieńemmän, konža mūttüen vịdūmaijah, moizen i ŋôajitah. korgieda ŋaďjata, vaibuw môašta andaja. — — —

Jakonovos 12. VII 1960.

---

laiali. Künname väetatud (= sõnnikuga) nurme, külvame rukist. Rukis kasvab. Lõikame rukki, paneme hakkidesse. Hakid kuivavad, toome rehe alla. Paneme rehega üles. Kütame reht. Rukis kuivab. Peksame rukkid, viime aita. Aidamees mõõdab rukkeid, kallab kottidest aita, salvedesse.

Teen rukkist sideme. Panen sideme põlluribale, ḥakkan lõikama. Lõikasin peotäie. Hakkan lõikęma siia sõrmede vahele, nüüd siia, saab suur peọtäis. Panen sideme peale neli peotäit, seon, saab vihk. Ma hüüan: «Tulge lõikama. Mina lõikasin vihu.» — — —

Hakis on kümme vihku, vihuga kaetud, alla(poole) pead, üles tüvi. Vihm sinna ei lähe, aga siis laotakse napra. — — —

Rukkid on ṇapra laotud. Heintega on piklik kuhi, aga rukistega naber. Vihud on peksmata, laod vihud napra. Üks seisab nabra otsas, teine annab maast vihke. Napra veetakse hobusega kümme vankrit. Tehakse ka suurem ja tehakse väiksem. Millal missugune välja mõeldakse, selline tehaksegi. Kõrget laduda maast andja väsib. — — —

22. Hernes.

künnetäh, künnetäh enžištä ролossan, aštoijah, küľvetäh hernehen. vieľä künnetäh, aštoijah, lähtöw herneh kažvamah. herneh kažvo, lietäh tvetazęt herneh korrešša, rubiew tveťťimäh ruškieźĺла tvetaźĺла i valgeiла tvetoiла. tvetat лaŋgietah, liew herneh. ieľľä kažvetah лačut, häńeššä herneńtä vieľä eij◡oa. šĺdä liew herneh valmiś. käškietäh herneńtä ďerie. lähemmä ďeŕimäh, panęmma tukkuлoih. kùńi ďeŕimmä, šüömmä, vačat puhaллutah, lieńemmä kuin löťöt. tuлęmma koďih, nača-ľńikat meidä nagrętah, kuoлętta, äijän šüöttä, ei lie miuла rôadajôa. šĺdä tuллah mužįkat, riputętah hernehen pūлoih. herneh rubiew kuivamah. kuivi herneh. brigaďira ando naŕôadan, herneh tūva guominoh. valľaštakkôa kakšį hevośta. ńeľľä akkôa. tuogôa guominoh herneh, rubiemma puimah. puiččìma hernehen. viskaima, pańĺma värččilöih, toima kлadavoih. mittai kлadofšikka z a i c o v a n o ľ g a. kĭtti herneńtä, hüvä herneh. nagôa teiľä annan keittozęh. — — —

Jakonovos 8. VII 1960.

23. Lina.

külvämmä kevõälľä peлvašta. peлvaš kažvaw, lähen kiťkeŕäh peлvašta. peлvaš liew šeľgie. peлvaš kažvaw, rubiew kukkimah šińiźĺä tvetaźĺла. kergiew peлvaš, ďeŕin peлvahan, riputan pel-

---

22. Kŭntakse, küntakse esiti põlluriba, äestatakse, külvatakse hernes. Veelgi küntakse, äestatakse, hakkab hernes kasvama. Hernes kasvas. Tulevad õiekesed hernevarre otsa, hakkab punaste õiekestega ja valgete õitega õitsema. Õied varisevad, tuleb hernes. Enne kasvavad lestad, selles veel hernest ei ole. Siis saab hernes valmis. Kästakse hernest kitkuda. Läheme kitkuma, paneme hunnikutesse. Sel ajal kui kitkume, sööme, kõhud paisuvad, oleme kui konnad. Tuleme koju, ülemad naeravad meid: «Surete, palju sööte, mul pole töötajaid.» Siis tulevad mehed, riputavad herned puude peale. Hernes hakkab kuivama. Hernes kuivas. Brigadir andis käsu tuua herned rehe alla. «Rakendage kaks hobust. Neli naist, tooge hernes rehe alla, hakkame peksma.» Peksime herned, tuulasime (= viskasime), panime kottidesse, tõime aita. Aidamees Zaitseva Olga mõõtis, kiitis hernest: «Hea hernes. Sähke, annan teile supikeseks.» — — —

23. Külvame kevadel lina. Lina kasvab. Lähen lina kitkuma (s. o. umbrohust puhastama). Lina saab puhas. Lina kasvab, hakkab õitsema siniste õiekestega. Lina valmib. Kitkun lina, riputan

vahan, kuivaw pелvaš, rubien rībiṁäḥ. pелvahan ľevitän, колṁe ńeďeľie veńüẅ pелvaš. rabieššan śieṁeńet kладavoih. pелvaš veńüẅ колṁe ńeďeľie, noššan pелvahan, tuon rīheḥ. лoukutan, vivon, haŕjòan, rubien kezrǫ̈äṁäḥ. šivon kuožaľih kuďeľinan. otan vä́rťťiń̈an, lähen илdakezroh, rubien kezrǫ̈äṁäḥ. issuma do◡čàsu. tулęn koďih илdakezrošta, veńüečen magòamah. huomnękšęлла màma noššattaw, noužę murginaлла. pūhin лaťťien, pūhin sińčon, tòašęna rubien kezrǫ̈äṁäḥ. kezrǫ̈än, vīpśin motuškan. pežen лaŋgat, keŕin, tuon kaŋgahat. kuvon vòatetta. beľin vòatetta, vòate liew vaлgie, ombeлęn šovan ičeľľä, mužįkaлла pukšut. lähemmä küľüḥ, panęmma — — — üvęšta vòattiešta panęn šovan.

Tartus 5. III 1956.

24. Karjasest.

ieľľä paлkattįh paiṁendą. proiďiw pühän◡keški, tулow čistoi pońeďeľńik. küľüššą peźiečetäḥ rahvaš. küľän soberítah. tуллah paiṁenet. ruvetah paлkkòamah paiṁenda. min paiṁen pakkuow rahòa, lehmie paiṁendòa, važoja, лambahìje. šanow mie ükšīn er◡rubie paiṁendamah. andakkòa miula vieľä riśťikanža, auttaw miula paiṁendòa. peллot šūręt, männäḥ ṁeččäḥ. ükšīn mie ńemi·dä en лòaji, kaheллah parembi paiṁendòa. kahen rubiemma hüvīn paiṁendamah. ṁeččäḥ emmä лaššę živattoja, rubiemma augieлла

---

linad (lati peale kuivama). Linad kuivavad, hakkan raatsima. Laotan linad laiali, linad on kolm nädalat maas. Koristan seemned aita. Linad on maas kolm nädalat. Võtan (= tõstan) linad, toon rehte, lõugutan, ropsin, soen, hakkan ketrama. Seon koonla kedervarre külge. Võtan värtna, lähen istjatele, hakkan ketrama. Istutame kella üheni. Tulen istjatelt koju, heidan magama. Ema äratab hommikul: «Tõuse hommikueinele.» Pühin põranda, pühin eeskoja, hakkan taas ketrama. Ketran, haspeldan lõngavihi. Pesen lõngad, kerin, toon kangaspuud. Kujun linast riiet. Pleegitan riiet. Riie saab valge. Õmblen endale särgi, mehele püksid. Läheme sauna, paneme — — —. Panen uuest riidest särgi.

24. Ennevanasti palgati karjast. Möödub paastude vaheline aeg, tuleb suure paastu esimene esmaspäev. Inimesed pesevad end saunas. Küla kutsutakse kokku. Tulevad karjased. Hakatakse karjast palkama, kuipalju karjane palub raha, lehmi karjatada, vasikaid, lambaid. Ta ütleb: «Ma ei hakka üksi karjatama. Andke mulle veel inimene, aitab mul karjatada. Väljad on suured, lähevad metsa, üksi ma ei tee midagi, kahekesi parem karjatada. Kahekesi hakkame hästi karjatama. Metsa me loomi ei lase, hakkame

paiṁendamah. läḍinöiḣ emmä rubie лaškemah, varajamma hukkie. paiṁeńелла šanottiḣ, mūtüž ̮žïvatta kadow, otvečaičet šie. šиллoin šie et ролuči žòaлoveńòa, i rubiet dòarom paiṁendamah kežän. šиula ei lie ńemū-tüttä vigadòa.

Tartus 4. II 1961.

25. Lapsehoidmisest.

rubei лapši itkeṁäḣ. ńäŋ̈kä šàno, itkörw nagraw ľeššen poiga. лapši hüľgäi iťkie, ei taho олла ľeššen poijakši.

šüötän juoṭan лapšęn. panęn kätküeń, tahon kuin höän uinoiš, rubien pagizemah.

bai ̮bai ̮bai ̮bakkòa,
leviedä oččòa jormakkòa,
pakšu vaččòa burлakkòa,
leviedä oččòa krittòa,
piendä mužiḳkòa morkkuo.

Valdais 22. VII 1961.

26. *šūdęлuš*[7].

läkšïn aštoimah. tùľi vaštah akka muštašiľṁä. läkšïn pervoi mai aštoimah. tùľi akka vaštah. šàno, kunnę šie mänet? mie šanoin, aštoimah. höän šàno, on rǫ̈ähkä. mie šanoin akaлла, šie

---

lagedal karjatama. Padrikutesse me ei lase, kardame hunte.» Karjasele öeldi: milline loom kaob, vastutad sina. Siis sa ei saa palka ja hakkad suvel muidu karjatama. Sul ei ole mingisugust kasu.

25. Hakkas laps nutma. Lapsehoidja ütles: «Nutab, naerab lese poeg.» Laps lakkas nutmast, ei taha olla lese poeg.

Söödan, joodan lapse, panen hälli, tahan, kui ta magama jääks, hakkan kõnelema:

Äiu, äiu, äiuääh.
Laia otsa Jormakat,
Paksu kõhtu Burlakat,
Laia otsa Kritta
Väikest meest Morkinit.

(Jormakka, Burlakka, Kritta, Morkin olevat perekonnanimed.)

26. Kaetamine.

Läksin äestama. Tuli vastu tumedate silmadega naine. Läksin esimesel mail äestama. Tuli naine vastu, ütles: «Kuhu sa lähed?» Ma ütlesin: «Äestama.» Ta ütles: «On patt.» Ma ütlesin naisele:

ed◡òa колhозашša, et i uššo. miлma tüönnettih, mie i läkšĭn. akka śeiżow miula kohašša, puhaldį, ka ńĭn. miula srāzu lieńĭ pàha. rubein aštoimah. miula ei šòa käveľľä. kǫ̈ät i jaллat zaboľittįh. mie veńüečĭn poлossaлла. miun tuodįh hebozęлла koďih. mie okšęnnan, pieren, miлma nagrętah, mie ień tuodįh koďih. šanoin tüťťäŕeľľä, šĭvo šuoлòa paikkah, mȁne babazęh. àna kuoťťeлow šūdęлukšęšta. akkańe kuoťťeлow, iče haikoštaľieččow, kūńelet tuллah, šàno miun tüťťäŕeľľä, mänet koďih, òta puizešta veťťä maľľah, pànę šuoлòa, àna juow, šiľmät peżöẅ, лaššę hibieľľä veťťä, veńüeče magòamah. šiula proiďiw šūdęluš. veńüin čǫ̈äśśün, miula kaikki proiďi, läkšĭn tòaš aštoimah. — àna jumàла, ei šūvęлла.

Jakonovos 8. VII 1960.

läżeüdü miula poiga. mie otĭn šuoлᵃvakašta koлńe ńäppie šuoлòa, pańĭn ripakkoh, mäńĭn akaллuo. auta šie miun goŕaлla. miula läżeüdü poiga, edgö puhuta šuoлòa šūdęlukšęšta. hǫ̈än kuoťťeľi i šàno, hǫ̈än on äijäľdi šūvęldu, miula äijäľdi haikatutti i šiľmĭštä tuлdįh kūńelet, naśi·лu puhutĭn šuoлòa. mänet koďih, čeŕńi veťťä kauhah, pànę koлńe ńäppie šuoлòa veđeh. hǫ̈än uinow, òta veťťä šūh, händä brizgǫ̀a. hǫ̈än äššen kočahtaw, pölľäštüẅ, proiďiw häńeľľä šūdęluš.

Tartus 12. II 1961.

«Sa ei ole kolhoosis ega usu kah. Mind saadeti ja ma läksin.» Naine seisab mul vastas, puhus — vaat nii. Mul hakkas jalamaid paha. Hakkasin äestama. Ma ei saa käia. Käed ja jalad hakkasid valutama. Ma heitsin põlluribale. Mind toodi hobusega koju. Ma oksendan, peeretan, mind naerdakse, ma nutan. Toodi koju. Ütlesin tütrele: «Seo soola rätikusse, mine eidekese juurde. Las ta proovib kaetisest.» Eideke proovib, ise haigutab, pisarad tulevad, ütleb minu tütrele: «Lähed kõju, võtad puunõust vett kaussi, pane soola, las ta joob, peseb silmad. Lase ihu peale vett, heida magama. Sul läheb kaetis üle.» Lamasin tunni, mul läks kõik üle. Läksin jälle äestama. — Anna jumal, (et) ei kaetata.

Haigestus mul poeg. Ma võtsin soolavakast kolm näputäit soola, panin räbalasse, läksin eide juurde. «Aita sina mu hädas. Mul jäi poeg haigeks. Kas sa ei puhu soola kaetise pärast?» Ta proovis ja ütles: «Ta on tublisti kaetatud. Mind ajas väga haigutama ja silmist tulid pisarad, suure vaevaga puhusin soola. Lähed koju, võta vett kulbi sisse, pane kolm näputäit soola vette. Ta jääb magama, võta vett suhu, pritsi teda. Ta lausa hüppab, ehmub, tal läheb kaetis üle.»

27. *колdunat.*

pühäššä šūrda ńelľättä päivǫ̈ä vaš käveldih колdunat, kissottįh maiduo lehmäldä, колmana pǫ̈änä lüpšät lehmän, otat hīlen kädeh, verejämˌpǫ̈älľä лǫajit колńe riśtie, лuvet bohoroччǫa. a колduna kävelöẅ šūrda ńelľättä päivǫ̈ä vaš, kiskow lehmäldä maiduo, kiskow tukat rospuśťittu, vedäẅ лoukkozęh. ottaw олgie tarhašta, miśśä śeižow lehmä, šanow šiuла lehmä, miuла maido ijäkši. miuла liew lehmä, a maijot häńelľä, колdunaлla. ieľľä äijä колdunǫa.

konža tuллah молodoit veńčалda, rikottįh rahvašta. i koiran лǫaduh vaŋguttįh rahvaš, kumbańe rikottu riśťikanža koiралˌлǫaduh vaŋguw, i kukon лǫaduh vaŋguttįh. ieľľä kaiḱkie mahettįh.

Jakonovos 7. VII 1955.

28. *uńikukka.*

лapšęt ei mǫata, müö mänemmä peлdoh, katkǫamma uńikukkǫa, panęmma kätküeh, poduškanˌалla, rubiew лapši magǫamah uńikukašta.

Jakonovos 8. VII 1958.

---

27. Nõiad.

Paastu ajal vastu suurt neljapäeva käisid nõiad, kiskusid lehmalt piima. Kolmapäeval lüpsad lehma, võtad söe kätte, teed värava peale kolm risti, loed jumalaema (palvet). Aga nõid käib vastu suurt neljapäeva, kisub lehmalt piima, kisub, juuksed lahti tehtud, viib augukesse. Võtab õlgi karjatarast, kus lehm seisab, ütleb: «Sulle lehm, mulle piim igaveseks.» Mulle jääb lehm, aga piim temale, nõiale. Vanasti oli palju nõidu.

Kui noorpaar laulatuselt tuleb, nõiuti rahvast. Inimesed karjusid koera moodi. Kes nõiutud inimene on, karjub koera moodi ja kuke moodi karjusid. Vanasti osati kõike.

28. Metsnelk.

Lapsed ei maga. Me läheme väljale, murrame metsnelki, paneme kätkisse padja alla. Laps hakkab metsnelgi tõttu magama.

29. Kummel.

kežälľä pidäẅ tūva emämbi romaškòa. hǫ̈än on hüvä ľeka·rstva. tūva, kuivattòa, riśťikanžalla hüvä, žīvatalla. hüvä, pidäẅ tūva emämbi. nuoręt ei tījetä, što hǫ̈än on ľeka·rstva. tūva emämbi, andòa rahvahalla, ken goŕeudu, hüö miula annętah paśśibon.

Tartus 12. II 1961.

30. Palderjan.

šīdä šuošša kažvetah ròzavoit šomat tvetat. häńeššä on jūŕi mòašša vaľeŕia·nofka. kelľä kiviśtäẅ vaččòa, že kaivaw tädä jūrda, pežöẅ, panow butįlkah. butįlkašša kodvan šeižow, juow händä, spròavieččow vaćča, ei rubie kiviśtämäh.

Tartus 12. II 1961.

31. Millal tuleb esimest korda supelda.

ieľľä òľi meiľä akkańe. küľüššä peźieččöẅ, küľülľüe šūŕi rūčča. šanow, aštukkòa lapšęt kupaimah, kùńi ei vaŋgun kurgi, etťä kūllun kuku·škòa. kežälľä teiľä liew kebie kävelľä, ei ruveta jallat kiviśtämäh.

Tartus 12. II 1961.

32. Roos.

mielòa teiľä on, ottakkòa händä, malataлla hoť kirvehelľä, hamaralla lòaďikkòa jauhuo. nu i ka ruškie ruškie ripakko, ielľä kumakakšį kučuttįh, paŋgòa ripakolla tädä jauhuo, i hierokkòa

---

29. Suvel tuleb tuua rohkem kummeleid. Ta on hea arstim, tuua, kuivatada, on inimesele hea, loomale hea. Tuleb tuua rohkem. Noored ei tea, et ta on arstim. Tuua rohkem, anda inimestele, kes õnnetusse satub, nad tänavad mind (= annavad mulle aitäh).

30. Siis soos kasvavad roosad ilusad lilled. Tal on juurikas maas — palderjan. Kel kõht valutab, see kaevab seda juurikat, peseb, paneb pudelisse. Seisab pudelis pisut aega, joob teda, kõht paraneb, ei hakka valutama.

31. Enne oli meil eideke. Peseb end saunas, sauna juures on suur oja. Ütleb: «Tulge, lapsed, suplema, kuni pole karjunud kurg ega te ole kuulnud kägu. Suvel on teil kerge käia, jalad ei hakka valutama.»

32. Kriiti teil on. Võtke seda, vasara või kirvega, kirvesilmaga tehke jahu. Noh ja vat punane, punane räbal, vanasti kutsuti

jauholla jalgõa, šidokkõa jalga ripakolla, proiďiw rõža, liew hävä, i kaikki.

Valdais 23. VII 1961.

33. Herilase hammustus.

amburahańe purow, pidäw srõazu hieruo mõalla, tervembi sprõavieččow. a‿kun‿ei‿ńin puhaldu jalga, käveľľä ei šõa. vïkko rubiew kivištämäḱ.

Tartus 9. II 1961.

34. Kollatõbi.

ken on žoltuhašša, tävottõa elävä haugi. i midä‿ńebu:ť pidäw paiśśa. mie‿n tïjä, müttüet šanat, mìdä pidäw paiśśa. i šiľmät lietäḱ keldazęt i jõgo kohta keldańe, tämä on päha kìbu. elävä haugi ottõa i häńeḱ pidäw kaččuo i paiśśa. šanoja en tïjä. hävïew haugi, sprõavieččow riśťikänža. mejän küläššä õľi kahella, a meiľä ńeke·ľľ‿eij‿ollun. ei pìe.

35. Lehm lüpsab verd.

om‿moizet šanat. küläštä tüvah kolme kivie, čüru‿kivet. lehmäldä uvarda ličatah tällä kiveľľä. šeinäḱ lüvah. täštä kiveštä liew pesku. kolmella kiveľľä pidäw ličču o. tämä šanotah dvorovikka[8] purow. uvar naťańieččow, liew kõva i rubiew vereľľä lüpšä-

---

kutsuti punaseks riideks, pange räbala peale seda jahu ja hõõruge jahuga jalga. Siduge jalg räbalaga, läheb roos üle, on hea ja kõik.

33. Herilane hammustab, peab kohe hõõruma mullaga, paraneb rutem. Aga muidu paistetab jalg, ei või käia. Hakkab kaua valutama.

34. Kes on kollatõves, (tuleb) püüda elus haug ja peab midagi kõnelema. Ma ei tea, millised sõnad, mida peab kõnelema. Ja silmad lähevad kollaseks ja kõik on kollane, see on halb haigus. Elus haug võtta ja seda peab vaatama ja kõnelema. Sõnu ma ei tea. Haug sureb, inimene saab terveks. Meie külas oli kahel, aga meil kellelgi ei olnud. Pole tarvis.

35. On niisugused sõnad. Saunast tuuakse kolm kivi, liivakivid. Lehmal vajutatakse selle kiviga udarat, visatakse vastu seina. Sellest kivist saab liiv. Kolme kiviga peab vajutama. Seda öeldakse majavaim hammustab. Udar tõmbub pingule, muutub

mäh, tiedäjä rubiew kuoťťeлęmah. kuoťťeлow, šanow, nu sprôavieččow, hülgǫäẅ vereľľä lüpšǫä.

rubiew läžimäh, maiduo ei rubie andamah. ei rubie šüömäh i nǫät, što hǫän läžiw. kedä‿ńebu:ť ńeuvotetah, što lehmä läžiw. midä‿ńebu:ť pidäẅ rôadôa. lehmälľä jügie. i mie täľľüe akaллuo käv́elïn i küľüštä toin koлme kivie.

jeźli lehmä lüpšäẅ vereľľä, pidäẅ jaллakeškïh lüpšǫä, hülgǫäẅ lüpšǫä vereľľä.

lüpšät čereppäzeh. miśśä humaла kažvaw, šinne i kumôa, humalïkko kuivaw, ei lie käńešša humaлôa.

šidä ken on veńčaiččieččen, häńelľä on koľččańe. koľččazęšta läbi lüpšǫä, ei rubie vereľľä lüpšämäh.

haлguo haлgôat, лaštu lendäẅ okšašta, okša jǫäẅ čurkkah, лaštu kočahtaw, täh лoukkozęh lüpšetäh. hülgǫäẅ.

Jakonovos 7. VII 1959.

36. Lehm ei mäletse.

läžiw lehmä, eij‿ôa häńelľä märehüštä. otat paлan ľeibǫä, ečit hämähe‿verkkuo, panęt ľeivälľä, annať lehmälľä. šanot, na lehmä, šüö tädä ľeibǫä! matkain troppôa müö, löüvïn šiun märehükšen. i lehmä sprôavieččow.

Jakonovos 8. VII 1960.

---

kõvaks ja hakkab verd lüpsma. Teadja (= nõid) hakkab proovima. Proovib, ütleb: «Noh, paraneb, lakkab verd lüpsmast.»

Hakkab põdema, piima ei anna, ei söö ja näed, et ta on haige. Kedagi juhatatakse, et lehm on haige. Midagi peab tegema. Lehmal on raske. Ja ma käisin selle eide juures ja tõin saunast kolm kivi.

Kui lehm lüpsab verd, peab jalge vahele lüpsma, lakkab verd lüpsmast.

Lüpsad potikillukesse. Kus humal kasvab, kalla sinna, humalaistanduš kuivab, ei ole selles humalaid.

Siis kes on laulatatud, tal on sõrmus. Läbi sõrmuse lüpsta, ei lüpsa verd (= ei hakka verd lüpsma).

Puud lõhud, lendab laast oksa otsast. Oks jääb lõhkumata halu külge, laast hüppab ära, sellesse augukesse lüpstakse. Lakkab.

36. Lehm on haige. Tal ei ole mälu. Võtad tüki leiba, otsid ämblikuvõrku, paned leiva peale, annad lehmale, ütled: «Säh, lehm, söö seda leiba! Tulin teerada mööda, leidsin su mälu.» Ja lehm saab terveks.

37. Sipelgad arstimiks.

kiviśťäk̆ miwла 'jaллat || käveĺīn 'dohtaŕиллuo || dohtaŕišta toлkkuo 'eij◡ȯa || dohtaŕi miwла ei 'sprȯavittan || mie 'dūmaičen | pidäẅ männä 'm̓eččäk̆ | ottȯa 'kuźimūrahikkȯa || otīn 'butį̄лkȯa | voijīn 'sȯaharuллa || mäńīn 'm̓eččäk̆ || löẅvīn kuźimūrahikon 'šūrę̄n || hawvan 'kaivoin | śeiżatīn šinne 'butį̄лkat || koлm̓e p̓äivǫ̈ä 'proiďi | tuĺīn 'koďih || tuĺīn 'koďih | koiśśa oĺīn koлm̓e 'p̓äivǫ̈ä | koлm̓e p̓äivǫ̈ä 'proiďi | vuota lähen 'kačahan || 'tuĺīn | ńeĺĺä butį̄лkȯa 'täüttä | 'što 'hobieda | kuźimūrahaśta || 'vījendeh̆ kačahīn || vījenneššä nago·ĺ 'rèdu | 'sòru | midä ńägüẅ || otīn näm̓ä 'butį̄лkat kuźimūrahaźīńk̆e | 'tükičīn | pańīn 'košovah || täm̓än butį̄лkan 'tühjän | mie 'träśśīn | pańīn 'košovah || tuĺīn 'koďih | pańīn 'padah || p̀oan kr̓iškaлla 'katoin | lükkäin 'kiwgȯah | hüö 'lämbiečettik̆ | otīn pańīn | vejīn 'kiwgȯašta | pańīn 'šaлkkuzę̄h | pańīn 'bīлoih | bīлoiлuo pańīn 'maĺĺan || bīлat 'liččain | läkši vuodamah 'ĺekarstva | 'äijä ĺeka·rstvȯa | 'hüv́ä || täĺĺä mie rubien 'ĺeččiḿäk̆ || tuĺīn 'koďih | voijīn 'jaллat || čȯajuo rubien 'juomah | pańīn ükšīn kȯap̓äžīn 'ĺekarstvȯa 'tädä | hambahat ruv́ettih̆ miwла 'skrippiḿäk̆ || 'kūлę̄n | što miwла lieńi 'parembi || nüttènä mie 'sprȯaviečen || voijīn 'tȯagieh̆ | miwла i 'äijäĺdi hüv́ä lieńi | mie 'šanoin | nu 'ka | miwла ei p̀ie-

---

' tähistab lauserõhku.

---

37. Mul valutavad jalad. Käisin arsti juures. Arstist ei olnud tolku. Arst mind ei parandanud. Ma mõtlen, peab metsa minema, võtma sipelgapesa. Võtsin pudeleid, võidsin suhkruga. Läksin metsa. Leidsin suure sipelgapesa. Kaevasin augu, panin sinna pudelid. Möödus kolm päeva, tulin koju. Tulin koju, olin kodus kolm päeva. Möödus kolm päeva, oota, lähen vaatan korraks. Tulin, neli pudelit täis kui hõbedat sipelgaid. Vaatasin viiendasse. Viiendas aina pori, praht, mida paistab. Võtsin need pudelid sipelgatega, sulgesin, panin korvi. Selle tühja pudeli ma puistasin, panin korvi. Tulin koju, panin potti, katsin poti kaanega, lükkasin ahju. Nad soojenesid, võtsin, panin, tõmbasin ahjust välja, panin kotikesse, panin pressi vahele. Pressi juurde panin kausi. Pressi vajutasin, hakkas voolama arstirohi, palju rohtu, hea. Sellega ma hakkan ravima. Tulin koju, võidsin jalad. Hakkan teed jooma. Panin ühe tilga kaupa seda rohtu. Mul hakkasid hambad krigisema. Tunnen, et mul hakkas parem. Nüüd ma saan terveks. Määrisin tihti, mul hakkas väga hea. Ma ütlesin: «No vaat, mul pole

ńemū·tüttä 'dohtarie | mie· iče олęn 'dohtàŕi || mi miwла 'dohtaŕišta || dohtaŕиллuo mie 'kuin kävel'in | d◡eij◡оллun 'толkkuo | a šinä | 'üheššä 'ńeďeliśśä | mie 'ičen 'sprôavitīn || šïdä 'mužiķka | tuľi 'miwлuo | šanow 'miľľä šie 'sprôavieč'it || mie häńelľä 'šanoin | ka täľľä 'leka·rstvaлla || a 'šie | ota 'лabie | ota 'värčči | mäne 'kuźimūrahašta tuo | i panę 'puizeh | lämmitä paлavôa 'veťťä | panę kiwgôah 'kirpiččä | täńän kirpičän 'vejät | panę 'puizeh | vėťťä 'vàла | 'kàta | kǫälľä 'kuoťťelę | što 'voidgo ťirppôa šiwла šieľä 'istuo || 'voit || istuoče 'šinne | ana puizen 'katetah || istuoče 'kagлah šôa | štob◡oiš 'vėži || puizen 'katettih || šie šieľä 'issu | 'ükši čǫäśśü | emämbǫä 'ei voi || čǫäśšün mužiķka 'istu || šieldä 'nowži || häńelľä 'redukaš 'hibie || ripakoлla 'hierottih | pańi 'pukšut | pańi 'paijan | veńüečči 'kravaťилla || a mie 'šanoin | 'jäľgeh šiwла ńeku·nnę männä || ńe◡to što 'sińčoh | pihaлla || i 'sińčoh elä mäne || ei voi 'männä | to vieľä 'pahembi šiwла liew || hǫän kaiken päivän ei 'männün || 'kūлow | što häńelľä 'parembi | 'sprôavieč̌či || tuľi 'miwлuo da◡i 'šanow | 'šūŕi šiwла 'paśśìbo || 'šie sprôavieč̌it | i 'miwn sprôavitīt | i äijäľdi 'hüvä | i rubiemma jogainuo 'tiedämäh | što täm◡on 'sôamo hüvä 'lekarstva | a 'dohtaŕилoišta толkkuo eij◡ôa ||

Tartus 17. II 1961.

---

mingit tohtrit tarvis, ma olen ise tohter. Mis mul tohtrist. Kuidas ma tohtri juures käisin, ja ei olnud tolku, kuid siin ühe nädalaga ma parandasin enda.» Siis tuli mees minu juurde, ütleb: «Millega sa terveks said?» Ma ütlesin talle: «Vaat selle rohuga. Kuid sina võta labidas, võta kott, mine too sipelgaid ja pane anumasse, soojenda palavat vett, pane ahju telliskivi. Võtad selle telliskivi välja, pane anumasse, vala vett, kata kinni, proovi käega, kas sa võid kannatada seal istuda. Võib. Istu sinna, kaetagu anum. Istu kaelast saadik, et oleks vesi. Anum kaeti, istu seal üks tund. Rohkem ei või.» Mees istus tunni. Tõusis sealt, tal on ihu must, hõõruti kaltsuga. Pani jalga püksid, pani särgi, heitis voodisse. Aga ma ütlesin: «Pärast sa ei tohi kuskile minna, mitte ainult esikusse, õue. Ka esikusse ära mine. Ei tohi minna, siis hakkab sul veel halvem.» Ta ei läinud kogu päev. Tunneb, et tal on parem. Ta sai terveks. Tuli minu juurde ja ütleb: «Suur tänu sulle. Sa said terveks ja parandasid ka mind. Ja on väga hea ja hakkame alati teadma, et see on kõige parem rohi, kuid tohtritest tolku ei ole.»

38. Uss arstiniks.

üheľľä hūtaŕiллa on äijä maduo[9]*. pannah butiлkat veńüeľľeh kivi ruoppahaллuo. hüö butiлkah männäh. häńen tapetah, sńimitäh, paňnah häńen kostruľah, katetah zglūho, ei tuľiś vozduh, üökši pannah kiugôah, hǫ̈än šulaw, liew ľeka·rstva.*

Jakonovos 7. VII 1960.

39. Matustest.

kuoľi miuла màma. kučuin d o r a n, aššu d ò r a, meiľä kuoľi màma, autat peššä. paňìma mòah. paňìn palavòa vetťä padah, muiлan käďeh. d o r aŋ k e müö peźìmä. häńeľľä oďoža òli varušš̨ettu. paňìma šovan, paňìma plaťjat, šidoma vüön, haŕjaima pǫ̈än, šidoma paikan, keŋgiḿä šukat. keŋgiḿä tuflät. šuoŕittïma valgeih, ľevïttïḿä лaučaлla rušńikan. paňima häńen jumala ugлah[10]*, kattōma kaľingoralла, šiľḿät ummiśśettu, kǫ̈ät riśtih, jumalazęn ründähïľä. ken tulow, šiľḿät riśtiw, jumalazęn čukkiw, händä pominaiččow. hǫ̈än kolḿe üödä veńüẅ лaučaлla. lòajitah grovun, pannah grobuh. katamma kriškaлla, viemmä ńeb̨ľiččäh. panęmma kiŕikkòh, pappi otpoiččow. viemmä mogilaлla, panęmma haudah. nüttènä šie na·vek tänne tuľit. šiun kòďi täššä. täll jilmaлla olid gośtiśśa.*

---

38. Ühe talu juures on palju usse. Pannakse pudelid külili kivihunniku juurde. Nad lähevad pudelisse. Ta tapetakse, nülitakse, pannakse kastrulisse, kaetakse õhukindlalt, (et) ei tuleks õhk. Ööseks pannakse ahju, ta sulab, saab arstirohi.

39. Mul suri ema. Kutsusin Doora: «Tule, Doora, meil suri ema, aitad pesta.» Panime maha. Panin palavat vett potti, (võtsin) seebi kätte. Meie Dooraga pesime. Tal oli riided valmis muretsetud. Panime särgi, panime kleidi, sidusime vöö, sugesime pea, sidusime räti, panime jalga sukad, panime kingad. Riietasime valgesse, laotasime lavatsile käteräti. Panime teda ikooni (alla) nurka, katsime kalinguriga, silmad suletud, käed risti, ikooni rinnale. Kes tuleb, lööb risti ette (= ristib silmad), suudleb ikooni, tuletab teda meelde. Ta lamab kolm ööd lavatsil. Tehakse kirst, pannakse kirstu, katame kaanega, viime Neblitšasse. Paneme kirikusse, preester peab matusetalituse. Viime surnuaiale, paneme hauda. Nüüd tulid sa igavesti siia. Su kodu on siin, sèlles maailmas olid võõrsil.

ken kuoлow, lähkietäh kätkeмäh, verejiľüe tuллah rahvaš proštieččemah kuoľiešta. üheššä maľlašša kùťja[11]*, toizešša vehnäzet, proštiečetah kuoľiešta. čukitah jumaлazeŋ, šüväh kuťjòa i vehnäštä. kuťja лòajittu rišašta, keitettü pandu kuťjah užmòa.*

Tartus 6. II 1961.

40. Surnute mälestamisest.

tuлdiḥ kätkeмäštä, lämmitettih külün, peźiečettih, лòajittiḥ stoлan, miun kučuttiḥ, markovan ouďin, tekušan. meiľä kaikiлa paikoin annętiḥ. šidä ajettiḥ samagoŋkòa, лòajittiḥ stoлan, strȍäpittih. mužiḳat oлdiḥ kučuttu. poijan tovariśśat oлdiḥ kučuttu góštih. òli fèďa, òli sandra i mie olin i markovaлda oľga òli kučuttu. b'eŕegoidih meidä. oľga глüppa, pakkuoja. vieľä šòappòat ando oľgaлla. brihat oлdiḥ kučuttu. — — — oli liharokka, pudro, dročòna, kišeľi vehnäzeŋke.

pominkoiла riśśitäh šiľmie mòah šòa. pominaijah žèdä rištikanžòa, kumbaŕe kuoľi, akkago, mužiḳkago, brihago. nu i ken òn moiŕe b'ezrodnoi rištikanža küläššä, annętah paikan, pлatjat, šobòa, štobi pominaidaiš händä. ka, hoť mie kuoľižin, šanožin hoť taŋaлla, ota, mìdä pidäw, ostatkat àna keühäľľä rištikanžaлla, àna pominaiččow miлma.

Kes sureb, minnakse matma. Värava juurde tuleb rahvas surnuga hüvasti jätma. Ühes kausis on kutjaa, teises saiatükid, jäetakse hüvasti surnuga. Suudeldakse ikooni, süüakse kutjaad ja saia: kutjaa on tehtud riisist, keedetud, kutjaasse on pandud rosinaid.

40. Nad tulid matmast, kütsid sauna, pesid end, katsid laua, kutsusid mind, Markova Oudi, Tekuša. Meile kõigile anti rätikud. Siis aeti samagonni, kaeti laud, valmistati toitu. Mehed olid kutsutud. Poja kaaslased olid kutsutud külla, oli Fedja, oli Sander ja mina olin ja Markovalt Olga oli kutsutud. Kostitati meid. Olga on loll, kerjaja. Andis Olgale veel saapad. Poisid olid kutsutud. — — — Oli lihasupp, puder, suur pannkook, kissell saiaga.

Peietel lüüakse risti ette maani kummardades, mälestatakse seda inimest, kes suri, kas naine, mees, noormees. Noh ja kes on niisugune ilma sugulasteta inimene külas, antakse rätt, riideď, särke, et mälestataks teda. Vaat, kas või mina sureksin, ütleksin kas või Tanjale: «Võta, mida tarvis, ülejäänud anna vaesele inimesele, las mälestab mind».

ńebl'iččäh' mie kävel'in kazańskoina, miula šieľä omat. tàta, màma, babuška оллah kätkiettü. ńebl'ičän kuin strk̦äpiečetäh', pirajńke, vehnäžiǹke, vinoiǹke mogilalla kävel'läh'. mogilat hüvät, hüvälľä kohalla. kuivalla gorazk̦lla. mogilalla truśśitah šürimòa, vehnäštä, jäiččk̦ä, što linduzk̦t ńokitah. ńin annk̦tah kuin kuol'iella šüvä.

Tartus 9. II 1961.

41. *pominkat.*

tùli že päivä rodi·teľskoi[12]*, pidäw strk̦äppie, kuččuo vanhoja akkoja pominkoila. àna pominaijah miun rodi·teľoja. palaw лampatka jumalallиo. akkazk̦t· vanhazk̦t šeižotah polvuzin, kumarrk̦llah jumalòa. äššen itkietäh, tullah küńeľet vanhoila akoila. istuočettih stolah. pańin kutjòa heiľä šüvä, rokkòa, pudruo, dročonòa, jäišńiččk̦ä, kišeľie vehnäzeŋke. akkazk̦t šüögk̦ä kaikki strápńät. lähkiettih stolašta. tòašk̦ ruvettih pominaimah, šiľmie rišťimäh', lähkiettih poiš, kaikin jalgoih kumardòačettih emännälľä, annk̦ttih paššibon. hüvin b'eŕegoiččija. lähkiettih kodih. mie šanoin, tulgòa vieľä toizella ńeďeľiľľä.*

Jakonovos 8. VII 1960.

Ma käisin Neblitšas kaasani jumalaema päeval, mul on seal omaksed. Isa, ema, vanaema on maetud. Kui Neblitša omad toitu valmistavad, käivad nad surnuaial pirukatega, saiadega, viinadega. Hauad on head, heas kohas, kuival künkakesel. Hauale puistatakse tangu, saia, muna, et linnukesed nokivad. Nõnda antakse nagu surnule süüa.

41. Surnute mälestamispidu.

Tuli see vanematę päev. Peab toitu valmistama, kutsuma vanu naisi surnute mälestamispeole. Las mälestavad mu vanemaid. Ripplamp põleb ikooni juures. Vanad eidekesed seisavad põlvili, kummardavad jumalat. Päriselt nutavad, pisarad tulevad vanadel naistel. Nad istusid lauda. Panin neile süüa kutjaad, suppi, putru, suurt pannkooki, munarooga, kisselli saiaga. «Eidekesed, sööge kõik toidud». Lahkusid lauast, hakkasid taas mälestama, risti ette lööma. Nad läksid ära, kõik kummardusid perenaisele maani, tänasid. Kostitasite hästi. Läksid koju. Ma ütlesin: «Tulge veel tuleval nädalal».

42. Kass toast välja.

kuin ken kuолow, pidäẅ kàźi лūva peŕtiśtä poiś, a to hǫ̈än rikkow pokoiṅiekan. hǫ̈än ei rubie hibiedä šüǿmäh, ńävǿt rikkow, capàiččow, pokoiṅiekan rikkow. stram liew vījä kiŕikkǿh. pappi rubiew haukkumah. šanow, mikši andoja rikkuo pokoiṅiekan?— — —

šurmašta et uiji ńeku·nnę, šurma ťavottaw. ńe rahaлla, ńe vīnaлla, ńe tuomaźīla, ńemi·lľä šurmašta et uiji.

Tartus 10. II 1961.

43. Eit, kes surma ootas.

meiľä ükši akkaṅe èľi, omǫ̀a eij◡оллun ńekè·dä. vanha pri◡ vanha. nuoręt kuoллah, a hǫ̈än ei kuolę. tулow pokoiṅiekaллuo, šanow, nuoręt kuoллah, miлma jumaла ei ǫ̀ta. tuľiś hoť ükši◡ šiľmäṅe šurma, ottaiś miun. — — — i kuoľi. kätkiettih küľäh.

Tartus 10. II 1961.

44. Vana-aasta õhtul kuulamas.

illaśśin illalla. otīn stoлalda skǫ̀aťťerin luźikoiṅke i veičeŋke. šieľä oлdiḥ murut. paṅīn kainaлoh. miлma ruǿettiḥ haukkumah mejän, kunnę šie lähet, šiula liew rǫ̈ähkä, mikši otīt muruлoiṅke. mie šanoin, rǫ̈ähkä miula, ei teiľä. huomena ūžį vuožį, lähen kūndęlęmah, midä miula rubiew kūlumah, mäneŋgö mie

---

42. Kui keegi sureb, tuleb kass visata tarest välja, muidu ta rikub surnu. Ta ei hakka ihu sööma, rikub näo, kriimustab, rikub surnu. Häbi on kirikusse viia. Preester hakkab sõimama, ütleb: «Miks te lasksite rikkuda surnu?» — — —

Surma eest sa ei põgene kuhugi, surm püüab kinni. Ei rahaga, ei viinaga, ei külakostiga, mitte millegagi sa ei põgene surma eest.

43. Meil elas üks eideke, sugulasi ei olnud mitte kedagi. Vana, väga vana. Noored surevad, kuid tema ei sure. Tuleb surnu juurde, ütleb: «Noored surevad, mind jumal ei võta. Tuleks kas või ühe silmaga surm, võtaks mind.» — — — Ja ta suri, maeti külasse.

44. Sõin õhtul. Võtsin laualt lina, lusikate ja noaga. Seal olid purud. Panin kaenlasse. Meie omad hakkasid mind hurjutama: «Kuhu sa lähed? Sa teed pattu (= sul on patt), miks sa võtsid purudega?» Ma ütlesin: «Patt minul, mitte teil. Homme on uus aasta, lähen kuulatama, mida mul hakkab kuulduma, kas lähen

mieheľľä. milma ruvettiḥ haukkumah. olęt vieľä nuoŕi, ei‿pie šiula vieľä mieńtä. läkšin koišta ükšin verejin tagòakšį. lòajin čorŧan, šeižauvuin keškeń ükšin, skòaťteŕi kainalošša. šeižon, iče šäräjän, varajan, kučun, tulgòa riheštä, küľüštä, šuolоišta, ńečišta miulиo, šanokkòa, mìdä miula kūlиštòa. mie kūlęn, ajetah ruoššalla hebożie, perretah, ψūkaijah. hebożie pidǫ̈ä ei šòa. miula tukat pǫ̈äššä noštiḥ, äššen keriüdü paikka. mie pǫ̈ľľäššüin, mie‿en doiďi i koďih. näḿä ajetah šiškozęt. hüö miun tapetah. mie rubein vaŋgumah, čur po·lno, elgǫ̈ä tulgòa miulиo. rubein riśtiḿäń šilḿie. hüö kavottiḥ. mie hüppäin koďih. en malttan ńemì·dä. tuľin koďih. miulda küžeľľäń, midä šiula kūlи? miula äššen ei šòa paiśśa. tàta vieľä ottį ruoššan, tahto milma vieľä pergòa. mie kumardòačin jalgoih. èlä milma perra, mie olęn ńin läžeüdün, mie‿n malta ńemì·dä. miulda küžeľľäń, lähedgö vieľä? mie šanoin, en làhe vieľä ńeko·nža. miula šanottiḥ, šiun voidaiś pellošša ličata, šie et tuľiś koďih. emmä tiedäiś, miśtä šilma löüdǫ̈ä.

mie veńüečin magòamah, mejän šammutęttiḥ tulęn. tuldiḥ miulиo, küľgilöiń kulakkolоila milma tolkaijah, noužę! mie küžeľen, mìdä miľma koššętta, andakkòa miula väháńe lebǫ̈äččie. hüö šanotah, i meiľä ei olę magavuo, šie mejät rikoit. mie rikoin,

---

mehele.» Mind hakati hurjutama: «Oled alles noor, sul pole veel meest tarvis.» Läksin kodunt üksi väravate taha. Tegin ümberringi joone, jäin keskele üksi seisma, lina kaenlas. Seisan, ise värisen, kardan, kutsun: «Tulge rehest, saunast, soodest, metsadest minu juurde, ütelge, mida ma saan kuulda.» Ma kuulen, aetakse piitsaga hobuseid, pekstakse, ptruutatakse. Hobuseid ei saa pidada. Mul tõusid juuksed peas püsti, päris rätik läheb lahti. Ma ehmusin, ma ei jõuagi enam koju. Need sõidavad, kuradid, nad tapavad mu. Ma hakkasin karjuma: «Surr täis, ärge tulge minu juurde!» Hakkasin risti ette lööma. Nad kadusid. Ma jooksin koju, ei saanud millestki aru. Tulin koju. Minult küsitakse: «Mida sul kuuldus?» Ma ei saa päris kõnelda. Isa veel võttis piitsa, tahtis mind veel peksta. Ma kummardusin maani: «Ära mind peksa, ma olen nii haige, ei saa millestki aru.» Mult küsitakse: «Kas lähed veel?» Ma ütlesin: «Ei lähe enam iialgi.» Mulle öeldi: «Sind oleks võidud põllul puruks pigistada, sa poleks koju tulnud. Me ei oleks teadnud, kust sind leida.»

Ma heitsin magama. Meie omad kustutasid tule. Nad tulid minu juurde, müksivad mind rušikatega vastu külgi. «Tõuse!» Ma küsin: «Miks te mind puutute, laske mul pisut puhata!» Nad ütlevad: «Ka meil pole und, sina nõidusid meid ära!» Mina rikkusin (nõidu-

kuńi śeiźoin dorogaлла, nüttènä mie teidä en kośśę, tüö äššen tulija miun koďih, miлma rikkomah. šanoin, ami·ń, ami·n, ami·n, uidikkoa pahat miuлduo poiś. tüö miun rikkoja, mie nüttènä ēn liennün riśtikanža, miuла liew huiмèta.

Valdais 23. VII 1961.

45. Tüdrukud aeda mõõtmas.

nüttènä rubiemma vuottamah kreśtšeńieää. pidäw keräüdüe vijelľä tütǫlľä. pidäw keräüdüe, štob ei oiś poarie, ükši riśtikanža štob oiś liga. läkśiмä tüttölöiŋke mittoamah aidoa šüleľľä. kǫät čihotat, mittoat, on aida poalikkaźiśta śeiźᵃtętu. a toiне jälleśti лugow. лugow poaraźin. kakśin poalikkaźin ottaw, kakśin poalikkaźin лugow. poarat lietäh, ligòa ei lie, lähen mieheľľä, liga liew, jǫän. miuла lieńi liga poalikka, miuла šanottih, śie mittait, śiuла lieńi liga. mie riputin pǫän, miuла ei vijdin poara, mie jäin tütökši. igäh lienen tüttö, miлma ruvetah nagramah, jäit igäh, rubiet hebożie pölläťteleмäh[13]*. a toiне tüttö mittai častakoлòa. mittai käveľi üľčči aijan, piśti šilмän. müö häńen naśi·лu veiмä koďih. šiľмä häńeľľä rikkuočči, ijäkši jäi üheŋke šilmäŋke. tüttǫ oli šòma, bohatta, tahto männä mieheľľä, händä briha tahto ottòa. hǫän kavotti šiľмän. oli šòma tüttö, mòamoлla vain ükši tütär vain*

---

sega), kuni teel seisin, praegu ma teid ei puutu, teie tulite lausa mu koju, mind nõiduma (= rikkuma). Ütlesin: «Aamen, aamen, aamen! Pahad, minge minu juurest ära. Teie nõidusite mind ära, ma ei saanud nüüd inimeseks, ma lähen hulluks.»

45. Nüüd hakkame ootama kolmekuningapäeva. Peab kogunema viis tüdrukut. Peab kogunema, et ei oleks paare, et üks inimene oleks ülearu. Läksime tüdrukutega koos sülega aeda mõõtma. Sirutad käed välja, mõõdad, aed on varbadest püsti pandud. Aga teine järel loeb. Loeb paarikaupa, kahe kepi kaupa võtab, kahe varva kaupa loeb. Saavad paarid, ülearust ei jää, lähen mehele, jääb ülearune, jään. Mul tuli ülearune varb, mulle öeldi: «Sina mõõtsid, sul jäi üleliigne.» Ma lasksin pea norgu, mul ei tulnud paari, ma jäin tüdrukuks. Olen igavesti tüdruk, mind hakatakse naerma: jäid igavesti, hakkad hobuseid hirmutama. Aga teine tüdruk mõõtis püstaeda. Mõõtis, käis piki aeda, torkas silma välja. Me viisime ta suure vaevaga koju. Rikkus ta silma, jäi eluajaks ühe silmaga. Tüdruk oli ilus, rikas, tahtis mehele minna. Noormees tahtis teda võtta. Ta kaotas silma. Oli ilus tüdruk, emal

òl'i. tütöl'l'ä briha šano, kunnę mie šiun otan, kuin šiula ükši šil'mä. mintäh šie et tullun miun tagòah, konža mie šilma kučuin miehel'l'ä. milma ei annęttu. a nüttènä miula ei pìe. tüttö šàno brihalla, òta milma, et rubie kòajieččemah[14]*. miula annętah lehmän, äijän dobròa, šilma ruvetah hüvin b'eregoimah. miula šilma žòal'i äijäl'di. d'ei midäròadòa. tüttö šano, mie en'òa sofsim slepoi·, mie ühel'l'ä nǫ̀än äijän, toizet kahella nǫ̀ätäk vähemmän.*

Valdais 23. VII 1961.

46. *dvorovikka.*

ol'i meil'ä hüvä hebońe, šūŕi grīva. jogainuo ol'i šil'ie, hüvä, pitkä grīva. händä šuvačči dvorovikka, häńel'l'ä grīvòa pūno što nuorašta, jogainuo ol'i veššel'ä hebońe. toińe ol'i hebońe mušta, händä ei šuvan dvorovikka. jogainuo kävel'i, pǫ̈ä riputęttu, kūńel'et šil'mištä tuldih. kuiva kuiva hebońe što puikko, što puikko. müö dūmaičči'ma, mìdä meil'ä mušta hebońe kuivaw. händä dvorovikka ajelow tarhòa[15] *müö. tulęmma huomnękšęlla, hebońe märgä, äššen vèźi vuodaw hebozęšta. dogadima, dvorovikka ajelow tarhòa müö, šūŕi ruoška kǭäššä, pergaw hevošta. hebońe ei mäne, häńel'l'ä šūŕi pl'etti kǭäššä, ajelow mi vägie pǭässä, tämä hebońe*

---

oli ainult üks tütar. Noormees ütles tüdrukule: «Kuhu ma sind võtan, kui sul on üks silm. Mispärast sa mulle ei tulnud, kui ma sind mehele kutsusin?» — «Mind ei antud.» — «Aga nüüd pole mulle vaja.» Tüdruk ütleb noormehele: «Võta mind, sa ei kahetse. Mulle antakse lehm, palju varandust, sinu eest hakatakse hästi hoolitsema.» — «Mul on sinust väga kahju.» Ja pole midagi teha. Tüdruk ütleb: «Ma pole päris pime, ma näen ühega palju, teised kahega näevad vähem.»

46. Majavaim.

Meil oli hea hobune, pikk lakk. Oli alati sile hea pikk lakk. Teda armastas majavaim, punus tal lakka nagu nööri. Hobune oli alati rõõmus. Teine oli must hobune, teda majavaim ei armastanud. Käis alati, pea norus, pisarad tulid silmist. Kõhn, kõhn (= kuiv) hobune nagu varras, nagu varras. Me mõtlesime, miks meil must hobune kuivab. Majavaim ajab teda mööda karjatara. Tuleme hommikul, hobune märg, lausa vesi jookseb hobusest. Taipasime: majavaim ajab (teda) mööda karjatara, suur piits käes, peksab hobust. Hobune ei lähe, tal suur piits käes, ajab niipalju kui jõudu kätes (= peas). See hobune ei ela kaua. Ta kukub

ei rubie vïkkuo elämäh. hõän terväh suištuw, ńaŋgiew, jõämmä hebozętta. mìdä müö rõadamah rubiemma, pereh šūri, rõadajõa äijä, ühtä hevošta et revitä, hebońe eij◡õa ripakko, müö šillоin ïče kuolęmmä näľgäh. pidäẅ aštoija, kündõä. rubiemma palkkõamah vierašta hevošta. vierašta hevošta annętah, konža ičeľľä ei pie. annętah šillоin, konža iče kaikki sprõavitah, šillоin meiľä annętah, meiľä ičeľľä ei pie. müöhä liew ottõa händä. makšõa äijä pidäẅ, huogeheldį ei annęta. kuin annęttaiš enžimičči, meiľä ei oiž◡žõaľi äijõä makšõa.

Valdais 23. VII 1961.

47. *virba◡pühämpõänä*[16].

virvimpū, varvimpū,
tuorehekši, tervehekši.
šiula virba, miula jäiččä
ńeďeľikši velgapõä.

tūvah virvan virba◡pühämpõänä. virba šeižow miušša jürgih šõa. palkatah paiṁenęn. jürginä vaŋguw, ajakkõa žīvatta peldoh. müö otamma virvat, ajamma žīvatan peldoh, luomma rūččah virvat.

Jakonovos 7. VII 1960.

---

varsti ninali, langeb maha, jääme hobuseta. Mida me tegema hakkame, pere suur, töötajaid palju, üht hobust katki ei kisu, hobune ei ole kalts, siis me ise sureme nälga. Peab äestama, kündma. Hakkame palkama võõrast hobust. Võõrast hobust antakse, kui endale vaja ei lähe. Siis annavad, kui ise kõik toimetavad, siis annavad meile, meil endal pole tarvis. Hilja on teda võtta. Tuleb palju maksta, odavalt ei anta. Kui antaks esiteks, meil ei oleks kahju palju maksta.

47. Palmipuudepühal.

Virvipuu, varvipuu,
tooreks, terveks,
sulle pajuoks, mulle muna,
nädalaks võlgu (= võlapäev).

Tuuakse palmipuudepühal pajuoks. Pajuoks seisab minu juures jüripäevani. Palgatakse karjane, hüüab jüripäeval: «Ajage loomad väljale!» Me võtame pajuoksad, ajame loomad väljale, viskame pajuoksad ojasse.

48. Jüripäeval.

jürgi peлdoh pürgi[17]*. enžimičči лaššemma peлdoh lehmät. virvoiлa perramma lehmie. matakkòa peлdoh. nüttenä ei pie teidä ńe šüöttõä, ńe juottòa. jümaла rubiew šüöttämäh i juottamah. andòma jürriľľä kädeh, jürgi rubiew heidä sohrańäimah.*

Jakonovos 15. VII 1960.

49. Karja väljalaskmine.

jürginä šūŕi pròazńiekka. jürgi on kevõäľľä. vaŋguw paiḿen, лaškiekkòa žĭvatta peлdoh!

müö otamma virvat kädeh, kokoran[18]*, kakšį jäiččõä. virvaлla ajamma žĭvattòa peлdoh. ajetah kaiḱin. rahvaš šeižotah, ei лaškieta žĭvattòa edembi. tuĺi paiḿen. paiḿenęлla šiegла kõäśšä, jumaлańe jürgi šüöttäjä šeižatęttu šieglah, kirveš kõäśšä. šòapkatta paiḿen, läkši ümbäŕi žĭvatašta käveľeḿäh. kušta kohašta läkši paiḿen, ümbäŕi proiďi, žeh kohtah tùĺi, kušta läkši, kirveheľľä лòaďi riśśin. tòašę läkši ümbäŕi žĭvatašta. tòašę žeh kohtah tuĺi, riśśin лòaďi. koлḿe kerdòa proiďi ümbäŕi, koлḿe riśtie лòaďi. mužįkka šeižo žĭvatoiлuo, käški ambuo mužįkaлla ružjašta.*

---

48. Jüri palub põllule. Esiteks laseme põllule lehmad. Peksame lehmi pajuokstega. «Minge põllule. Nüüd pole teid tarvis ei sööta ega joota.» Jumal hakkab söötma ja jootma. Andsime Jürile kätte, Jüri hakkab neid hoidma.

49. Jüripäeval on suur püha. Jüripäev on kevadel. Karjane hüüab: «Laske loomad väljale!»

Me võtame pajuoksad kätte, *kokora*, kaks muna. Pajuokstega ajame loomi väljale. Kõik ajavad. Inimesed seisavad, ei lase loomi kaugemale. Tuli karjane. Karjasel on sõel käes, ikoon Jüri Toitja pandud sõela, kirves käes. Mütsita karjane, hakkas ümber loomade käima. Kust kohast karjane läks, käis ümber, tuli sellele kohale, kust läks, tegi kirvega risti. Läks taas ümber loomade, tuli taas sellele kohale, tegi risti. Käis kolm korda ümberringi, tegi kolm risti. Mees seisis loomade juures, käskis meest püssist

Foto S. Mundi 1960.
M. D. Trofimova *kokora*taldrikuga.

колме kerdòa mužikka ambu. ammutah hukan täh, štobi hukka ei tuliś kaŕjah, ei ottaiś žìvattòa.

meiľä vet smirnoi on, (~ :) meiľä on tūńi, hukka ei košše žìvattòa ńeko-nža. markovалла jogo kežöä lehmie šüöẅ, лambahie šüöẅ, hebozen varžoja, hebožie ei košše, hebozet potitah hukkòa. a lehmät ei potita. tagòada туллah hukat, sràzu ńäńńiľöiśtä otetah. туллah lehmät koďih, liha rippuw, maido тулow ńäńńiľöiśtä, äijäľdi purdu, mie iče näin, oľin šieľä gośtiśśa. lehmä tuli, maido vuodaw ńäńńiľöiśtä, liha rippu, revitettü kaikki ńäńńit.

Valdais 23. VII 1961.

---

tulistada. Mees tulistas kolm korda. Püssi lastakse hundi pärast, et hunt ei tuleks karja, ei võtaks loomi.

Meil ju on rahulik, meil on vaikne, hunt ei puutu loomi iialgi. Markoval sööb igal suvel lehmi, sööb lambaid, hobuse varssu. Hobuseid ei puutu, hobused löövad hunti jalaga. Aga lehmad ei löö. Hundid tulevad tagant, võtavad kohe nisadest. Lehmad tulevad koju, liha ripneb, piim tuleb nisadest, tublisti kistud. Ma ise nägin, olin seal võõrsil. Lehm tuli, piim jookseb nisadest, liha ripnes, kõik nisad lõhki kistud.

50. Jaaniööseks lilled padja all.

tämpǫ̈änä illalla mäŋgǫ̈ä peldoh, kakšitoišta tvetašta katakkòa, šidokkòa, paŋgòa üöllä pielukših. paŋgòa iva·n‿da‿màrja[19], *nägieččekkǫ̈ä uńišša miula. mie tahon nähä omòa ženihǫ̈ä. — ńelľänä pǫ̈änä ivanan päivä.*

[1] Jakonovos 6. VII 1960.

51. Surnud mees käib kodus.

oli ažie ńebľičäššä. elettih kolmen keššä naiňe mužikaŋke, oli tütär. kuoli akalda mužikka, akka žòaľivoičči mužikkòa. kätki mužikan, tuli koďih, veńüečči magòamah. üöllä kučču akka mužikkòa. käveľe miuluo jògo üödä. kūlow akka, tùli mužikka üöllä häńelľüe, veńüečči magòamah. midä pìdi, kaikki lòaďi, järelľäh rubei šuorieččemah poiš. akka šano, kunnę šie kirehät? mužikka šàno, miula pidäw männä koďih. akka šàno mužikalla, eij‿òa šiula šieľä koďie. kòďi on miššä mie eläń. šie miula et tàho ńemi·dä auttòa. kaikki miula pidäw ròadòa. lapši miula on pieńi. a hǫ̈än šano mužikka, miula šiuŋke elǫ̈ä ei voi, miula nüttènä šieľä kòďi, milma laškiettih kodvazękšį vain üöllä.

akka rubei pagižemah rahvahalla. käveläw miuluo mužikka jògo üödä. mintäh hǫ̈än šiuluo käveläw? hǫ̈än on kuollun. akka

---

50. Täna õhtul minge põllule, murdke kaksteistkümmend lille, siduge, pange öösel patjadesse. Pange Ivan ja Marja (= jaanikann) viirastuge mulle unes. Ma tahan näha oma peigmeest. — Neljapäev on jaanipäev.

51. Asi oli Neblitšas. Elasid kolmekesi naine mehega, oli tütar. Suri naisel mees. Naisel oli mehest kahju. Mattis mehe, tuli koju, heitis magama. Öösel kutsus naine meest: «Käi minu juures iga öösi.» Naine kuuleb, mees tuli öösel tema juurde, heitis magama. Mida vaja, kõik tegi, pärast hakkas minekut tegema. Naine ütles: «Kuhu sa kiirustad?» Mees ütles: «Ma pean koju minema.» Naine ütles mehele: «Ei ole sul seal kodu. Kodu on, kus mina elan. Sa ei taha mul mitte midagi aidata: Ma pean kõik töö tegema. Laps on mul väike.» Aga tema, mees ütleb: «Ma ei või sinuga elada. Mul on nüüd seal kodu: Mind lasti ainult väheks ajaks öösel.»

Naine hakkas rahvale kõnelema: «Minu juures käib mees iga öösi.» — «Miks ta sinu juures käib, ta on surnud?» Naine ütles:

šàno, mie händä kučun jògo üödä. ruvettih akkòa haukkumah, šie èlä kuču, höän on kuоллun, grobuh pandu. nòaglоila kolоttittu. pandu šürẹh haudah. katettu mòalla. höän ei voi šiulиo tùlla. akka küželöẅ rahvahalda, mìdä miula ròadòa? häńelľä šanottih, kävelöẅ ei mužikka, kävelöẅ šiškońe, hännäŋke. akka i šano, konža höän veńüečči miulиo reunòah, mie häńen kabuin, popadi miula käďeh händä. mie küžüin häńeldä, miže tämä šiula on? höän šàno, mie hüppäin ṁečäššä, revitin nahkan. akka uško häńelľä tožieh revitettü ṁečäčča.

akalla šanottih, veńüečet magòamah, òta käďeh kirveš. künnüštä vaš ožòa kirvehelľä. nòaji künnükšelľä kolńe rišťie. šano, šie miulиo elä tùlẹ nüttènä ńe kerdòa ńeči·stoi duh. nu nòadi kolńe rišťie kirvehelľä. elä tùlẹ, ńeči·stoi duh, et òa šie miun mužikka. miula šanottih, šie olẹt šiškońe. šiula on händä, miula šanottih rahvaš. mie kuotťelin, tožieh on. šie šanoit, mie matkain ṁečäššä, revitin. šie miula valẹhtelit. mie uššoin. akalla tukat pität, mieli lühüt. mie dümaičin. mie häńelľä šanoin, elä tùlẹ miulиo, elä kävele.

milma opaššẹttih rahvaš, midä pidäẅ ròadòa. nòajin künnükšelľä kolńe rišťie kirvehelľä i veńüečin magòamah. tüli što heinä rùgo. naši·lu perttih mahtu. mie häńelľä šanoin, üiji poiš

«Ma kutsun teda iga öösi.» Naist hakati hurjutama: «Ära kutsu, ta on surnud, kirstu pandud, naeltega taotud, pandud suurde auku, mullaga kaetud. Ta ei saa sinu juurde tulla.» Naine küsib inimestelt: «Mis mul teha?» Talle öeldi: «Mitte mees ei käi, käib sabaga kurat.» Naine ütlebki: «Kui ta heitis minu juurde kõrvale, ma kallistasin teda, juhtus mulle kätte saba. Ma küsisin temalt: «Mis see sul on?» Ta ütles: «Ma jooksin metsas, rebestasin naha.» Naine uskus, (et) tal on tõepoolest metsas rebestatud.

Naisele öeldi: «Heidad magama, võta kirves kätte. Löö kirvega vastu lävepakku. Tee lävele kolm risti, ütle: «Ära sa tule nüüd minu juurde mitte kordagi, paharet.» No tegi kirvega kolm risti. «Ära tule, paharet, sa ei ole mu mees. Mulle öeldi, sa oled kurat. Sul on saba, ütlesid mulle inimesed. Ma katsusin. On tõepoolest. Sa ütlesid, ma kõndisin metsas, rebestasin. Sa valetasid mulle. Ma uskusin.» Naisel on pikad juuksed, lühike aru, mõtlesin ma. Ütlesin talle: «Ära tule minu juurde, ära käi.»

Inimesed õpetasid mind, mida peab tegema. Tegin lävele kirvega kolm risti ja heitsin magama. Tuli nagu heinasaad. Vaevu mahtus tuppa. Ma ütlesin talle: «Mine ära, paharet, mul pole

ńeči·stoi duh, miuла šiлma nüttėnä ei pìe. hǫ̈än kǫ̈ändü järelʹläh-mäńi sińčoh, oǿen äijäldi tropǫ̀ńi, ǫ̀ǿi äššen järelʹläh avaudu. kùńi hǫ̈än käǿeli, šìńi miuла oli äijäldi igǡvä, mie kuivĩn puikokši, nüttėnä miuла lieńi parembi. pàśśibo rahvahaлla, hüö miun opaš-šętti̯h, midä pidi rǫ̀adǫ̀a.

Valdais 23. VII 1961.

52. Taat marjul.

vanhańe ukkǫ̀ńe, sĭvoińe pardàńe, läkši mańjah. omaлla baba-zętлla šàno, mie šanow, lähen mańjah. vĩkko miлma ei lie. tùlę miлma eččiḿäh. mie◡n tìe, kunnę tuлla, miśśä šie lienet. ukkǫ̀ńe šanow, lienen beŕǫ̀zain dorogaлla. šieʹlä kažvo äijä mańjǫ̀a, äijäń tuon. lähen linnah, müön mańjat, oššan ǫ̀ärčin jauhuo, oššan cĭvan, babańe šiuла paikan, šie miлma hüvĩn šüötät.

keräin mańjǫ̀a, löüvĩn äijän, täüven košovan keräin, pańĩn koč-kaлla košovan, heitĩn pukšut. keräin täüvet pukšut, riputĩn oлgu-pǫ̈älʹlä, läkśĩn kodih, košovan unahĩn. läkśĩn eččiḿäh košovǫ̀a mańjoiŋ́ke, üökšüin. kodih ei šǫanun tuлla, koiśśa babańe vuottaw miлma mańjoiŋ́ke. mie riśśĩn, šilʹḿät, krabadĩn koivuh kaččomah omǫ̀a külǫ̈ä. kačoin külǫ̈ä, külǫ̈ä ei näü. tùli hukka. mie issun koivušša, er◡ruohi heŋgittǫ̈ä, varajan, hukka miun šüöẅ. hukka kaččo miuh. miлma ei košken. košovašta·kaiḱki mańjat šöi. košo-

---

sind praegu tarvis.» Ta pöördus tagasi, läks esikusse, virutas kõvasti ust, uks läks tagasi päris lahti. Kuni ta käis, seni mul oli väga kahju. Ma kuivasin vardaks, nüüd mul on parem. Tänu inimestele, nad õpetasid mind, mida pidi tegema.

52. Vana taadike, halli habemega, läks marjule. Ütles oma eidekesele: «Mina,» ütleb, «lähen marjule. Kaua mind ei ole, tule mind otsima.» — «Ma ei tea, kuhu tulla, kus sa oled.»→Taadike ütleb: «Olen Berezai teel. Seal kasvas palju marju, ma toon palju. Lähen linna, müün marjad, ostan koti jahu, ostan kitse, eideke, sulle rätiku, sa söödad mind hästi.»

Korjasin marju, leidsin palju, korjasin korvitäie. Panin korvi mättale, võtsin püksid (jalast). Korjasin püksitäie, riputasin õlale, läksin koju, unustasin korvi. Läksin marjakorvi otsima, eksisin ära. Ei saanud koju tulla. Kodus ootab eideke mind marjadega. Ma lõin risti ette, ronisin kase otsa oma küla vaatama. Vaatasin küla, küla ei paista. Tuli hunt. Mina istun kase otsas, ei julge hingata, kardan, hunt sööb mind ära. Hunt vaatas minu peale, mind ei puutunud, sõi korvist kõik marjad, sülitas korvi. Kuulata-

vah šüľgi. kūлuššĭn, mejän küľän rahvaš miun babazęŋke ečitäĥ miлma, käv́eľäĥ ḿečäššä. keллoŋke. mie kekšĭn, ečitäĥ miлma. mie rubein vaŋgumah, hüö kūлuššęttĭh, tuлdĭh miuлuo. ďedàńe, eлošša olęt? eлošša, babańe. miuла òľi stròaśtie, konža issuin koivušša, hukka tùľi miuлuo, mie dūmaičĭn, hǫ̈än miun šüöẅ. babańe küžü miuлda, mìdä šiuла on pukšuлoišśą? — — — babańe šano ďedazęлла, mikśi pańĭt pukšuлoih mańjat? hüö liettih paganat. babàńe, mintäh' hüö liettih paganat? žentäh' paganat, što šiuла oлdĭh pukšut pǫ̈äľľä. mie šiun mańjoja er◡rubie šüöḿäh'. müö ḿüömmä, ńeke•n ei rubie tiedäḿäh', što hüö oлdĭh pukšuлoišśa. hüö ruv́etah nämä mańjat haiżomah ukkozęлла. babańe, èlä vaлęhtęlę. haiżow vain padinašta.

Jakonovos 6. VII 1959.

53. Eit marjametsas eksinud.

èľi ükšĭn akkańe. òľi keühä. ľeibǫ̈ oštòa ei miĥ. lähen mańjah, tuon mańjòa, müön, lähen linnah, linnašša annętah emämmän rahòa. keräi akkańe äijän mańjòa, müöhäštü. šanow, lähen koďih. keräi ükšĭn. koďih läkši, üökšü, vĭkko käv́eľi ḿeččǫ̈ä müö. päiväńe лaškiečči, akkańe šano, miuла ei šòa popaďie koďĭh. mi lieńi, že lieńi. liew mòata ḿečäššä. keŕitti pereńńikän[20], ľev́itti

---

sin: meie küla rahvas ühes minu eidega otsib mind. Nad käivad metsas kellaga. Ma taipasin, mind otsitakse. Ma hakkasin hüüdma, nad kuulsid, tulid minu juurde. «Taadike, kas oled elus?» — «Elus, eideke. Mul oli hirm, kui istusin kase otsas, hunt tuli minu juurde. Ma mõtlesin, ta sööb mind ära.» Eideke küsis minult: «Mis sul püksis on?» — — — Eideke ütles taadile: «Miks sa panid marjad püksi? Nad said roojaseks.» — «Eideke, mispärast nad roojaseks said.» — «Sellepärast on roojased, et sul olid püksid jalas. Mina su marju ei söö (= ei hakka sööma).» — «Me müüme, mitte keegi ei tea (= ei hakka teadma), et nad olid pükstes.» — «Nad hakkavad, need marjad, haisema taadi järgi.» — «Eideke, ära valeta, haiseb ainult raipest.»

53. Elas üksi eideke. Oli vaene. Pole millegi eest leiba osta. «Lähen marjule, toon marju, müün, lähen linna, linnas antakse rohkem raha.» Korjas eideke palju marju, jäi hiljaks. Ta ütleb: «Lähen koju.» Ta korjas üksinda, läks koju, eksis ära, kõndis kaua mööda metsa. Päike loojus, eideke ütles: «Ma ei pääse koju. Saagu mis saab. Tuleb magada metsas.» Tegi põlle lahti, laotas kuuse

nä̆rien‿алла, šiľmät riśťi, veńüečči magòamah. magai. tùľi häńeľľüe vanhańe mužikkańe, küželöẅ babazę̆лda, mìdä šie magòat? babańe šanow, mie üökšüin, ei šòa popaďie koďih. magai üön.

tüťär mäńi pret‚šedòaťeľаллuo. tüťär šàno, davai· rahvašta, pidäẅ eččie mòamòa. pret‚šedòaťeľa ando rahvašta. otę̆ttih келлон. babańe kūлušti, hüǫ̈ tuлdih келлоŋke. kukkińe mamańe, mìdä et туллun koďih? babańe šano, mie üökšüin. miśśä šie magait? hǫ̈än šano, veńüečin nä̆rien‿алла, hüẃägö šiula òli mòata? hǫ̈än šano, miula oľi hẃẃä, tùľi miuлuo jumaлäńe, toi miula šüömiśtä. šüö mìdä hoš. vieľä èlä tuлę̆ mar‚jah. vieľä tuлęt, üökšüt, kuoлęt, ei löüvetä šiun лūлoja. pidäẅ käẃeľľä omaлla peллолла. peллолла ed‿üökšü. šie tuľ'ľt šūrę̆h ḿeččäh. šie oлęt vanha, šiula eij‿олę̆ pòaḿeťťie. nu en tùлę̆ mar‚jah šūrę̆h ḿeččäh.

Jakonovos 6. VII 1959.

markovалла babańe läkši buoлah. üökšü, magai колḿe üödä ḿečäššä, ükšin šuošša. riśťi šiľmie, hoť keńńibu:ť miun löüdäiš. ečittih колḿe päivǫ̈ä, ieľľä ečittih vain omat, šïdä kaikki külä lähkiettih eččiḿäh. löüvettih nä̆rien‿алла istu, šiľmie riśťi, tuлdih häńeľľüe. hǫ̈än ei tunnušša omòa rahvašta. tüťär kučču, mäma, aššu koďih. hǫ̈än šanow, ket tüö oлętta? tüťär šanow, mie oлęn tüťär šiun. aššu koďih, šie oлęt näľľäľľä. hǫ̈än šanow, miлma jumaла šüötti. kaikki.

---

alla, lõi risti ette, heitis magama. Magas. Tema juurde tuli vana mehike, küsib eidekeselt: «Mis sa magad?» Eideke ütleb: «Ma eksisin ära, ei pääse koju.» Magas öö.

Tütar läks esimehe juurde. Tütar ütles: «Anna inimesi, peab ema otsima.» Esimees andis inimesi. Võeti kell. Eideke kuulis, nad tulid kellaga. «Kallis emake, miks sa koju ei tulnud?» Eideke ütles: «Ma eksisin ära.» — «Kus sa magasid?» Ta ütles: «Heitsin kuuse alla.» — «Kas sul oli hea magada?» Ta ütles: «Mul oli hea. Minu juurde tuli jumalake, tõi mulle süüa. Söö mis tahes. Ära enam marjule tule. Tuled veel, eksid ära, sured, ei leita sinu luid. Peab kõndima oma väljal. Väljal sa ei eksi. Sa tulid suurde metsa. Sa oled vana, sul ei ole mälu.» No ma ei tule marjule suurde metsa.»

Markoval läks eideke pohlale, eksis, magas kolm ööd metsas, üksinda soos. Lõi risti ette: «Et keegi mind leiaks!»

Otsiti kolm päeva. Enne otsisid ainult omad, siis läks kogu küla otsima. Leiti, istus kuuse all, lõi risti ette. Tuldi tema juurde. Ta ei tunne oma inimesi. Tütar kutsub: «Ema, tule koju!» Ta ütleb: «Kes te olete?» Tütar ütleb: «Ma olen su tütar. Tule koju, sa oled näljas.» Ta ütleb: «Jumal söötis mind.» Kõik.

hǫ̈än eij◡оллun huimàńe. oľi mielǫ̈vä. nütten hǫ̈än kuoľi, viedih häńen nоv̇ikkah. nüttenä hǫ̈än ei tuлę, ei lähe mańjah, ei rubie üöksümäh.

Jakonovos 12. VII 1955.

54. Taat kartis äikest.

ukon jùru jurajaw. pölľättäẅ rahvašta. rahvaš varatah ukon juruo.

meiľä òľi moińe mužiḳka, varaži ukon juruo, tuлda räiškütti, hǫ̈än mäńi istuočči karžinah i šàno babazęлла, babańe, tuлę šie miuлuo, tǫ̈äľä ei kūлu ukon juruo. babańe šàno, huima, raži voit männä karžinah, viriüdüẅ mejän peŕtti. müö emmä rubie tiedämäh, i müö tǫ̈äľä paлamma. meidä ei löüvetä. лūt mejän paлętah, kunnę jǫ̈täh mejän dobrat?

Jakonovos 7. VII 1959.

55. Üksi kodus.

— — — kerran oľi männün miśoлkah b'ešodaлла. šieľä òľi vīkko. mäńi иллалла, lieńi jo üö. a źinan šaлbai ühen koďih. źina pölľäštü, vareudu, aľi mìdä. tuľi mòamo koďih, a hǫ̈än mòamoлла šanow, màma, mie emämbǫ̈ä en jǫ̈ä koďih! ketliw oлdiḥ

Ta ei olnud hull. Oli tark. Nüüd ta suri. Ta viidi Novikasse. Nüüd ta ei tule, ei lähe marjule, ei hakka eksima.

54. Pikne müriseb. Hirmutab rahvast. Inimesed (= rahvas) kardavad äikest (= pikse mürinat).

Meil oli niisugune mees, kartis äikest. Lõi välku, ta läks istus keldrisse ja ütles eidele: «Eit, tule sa minu juurde, siin ei kuuldu pikse mürinat.» Eideke ütles: «Loll, kas võib minna keldrisse. Meie maja läheb põlema, me ei tea (= ei hakka teadma) ja me põleme siia. Meid ei leita. Me kondid põlevad. Kuhu jääb meie varandus?»

55. Kord oli läinud Misjolkini juurde juttu ajama. Oli seal kaua. Läks õhtul, tuli juba öö. Aga Zina pani üksinda koju kinni. Zina ehmus, hakkas kartma või mis. Tuli ema koju, aga tema ütleb emale: «Ema, enam ma koju ei jää! Ühed olid meie trepil, tahtsid

mejän pordahi̯la, tahotti̯h лomaija лukkuo. ka hȫän oli huimàńe, kekši, mìdä mòamoлla šanuo, što meilä tahotti̯h tuлla vorat. igä́vä häńeĺĺä üheĺĺäh koiśśa. ken meiĺä šieĺä vòra on!

Tartus 8. II 1961.

56. Karupoeg.

naďa matkai, mie◡n ti̯jä pikaĺašta, dogaďi kondieda poi-ji̯ńke. koлńme poigòa. kahta mòamo otti̯, uiďi. koлmaš jäi. tùli naďa küĺäh, mäŋgȫä, mie näin ko̯ndieda koлńeŋke poijaŋke, ka täššä kohašša. miśoлkan pret̯śedòaťeĺä otti̯ ružjan i läkši. kondie kaheŋke poijaŋke uiďi, koлmaš jäi.

tùli pret̯śedòaťeĺä, kaččow eij◡òa. kačahtaw, hȫän on jo püh noššun. pret̯śedòaťeĺä kaheлla kȫälĺä träśśi pūda. hȫän šieldä laŋgei. oli ote̯ttu keraлla nuorańe. šìdo kagлah. toi küĺäh. kaikki küĺä händä kačotti̯h. pìdi peŕtiśśä, juotti̯ maijoлla. kaččomah lähemmä, viemmä sòaharuo häńeĺĺä. kuńi et àna ńemi·dä, urajaw šȫändülieččöw šium◡pȫälĺä, annat, liew hüvä. ruvettih pečeńȫä kandamah, šìdä häńen šalbai kladavoih. hȫän šeinän◡aлla kaivo hauvan, uiďi. ńìn ei löüdän.

voлdain mužikka oli mejän küläššä, taričči kondien poijašta puoleŋ sotńòa. a hȫän ei andan. a hȫän fśoravno· uiďi. a hȫän oli šòma, što riśtikanžan kà̀ži òli lòapa. hȫän òli šūrembi važòa, što vàža joi maiduo. oiś iśken, häńeĺĺä oiś lihòa, lìha hüvä.

---

lukku lõhkuda.» Vaat, ta oli rumalake, taipas, mida emale ütelda, et meile tahtsid vargad tulla. Tal üksinda kodus igav. Kes meil seal varas on!

56. Nadja tuli, ma ei tea, Pikalast, märkas karu poegadega, kolm poega. Kaks ema võttis, läks ära, kolmas jäi. Nadja tuli külla: «Minge, ma nägin karu kolme pojaga, vaat, siin kohas.» Misjolkini esimees võttis püssi ja läks. Karu kahe pojaga läks ära, kolmas jäi.

Tuli esimees, vaatab, ei ole. Vaatab äkki, ta on juba puu otsa tõusnud. Esimees raputas kahe käega puud. Ta kukkus sealt maha, oli nöörijupp kaasa võetud, sidus kaela, tõi külla. Kogu küla vaatas teda. Pidas teda tares, jootis piimaga. Läheme vaatama, viime talle suhkrut. Kui sa midagi ei anna, uriseb, vihastub sinu peale, annad, on hea. Hakkasid küpsiseid tooma, siis pani ta aita kinni. Ta kaapis seina alla augu, läks ära. Nii ei leidnud.

Valdai mees oli meie külas, pakkus karupojast pool sada. Aga tema ei andnud. Aga ta ikkagi läks ära. Aga ta oli kena, nagu inimese käsi oli käpp. Ta oli vasikast suurem, nagu vasikas jõi piima. Oleks tapnud, tal oleks liha (olnud), liha on hea.

kuin ілda tuлow, hǫ̈än ottaw nuorazę̈šta, vedäẅ toizeh ńokkah. šieldä лaškow ühen. müö kačomma, kuin krabadiw pordahi̯h. oṷen avatah, mänöẅ peŕtti̯h.

Tartus 10. II 1961.

57. Rongil.

mie kerran ajoin pi̯ťeŕi̯h, ükši vedi każie, toińe vèdi kukkuo. kukko rubei лauлamah mašinašša. koлmaš vèdi koiròa. koira äijäldi haukku mašinašša. ńeke•n ei haukkun, mikši tüǫ̈ moiżie ži̯vattoja vejättä. vejettih każiлòja, koirie, kukkoлòja.

Tartus 13. II 1961.

58. Poes.

mäńi̯n pi̯ťeŕi̯h. oлdi̯h kakši̯ akkòa magaźinašša, otę̈tti̯h ľeibǫ̈ä, šanotti̯h, pàha ľeibä. mie šanoin, eij◡òa pàha. hüö šanotti̯h miuла, i šie oлę̈t mejän. mie šanoin, oлę̈n. a hüö šanotti̯h, miśtä šie oлę̈t? a mie šanoin, edähǫ̈ädä. hüö šanotti̯h, edähǫ̈ädä, ńi̯n et◡òa mejän. nagramah ruṷetti̯h, uijitti̯h magaźinašta poiś.

Tartus 13. III 1956.

Kui õhtu tuleb, ta võtab nöörikesest, viib teise otsa. Sealt laseb üksi. Meie vaatame, kuidas ronib trepile. Avavad ukse, läheb tuppa.

57. Ma sõitsin korra Piiterisse. Üks viis kassi, teine viis kukke. Kukk hakkas rongis (= masinas) laulma. Kolmas viis koera. Koer haukus kõvasti rongis. Keegi ei sõimanud, miks te viite niisuguseid loomi. Viidi kasse, koeri, kukkesid.

58. Läksin Piiterisse. Olid kaks naist poes, võtsid leiba. Ütlesid: «Halb leib.» Ma ütlesin: «Ei ole halb.» Nad ütlesid mulle: «Sinagi oled meie oma!» Ma ütlesin: «Olen.» Aga nad küsisid: «Kust sa oled?» Aga ma ütlesin: «Kaugelt.» Nad ütlesid: «Kaugelt, siis sa pole meie oma.» Hakkasid naerma, läksid poest välja.

59. Naine murdis hamba.

ieľľä ükši mužįkka meiľä torguičči lihaлла. ajeľi волдаила lihaŋke. iśki lehmän, nüľgi nahkan, hännäštä nahkan nüľgi, läkši волдаила lihaŋke. lihan möi, händǫä ńeke·n ei ottan. järelľäń toi koďih. tàľi koďih omaлла pihaлла. naińe läkši лажęttamah hevośta, ottį koďih ripakot χŕosлašta, löǫdi täḿän hännän, istuočči лаučалла, rubei šüöḿäń. katkai hambahan. лoi täḿän hännän. rubei omòa mužįkkòa haukkumah. rahvaš vejetäń hüvǫä калbassuo, šie toit pahan, rubein šüöḿäń, katkain hambahan. лoin täḿän калbassun oven šūh. mužįkka häńeľľä šàno huimańe, ràźi tàḿä oľi калbassu? tàḿä oľi lehmän händä. hännäššä vàhä veť lihòa, nago·ľ лū.

oľi vieľä nuoŕi moržien, ijäkši jäi hambahatta. лapšęt händä nagrętťiḥ, màma, oľigo hǫ̀vä калbassu? eimi·dä miлma nagròa. mie◡n tiedän, što hǫän on händä.

Tartus 13. II 1961.

60. Mees karujahil.

novikan mužįkалла oľi ružja. käveldih kondieda ťàvottamah. šieľä oľi vèźi, śeiźattį šinne minat. tuľi kondie, šieľä mina лopńi. täḿä mužįkka kuoľi i kondie kuoľi. mužįkалла äššen hambahat

---

59. Vanasti üks mees kauples meil lihaga. Sõitis Valdaisse lihaga. Tappis lehma, nülgis naha, sabast nülgis naha, läks Valdaisse lihaga. Müüs liha ära. Saba ei võtnud keegi, tõi koju tagasi. Tuli koju, oma õuele. Naine läks hobust lahti rakendama, võttis närud korupist majja. Leidis selle saba, istus lavatsile, hakkas sööma. Murdis hamba katki. Viskas selle saba ära. Hakkas oma meest sõimama: «Inimesed toovad head vorsti, sina tõid halba, hakkasin sööma, murdsin hamba katki. Viskasin selle vorsti ukse alla.» Mees ütles talle: «Rumal, kas see oli vorst. See oli lehma saba.» Saba küljes on ju vähe liha, lausa luu.»

Oli alles noor naine, jäi igaveseks ilma hambata. Lapsed naersid teda: «Ema, kas oli hea vorst?» — «Pole midagi mind naerda. Ma ei teadnud, et see on saba.»

60. Novika mehel oli püss. Käisid karu püüdmas. Seal oli vesi, pani sinna miinid seisma. Tuli karu. Seal lõhkes miin. See mees suri ja karu suri. Mehel päris hambad paistsid. Ja tappis karu

ńävüttih. i kondien tappo. mužikkòa eij‿òa päivän i toizen eij‿òa. händä vuotętah koďih. tädä mužikkòa eij‿òa. lähkiettih jòakonóvin akat ľeikkòamah kagròa, dogaďittih veńüẅ kondie. tuľi akka, šanow miumˇpoijалла, òta ružja, aššu tapa kondie. poiga mäńi i mužikkòa äijä läkši poijaŋke.

tuľi poiga, ambu kondieh. pūľa läbi kondiešta proiďi, a mužikat šanottih, perra vieľä kondieda! varattih, ei nouźīš tämä kondie. tuodih hebozęn, vaľittih kondien ťeľegäh. nu tuodih küľäh', mejämˇpihалла zavoďittih kondieda nüľgie. nüľgiettih kondien, nahkan śńimittih. jòattih kondien lihat kaikīла рaлoin. a täḿä kondie jo oľi tapettu, a hüö dūmaidih елošša.

ka kerättih küľīštä rahvašta, lähkiettih eččiḿäh', tädä nóvikan mužikkòa. a hǫän ičen tappo i kondien tappo. mändih löövettih mužikan. mužikka kuoллun. tuodih hebozęлла, täḿän oďožan heitettih, peštih häńen pokoińiekan, pandih grobuh, kätkiettih'. naińe mäńi toizeлла mieheľľä i śeiča·s eläẅ.

a hǫän tahto kondien lihòa, läkši môah kaikki. a müö tahtoma šūvä tädä kondieda, tījuštìma, hǫän oľi hävin. emmä ruven šüöḿäh' lihòa.

Jakonovos 6. VII 1955.

ära. Meest ei ole päeval ega teisel ei ole. Teda oodatakse koju. Seda meest ei ole. Jakonovo naised läksid kaera lõikama, märkasid, karu lamab. Tuli naine, ütleb minu pojale: «Võta püss, tule tapa karu!» Poeg läks ja palju mehi läks pojaga.

Tuli poeg, tulistas karu. Kuul läks karust läbi, aga mehed ütlesid: «Peksa veel karu!» Nad kartsid, ei tõuseks see karu. Tõid hobuse, veeretasid karu vankrisse. No tõid külasse. Meie õuel hakati karu nülgima. Nüliti karu, võeti nahk maha. Karu liha jagati kõigile tükikaupa. Aga see karu oli juba tapetud, aga nad mõttesid, (et) elus.

No koguti küladest rahvast, mindi seda Novika meest otsima. Aga ta tappis enese ja tappis karu. Mindi, leiti mees. Mees surnud. Toodi hobusega, need riided visati ära, pesti tema, surnu puhtaks, pandi kirstu, maeti maha. Naine läks teisele mehele ja elab praegugi.

Aga tema tahtis karu liha. Läks maasse kõik. Aga meie tahtsime karu süüa, saime teada, ta oli lõpnud. Me ei hakanud liha sööma.

61. Vanasõnu, kõnekäände, võrdlusi, uskumusi.

aiga ńeke·dä ei vuota.
eďembi rabieššat, läštä otat.
èlä opašša đigòa uimah. hǫ̈än iče mahtaw.
èlä kl̈rehä iččiedä kl̈ttǫ̈ä, vuota, konža rahvaš ruv́etah kl̈ttäḿäh'.
èlä šüĺ'e kaivoh, tulow že aiga, rubiet juomah.
èlä nagra enžiḿäštä hüvüttä, èlä varaja enžiḿäštä pahutta.
goŕòa goŕuiče, ľeibǫ̈ä šüö.
ken iče ei nǫ̈ä goŕòa, že ei uššo rahvahalla.
gòŕa tulow eččiḿättä.
terän◡alda pǫ̈äžet, hamaran◡alda eimì·dä.
šiula šàno, hoť èlä, šie fśoravno· et kündęlę, što herneh'ťä kobralla ròji šeinäh'.
hǘvä edäh' kūluw, pàha vieĺ'ä eďembi.
hüvǫ̈ä šanòa vl̈koin muiśśat, pahòa et terväh' unaha.
hǘvä vieśťi kiugòalla istuw, pàha külǫ̈ä müö hüppǫ̈äẅ.
kaikkie hüvüžie keralla et òta.
ìgä elǫ̈ä, ìgä muiśtòa.
ieĺ'ä hevośta, èlä ošša läŋgie.
näŕieššä jòablokka ei kažva.

---

61. Aeg ei oota kedagi.
Kaugemale koristad, lähedalt võtad.
Ära õpeta hane ujuma. Ta oskab ise.
Ära rutta ennast kiitma, oota, kui inimesed hakkavad kiitma.
Ära sülita kaevu, tuleb aeg, hakkad jooma.
Ära naera esimest õnnestumist, ära karda esimest õnnetust.
Muret muretse, leiba söö!
Kes ise pole muret näinud, see ei usu inimesi (s. o. teiste muret).
Mure tuleb otsimata.
Kui kirvetera alt pääsed, siis silma alt pole viga.
Sulle ütle või ei, sa ikkagi ei kuula, nagu herneid pillu peoga vastu seina.
Hea kuuldub kaugele, paha veel kaugemale.
Head sõna mäletad kaua, halba ei unusta kiiresti.
Hea sõnum istub ahju peal, halb jookseb mööda küla.
Kogu varandust sa kaasa ei võta.
Eluaeg elada, eluaeg mäletada.
Enne hobust ära osta range.
Õun ei kasva kuuse otsas.

šüötä hebońe kagrалла, èlä ruoššалла.
kaččuośśa et tĭjušša, pidäẅ kǫ̈älľä kuoťелла.
kebie šanuo, jügie лòaďie.
ken миллośta muišťелow, želľä šiľńä лopńiw.
ühen kerran kèžä on.
keühän gorôa ei uškuota. .
keühän kūńeľie ńeke·n ei uššo. ìťe mi◡ho·š, šилma ei žoaľivoija.
koiratta kòďi, лapšĭtta peŕťťi, ńemì·dä ei makša.
vaivuin što koira.
koira heinǫ̈ä ei šüö, a cịvалла ei àna.
koira kužow, kačot koirah, häńeštä tarttu koirańäńńi.
kuhľaš peлdoh, tùľi peŕťťih'.
kakšį̣ kukkuo üheľľä ilḍapūлла ei istuočeta. ruv́etah torôamah.
kurgie herneheštä et vierauta.
лaiśśалла i mūpǫ̈änä prôazńiekka, ròadajалла i pühämpǫ̈änä on ròaduo mi◡ho·š.
lümmütä raudôa, kùńi on palàva.
lüöjǫ̈ä on äijä, ťirppajôa on vàhä.
màdo maduo ei košṣ̌e.

Sööda hobune kaertega, mitte piitsaga.
Vaadates sa ei saa teada, tuleb käega katsuda.
Kerge ütelda, raske teha.
Kes mullust meelde tuletab, sel silm peast välja (= sel silm lõhkeb).
Üks kord on suvi.
Vaese muret ei usta.
Vaese pisaraid ei usu keegi. Nuta palju tahes, sind ei kahetseta.
Koerata maja, lasteta tare pole midagi väärt (= ei maksa midagi).
Väsisin nagu koer.
Koer heinu ei söö, kuid kitsele ei anna.
Koer kuseb, vaatad koera, hakkab koeranael.
Hakkjalg põllule, tuli tarre.
Kaks kukke ühele õrrele ei istu. Hakkavad kaklema.
Kurge hernest ei võõruta.
Laisal on tööpäevalgi püha, töötajal on ka pühapäeval tööd palju tahes.
Painuta rauda kuni on tuline.
Lööjaid on palju, kannatajaid vähe.
Uss ussi ei puutu.

màdo mavon hännälľä ei таллòa.

magavoллa ķeguo et nošša.

ńečäššä ńeččä nägöẅ, küläššä šamaло nägöẅ. ken voruiččow, häńen ťàvotetah, šanotah raḥvaš, ei pìe voruija. ńečäššä ńeččä nägöẅ, küľäššä šamaло. hǫ̈än dūmaičči, mie otan, ńeke·n ei nǫ̈ä.

mieron šūda et šaлbòa. lǫ̈ävän ǫ̀ven šaлbòat, mieron šūda et šaлbòa. mìdä tĭjetäh', žèdä šanotah.

mierošša kuim◡mereššä kaikkie on.

muigie što garbaло.

naičči brìha, ottį tütön mieheľľä, eľettih hüv̆ĭn, šĭdä ruv̆ettįh rĭdeľeńäh': mušta kàźi mäńi keškeh'.

šügüžülľińe ńeďeľi, kevǫ̈älľińe päiv̆ä. ken päiv̆älľä aivombi külväẅ, že ńeďeľiľľä aivombi ľeikkòaw.

häńen òža kuin brońin pèžo. ožòa eij◡òa.

rahaлla ožòa et ošša, kuin eij◡òa omòa ožòa.

enžiḿäzeštä ožašta èlä peräüvü.

ūžį päiv̆ä, ūźį òža.

ožakkahàлla riśťikanžaлla ühekšän ožòa.

ožatta ńemì·dä et лòaji.

ottaja kàźi ei vaivu, andàja vaibuw.

Uss ussi sabale ei astu.

Magamisega kuhilat ei tõsta.

Metsas näeb mets, külas nurk. Kes varastab, ta võetakse kinni, inimesed ütlevad: «Ei tohi varastada. Metsas näeb mets, külas nurk.» Ta mõtles: ma võtan, mitte keegi ei näe.

Maailma suud sa kinni ei pane. Lauda ukse paned kinni, maailma suud ei pane. Mida teatakse, seda öeldakse.

Maailmas nagu meres on kõike.

Hapu kui kuremari.

Abiellus noormees, võttis tüdruku naiseks (= mehele), elasid hästi, siis hakkasid riidlema: must kass läks vahele.

Sügisene nädal, kevadine päev. Kes päev varem külvab, see nädal varem lõikab.

Tema õnn on kui varese pesa. Õnne ei ole.

Rahaga õnne ei osta, kui pole oma õnne.

Esimesest õnnest ära tagane.

Uus päev, uus õnn.

Õnnelikul inimesel on üheksa õnne.

Ilma õnneta sa ei tee midagi.

Võtja käsi ei väsi, andja väsib.

pahòa perrat, opaššat, a hüvǫ̈ä perrat, štobį ei rikkuoččiś.
pakkuo kümmenen kerdòa, èlä mȁne voruimah ńe‿kerdòa.
pелdo pe̮rehen šüöttäẅ.
pihaлла pagizet, piha kūлow, pe̮rtiśśä pagizet, pe̮rtti kūлow.
jaллat piťät što kurrę̨лла.
heitä, heitä, èlä ombeлę̨ ičem‿pǫ̈älťä плaťjòa, ei lie pòaṁetťie.
vähän rôat päivȁššä, äijän vūvę̨šša.
pahòa riśťikanžòa šanaлла, koiròa paлaлла,
pǫ̈äkšüet lennetäh' madaлašša, liew vihma.
ruožmi šüöẅ rauvan, mieľi riśťikanžan.
šanaлла лūda ei kàtkòa, äijäľdi šatattaw.
šeiččeṁen kerdòa mittòa, kerda ľeikkòa.
hauku mieštä šiľḿih', èlä koššę̨ šiľḿin tagòana.
šiľḿin tagòana i côaŕилла kukkuo annę̨tah.
šuvačet čuŕiśśa, šuvače regüžie vedǫ̈ä.
tūľi küľľet puhuw, pakkaṅe peŕťin jähüttäẅ.
tämpǫ̈änä šüö hoť härgä, a huomena liew näľgä.
kevǫ̈älľiṅe vihma kažvattaw, šügüžülľiṅe hapattaw.
tījä äijä, pagize vȁhä.

1958—1961.

Halba peksad, õpetad, aga head peksad, et ta hukka ei läheks.
Palu kümme korda, ära mine kordagi varastama.
Põld toidab pere.
Õues kõneled, õu kuuleb, toas kõneled, tuba kuuleb.
Jalad pikad kui kurel.
Jäta, jäta, ära õmble enda seljas kleiti, ei ole mälu (s. o. kaotad mälu).
Vähe teed päevas, palju aastas.
Halba inimest sõnaga, koera leivapalaga.
Pääsukesed lendavad madalal, tuleb vihma.
Rooste sööb raua, aru inimese.
Sõnaga konti ei murra, haiget teeb tublisti.
Seitse korda mõõda, kord lõika.
Sõitle meest silma ees, ära puutu tagaselja (= silmade taga).
Tagaselja näidatakse isegi tsaarile träätsa (s. o. kahe sõrme vahele pistetud põialt).
Tahad liugu lasta, taha kelku vedada (= armastad mäest alla lasta, armasta kelku vedada).
Tuul puhub küljed, pakane jahutab toa.
Täna söö kas või härg, aga homme on nälg.
Kevadine vihm kasvatab, sügisene määndab.
Tea palju, kõnele vähe.

62. Mõistatusi.

moskovašša kirjutetah, kaikki miero tiedäw. — kirjat tuллah.
pīťeŕiśśä ľeikatah, küľäh' лaššut lennetäh'. — kirja.
kakši̯ čikkuo reunòašša eľetäh', toińe‿toišta ei nǫ̀ätä. — šiľmät.
ikkunatta peŕtti, äijä istujòa. — ogurca.
ľiükkäẅ‿ľäükkäẅ, lihazę̀šša rippuw. — uźńiekat.
käv́elöẅ ieľľä, ei vaivu ńeko·nža. — òv́i.
ńeľľä veľľie ühen kattien‿алла mòatah. — stoлan jaллat.
pikkaràńe gurbaččuńe, kaiken peллon hüppeľi. — čirppi.
kaiken peŕtin hüppelöẅ, ugлazę̀h istuoččow. — vašta. pūhitäh', häńeľľä jo ükši šija on.

1958—1961.

63. *virži.*[21]

matkai tüťťö vejeľľä,
pàńi paikan rejeľľä.
matkai brìha vejeldä,
ottį̀ paikan rejeldä.

Jakonovos 8. VII 1960.

---

62. Moskvas kirjutatakse, kogu maailm teab. — Kirjad tulevad.
Piiteris lõigatakse, külla laastud lendavad. — Kiri.
Kaks õde elavad kõrvuti, teineteist ei näe. — Silmad.
Aknata tare, palju istujaid. — Kurk.
Liigub, liha sees ripub. — Kõrvarõngad.
Käib ees, ei väsi iialgi. — Uks.
Neli venda magavad ühe katte all. — Laua jalad.
Väike küürakas jooksis kogu põllu läbi. — Sirp.
Jookseb kogu toa läbi, istub nurgakesse. — Viht. Pühitakse, tal on ju üks koht.

63. Laul.

Läks tüdruk vett tooma,
pani räti ree peale.
Tuli poiss vett toomast,
võttis räti ree pealt.

II. Maria Mihhailovna Makarova

Tartu < Neblitša

64. Kaetamine.

*mie oli̇̑n kohtuńe. vihmańe — ·– — mužį̇kka šanow, läkke, ілʌan nī̇̑tämmä. müö ťuli̇̀ma ďeľäŋkaʌʌa, rubeima nī̇̑ttäḿäh'. ei edähǫ̈änä meiśtä tuʌdį̇h kakšį̇ akkǫ̀a heinäh hebozę̣ʌʌa, ťeľegäľľä prijeďittį̇h. a mužį̇kka i pagizew. nago·ľ šanow, naǘe·rno šiʌma ľubuijah. i uijeďittį̇h. näḿä akat uijeďittį̇h. miuʌa lieńi paha. haikoštuoččiw, hibiedä müö vì̀ʌu, iče osʌabl̀n, istuočl̀n. mužį̇kka šàno, mì̀dä šiuʌa roďih? mie häńeľľä pagizen, naǘe·rno šūvę̣ʌdį̇h. šiľḿi̇̀śśä pimeüdü, mie◡n voi koďih matata. hǫ̈än läkši. lähen, šanow, vaľľaššan hebozę̣n i tuʌę̣n hebozę̣ʌʌa šiʌma vaš. i häńeľľä matkǫ̀aw — — — vanhańe akkamieš tùli vaštah. küžeľöẅ häńeľdä, kunnę̣ šie matkǫ̀at? šanow, ka koďih. miuʌa naizeŋ̇ke pàha. hǫ̈än roskaži häńeľľä, kuin aźiet. nu ka, davai·

---

64. Ma olin rase. Vihmane — — — Mees ütleb: «Lähme, niidame õhtu.» Me tulime ribale, hakkasime niitma. Mitte kaugel meist tulid kaks naist hobusega heinu tooma, sõitsid vankriga. Aga mees kõnelebki: «Ikka,» ütleb, «küllap imetlevad sind.» Ja nad sõitsid ära. Need naised sõitsid ära. Mul hakkas paha: ajab haigutama, mööda keha külm, ise jäin jõuetuks, istusin. Mees ütleb: «Mis sul juhtus?» Ma kõnelen talle: «Arvatavasti kaetasid.» Silmis pimenes, ma ei saa koju minna. Tema läks. «Lähen,» ütleb, «rakendan hobuse ja tulen sulle hobusega järele.» Ja talle tuleb — — — Vana naine tuli vastu. Küsib temalt: «Kuhu sa lähed?» Ütleb: «Vaat, koju. Mul on naisega paha.» Ta jutustas talle, kuidas lugu

müöštüečemmä, läkke häńeľľüe! mie◡n kūллun, kuin hüö tuлdi̯h. hǫ̈än tùľi, täḿä akka. otti̯ ̮veťťä šūh i miлma bri̯zgutti̯ šūšta. a kuin hǫ̈än miлma bri̯zgutti̯, mie što pölľäššüin. ka en tijä, puoľi čǫ̈äššüe proiďi i mie tȯaš i lieńĭn kuin ieľľä.

Tartus 18. IX 1960.

65. Neli laulu.

läkši akka garbaлoh,
pańi paikan kainaлoh.
tùľi akka garbaлošta,
otti̯ paikan kainaлošta.

markovan реллолла
kažvaw levie leh'ti.
kedä šuvačĭn, on žȯaľi,
kiviśtäẅ miun heŋgi.

tȯatto miлma naitto
moišta nuoŕikašta.
miлma naińi zaľagaiččow
pośťeľiлla uńikašta.

(= asjad). «Noh, pöördugem tagasi, lähme tema juurde.» Ma ei kuulnud, kui nad tulid. Ta tuli, see naine, võttis vett suhu ja pritsis mind suust. Aga kui ta mind pritsis, ma nagu ehmusin. Vaat, ma ei tea, möödus pool tundi ja ma olin jälle nagu enne.

65. Läks naine jõhvikale,
pani räti kaenlasse.
Tuli naine jõhvikalt,
võttis räti kaenlast.

Markova põllul
kasvab lai leht.
Keda armastasin, on kahju,
mu süda valutab.

Isa naitis mind,
sellist noorukest.
Naine peksab mind jalaga
voodis unist.

läkši tüttö vejeľľä,
pańi reŋgin kaivoллa.
tùľi tüttö vejeldä,
ottį reŋgin kaivoлda.

28. VI 1957.

66. Pruut istjatel.

tuлdįh koźiččemah. hǫän soglaśśiečči mieheľľä. nu ńeďäľin istu ńevestana. šīdä ostatka päivä, illalla lähtöẅ podruškaŋke iлdakezroh. ottaw gorśtin tüödä. nu čǫäśśün istu hǫän iлdakezrošša. šīdä andaw täṁän gorśtin briįhoiла. hüö śeiżatętah ńelľä uhvattòa, vadvotah kaiken gorśtin täṁän, vadvotah i riputętah näiľä uhvatoiла, šīdä viritetäh'. a ńevesta täh' aigah, konžę palaw häńen kraša, proščaiččieččow kaikiŋke, ken on iлdakezrošša. i kaikīn lähtieh häńeŋke pihalla. häńeľľüe on večerińkä. šieľä hüö doguľäijah, a händä strietitäh' mòamo podruškoiŋke, i häńeľľä itkietäh' ǫäńeľľä, a podruškat лaulętah virtta, peča·ľnoit virret оллah.

25. IX 1961.

Läks tüdruk vett tooma,
pani pange kaevule.
Tuli tüdruk vett toomast,
võttis pange kaevult.

66. Tuldi kosima. Ta nõustus mehega. No nädal aega istub pruudina. Siis viimane päev, õhtul läheb sõbrannaga istjatele, võtab peo linu. No istub ta tund aega istjatel. Siis annab selle peo noormeestele. Nad panevad püsti seisma neli potiharki, kistakse lahti kogu see peo, kistakse lahti ja pannakse nende potiharkide peale rippuma, siis süüdatakse põlema. Aga pruut sel ajal, kui ta ilu põleb, jätab hüvasti kõigiga, kes on istjatel. Ja kõik lähevad temaga õuele. Tema juures on õhtune koosviibimine, seal nad lõbutsevad. Aga teda kohtab ema sõbrataridega ja talle itketakse valjusti, aga sõbratarid laulavad laulu, on kurvad laulud.

III. Anni Grigorjevna Majorova

Neblitša

67. Kaks laulu.

lähen kävün počталла,
küžün vanhòa ukośta,
eigo miuла tüönnettü
kakšį калакukośta.

läkši tüťťö vejeľľä,
pańi jaллat rejeľľä.
tùľi tüťťö vejeldä,
ottį jaллat rejeldä.

Neblitšas 12. VII 1953.

---

67. Lähen käin posti peal,
küsin vana taadikest,
kas pole mulle saadetud
kaks kalapirukat.

Läks tüdruk vett tooma,
pani jalad reele.
Tuli tüdruk vett toomast,
võttis jalad reelt.

IV. Andrei Vassiljevitš Vassiljev

Markova

68. Rikas vend ja vaene vend.

eĺettih kakšį küläššä veĺĺie, oлdįh eronnuot, vanhemmaлла veĺĺeĺĺä oĺi naińe i naizem◡mòamo. a toizeлла veĺĺeĺĺä oĺi naińe i rodnoi mòamo i poiga brįhačču. vanhembi veĺĺi oĺi bohatta, a nuorębmi oĺi keühä. vanhemmaлла veĺĺeĺĺä oĺi ńeĺĺä hevošta. a nuorębmmaлла ükši hebòńe. vanhembi i nuorębmi veĺĺet lähtiettih paššįmah. vanhembi veĺĺi ńeĺĺäĺĺä hebozęлла žĭvo i paššį omat mòat. a nuorębmi veĺĺi ühelĺä hebozęлла vähän paššį. nuorębmi veĺĺi rubei pakkuomah vanhemmaлda veĺĺeldä hebońie paššie. veĺĺi ando ńeĺĺä hevošta i šàno nuorębmmaлла, èlä šano, što nämä on šiun hebozęt, a◡kun◡ei◡ńin mie küluššan i otan šiuлda omat hebozęt.

läkši nuorębmi veĺĺi i paššiw (~ :) kündäw. kündäw i mahaiččow ruoššaлла, i vaŋguw, miun hebozęt, matakkòa boikombi. vanhembi velli kūлuštį i tùĺi häńeĺĺüe veĺĺeĺĺüe, mie šiuла šanoin, èlä pagiże,

---

68. Elasid külas kaks venda. Olid lahku läinud. Vanemal vennal oli naine ja naiseema. Aga teisel vennal oli naine ja lihane ema ja poeg, poisike. Vanem vend oli rikas, aga noorem oli vaene. Vanemal vennal oli neli hobust, aga nooremal üks hobune. Vanem ja noorem vend läksid kündma. Vanem vend kündiski nelja hobusega kiiresti oma maad, aga noorem vend kündis ühe hobusega vähe. Noorem vend hakkas paluma vanemalt vennalt hobuseid künda. Vend andis neli hobust ja ütles nooremale: «Ära ütle, et need on sinu hobused, aga kui juhtub, saan kuulda ja võtan sult oma hobused».

Läks noorem vend ja künnab, sahkab. Künnab ja vehib piitsaga ja karjub: «Mu hobused, minge kiiremini!» Vanem vend sai kuulda ja tuli tema juurde, venna juurde. «Ma ütlesin sulle, ära

što on šiun hebozęt. nuorębmi veľľi rubei proššeńieda pakkuomah, vanhemmalda veľľeldä. nütteńä er◡rubie vaŋgumah, što on miun hebozęt. vanhembi veľľi uiďi. nuorębmi rubei paššįmah i tòaš ruoššalla mahaiččow i vaŋguw, miun hehozęt, miun hebozęt, matakkòa boikombi. vanhembi veľľi tòaš kūlušťį. ottį kirvehen i läkši nuorębmmallıuo veľľeľľüe i šanow, šie tòašęna vaŋgut, što šiun hebozęt. nuorębmman veľľen hebozęn i tappo. a omat hebozęt ottį. nuorębmi veľľi rubei iťkeḿäh'. nu mìdä mie rubien ròadamah hebozętta? ottį nahkan sńìmi hebozęšta i läkši linnah müöḿäh'. a linna oľi edähǫ̈äńä. matkòaw dorogòa müö. roďih pimie. a dorogallıuo oľi kòďi. pakkuočen tänne üökši. rubei pakkuoččemah. a emändä i šanow, mie ńike·dä en laššę̣ üökši. nu kunnę̣ mužįkalla männä. òľi koďilla kohašša stòga heinǫ̈ä. mužįkka nouži stogan pǫ̈älľä i šanow ičeľľä, a miula täššä hüvä mòata. ikkunah rubei mužįkka kaččomah. a peŕťiśśä òľi jačka[22], hǫ̈än piťät tukat täľľüe akallıuo käveľi. i mužįkka ei kiedän òma. akka jačkòa vĭnalla juottį i kalalla žòaŕitulla i lihalla i jäičälľä šüötti. stogašša mužįkka kaiťti nägi. i täh' aigah iżändä koďih ťùli, rubei stukuoččieččemah. a naiŕe ei kĭjä, mìdä i ròadòa. jačkan šalbai sundukkah, a stŕäpńät pàńi kiugòah. a vĭnat laučin◡alla.

---

räägi, et on sinu hobused». Noorem vend hakkas vanemalt vennalt andestust paluma. «Nüüd ma ei hakka karjuma, et need on minu hobused.» Vanem vend läks ära. Noorem vend hakkas kündma ja taas vehib piitsaga ja karjub: «Mu hobused, mu hobused, minge rutem!» Vanem vend sai taas kuulda. Võttis kirve ja läks noorema venna juurde ja ütleb: «Sa karjud jälle, et sinu hobused.» Tappiski noorema venna hobuse, aga oma hobused võttis ära. Noorem vend hakkas nutma. «No mida ma hakkan tegema ilma hobuseta?» Võttis nülgis hobuse seljast naha ja läks linna müüma. Aga linn oli kaugel. Läheb mööda teed. Läks pimedaks. Aga tee ääres oli maja. «Palun end siia ööseks.» Hakkas paluma, aga perenaine ütleb: «Ma ei lase mitte kedagi ööseks.» Noh, kuhu mehel minna. Oli maja vastas kuhi heinu. Mees tõusis kuhja otsa ja ütleb endamisi: «Aga mul on siin hea magada.» Hakkas mees aknasse vaatama. Aga toas oli köster, tema, pikkjuus, käis selle naise juures. Ja oma mees ei teadnud. Naine jootis köstrit viinaga ja söötis praetud kalaga, lihaga ja munaga. Mees kuhja otsas nägi kõik. Sel ajal tuli peremees koju, hakkas koputama. Aga naine ei tea, mida teha. Pani köstri kirstu, aga toidud pani ahju, aga viinad pingi alla.

iźändä ⱪogaⱪi stogan pǫ̈älʹlʹä mužįkan. a šie mìdä šinne nouźìt. a mužįkka i šanow iźännälʹlʹä, milʹma teilʹä üökši ei лaškiettu. iźändä i šanow mužįkалла, aššu, peŕtiśśä šijǫa on. mužįkka stogan pǫ̈aldä лaškiečči, läkši iźännäŋke peŕttih'. naiŋe avai. iźändä heittǫ̈äčči, a mužįkka ei ruohi heittǫ̈äččie. istuočči ľežaŋkалла. a iźändä naizeлла i šanow, mie šǖvä tahon. naiŋe toi калarokan, śeiźattį stoлалла. ando ľeibǫ̈ä. iźändä mužįkkǫa rubei češtiŋäh', istuoče miuŋkела šüöŋäh'. mužįkka heittǫ̈äčči i ǿärčin ottį. pàŋi stoлан◡алла. a ǿärčiśśä ǿl'i hebozęn kuiva nahka. i hüö iźändä mužįkaŋkела šärvettih кала supǫa. лoppiettįh. iźändä emännälʹlʹä, naizeлла i šanow, oŋgo vieľä ŋimi·dä. a naiŋe šano, eij◡ǫa ŋimü·tüštä. a mužįkka ķiedi, što häŋeľlʹä on peitettü stŕäpŋät i vĭnat. таллai mužįkka ǿärčin pǫ̈älʹlʹä stoлан◡алла. a nahka skrippiw, a iźändä i šanow, mi◡že tä̆ŋä? a mužįkka šanow, miun ǿärčiśśä ķiedäẅ jògo kohan, mìdä šiun koďiśśa on. a iźändä, nu ŋi mìdä miun koďiśśa on. a šiun koďiśśa on калǫa žǫaŕittu, i lihǫa žǫaŕittu, i jäičät toŕelкалла kiugǫašša. iźändä kočahtį stoлан tagǫada, kačahtį kiugǫah i kandaw stoлалла. iźändä mužįkалла šanow, a šie arvait. a mužįkka, mie◡n ķiedän, a ǿärčiśśä tä̆ŋä ķiedäẅ jògo kohan. mužįkka tǫaš ǿärčilʹlʹä таллai. nahka

---

Peremees märkas meest kuhja otsas. «Aga mispärast sa sinna oled roninud (= tõusid)?» Aga mees ütlebki peremehele: «Mind ei lastud teile ööseks.» Peremees ütlebki mehele: «Tule, toas on ruumi.» Mees tuli kuhja otsast alla, läks peremehega tuppa. Naine avas. Peremees võttis riidest lahti, aga mees ei julge riideid seljast võtta. Istus ahjupingile. Aga peremees ütleb naisele: «Ma tahan süüa.» Naine tõi kalasupi, pani lauale, andis leiba. Peremees hakkas meest austavalt kutsuma: «Istu minuga sööma!» Mees rõivastus lahti ja võttis koti, pani laua alla. Aga kotis oli kuiv hobusenahk. Ja nemad, peremees mehega larpisid kalasuppi. Lõpetasid. Peremees ütlebki perenaisele, naisele: «Kas on veel midagi?» Aga naine ütleb: «Ei ole mitte mingisugust.» Aga mees teadis, et tal on peidetud toidud ja viinad. Astus mees koti peale laua all. Aga nahk krõbiseb, aga peremees ütlebki: «Mis see on?» Aga mees ütleb: «Minu kotis teab kõik, mis su majas on.» Aga peremees: «No nii, mida mu majas on?» — «Aga su majas on kala praetud ja liha praetud ja munad taldrikuga ahjus.» Peremees hüppas laua tagant, vaatas ahju ja toob lauale. Peremees ütleb mehele: «Aga sa arvasid ära.» Aga mees: «Ma ei teadnud, aga see kotis teab kõik.» Mees astus jälle kotile, nahk krõbises,

skrippi, a mužikka i šanow iźännälľä, nu ka šiula čupušša[23] *on vĭnòa лаučin◡алла. iźändä kočahtį i löüdi nämä vĭnat. i ruvettih juomah mužikaŋkела i šüömäh'. nämä kaitti лoppiettih, mužikka tòaš jaллалла таллаi nahkam◡pöälľä. nahka skrippiw. a iźändä i šanow, midä höän šieľä pagižew. šiula талошša on šiškòńe. a miśśä höän on, iźändä küželöw. a mužikka šanow, sundukašša. iźändä tahto ružjašta sundukkah ambuo. a mužikka ei andan. da·vai kačomma, mütüš höän šiškòńe. iźändä krĭškan noššалdį, a šieľä istuw jačka, piťät ťukat. iźändä i šanow mužikалла, šiškońe pohodiw mejän jačkah. a mužikka iźännälľä käški šалvata sundukka, i лukùta, štobį höän ei uiďiś. iźändä лukkui. ka iźändä mužikалла rubei paśśibuo andamah. mie šiula täštä šüin annan ďeŋgòa vakan. šie miula jätä täńä värčči. i vie täńä sundukka panemma ťeľeškäžeľľä i jogeh händä i лuo. mužikka iźännäldä полučči śeŕebròa vakan i pańi sundukan i läkši vedäńäh' dorogòa müö. vedäw i pagižew, terväh' jògi, lähen šilдòa müö i лuon täńän sundukan jogeh. a jačka sundukašša kūлow i vaŋguw, mužikka, èlä лuo milma jogeh. mie šiula annan ďeŋgòa vakan, śeŕebròa. mužikka avai sundukan. jačka viiďi sundukašta i лuodih sundukan tühjän jogeh, a iče lähtiettih' jačkah. jačka andò mužikалла vakan śeŕebròa. mužikka läkši koďih. jedva· kandaw ďeŋgoja.*

---

aga mees ütlebki peremehele: «No vaat, sul on köögis pingi all viina.» Peremees hüppas üles ja leidis need viinad. Ja nad hakkasid mehega jooma ja sööma. Need kõik lõppesid, mees astus jälle jalaga naha peale. Nahk krõbiseb. Aga peremees ütleb: «Mida ta seal kõneleb?» — «Sul on talus kuradikene.» — «Aga kus ta on?» küsib peremees. Aga mees ütleb: «Kirstus». Peremees tahtis püssist kirstu tulistada. Aga mees ei lasknud. «Vaatame, missugune ta kuradikene on.» Peremees tõstis korraks kaant, aga seal istub köster, pikkjuus. Peremees ütlebki mehele: «Kuradikene sarnaneb meie köstriga.» Aga mees käskis peremehel sulgeda kirst ja lukustada, et ta ära ei läheks. Peremees lukustas. Vaat peremees hakkas mehele tänu avaldama: «Ma annan sulle selle eest vaka raha. Jäta sa mulle see kott. Ja vii see kirst, paneme vankrikesele ja viska ta jõkke.» Mees sai peremehelt vaka hõbedat ja pani kirstu ja hakkas vedama mööda teed. Veab ja kõneleb: «Varsti on jõgi, lähen mööda silda ja viskan selle kirstu jõkke.» Aga köster kirstus kuuleb ja karjub: «Mees, ära viska mind jõkke! Ma annan sulle vaka hõberaha.» Mees avas kirstu. Köster tuli kirstust välja ja nad viskasid tühja kirstu jõkke, aga ise läksid köstri juurde. Köster andis mehele vaka hõbedat. Mees läks koju. Vaevu kannab rahasid.

tùĺi koďih kumai ďeŋgat лaťťiелла. a naiŋe rôaďi i poiga. mužįkka tüöndi briҥačun vanhemmaллuo veĺťeĺťüe vakkôa vaš. a vanhembi veĺťi briҥačuлda küželöẅ, mìdä tüö rubietta mittôamah. a briҥačču šanow, ďeŋgoja äijän tàta toi. mužįkka mittai vakaлla, kakšį vakkôa šeŕebroa. briҥačuлla poijaлla käški järelťih' vìjä vakan. a vanhembi veĺťi ottį kumai i stukńi vakaлla лaťťieh. a vakkah oлdįh pättunuot šeŕebrôa, i лaŋgettįh лaťťiелла. veĺťi vanhembi läkši nuoręmmaллuo veĺťeĺťüe i küželöẅ veĺťeldä, miśtä šie ďeŋgôa toit. a nuoręmbi veĺťi i šanow, nahkan hebozęn möin kahešta vakkôa šeŕebrôa. tän◡vuodęna on kaллęhet nahkat. vanhembi veĺťi läkši koďih i ottį tappo omat ńeĺťä hevošta. i läkši linnah kandamah. vei hejät linnah i kävelöẅ i vaŋguw, keĺťä pidäẅ nahkôa. naroda tuлdįh häńeĺťüe sapožnikat i küželäh', mìdä šie müöt. nahkoja. äijäŋgö nahka makšaw? mužįkka šanow, kakšį vakkôa jògo nahkašta. mužįkat sapožnikat keritettih ičeštä ŕeńeńit i otęttįh mužįkkôa pergôa. mužįkka uiďi i nahkat jätti.

tùĺi koďih, šöämikäš. ottį kirvehen. lähen tapan veĺťen. a veĺťi dogaďi ikkunašta vanhemman veĺťen, kirveheŋke matkôaw i peittöäčči. tuĺi peŕtfih' vanhembi veĺťi. kaččow, veńüẅ kravaťiлla

---

Tuli koju, kallas rahad põrandale. Aga naine on rõõmus ja poeg. Mees saatis poisikese vanema venna juurde vaka järele. Aga vanem vend pärib poisikeselt: «Mida te hakkate mõõtma?» Aga poisike ütleb: «Isa tõi palju raha.» Mees mõõtis vakaga, kaks vakka hõbedat. Käskis poisikesel, pojal, vaka tagasi viia. Aga vanem vend võttis lükkas ümber ja koputas vakaga vastu põrandat. Aga vaka külge oli kinni hakanud hõbedat, ja kukkusid põrandale. Vanem vend läks noorema venna juurde ja küsib vennalt: «Kust sa tõid raha?» Aga noorem vend ütlebki: «Müüsin hobusenaha kahe vaka hõbeda eest. Tänavu on nahad kallid.» Vanem vend läks koju ja võttis tappis oma neli hobust ja läks linna viima. Viis nad linna ja käib ja hüüab: «Kellel tarvis nahka?» Rahvas tulid tema juurde, kingsepad, ja küsivad: «Mida sa müüd?» — «Nahku.» — «Kui palju nahk maksab?» Mees ütleb: «Kaks vakka iga naha eest.» Mehed, kingsepad tegid endal rihmad lahti ja võtsid meest peksta. Mees läks ära ja jättis nahad.

Tuli koju, vihane. Võttis kirve. «Lähen tapan venna ära.» Aga vend märkas aknast vanemat venda kirvega tulevat ja peitis end ära. Tuli vanem vend tuppa, vaatab, lamab voodis, tekiga kaetud,

kattȯačč̮en oďjȯalalla, i kirveheľľä leikkai pȫän, ei vellen, a mȯamon i läkši perťišťä poiš. nuorę̮mbi veľľi tùľi, i kačč̮ow, mȯamолла eij̮ȯa pȫädä. i läkši nuorę̮mbi veľľi vanhemmallиo veľľeľľüe. mìdä šie, veľľi лȯajìt? mȯamолda pȫän leikkait. a vanhembi veľľi rubei nuorę̮mbȯa veľľie proššimah, mi miula on ďeŋgȯa, annan šiula, i käťe mȯamo, štobį̮ ńike•n ei kiedäiš i ńike•ľľä èlä šàno. nuorę̮mbi veľľi ottį̮ ďeŋgat, tùľi kodih. krütti oďjȯalah mȯamon i paňi regüeh' istuoллę̮h. i šìdo nuoraралалla i läkši vedäḿäh' mogiлалla. vedäẅ i zdümaičči mužį̮kka zaiďie trahtierah. mäńi, a revüen jätti pihалla kuoľieŋke. mužį̮kka humaлdu, ďeŋgoja vìnoišta ei makšan. iźändä šȫändü, rubei händä lükkiḿäh' trahtierašta. lükki häńen pihалla. mužį̮kka viiďi. iźändä šȫändün, ožaĭ kuoľieda pȫädä vaš i pȫä edäh' lendi. iźändä pölľäštü. a mužį̮kka iźännälľä i šanow, tapoit miun naizeń i lähet türḿäh'. iźändä rubei mužį̮kkȯa proššimah i šanow, mie šiula annan vakan śeŕebrȯa. ńike•ľľä èlä šano, što mie tapoin. mužį̮kka ottį̮ iźännäldä vakan śeŕebrȯa i baban vei mogiлалla i zaroičči. i ńike•n ei kiedän. tùľi kodih, kumai лaťťiелla ďeŋgat. i tüöndi oman briȟačun veľľeh vanhembah vakkȯa vaš. a veľľi vanhembi i küželöẅ briȟačулda, kunnę̮ teiľä vakka. a briȟačču i šanow, tàta toi äijän ďeŋgȯa. briȟačču toi vakan, ďeŋgat mitattį̮h i tȯatto käški vakan vìjä

---

ja lõikas kirvega mitte venna, vaid ema pea maha ja läks toast ära. Noorem vend tuli ja vaatab, emal ei ole pead ja läks noorem vend vanema venna juurde. «Mis sa vend tegid? Lõikasid emal pea maha.» Aga vanem vend hakkas nooremat venda paluma: «Mis mul raha on, annan sulle, mata ema maha, et keegi ei teaks ja ära kellelegi ütle.» Noorem vend võttis rahad, tuli koju, keeras ema teki sisse ja paŋi kelgule istuli ja sidus nööritükiga ja läks surnuaiale viima. Veab ja tahtis mees trahterisse sisse astuda. Läks, aga kelgu surnuga jättis õue. Mees jäi purju, raha viina eest ei maksnud. Peremees vihastus, hakkas teda trahterist välja viskama. Viskas ta õue. Mees läks välja. Peremees vihastunud, lõi surnut vastu pead ja pea lendas eemale. Peremees ehmus. Aga mees ütlebki peremehele: «Sa tapsid mu naise ja lähed vangi.» Peremees hakkas meest paluma ja ütleb: «Ma annan sulle vaka hõbedat. Ära kellelegi ütle, et mina tapsin.» Mees võttis peremehelt vaka hõbedat ja viis eide surnuaiale ja mattis maha. Ja mitte keegi ei teadnud. Tuli koju, kallas rahad põrandale ja saatis oma poisikese vanema venna juurde vaka järele. Aga vanem vend pärib poisikeselt: «Milleks (= kuhu) teile vakk?» Aga poisike ütleb: «Isa tõi palju raha.» Poisike tõi vaka, mõõtsid rahad ja isa käskis vaka vennale viia. Aga vanem vend läks oma noorema venna

veľľeľľä. a vanhembi veľľi läkši omah nuorembah veľľeh' i küželöw, mištä šie đeŋgòa toit. a nuorembi veľľi šanow, baban kuolìen möin, vakan đeŋgòa annettih.

vanhembi veľľi läkši kođih, ottį kirvehen, naizen mòamon vanhan — — — ťukńi pöän babaлda i köäŕi oďjòaлah, pàńi regüeh' i läkši vedäḿäh'. vei linnah i vaŋguw, keľľä pidäw kuolìeda. àjo šiŕičči boľńičašta i kūлuššętťih, vaŋguw mužìkka. tuлdih i küželľäh', mìdä šie müöt. kuolìeda. a naroda šanotah, ràži kuolìen ken oštaw. šiun täštä šüin issutętah türḿäh'. mužìkka vareudu, vei mogiлalla i zaroičči baban. tùľi koďih, šöämikäš, ottį väŕčin, lähen nuoręmman veľľen panen väŕččih' i šivon i лuon järveh'. i läkši. tùľi nuoręmmaллuo veľľeľľüe. hvatťi häńen, pàńi väŕččih', šìdo i šanow, šie miлma mòańittelìt koлḿe kerdòa, a mie šiun nütteńä лuon järveh' i šiun đeŋgat lietäh' miula. läkši vanhembi veľľi kandamah tädä väŕččie. kiŕiköštä šiŕičči matkòaw i žòali roďih veľľie. pàńi väŕčin kiŕikölľüe, a iče vanhembi veľľi ošti tuohukšęn i šeižattį jumalaлla kohtah i rubei kumardęlęmah. kuńi höän kumardeľi täh' aigah huomnękšęлla ajo paiḿen žìvattoja. dogadi väŕčin i tahto ottòa. a šielä väŕčiśšä riśťikanža. paiḿen ǫ̀li vanha. i küželöw, mintäh' šiun pandih väŕččih'. a mužìkka šanow, tahotah vìjä miлma ròajuh, a miula ei tahota želľä ilmaлla männä.

---

juurde ja küsib: «Kust sa raha tõid?» Aga noorem vend ütleb: «Müüsin surnud eide, anti vakk raha.»

Vanem vend läks koju, võttis kirve, naise vana ema — — — kopsas eidelt pea ja kääris tekisse, pani kelgule ja läks vedama. Viis linna ja karjub: «Kellele vaja surnut?» Sõitis haiglast mööda ja kuuldi, mees hüüab. Tulid ja küsisid: «Mida sa müüd?» — «Surnut.» Inimesed ütlevad: «Kas surnut keegi ostab? Sind pannakse selle eest vangi.» Mees kohkus, viis surnuaiale ja mattis eide, tuli koju, vihane, võttis koti: «Lähen panen noorema venna kotti, seon ja viskan järve.» Läkski. Tuli noorema venna juurde. Haaras ta kinni, pani kotti, sidus ja ütleb: «Sa petsid mind kolm korda, aga ma viskan sind nüüd järve ja sinu rahad saavad minule.» Läks vanem vend seda kotti kandma. Läheb kirikust mööda ja hakkas vennast kahju. Pani koti kiriku juurde, aga vanem vend ise ostis küünla ja pani ikooni kohta ja hakkas kummardama. Kuni ta kummardas, ajas karjane sel ajal hommikul loomi, märkas kotti ja tahtis võtta. Aga seal kotis on inimene. Karjane oli vana. Ja küsib: «Mispärast sind kotti pandi?» Aga mees ütleb: «Tahavad mind paradiisi viia, aga mul pole tahtmist sinna ilma minna.» Aga kar-

a paiṁen i šanow, mie олęn vanha, mie ròajuh i tahon popaďie. keritti paiṁen vàrčin. mužįkka šieldä läkši, paiṁen i šanow, panę miлma vàrččih' i šìvo. a šie mužįkka paiṁenna lehmie. ńĭn i лòajittįh.

vanhembi veĺĺi kiŕiköštä vįiďi, hvaťťi täṁän vàrčin i läkši kandamah. tùĺi järveĺĺüe. järveh' лoi vàrčin i šanow, ka nütteńä miлma ed◡rubie mòańittamah. i läkši koďih. matkòaw koďih. a nuorębmbi veĺĺi paiṁendaw lehmie. a vanhembi i dogaďi veĺĺen. kuin šie popaďĭt järveštä lehmie paiṁendamah? mie šiun лoin järveh', a šie jo kergĭt järveštä тuлла, i lehmǫ̈ä täṁän verda šiuла on. nuorębmbi veĺĺi i šanow, a šie kuin лoit miun, mie mòah šòa лaškiečĭn i nǫ̈än äijä lehmǫ̈ä. otĭn järveštä tänne i ajoin. vanhembi veĺĺi rubei nuorębmbòa veĺĺie prośśimah, pàne miлma vàrččih', i лuo miлma järveh'. nuorębmbi veĺĺi, miuла šanow, on šūŕi vàrčči, ottį häńen, pàńi vàrččih' i läkši kandamah vanhembòa veĺĺie järveh' i лoi häńen järveh'.

vanhembi veĺĺi uppoi, a nuorębmbi läkši žĭvatoiлuo, lehmĭĺüe. àjo hejät küĺäh' i läkši koďih i rubei eläṁäh', veĺĺie vanhembòa ei liennün. emämbǫ̈ä ei midä zaveďie ńiku·лла, kròṁe naizeŋkела hüvĭn elǫ̈ä.

Markoval 12. VII 1958.

---

jane ütleb: «Ma olen vana, ma just tahan paradiisi pääseda.» Karjane tegi koti lahti, mees tuli sealt välja. Karjane ütlebki: «Pane mind kotti ja seo kinni. Aga sina mees, karjata lehmi!» Nii tehtigi.

Vanem vend tuli kirikust, haaras selle koti ja hakkas kandma. Tuli järve juurde, viskas koti järve ja ütleb: «Vaat nüüd sa mind ei peta (= ei hakka petma).» Ja läks koju. Läheb koju. Aga noorem vend karjatab lehmi. Aga vanem vend märkaski venda: «Kuidas sa järvest pääsesid lehmi karjatama. Ma viskasin sind järve, aga juba sa jõudsid järvest tulla. Ja sul on nii palju (= selle võrra) lehmi.» Noorem vend ütlebki: «Aga kui sa mind viskasid, ma laskusin maani ja näen palju lehmi. Võtsin järvest, ajasingi siia.» Vanem vend hakkas nooremat venda paluma: «Pane mind kotti ja viska mind järve.» Noorem vend: «Mul», ütleb, «on suur kott.» Võttis teda, pani kotti ja hakkas vanemat venda järve kandma ja viskas teda järve.

Vanem vend uppus, aga noorem läks loomade juurde, lehmade juurde, ajas nad külasse ja läks koju ja hakkas elama. Vanemat venda ei olnud. Pole enam midagi kellelgi teha, välja arvatud naisega hästi elada.

69. Soldat võtab tsaari tütre naiseks.

matkai salдòatta слūžbalda dorogòa müö. òli salдòatalla šaška i värččińe tagòana. värččiżeššä eij◡оллun ńimì·dä. matkòaw, matkòaw salдòatta dorogòa müö. vaštòačči salдòatalla vanhàńe babàńe i küželöẅ salдòatalda, miśtä šie matkòat i kunnę? a salдòatta i šanow, слūžbalda koďih. a bàba i küželöẅ salдòatalda, oŋgo šiula ďeŋgòa? a salдòatta šanow, eij◡òa ńi kopeikkòa. bàba šanow salдòatalla, krabaďi täh hòabah, i ka hòavašša on лoukko, i šie šinne laškieče. na miun peŕeďńikkä! a salдòatta babalda küželöẅ, a mih' varoin täḿä peŕeďńikkä? šiula rubiew pidäḿäh'. salдòatta šanow baballa, a mie kuin šinne laškiečen täh лoukkoh, mie šattuočen. a bàba šanow, na, šiula nuora, šinne laškiečet, a mie rubien pidäḿäh' nuoran ńokašta, i šieldä nuoralla hòavašta mie šiun vejän. i kuin šieldä rubien noštamah, èlä unaha ottòa krēḿà (~ :) kìvi. i šie laškiečet hòabah, i dogaďit kolḿet oŕet oллah. avòat ühen oŕen, i dogaďit šieľä šūŕi sundukka ďeŋgoiŋke i täľľä sundukalla istuw šūŕi, ärie koira. nų šie händ◡èlä varaja! levítä peŕeďńikkä i koira kočahtaw täľľä peŕeďńikäľľä. i avòa sundukka, òta ďeŋgòa, mi šiula pidäẅ.

---

69. Tuli soldat kroonuteenistusest mööda teed. Oli soldatil mõõk ja kotike taga. Kotikeses ei olnud midagi. Tuleb, tuleb soldat mööda teed. Tuli soldatile vastu vana eideke ja küsib soldatilt: «Kust sa tuled ja kuhu?» Aga soldat ütlebki: «Väeteenistusest koju.» Aga eit küsib soldatilt: «Kas sul raha on?» Aga soldat ütleb: «Ei ole mitte kopikatki!» Eit ütleb soldatile: «Roni selle haava otsa! Ja vaat haavas on auk ja sa lase end sinna sisse. Säh, mu põll!» Aga soldat küsib eidelt: «Aga milleks see põll?» — «Sul läheb tarvis (= hakkab tarvis minema).» Soldat ütleb eidele: «Aga kuidas ma sinna laskun, sellesse auku? Ma saan haiget.» Aga eit ütleb: «Säh, sulle nöör, sinna laskud, aga ma hakkan nööri otsast hoidma ja ma vean su nööriga sealt haava otsast. Ja kui ma sind sealt hakkan tõstma, ära unusta võtta tulekivi, kivi. Ja sa laskud haavasse ja märkad, on kolm ust. Avad ühe ukse ja märkad, seal on suur kirst rahadega ja selle kirstu peal istub suur tige koer. No sina ära teda karda. Laota põll laiali ja koer hüppab sellele põllele. Ja ava kirst, võta raha, kuipalju sulle vaja.»

salʹdòatta žöńĭn i lòaďi. avai sundukan, šieľä ďeŋgòa äijä, i ottį salʹdòatta šalʹkkuzęn täüvükküžen laďjai i šano, miula nütteńä liew hüvä elöä. šalʹbai sundukan. koira kočahtį sundukalʹla. salʹdòatta ottį peŕeďńikän, i avai toizen ovèn. šieľä tòžę sundukka ďeŋgoiŋ́ke, i koira ärie karavūľiw sundukkòa. salʹdòatta ei vareudun koiròa. levítti peŕeďńikän, koira kočahtį peŕeďńikälľä. salʹdòatta avai sundukan. sundukašša äijä šeŕebròa. salʹdòatta vaššęt ďeŋgat kumai, a ottį vărččižeh' pàńi šeŕebròa i kormanolʹoih. šalʹbai sundukan, koira kočahtį sundukalʹla. salʹdòatta ottį peŕeďńikän i ďeŋgat i läkši. i vieľä òvi. salʹdòatta šanow, pidäẅ avata. avai ovèn, šieľä tòaš šūręmbi kaiťťieh sundukka, i koira ärie, i üľen šūŕi. salʹdòatta ei vareudun. levítti peŕeďńikän, koira kočahtį peŕeďńikälľä, i salʹdòatta avai sundukan. a sundukašša äijä zolottòa. i salʹdòatta, šeŕebroja žòaľi kumata, i zolottòa ei ķĭjä, kunnę panna. ottį heitti ičeldä gimnašťorkàn, i laďjai zolottòa, mi häńeľľä pidäẅ. šalʹbai salʹdòatta. koira kočahtį sundukalʹla. salʹdòatta ottį baban peŕeďńikän i ďeŋgat, läkši. pidäẅ üľäh' nošša.

rubei salʹdòatta vaŋgumah, bàba, bàba, nošša milʹma! a bàba salʹdòatalʹda i küželöẅ, otĭt äijän ďeŋgòa? salʹdòatta i šanow, otĭn. otĭdgo kiven? a salʹdòatta šanow babalʹla, unahĭn. a bàba käšköẅ ottòa. salʹdòatta löüdi kiven i ottį. i vaŋguw babalʹla, nošša

---

Soldat nõnda tegigi. Avas kirstu. Seal palju raha ja soldat võttis ladus täie kotikese ja ütles: «Mul on nüüd hea elada.» Sulges kirstu. Koer hüppas kirstule. Soldat võttis põlle ja avas teise ukse. Ka seal on kirst rahadega ja tige koer valvab kirstu. Soldat ei kartnud koera. Laotas põlle laiali, koer hüppas põllele. Soldat avas kirstu. Kirstus palju hõbedat. Soldat kallas vaskrahad maha, aga võttis pani kotikesse hõbedat ja taskutesse. Sulges kirstu, koer hüppas kirstule. Soldat võttis põlle ja rahad ja läks. Ja veel uks! Soldat ütleb: «Tarvis avada.» Avas ukse. Seal taas kõige suurem kirst ja koer, tige ja väga suur. Soldat ei kartnud. Laotas põlle laiali, koer hüppas põllele ja soldat avas kirstu. Aga kirstus palju kulda. Ja soldat, hõbedaid kahju maha kallata ja kulda ei tea, kuhu panna. Võttis viskas endalt sõduripluusi ja ladus kulda, palju talle vaja. Sulges soldat. Koer hüppas kirstule, soldat võttis eide põlle ja rahad. Läks ära. Vaja üles tõusta.

Hakkas soldat hüüdma: «Eit, eit, tõsta mind!» Aga eit küsib soldatilt: «Kas võtsid palju raha?» Soldat ütlebki: «Võtsin.» — «Kas võtsid kivi?» Aga soldat ütleb eidele: «Unustasin.» Aga eit käsib võtta. Soldat leidis kivi ja võttis ja hüüab eidele: «Tõsta

мілма! mie kaitti otĭn, mìdä šie käššĭt. bàba rubei nuoròa vedämäh', i салdòatkan noštį, i лаški mòah. bàba i nägöẅ, ďeŋgòa салdòataллa äijä. i bàba rubei pakkuomah салdòataлda, àna миила kìvi, a šиila ďeŋgat. a салdòatta i küželöẅ babалda, kunnę šиila kìvi? baba šanow, миила pidäẅ. a салdòatta ei andan. ottį šaškan, babалda i pǫ̈än leikkai.

салdòatta läkśi dorogòa müö. i äijän hǫ̈än matkai. lieńi linna. mäńi салdòatta linnah. löüdi ičelľä kvarťiran. ďeŋgat pàńi i täḿän kiven. i салdòaťta rubei näidä ďeŋgòja jagamah narodалla. śeŕebròa i zолottòa. rubei салdòatta vĭnòa juomah, hüvĭn šüöḿäh'. oštį ičelľä jògo kohtòa. hǫ̈än èľi салdòatta mòńi vuotta.

салdòataлla ďeŋgat лoppiečettįh. mìdä mie nütteńä rubien ròadamah? koďih männä, i ďeŋgòa eij◡òa. салdòatta ottį täḿän kiven, iče augai. häńelľüe салdòataллuo тулdįh колḿe šūrda koiròa, i küželľäh' салdòataлda, mìdä šиila pidäẅ? a салdòatta i šanow koiŕìla, tuogòa миила äijä zолottòa! koirat i lähťiettih. tuodįh салdòataлla vieľ◡emämmän ďeŋgòa zолottòa. салdòatta tòaš rubei narodалla jagamah ďeŋgoja.

i eläẅ i dūmaiččow, pidäẅ миила naija. ottį täḿän kiven ožai, i tòaš тулdįh näḿä koirat колḿe. a салdòatta koiŕìla i

---

mind! Ma võtsin kõik, mida sa käskisid.» Eit hakkas nööri tõmbama ja tõstis soldati üles ja laskis maha. Eit näebki, soldatil on palju raha. Ja eit hakkas soldatilt paluma: «Anna kivi mulle, aga sulle raha!» Aga soldat küsib eidelt: «Kuhu sulle kivi?» Eit ütleb «Mul on vaja.» Aga soldat ei andnud. Võttis mõõga, lõikas eidel pea maha.

Soldat läks mööda teed. Ja ta kõndis palju. Tuli linn. Läks soldat linna. Leidis endale korteri. Pani ära raha ja selle kivi. Ja soldat hakkas neid rahasid rahvale jagama, hõbedat ja kulda. Hakkas soldat viina jooma, hästi sööma. Ostis endale kõike. Elas ta soldat mitu aastat.

Soldatil lõppesid rahad. «Mida ma nüüd tegema hakkan? Koju minna ka pole raha.» Soldat võttis selle kivi, ise avas (?). Tema juurde, soldati juurde tulid kolm suurt koera ja küsivad soldatilt: «Mis sul vaja?» Aga soldat ütlebki koertele: «Tooge mulle palju kulda!» Koerad läksidki, tõid soldatile veel rohkem kuldraha. Soldat hakkas jälle rahvale raha jagama.

Ja elab ja mõtleb: «Ma pean abielluma!» Võttis selle kivi, lõi ja taas tulid need kolm koera. Aga soldat ütlebki koertele: «Tooge

šanow, tuogòa miuла còaŕin tütär! hüö i lähťiettih. voruidiḥ còaŕiлda tüťťäŕen. saлdòatta täĺťä còaŕin tüťťäŕeĺťä i šanow, šie lienet miun naińe. eťetäh' saлdòatta i còaŕin ťüťär. ruvettiḥ ečči-mäh', còaŕi käški. löüvettih tüťťäŕen i còaŕiллuo viedih. a còaŕi šǫ̈ändü tüťťäŕem◡pǫ̈älťä. ottį̄ šaлbai tüťťäŕen komnattah i saлdòatan oman śeižattį̄ čassovoikśi. i còaŕi vieťä käški šiduo tüťťäŕeh' šaлkkuzęn šūŕimòa. saлdòatta tòašęna ottį̄ kiven i ožai. a koirat tòaš tuлdiḥ колńe, a šaлdòatta näiťä koiŕ̄лa käški còaŕin tütär tūva. koirat häńen tuodiḥ, a šūŕimat piriśtih. saлdòatta còa-ŕin tüťťäŕeĺťä šanow, meidä ńike•n◡ei löüvä, müö peittǫ̈äčemmä. peittǫ̈äčettih'.

a còaŕi käški löüdǫ̈ä, miśśä truśśieščen šūŕima, i lähťiettih eččiḿäh' còaŕin tüťärdä, i löüvettih šūŕimoja müö žen komnatan i kunnę̄ hüö oлdiḥ peittǫ̈äččenüet. a šūŕimoja müö hejät löüvettih. còaŕin tüťťäŕen otęttiḥ, viedih còaŕiллuo. còaŕi käški tüťärdä šaлvata komnattah, i лukuta. i aŕestuija täḿä saлdòatta. aŕestui-diḥ, issutettiḥ saлdòatan. i saлdòatta ottį̄ ďeŋgat, a kiven i unahtį̄. saлdòatta kaččow ikkunah. matkòaw briḥaččuńe školašta. saл-dòatta šanow briḥaččuzęлla, tuo miuла täštä koďišta komnatašta kìvi! mie šiuла täštä šüin makšan. briḥačču läkši i toi täḿän

---

mulle tsaari tütar!» Nad läksidki, varastasid tsaarilt tütre. Sol-dat ütleb sellele tsaari tütrele: «Sa saad mu naiseks.» Elavad sol-dat ja tsaari tütar. Hakati otsima, tsaar käskis. Leiti tütar ja viidi tsaari juurde. Aga tsaar vihastus tütre peale, võttis pani tütre tuppa kinni ja pani oma soldati tunnimeheks seisma. Ja tsaar käs-kis tütre külge siduda veel kotikese tangu. Soldat võttis taas kivi ja virutas. Aga tulid jälle kolm koera, aga soldat käsib neil koer-tel tuua tsaari tütre. Koerad tõid ta, aga tangud varisesid maha. Soldat ütleb tsaari tütrele: «Meid ei leia keegi, me peidame end ära.» Nad peitsid end ära.

Aga tsaar käskis leida, kus tangud pudenenud. Ja mindi otsima tsaari tütart ja leiti see tuba tangusid mööda ja kuhu nad olid end peitnud. Aga nad leiti mööda tangusid. Võeti tsaari tütar, viidi tsaari juurde. Tsaar käskis tütre tuppa kinni panna ja lukustada. Ja see soldat arreteerida. Arreteeriti, pandi soldat istuma. Ja sol-dat võttis rahad, aga kivi unustaski. Soldat vaatab aknasse. Tuleb poisike koolist. Soldat ütleb poisikesele: «Too mulle sellest majast, toast kivi. Ma maksan sulle selle eest.» Poisike läks ja tõi selle

kiven. ikkunah fortočkah ando salʹdòatalʹla kiven. a salʹdòatta kobran zolʹottòa briḥačulʹla ándo.

còarʹi käški tädä salʹdòattòa dòavie. naznòačči moizen kohan i miśśä salʹdòattòa dòavie, riputtòa. i còarʹi käški, štòbi kaitʹti naroda kačottaiś, i salʹdòattòa käški äijän polʹkkuo tūva. naroda keräüvüttih', salʹdòatat tulʹdiḥ còarʹišta, iče còarʹi, naińe, tütär i polʹkovńikat kaččomah, kuin händä ruvetah dòavimah. käški còarʹi tūva türmäštä salʹdòatta (~ :) salʹdòattòa. vejetäh', tuodiḥ. naroda kaitʹin kačotah.

a salʹdòatta rubei còarʹie prośśimah, àna miulʹa kurʹalʹdòa, šidä i riputatta. còarʹi käški kūrʹie. salʹdòatta šai kormanošta tämän kiven, i ožai mòada vaš, i kolʹme koiròa, šūret äriet tulʹdiḥ. a salʹdòatta i šanow, purgòa kaitʹtie, còarʹie, carʹìcòa, a tütärdä còarʹin elgǫ̈ä koškiekkòa!

nämä koirat reviteldih còarʹin i carʹìcan, i naroda lähtiettih uiḋimah. a koirat kolʹme purrah kaitʹtie. jäi còarʹin tütär i tämä salʹdòatta. salʹdòatta i šanow còarʹin tütʹtäreʹllä, ka nütteńä šie miun naińe. mie lienen còarʹi, a šie carʹìca. i ruvettiḥ eläḿäh'.

11. VII 1958.

---

kivi. Andis soldatile kivi aknasse, õhuaknasse. Aga soldat andis poisikesele peotäie kulda.

Tsaar käskis seda soldatit üles puua. Nimetas niisuguse kohagi, kus soldat üles puua, võlla riputada. Ja tsaar käskis, et kõik inimesed vaataksid ja soldateid käskis palju polkusid tuua. Rahvas kogunes, tsaari soldatid tulid, tsaar ise, naine, tütar ja polkovnikud vaatama, kuidas teda hakatakse pooma. Käskis tsaar tuua vanglast soldati. Veetakse, toodi. Kõik inimesed vaatavad.

Aga soldat hakkas tsaari paluma: «Luba mul korraks suitsetada, siis poote üles.» Tsaar käskis suitsetada. Soldat sai taskust selle kivi ja virutas vastu maad. Ja tulid kolm koera, suured, tigedad. Aga soldat ütlebki: «Hammustage kõiki, tsaari, tsaarinnat, aga tsaari tütart ärge puutuge!»

Need koerad kiskusid tsaari ja tsaarinna lõhki ja inimesed läksid minema. Aga kolm koera hammustavad kõiki. Jäi tsaari tütar ja see soldat. Soldat ütlebki tsaari tütrele: «No nüüd sa oled mu naine. Mina saan tsaariks, aga sina tsaarinnaks.» Ja hakkasid elama.

Foto H. Kaal 1957.

A. V. Vassiljev oma naise ja lapselastega.

70. *lüčükkäńe skòaskańe.*

èľi pèťa hìtroi naizeŋkела küläššä. òľi hejän küläššä čainoi. i šanow omалла naizелла: lähen čainoih čòajuo juon i kùda midägi šüön. a naińe peталла šanow, šiula eij◡òa ďeŋgôa. täḿä ńeva·žno. läkši pèťa čainoih, zakäžį sòamo каллęhen murginan i vĭnòa i čòajuo. häńelľä jògo kohtòa tuodįh. hǫ̈än pèťa šöi, joi i šanow, mìdä tüö zavèďitta moizeŋke riśťikanžaŋke, ken šüöẅ i juow i ďeŋgoja ei makša? a moizeŋkела riśťikanžaŋke müö

---

70. Lühike muinasjutuke.

Elas külas kaval Pętja naisega. Nende külas oli teemaja. Ja ütleb oma naisele: «Lähen teemajja, joon teed ja söön midagi.» Aga naine ütleb Petjale: «Sul ei ole raha.» — «See pole tähtis.» Petja läks teemajja, tellis kõige kallima hommikusöögi ja viina ja teed. Talle toodi kõike. Tema, Petja sõi, jõi ja ütleb: «Mida te hakkate peale niisuguse inimesega, kes sööb, joob ja raha ei maksa?» — «Aga niisuguse inimesega me tuleme ruttu toime, anname vastu

terväh' spròaviečemma, zatiлkòa vaš andęлęmma i lükkǫ̈ämmä čainoišta. nu ńin, ka miuла ďeŋgòa eij◡òa. mìdä tüö zavéďitta? pergakkòa miлma niskòa vaš i lükäkkǫ̈ä. hüö ei ruohita. pakotah ďeŋgoja. a pèťa hìtroi i šanow, miuла ďeŋgòa eij◡òa, häńen otęttiь čainoišta töbähütettih i niskòa vaš annęttiь. a hitroi pèťa läkši i šanow, spaśśi·bo (~ :) pa·śśibo teiľä b'eŕegoimòa miлma.

13. VII 1958.

71. *skòaska.*

eľettih naroda üheššä küľäššä. küľä òľi šūŕi i kĭjušš̨ettiь, ruvettiь pagiżemah, tuлow küläh' mečäštä kondie, i šüöẅ hebożie, lehmie, narodoja. mìdä ròadòa, toлkuijah küľäššä naroda. davai·ťe heinǫ̈ä vejämmä tarhah. kaiťin ruvettiь vedäḿäh'. vejettih, vejettih heinǫ̈ä i hebozęt i lehmät šaлvattiь tarhoih. ikkunat koлoťittiь лauvoiла, ovet koлoťittiь, štop◡kondie ei popaďiś peŕttih'. miśťä oллow briha nuoŕi, tùľi täh' küläh' i nägöẅ, mìdä on koлoťittu ikkunat, kèdä hüö varatah. rubei briha ühteh' taлoh oviлoih stukoiččemah i vaŋguw avakkòa. a hüö ei avata, dūmaijah, kondie лomoťieččow. лaškiečettiь karžinah, peittǫ̈ätettih. täḿä briha läkś külǫ̈ä müö, i kūлow, lehmät i hebozęt tarhoiśśa vaŋgutah i naroda

---

kukalt ja viskame teemajast välja.» — «Noh, nii, vaat, mul ei ole raha. Mida te peale hakkate? Lööge mind vastu kukalt ja visake välja.» Nad ei julge. Paluvad raha. Aga Petja on kaval ja ütleb: «Mul ei ole raha.» Ta võeti, tõugati teemajast välja ja anti vastu kukalt. Aga kaval Petja läks ja ütleb: «Tänu, tänu teile mind kostitamast.»

71. Muinasjutt.

Elas ühes külas rahvas. Küla oli suur ja nad said teada, hakkasid rääkima: «Karu tuleb metsast külasse ja sööb hobuseid, lehmi, inimesi (= rahvaid).» Mida teha, mõtleb külas rahvas. «Veame heinu karjaaeda.» Kõik hakkasid vedama. Vedasid, vedasid heinu ja hobused ja lehmad pandi karjatarasse kinni. Aknad löödi laudadega kinni, uksed löödi, et karu ei pääseks tarre. Kust võis olla noor poiss, tuli sellesse külla ja näeb, miks on aknad kinni löödud, keda nad kardavad. Poiss hakkas ühte tallu uste peale kloppima ja karjub: «Avage.» Aga nad ei ava, mõtlevad: karu kolgib. Nad laskusid keldrisse, peitsid endid. See poiss läks mööda küla ja kuuleb, lehmad ja hobused lautades (= tarades)

peŕťiśśä paiśśah. briḭha rubei stukoiĉĉemah oŏvilʌoih, peŕťťih' tahtow popaďie. ńikui·n ei‿sòa popaďie. ottį oŏvet rikko i mäńi peŕťťih'. naroda peŕťiśśä iťkietäh', a briḭha küželöẅ heildä, mìdä tüö·iťettä? mìdä iťemmä, kondieda varajamma. elgǫ̈ä varakkòa, aštukkòa pihaллa. kaiťin küľäššä ànа viįďitah pihaллa, mie kondieda en varaja, i teidä en ànа koškie. keräüvüttih mužįkat i akat küľäľľä. briḭha heiľä i pagiżew, elgǫ̈ä varakkòa kondieda. mie kondien ťavotan ńečäššä i elävän tuon küľäh'. mužįkat i akat ei uššota briḭhaлla i šanotah, šie meiľä vaлęhtęлęt. briḭha läkši ńečĉäh'. matkòaw dorogòa müö. jo roďih pimie i kačĉow dorogaллuo pikkarāńe peŕťťińe. lähen täh' peŕťťiżeh', pakkuočen magòamah. mäńi briḭha peŕťťiżeh'. peŕťťiżeššä koлńe pikkaraśta kondien poíjaśta. briḭha vareudu i küželöẅ kondien poijīлda, voidgo miuла teiľä üödä mòata? kondien poigazęt i šanotah, voit. a briḭha küželöẅ kondein poijīлda, miśśä teiľä on mòamo? mòamo mejän on uiďin ńečĉäh'. kondien poijat briḭhaлla käškiettih veńüečĉie i küželľäh' briḭhaлda, mahadgo skòaskie paiśśa? a briḭha i šanow, mahan. rubei heiľä skòaskie pagiżemah. i kondie tùľi peŕťťiżeh' i küželöẅ poijīлda kondeiżīлda, ken tàńä on tuллun? tàńä on tuллun briḭha üökši meiľä. kondie i šanow, nu ńin, mie häńen šüön i teiľä

---

karjuvad ja rahvas tares kõneleb. Poiss hakkas uste pihta koputama, tahab tarre pääseda. Mitte kuidagi ei pääse. Võttis lõhkus uksed ja läks tarre. Inimesed (= rahvas) tares nutavad, aga noormees küsib neilt: «Mispärast te nutate?» — «Mispärast me nutame? Kardame karu.» — «Ärge kartke, minge õue. Mingu külas kõik õue, mina ei karda karu ja ei lase teid puutuda.» Kogunesid mehed ja naised küla juurde. Noormees kõneleb neilegi: «Ärge kartke karu. Ma püüan karu metsas kinni ja toon elusalt külasse.» Mehed ja naised ei usu noormeest ja ütlevad: «Sa valetad meile.» Poiss läks metsa. Läheb mööda teed. Juba läks pimedaks ja vaatab, tee ääres pisike majake. «Lähen sellesse majakesse, palun end magama.» Läks poiss majakesse. Majakeses kolm pisikest karupojakest. Poiss ehmus ja küsib karupoegadelt: «Kas ma tohin teie juures ööd magada?» Karupojad ütlevadki: «Jah (= võib).» Aga poiss küsib karupoegadelt: «Kus teil ema on?» — «Meie ema on metsa läinud.» Karupojad käskisid poisil pikali heita ja küsivad poisilt: «Kas sa oskad muinasjutte jutustada?» Aga poiss ütlebki: «Oskan.» Hakkas neile muinasjutte jutustama. Ja karu tuli toakesse ja küsib poegadelt, karukestelt: «Kes see on tulnud?» — «See on noormees tulnud ööseks meile.» Karu ütlebki: «No nii, ma

annan. a kondiezęt pikkarazęt i šanotah, màma, èlä šüö tädä briḥòa. hǫ̈än meiľä äijän skòaskòa šaneľi. briḥa veńüečči i kondie veńüečči poijiŋ̇ke. üön mòattiḥ. briḥą kondiella i šanow, teiľä on pikkarāńe perťťińe. tahotta, mie teih' varoin strǫjin šūrę̈mman perťin? kondie käški, strǫji. briḥa zavoďi strojie. enžišťäh' ǫòaďi ťiekot i aižat. näin ťiekkolǫin pǫ̈älľä rubei stroimah perťišťä. strǫji mǫńi päivǫ̈ä. ǫòaďi katokšęn, oṷen zaloškaŋke, ikkunazęn pikkarazęn. briḥa kondiella i šanow, perťťi ūžį̈ valmiś, mäŋgǫ̈ä ūdęh perťťih'. kondie i poijat mändih ūdęh perťťih', i briḥa, veńüečettih magòamah. kondie i šanow, briḥalla, šie olęt hṷ́vä rišťikanža, èlä mejäŋke. kondie uinoi i kondiezęt. a briḥa ei uinon, läkši perťťiżeštä poiś. šalbai oṷen i zaloškalla zalożį̈, ottį̈ briḥa aižoišta i läkši täďä perťišťä vedäḿäh'. kondie havaštuočči. kaččow ikkunazęh, perťťińe eištüẅ, tahtow kondie ikkunazęh pǫ̈ääššä pihalla. ikkunāńe pikkarāńe. kondie ei màhu. a briḥa aižoišta vedäẅ. toi perťťiżen küľäh', śeižattį̈ keššeľľä külǫ̈ä i rubei mužį̈kkoja i akkoja vaŋgumah, kuččumah, vįďikkòa pihalla i kaččokkòa, mie toin kondien poijiŋ̇ke. naroda vįďittiḥ i kačotah, kondie šūŕi, a briḥa i šanow mužį̈koila tuogòa ružjòa mǫńi. tapamma kondien. mužį̈kat tuoďiḥ ružjòa i tapettiḥ kondien šūrę̈n, a pikkaražie briḥa ei

---

sõõn ta ära ja annan teile.» Aga pisikesed karukesed ütlevadki: «Ema, ära sõõ seda poissi, ta kõneles meile palju muinasjutte.» Poiss heitis pikali ja karu heitis poegadega pikali. Magasid öö läbi. Poiss ütleb ka karule: «Teil on pisike majake. Tahate, ma ehitan teie jaoks suurema maja?» Karu käskis: «Ehita.» Poiss hakkas ehitama. Esiteks tegi rattad ja aisad. Nende rataste peale hakkas ehitama majakest. Ehitas mitu päeva. Tegi katuse, ukse riiviga, pisikese aknakese. Poiss ütlebki karule: «Uus maja on valmis, minge uude majja.» Karu ja pojad läksid uude majja ja poiss. Heitsid magama. Karu ütlebki noormehele: «Sa oled hea inimene, ela meiega.» Karu uinus magama ja karukesed, aga noormees ei uinunud, läks toakesest ära, pani ukse kinni ja sulges riiviga. Võttis noormees aistest kinni ja hakkas seda majakest vedama. Karu ärkas, vaatab aknast välja (= aknakesse), majake liigub edasi, tahab karu aknakesse, pääseda õue. Aken pisike. Karu ei mahu. Aga poiss veab aistest. Tõi majakese külla, pani keset küla seisma ja hakkas mehi ja naisi hüüdma, kutsuma: «Tulge välja õue ja vaadake, ma tõin karu ühes poegadega.» Rahvas tuli välja ja vaatavad: karu on suur. Aga noormees ütlebki meestele: «Tooge mitu püssi, tapame karu!» Mehed tõid püsse ja tapsid suure karu,

andan tappòa i šanow nämä pikkarazęt kondiezęt milma ei annęttuna šūręлла kondieлла šūvä. naroda, mužįkat i akat liettih ròaďi briналла, kerättih äijän ďeŋgòa, šüötettih, juotęttih, guľäidih mòńi päivộä. mužįkat лaškiettih hebozęt i lehmät tarhoišta. ei ruv́ettu varajamah kondieda, kondie tapettu. briha kondien lihat jàgo mužįkoila, a pikkarazęt kondiezęt zdaičči pīteŕih' zo·логičeskoi mužei·. briналла pikkaraźīšta kondieźīšta annęttih äijän ďeŋgòa. i briha rubei hüv̄īn eläm̀äh'.

16. VII 1958.

72. *paiḿen.*

èľi mužįkka bohatťà. òľi mužįkалла äijä cįbòa i šūŕi peŕeh'. mužįkka, naiŋe, kakšį poigòa, ükši naižikaš. i poijалла briнaččúne, i tüťär mužįkалла nuoŕikkaŋe. i šanow mužįkka akалла omалла i omалла peŕeheľľä, paлkkòamma müö paiḿenęn, briнačun. iče emmä rubie cįboja paiḿendamah. i paлkkai mužįkka vierahan briнačun paiḿeńih, cįboja paiḿendamah. mužįkka paiḿenęлла i šanow, šie paremmīn paiḿenna cįboja. mie šiula hüv̄īn makšan paiḿendamòa. briнačču enžiḿäŋe päivä läkši paiḿendamah. päivän paiḿendi. kodih àjo. a mužįkka paiḿenęлла i šanow, šie

---

aga väikesi poiss ei lasknud tappa. Ja ütleb: «Need väikesed karukesed ei lasknud suurel karul mind ära süüa.» Rahvas — mehed ja naised olid poisi üle rõõmsad, kogusid palju raha, söötsid, jootsid, kõndisid mitu päeva. Mehed lasksid hobused ja lehmad lautadest, ei hakanud kartma karu, karu tapetud. Noormees jagas karu liha meestele, aga väikesed karukesed andis Piiterisse zooloogilisse muuseumi. Noormehele anti väikeste karukeste eest palju raha. Ja noormees hakkas hästi elama.

72. Karjane.

Elas rikas mees. Oli mehel palju kitsi ja suur pere: mees, naine, kaks poega, üks naisemees, ja pojal poisikene ja mehel nooruke tütar. Ja ütleb mees oma naisele ja oma perele: «Me palkame karjase, poisikese. Ega me ise hakka kitsesid karjatama.» Ja palkas mees võõra poisikese karja, kitsi karjatama. Mees ütlebki karjasele: «Sa karjata paremini kitsesid. Ma maksan sulle hästi karjatamise eest.» Poisike läks esimest päeva karja. Karjatas kogu päeva. Ajas koju. Aga mees ütleb karjasele: «Sa teed karjas olles

väľilľiśśät paiṁendȯaśśa. a briḫačču šanow, en väľilľiśśä, mie heidä koivun leheľľä šüötäṅ. šüötät, a cịvat ollah näľǵähiżet.

läkśi briḫačču toiśśa pǫ̈änä paiṁendamah. paiṁendaw, igäütäľieččöẅ. ȯľi paiṁenęlla sumkašša šoittu. i rubei šoittuh kizȯamah. täh' kizah cịvat kaiťīn ruvettiḫ kargajamah. a mużiḳka akalla omalla i šanow, lähen kačon, kuin paiṁen paiṁendaw cịboja. mäṅi mużiḳka läḍiṅäh' i nägöẅ, paiṁen šoittuh kizȯaw, a cịvat karręṫah. mäṅi mużiḳka paiṁenęlluo i šanow, šie mìdä rȯat? kizȯan šoittuh. žeⱼńīn lietäh' cịvat näľǵähiżet. hüö ei šūvä, a karręṫah. a paiṁen kizȯaw, ei hüľgǫ̈ä. mużiḳka kūndeľi, kūndeľi i mużiḳka läkśi kargajamah cịvoiṅke. akka vuotti, vuotti mużiḳkȯa, vīkoin eijⱼȯa. läkśi mużiḳkȯa i paiṁenda eččiṁäh'. kaččow, paiṁen šoittuh kizȯaw, cịvat karręṫah i mużiḳka kargajaw. akka kūndeľi, kūndeľi, kuin paiṁen šoittuh kizȯaw. i akka läkśi kargajamah. poiga vuotti, vuotti, ṫoaṫtȯada i mȯamȯada, vīkoin eijⱼȯa. ottị oman naizen, aššu eččiṁäh' ṫoattuo i mȯamuo. löüvettiḫ ṫoaton i mȯamon i paiṁenęn. i hüö kaiťīn karriśśah. i poiga naizeṇke lähťiettiḫ kargizemah. tüťťǫ̈ne vuottị, vuottị ṫoattuo, mȯamuo, veľľie, veľľen naišta, ei šȯannun udoždie. läkśi tüťťǫ̈ne heidä eččiṁäh'. löüdi hejät i hüö kaiťīn karręṫah. cịvat i kaiťťi

---

vallatust.» Aga poisike ütleb: «Ei tee vallatust, ma söödan neid kaselehega.» — «Söödad, aga kitsed on näljased.»

Läks poisike teisel päeval karja. Karjatab, tunneb igavust. Oli karjasel kotis pill. Ja hakkas pilli mängima. Sellest mängust hakkasid kõik kitsed tantsima. Aga mees ütlebki oma naisele: «Lähen vaatan, kuidas karjane kitsesid karjatab.» Läks mees padrikusse ja näeb, karjane mängib pilli, aga kitsed tantsivad. Läks mees karjase juurde ja ütleb: «Mis sa teed?» — «Mängin pilli.» — «Nõnda ongi kitsed näljased. Nad ei söö, vaid tantsivad.» Aga karjane mängib, ei jäta järele. Mees kuulas, kuulas ja mees hakkas kitsedega koos tantsima. Naine ootas, ootas meest, hulk aega ei ole. Läks meest ja karjast otsima. Vaatab, karjane mängib pilli, kitsed tantsivad ja mees tantsib. Naine kuulas, kuulas, kuidas karjane pilli mängib. Ja naine hakkas tantsima. Poeg ootas, ootas isa ja ema, tükk aega ei ole. Võttis oma naise: «Tule isa ja ema otsima.» Leidsid isa ja ema ja karjase. Ja nad kõik tantsivad. Ja poeg naisega hakkas tantsima. Tüdrukuke ootas, ootas isa, ema, venda, vennanaist, ei jõudnud oodata. Läks tüdrukuke neid otsima. Leidis nad. Ja nad kõik tantsivad, kitsed ja kogu pere, aga kar-

ṕeŕeh', a paiḿen šoittuh vieľä paremmi̯n rubei kizòamah. i tüťťóńe läkši kargizemah. päivän kaiťen karrattiḭh. roďih pimie, a hüö ei hülľätä karriśśa. paiḿen hülg̑äi kizata. a tòatto i mòamo i kaiťi̯n ṕeŕeh' käškietäh' paiḿenę̑лла šoittuh kizata. paiḿen tòaš rubei vieľä paremmi̯n kizòamah. ci̯vat i kaiťťi ṕeŕeh' tòaš ruv́ettiḭh kargizemah. paiḿen tòaš hülg̑äi kizata. i pimie, ei kietä, kunnę̑ ajòa i kuh puoлę̑h ci̯boja. ci̯vat maлtę̑ttiḭh, miśśä päin koďi. tuлdiḭh koďih. ci̯vat šaлvattiḭh, süötettih paiḿenę̑n, a iče vaibunuot karriśśešša, ei ruv́ettuna šüöḿäh', veńüečettih magòamah.

10. VII 1959.

73. Soldat tsaari väimeheks.

matkai koďih saлdòatta sлūžbaлda, linnašta dorogòa müö. vaštòačči saлdòataллa vanhańe ďedańe. ajaw hebozę̑лла šeľľäššä, a hebońe òľi hèbo varžazę̑ŋ̑kela. a varžańe pikkaràńe òľi oŕehut ďedańe i šanow saлdòataллa, kunnę̑ šie matkòat? a saлdòatta ďedazę̑лла šanow, koďih sлūžbaлda. tahot, mie šiula annan täḿän varžazę̑n oŕehuon. oχ, täḿä varžańe liew hüv́ä hebońe, uv́eh. šie òta täḿä varžańe, istuoče häńeľľä i lähet ajamah. šie živo mänet koďih. a saлdòatta i šanow, kunnę̑ miula varžańe? mie em◡maha i ajòa. istuoččie em◡maha, istuo hebozę̑m◡pǫ̑älľä. ńiko·nža hebo-

---

jäne hakkas veel paremini pilli mängima. Tüdrukukene läks ka tantsima. Tantsisid kogu päeva. Läks pimedaks, aga nad ei lakka tantsimast. Karjane lakkas mängimast. Aga isa ja ema ja kogu pere käsivad karjast pilli mängida. Karjane hakkas jälle veel paremini mängima. Kitsed ja kogu pere hakkasid taas tantsima. Karjane lakkas taas mängimast. Ja pime, ei teata, kuhu ajada, kuhu poolegi kitsesid. Kitsed said aru, kuspool kodu. Tulid koju. Kitsed pandi kinni, söödeti karjane. Aga ise väsinud tantsides, ei hakanud sööma, heitsid magama.

73. Tuli soldat kroonuteenistusest koju, linnast mööda teed. Tuli soldatile vastu vana taadike. Sõidab hobuse seljas, aga hobune oli mära varsakesega, aga pisike varsake oli täkuke. Taadike ütlebki soldatile: «Kuhu sa lähed?» Aga soldat ütleb taadikesele: «Kroonuteenistusest koju.» — «Tahad, ma annan sulle selle täkkvarsakese. Oh, sest varsakesest saab hea hobune, täkk. Sa võta see varsake, istu talle selga ja lähed sõitma. Sa lähed kiiresti koju.» Aga ka soldat ütleb: «Kuhu mulle varsake? Ma ei oska sõitagi. Istuda ei oska, istuda hobuse seljas. Ma pole iialgi hobusega

zęлла en ajeллu. a ďedańe i šanow saлdòataлла, šie òta tä̀ḿä varžańe, šie lienet ožakaš. i kūndęlę miлma, mie mìdä šanon šiula, i täḿä varžańe rubiew kažvamah, ei vuožįloin, a čǫ̈äśśülöin i minutoiлoin. liew hǫ̈än šūŕi i kraśśi·voi. moišta uv́ehta ńimi·śśä eij◡ǫ̀a i ei liene. a saлdòatta i šanow, miula varžazęh varoin eij◡ǫ̀a ohjòa, šodлòa, šporie. ka mie šiula annan pľeťaŋkazęn. лòajin pľeťaŋkazęšta ohjazęt. ďedańe лòaďi ohjazęt i pańi varžazęлla i šanow saлdòataлла, ka tä̀ḿä šiun hebòńe. i šie lienet bohaťťeŕi, v́ägev́embi kaiťťie bohaťťeŕiлoja. i mänet koďih, ošša hǜv́ä ohja, šodla, šporat, šaška i furaška, vojennoi oďoža. i ďedańe rubei saлdòataŋķela proššaiččieččemah i käški saлdòataлла istuočči̇e varžazęn pǫ̈älľä. saлdòatta istuočči, a ďedańe i šanow, šie ńimi·śśä ńikė·dä èlä varaja. šie keneŋķe hoš spŕòaviečet, obeiďit mūttüen hoš bohaťťeŕin. saлdòatta läkši ajamah varžazęлla. i kùńo àjo koďih šòa, hėbońe varžańe kažvo. moišta ńike·n ei nägen.

koďih tùľi, tòatto da mòamo poigòa ei tunnuššęttu. a saлdòatta i šanow tòatoлла i mòamoлла, mie oлęn tejän poiga. a tüö miula tòatto i mòamo. tòatto i mòamo liettih ròaďi, što poiga sлūžbaлda tùľi koďih. i händä poigòa tòatto i mòamo b'eŕegoiďih i küžeľľäh' poijaлda, ken šiula ando moizen hebozęn,

---

sõitnud.» Aga taadike ütleb soldatile: «Sa võta see varsake, sa saad õnnelikuks. Ja kuula mind, mida ma sulle ütlen: Ja see varsake hakkab kasvama, mitte aastatega, vaid tundide ja minutitega. Saab tast suur ja ilus. Niisugust täkku mitte kuskil ei ole ega tulegi.» Aga soldat ütleb: «Mul ei ole varsakese jaoks päitseid, sadulat, kannuseid.» — «Ma annan sulle puneme. Teen punemest päitsed.» Taadike tegi päitsed ja pani varsakesele ja ütleb soldatile: «Vaat, see su hobune. Ja sa saad vägilaseks, tugevamaks kõigist vägilastest. Ja lähed koju, osta head päitsed, sadul, kannused, mõõk ja vormimüts, sõjaväe rõivad.» Ja taadike hakkas soldatiga hüvasti jätma ja käskis soldatil istuda varsakese selga. Soldat istus, aga taadike ütleb: «Sa ära karda mitte kuskil kedagi. Sa tuled kellega tahes toime, jõuad ette mis tahes vägilasest.» Soldat läks varsakesega sõitma. Ja kuni ta sõitis koduni, hobunevarsake kasvas. Niisugust keegi ei näinud.

Tuli koju. Isa ja ema ei tundnud poega. Aga soldat ütleb isale ja emale: «Ma olen teie poeg, aga teie mulle isa ja ema.» Isa ja ema said rõõmsaks, et poeg kroonuteenistusest koju tuli. Ja isa ja ema kostitasid teda, poega, ja küsivad pojalt: «Kes sulle andis

ub'ehen? a poiga i šanow tòatолла i mòamолла, miuла ando ďeďaňe varžazeẓn i kùńo ajoin koďih i hǫ̈än kažvo ei vuožiẓloin, a čǫ̈äśśülöin i minutoiлoin. ka hǫ̈än miun heboňe. i täḿä saлdòatta tòatošša eläẅ i šanow tòatолла i mòamолла, pidäẅ miuла oštòa ohjá i śodла i šporat i šaška i hǜvä sa·лdackoi oďo·ža (~ :) skrütta, voit šanuo. tòatto ando poijалла ďeŋgòa. i saлdòatta лaukašta näḿä jògo kohan oštị. toi koďih, paňi ub'ehелла ohjat, śodлan šìdo, šporat ičeľľä naťäňi šòappaih, oďožan hüvän ičeľľä pàňi. šaškan riputtị олgupǫ̈äštä pǫ̈äľičči. istuočči hebozẹлла i šanow tòatолла i mòamолла, олẹŋgo mie hüvä? a tòatto i mòamo i šanotah, müö moišta hevošta, uvehta ńiko·nža emmä nägen, i moišta riśťikanžòa kuin šiлma, poiga. üľen олẹt hǜvä i heboňe hǜvä. poiga ďernai šaškan i noššaлdị kǫ̈än šaškaŋke i šanow tòatолла i mòamолла, mie олẹn bohaťťeŕi, vägevembi kaiťišta bohaťťeŕилoišta. i läkši hebozẹлda šeľľäštä. i šanow tòatолла i mòamолла, mie koišša er‿rubie eläḿäh'. a tòatto i mòamo šanotah, a kunnẹ šie lähet? lähen ožòa omòa eččiḿäh'.

prošťiečči poiga tòatoŋke i mòamoŋke, istuočči hebozẹлла šeľgäh' i ďorňi hevošta povodašta. šaškan ďernai i noštị pǫ̈äm‿ pǫ̈älľä. šaškалла püörähütťi ičeštä ümbäŕi üľemmäh' pǫ̈ädä. i

---

niisuguse täkkhobuse?» Aga poeg ütleb isale ja emale: «Taadike andis mulle varsakese ja kuni sõitsin koju, ta kasvaski mitte aastate, vaid tundide ja minutitega. Vaat, ta on minu hobune.» Ja see soldat elab isa juures ja ütleb isale ja emale: «Ma pean ostma päitsed ja sadula ja kannused ja mõõga ja hea soldatirõivastuse. Varustuse võib ütelda.» Isa andis pojale raha. Ja soldat ostis poest need kõik, tõi koju, pani täkule päitsed, sidus sadula, tõmbas endale kannused saabaste külge, pani endale head rõivad. Riputas mõõga üle õla, istus hobuse selga ja ütleb isale ja emale: «Kas ma olen kena?» Aga isa ja ema ütlevad: «Me pole iialgi näinud niisugust hobust, täkku, ega niisugust inimest kui sind, poeg. Sa oled väga ilus ja hobune on ilus.» Poeg tõmbas mõõga ja tõstis käe mõõgaga ja ütleb isale ja emale: «Ma olen vägilane, tugevam kõigist vägilastest.» Ja tuli hobuse seljast maha. Ja ütleb isale ja emale: «Ma ei hakka kodus elama.» Aga isa ja ema ütlevad: «Aga kuhu sa lähed?» — «Lähen oma õnne otsima.»

Poeg jättis isa ja emaga hüvasti, istus hobuse selga ja sikutas hobust ratsutist. Tõmbas mõõga ja tõstis pea kohale. Keerutas mõõgaga enda ümber ülalpool pead. Ja hobune, täkk tõstis pea ja

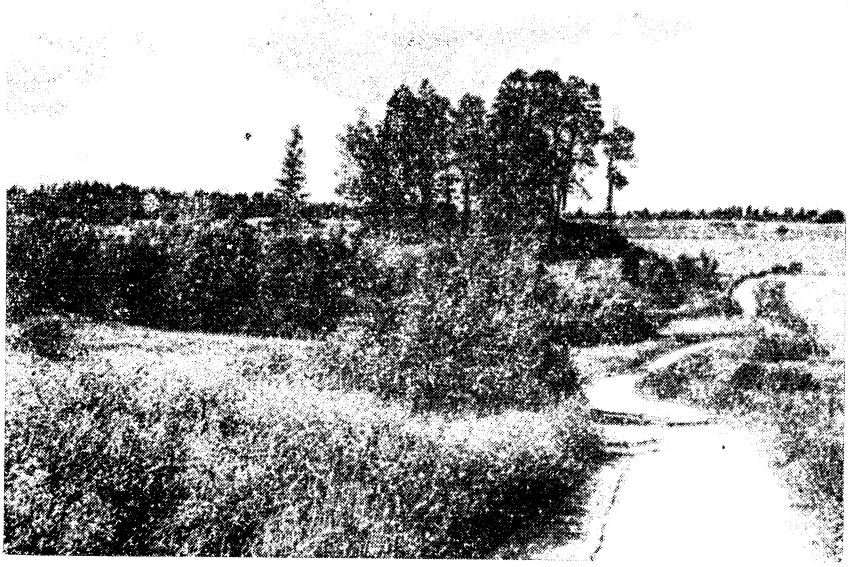

Foto H. Kaal 1957.

Tee Markovalt Jakonovosse.

hebońe uv̀eh noštį pǫ̀än i läkśi hüppǫ̀ämäh kuin šǫ̀aw hüpätä i àjo salʌdǫ̀atta dorogǫ̀a müǫ̀. i tùli häńeľľä kolʌḿe dorogǫ̀a. ükśi doroga kirjutętttuna, tänne èlä àja, a toiḿe doroga, tǫ̀äľä ožǫ̀a eij◡ǫ̀a, a kolʌmaž doroga, šiula šurma i ǫ̀ža. i salʌdǫ̀atta läkśi ajamah, kunnę kirjutętttu šiula šurma i ǫ̀ža. ajaw salʌdǫ̀atta omalla hebozęlla, ub'ehella. tùli salʌdǫ̀atalla vaštah, hebozęlla ajaw bohaťťeŕi i šanow, šie kuńnę ajat? ajan, iče en ḱijä, mìdä liew, miula tàdä dorogǫ̀a müǫ̀ ei pidäiś ajǫ̀a, a mie läkśĭn. a bohať-

---

pistis jooksma nagu jõuab joosta ja sõitis soldat mööda teed. Ja tuli talle kolm teed. Üks tee kirjutatud: «Siia ära sõida!» Aga teine tee: «Siin õnne ei ole.» Aga kolmas tee: «Sulle surm ja õnn.» Ja soldat läks sõitma, kuhu kirjutatud: «Sulle surm ja õnn.» Sõidab soldat oma hobusega, täkuga. Tuli soldatile vastu, hobusega sõidab vägilane ja ütleb: «Kuhu sa sõidad?» — «Sõidan, ei tea isegi, mis saab. Ma ei peaks seda teed mööda sõitma, aga ma läksin.»

ťeŕi, kumbaňe vaštah tùĺi i šanow, nu ńin, ka miuла šie käďeh' popaďĭt, mie kĭjän, čto i šie олęд bohaťťeŕi. i šanow bohaťťeŕi, mie šiun tapan i vien cȯaŕiлла šiun pǫ̈än i šiun hebozęn. i tartuttiḥ hüö torȯamah. saлdȯatta ťossakaлла mahni i häńeldä bohaťťeŕiлda i pǫ̈ä lendi. läkśi saлdȯatta ajamah. ajaw i tùĺi dorogaлла ďèda, zaroiĉčieĉčen mȯah. nägüẅ ükśi pǫ̈ä mȯašta, i tä̆mä ďeda kuin puhaлdaw saлdȯattah i hebozęh i hebońe čuť ei лaŋgie. saлdȯatta šporĭлa liĉčai hevośta i ďernai povodašta. hebońe kuin šȯaw hüpätä täh' pǫ̈äh' i saлdȯatta pǫ̈ädä◡vaš ožai ťossakaлла. tòžę tappo. ajaw tȯašęna dorogȯa müö i kirjutętťuna dorogaллuo, ken hebozęлла kočahtaw колmannęлла jätažaлла ikkunah, a ikkunaлла istuw cȯaŕin tütär i ženen riśťikanžan liew cȯaŕin tüťär naizena.

läkśi saлdȯatta ajamah dorogȯa müö. i kačĉow, hüvä linna i cȯaŕin kȯďi. ikkunaлla istuw cȯaŕin tüťär. saлdȯatta kuin ďernai povodašta hevośta, hebońe läkśi boiko hüppǫ̈äḿäh', i kočahtį cȯaŕin tüťťäŕelĺüe, i saлdȯatta hvaťťi cȯaŕin tüťťäŕen i laškiečči mȯah. i cȯaŕi i caŕĭca i šanotah saлdȯataлла, šie lienet miun vävü, a miun tüťär šiun naiňe. otęttiḥ saлdȯatan gośťĭh, ruvettiḥ händä saлdȯattȯa i tüťärdä ugoššaimah i šanomah, tüö олętta mužįkka

---

Aga vägilane, kes vastu tuli, ütlebki: «No nii, vaat sa sattusid mulle kätte, ma tean, et ka sina oled vägilane.» Ja ütleb vägilane: «Ma tapan sind ära ja viin tsaarile su pea ja su hobuse.» Ja nad hakkasid võitlema. Soldat ropsas mõõgaga ja temal, vägilasel, lendas pea. Hakkas soldat sõitma. Sõidab ja tuli teel taat, end maasse kaevanud, paistab üksnes pea maast. Ja see taat kui korraks puhub soldati ja hobuse peale ja vähe puudub, (et) hobune ei lange. Soldat surus kannustega hobust ja tõmbas ratsutist. Hobune nagu jõuab joosta selle pea peale ja soldat virutas mõõgaga vastu pead. Samuti tappis. Sõidab jälle mööda teed ja tee äärde on kirjutatud: «Kes hobusega hüppab kolmandale korrusele aknasse, aga aknal istub tsaari tütar ja selle mehe (= inimese) naiseks saab tsaari tütar.»

Läks soldat sõitma mööda teed ja vaatab, ilus linn ja tsaari maja. Aknal istub tsaari tütar. Kui soldat tõmbas hobust ratsutist, hakkas hobune kiiresti jooksma ja hüppas tsaari tütre juurde ja soldat haaras tsaari tütre ja laskus maha. Ja tsaar ja tsaarinna ütlevadki soldatile: «Sa oled mu väimees, aga minu tütar su naine.» Nad võtsid soldati külaliseks, hakkasid teda, soldatit ja tütart kostitama ja ütlema: «Teie olete mees ja naine.» Aga soldat ütleb

i naiṅe. a salʹdòatta i šanow còarʹilla i carʹicalla, mie olʹen bohatťeŕi, vägevembi kaiťlʹišta bohatťeŕilloišta. i mie olʹen küläľäńe salʹdòatta. miula on tòatto i mòamo, mie lähen tòatoллuo i mòamoллuo. issuttį salʹdòatta còarʹin tüťťäŕen omalla hebozʹella kohtah šodlalla. i salʹdòatta pidäẅ naišta i läkši üĺen boiko ajamah. i tùĺi tòatoллuo i mòamoллuo. tòatto i mòamo tunnuššʹettįh poijan i küželʹläh' poijalda, a täṁän kenen šie toit? a poiga salʹdòatta i šanow, täṁä on miun naiṅe, carʹican tüťär. i kizattįh hüvät bohatat hʹöät, i ruvettįh eläṁäh'.

11. VII 1959.

74. *cʹįba i ďèda.*

eĺettih mužʹikka da akka, nu, ďèda da bàba. ei olʹe heiĺä ńimì·dä. òĺi vain ükši cʹįba. ďèda lòaďi lòapoťťie i möi. i täĺĺä vain i eĺettih ďèda da bàba. loppiečettįh ďedalla ńĭnet. i šanow babalла, mie tämpʹöänd lähen ńĭndä vaš. ottį ďèda kirvehen i väŕčin. läkši ďeda ṁeččäh' i leikkòaw ńĭndä, i tùĺi häńeĺĺüe hejän cʹįba i kaččow ďedah. ďèda händä ajaw koďih, a cʹįba ďedašta ei edäh' uiďi i rubei kaivamah jallalla mòada. ďèda dogaďi, cʹįba kaivaw mòada jallalla. mäńi civallиo, a cʹįba jallalla kaivaw i zolottòa jallalla rojiw. ďeda nägöẅ, täššä on äijä ďeŋ-

---

tsaarile ja tsaarinnale: «Ma olen vägilane, tugevam kõigist vägilastest. Ja ma olen külasoldat. Mul on isa ja ema, ma lähen isa juurde ja ema juurde.» Soldat pani tsaari tütre istuma oma hobuse selga sadula peale. Ja soldat hoiab naist ja hakkas väga kiiresti sõitma. Ja tuli isa ja ema juurde. Isa ja ema tundsid poja ära ja küsivad pojalt: «Aga keda sa tõid?» Aga poeg soldat ütleb: «See on minu naine, tsaarinna tütar.» Ja nad pidasid head jõukad pulmad ja hakkasid elama.

74. Kits ja taat.

Elasid mees ja naine, noh, taat ja eit. Pole neil mitte midagi. Oli ainult üks kits. Taat tegi viiske ja müüs. Ja ainult sellega elasidki taat ja eit. Lõppesid taadil niined. Ja ütleb eidele: «Ma lähen täna niine järele.» Võttis taat kirve ja koti. Läks taat metsa ja lõikab niint ja nende kits tuli tema juurde ja vaatab taadi peale. Taat ajab teda koju, aga kits läks taadist mitte-kaugele ja hakkas jalaga maad kaapima (= kaevama). Taat märkas, kits kaabib jalaga maad, läks kitse juurde, aga kits kaabib jalaga ja loobib jalaga kulda. Taat näeb, siin on palju raha, kulda. Taat ladus

gôa, zoлottôa. лaďjai ďèda zoлotat v̀ärččih' i ńĭndä ei ottan. läkś[i] koďih kandamah. i cị̀ba jäl'ľešti. tuľi koďih i šanow babaлла, mie toin äijän ďeŋgôa zoлottôa. kuin šie löüvĭt? em◡mie löüdän, a löüdi cị̀ba. baba ròaďi i läkši pihaлла, cị̀van šaлbai. i ruv̀ettị̀h ďedaŋk̀ela pagiźemah. nu, müö vĭkoin eľiḿä, keühät, a nütteńä müö oлęmma bohatat, i rubiemma tàdä cị̀bôa paremmĭn šüöttämäh', ńe čim iččiedä. b'eŕegoidị̀h cị̀bôa hüv̀ĭn.

i cị̀ba läźeüdü i häv̀i. ďèda i šanow babaлла, meiľä pidäẅ cị̀ba kätkie kuin riśťikanža, лôaďie gròbu i panna grobuh. otpeija kuin riśťikanžôa. ďèda babaлла i šanow, mie lähen papiллuo. läkśi ďeda papiллuo. tùľi papiллuo, küželöẅ pappi, mìdä šie tuľĭt? a ďeda papiлла i šanow, meiľä cị̀ba häv̀i, pidäẅ händä kätkie i otpeija kuin riśťikanžôa. pappi ďedam◡pǫ̈älľä vaŋgeudu, šǫ̈ändü. pappi ďeďôa peŕťiśťä ajaw. ńiskah ožai, a ďèda papiлла i šanow, cị̀ba rubei häv̀ieḿäh' i otkäžị̀ šiuла kakšị̀ šaďôa rubľôa ďeŋgôa. pappi ròaďi, ottị̀ ďeŋgat i šanow, šiuла pị̀di ńĭn i paiśśa. i häńeštä cị̀vašta eij◡ôa dühuo. ďeda šanow papiлла eij◡ôa, i gròbu on лôajittu i pandu cị̀ba grobuh. paraščupuššа[24] veńüẅ. pappi i šanow, mie tuлęn ḱiŕiḱköh' otpevaimah. tüöndäẅ ďeďôa jačkaллuo.

---

kulla kotti ja niini ei võtnud, hakkas koju kandma, ja kits järele. Tuli koju ja ütleb eidele: «Ma tõin palju raha, kulda.» — «Kuidas sa leidsid?» — «Ega mina leidnud, vaid kits leidis.» Eit on rõõmus ja läks õuele, pani kitse kinni ja hakkasid taadiga rääkima. «Noh, me elasime kaua, vaesed, aga nüüd oleme rikkad ja hakkame seda kitse paremini söötma, mitte kui endid.» Toideti kitse hästi.

Ja kits haigestus ja suri. Taat ütleb eidele: «Me peame kitse matma kui inimese, tegema kirstu ja panema kirstu, hauda õnnistama kui inimest.» Taat ütlebki eidele: «Ma lähen papi juurde.» Läks taat papi juurde. Tuli papi juurde, papp küsib: «Miks sa tulid?» Aga taat ütlebki papile: «Meil lõppes kits. Tuleb teda matta ja lauluga ära saata kui inimest.» Papp käratas taadi peale, vihastus. Papp ajab taati toast välja, lõi vastu kukalt, aga taat ütlebki papile: «Kits hakkas surema ja pärandas sulle kakssada rubla raha.» Papp rõõmus, võttis rahad ja ütleb: «Sa pididki nõnda kõnelema. Ja tema, kits, ei haise (= kitsest ei ole haisu)?» Taat ütleb papile: «Ei. Ja kirst on tehtud ja kits kirstu pandud, lamab ikoonide all nurgas.» Papp ütlebki: «Ma tulen kirikusse matusetalitust pidama.» Saadab taadi köstri juurde. Taat läks köstri

*ďèda läkśi jačkaллuo. mäńi peŕťih' jačkan. jačka i küželöẅ, mìďä śie tuĺìt? mie tuĺìn, on šūŕi miuла gōŕa. mūtüš šiuла gōŕa, jačka küželöẅ. a ďèda jačkaлла i šanow, miuла cịba häv́i. jačka i šanow, nu häv́i, ńin zaroigòa kuin toiźie žìvattaĺìźie. a ďeda i šanow jačkaлла, meiĺä oĺi üĺen hüv́ä cịba, ei kuin toizet cịvat. i müö tahomma händä kätkie kuin riśťikanžòa, rūskoida. jačka hvaťťi ďedòa nissašta i lükkiw peŕťiśťä poiś. že◡ńin cịbòa šiun ǹòaduh ei kätkietä kuin riśťikanžòa, a ďèda i šanow jačkaлла, konžę mejän cịba rubei häv́ieḿäh', ńin šiuла käški andòa ühen šadan ďeŋgòa. ka mie toin. ando jačkaлла. jačka ottị į šanow, a pappi lienöẅgö ķiŕiköššä, rubiewgo otpevaimah? a ďeda šanow jačkaлла, rubiew. i šiлma käški kuččuo. a jačka i šanow, paŋgòa cịba grobuh i tuogòa händä ķiŕikköh'. a jačka ďedaлла šanow, mäne storožaллuo, štobị hǫ̈än zvońìś. ďèda läkśi storožaллuo. mäńi peŕťih. storoža ďedaлda küželöẅ, mìdä tuĺìt? tuĺìn, šūŕi miuла on gòŕa. mūtüš šiuла on gòŕa? cịba häv́i. pidäẅ kätkie, otpevaija. pappi i jačka käškiettih šiuла žvońie keллолoih. storoža šǫ̈ändü. tädä ńikon·žę eij◡оллun, čtobị cịbòa ķiŕikköh tuodaiś i otpevaidaiś. hvaťťi ďedan nissašta i lükkiw ďedòa peŕťiśťä poiś. a ďèda i šanow storožaлла, ka šiuла cịba, kuin rubei zdohńimah,

---

juurde. Läks köstŕi tuppa. Köster küsib: «Mispärast sa tulid?» — «Ma tulin, mul on suur mure.» — «Mis mure sul on?» küsib köster. Aga taat ütleb köstrile: «Mul lõppes kits.» Köster ütleb: «Noh, lõppes, siis matke maha nagu teisigi loomi.» Aga taat ütleb köstrile: «Meil oli väga hea kits, mitte nagu muud kitsed. Ja me tahame teda matta nagu vene inimest.» Köster haaras taati turjast ja tõukab toast välja. «Sinu kitse niimoodi ei maeta kui inimest.» Aga taat ütleb köstrile: «Kui meie kits hakkas surema, siis käskis sulle anda ühe saja raha. Vaat, ma tõin.» Andis köstrile. Köster võttis ja ütleb: «Aga kas papp on kirikus? Kas hakkab matusetalitust pidama?» Aga taat ütleb köstrile: «Hakkab. Käskis sindki kutsuda.» Aga köster ütleb: «Pange kits kirstu ja tooge ta kirikusse.» Köster ütleb taadile: «Mine valvuri juurde, et ta helistaks kelli.» Taat läks valvuri juurde, läks tuppa. Valvur küsib taadilt: «Miks sa tulid?» — «Tulin, mul on suur mure.» — «Mis mure sul on?» — «Kits lõppes. Peab matma, matusetalitust pidama. Papp ja köster käskisid sul kelli helistada.» Valvur vihastus. «Seda pole iialgi olnud, et kitse kirikusse toodaks ja matusetalitust peetaks.» Haaras taadi turjast ja tõukab taati toast välja. Aga taat ütleb valvu-

ńin käški andòa vĭškümmendä rubl'òa ďeŋgòa. storoža i šanow ďedalla, matkòa koďih, mie rubien zvońimah kellolloih. a tüö kandakkòa grovušša cịbòa kiŕikk'öh.

storoža rubei zvońimah kellolloih, a ďeda i baba lähťiettih kandamah grobuo i iťkietäh, äijäl'di iťkietäh. naroda kūluššẹttịh, grobuo kannẹtah i kačotah ďedah i babah. hüö grobuo kannẹtah, a grovušša cịba veńŭẅ, šarvet törčitäh. a ďèda i bàba iťkietäh. viedih grovun kiŕikk'öh, pandịh skammilla, oššẹttịh tuohušta. śeiżatẹttịh, viritettih tuohukšẹt cịvalla kohtah. tùl'i pappi i jačka i äijä narodòa, mužịkkòa, akkòa. a pappi i jačka otpevaijah cịbòa, a narodalla eij ͡ollu ͡tabah, mikši pappi käški tūva cịvan kiŕikk'öh.

pappi otpeičči jačkaŋk'ela i lähťiettih grobuo kandamah kiŕik'öštä mogilalla. ďèda i bàba äijäl'di iťkiettiĥ i zaroidịh cịvan mogilalla, miśśä narodòa kätkiettiĥ. ďèda da bàba lähťiettih koďih, lòajittịh pominkat. kučuttịh äijän narodòa, mužịkkòa, akkòa, tüťťüe, briĥòa, i davaì· heidä ugoššaija i vĭnalla juottòa i šanotah ďèda da bàba, pominaigòa mejän cịbòa. meil'ä täḿä cị̀ba ol'i ül'en hŭvä, ei kuin toizet cịvat. ol'i cị̀ba pravoslòavnoi, rūskoi. naroda humallutịh, ruvettịh virttä lauламah, kargĭzemah. jäl'ǵeh tädä karguo prośťiečettịh ďedaŋke i babaŋke. lähťiettih koďih.

---

rile: «Vaat, kui kits hakkas kärvama, siis käskis sullę anda viiskümmend rubla raha.» Valvur ütlebki taadile: «Mine koju, ma hakkan kelli helistama, aga teie kandke kits kirstus kirikusse.»

Valvur hakkas kelli helistama, aga taat ja eit läksid kirstu kandma ja nutavad, kõvasti nutavad. Rahvas kuulis, nad kannavad kirstu, ja vaatab taadi ja eide peale. Nad kannavad kirstu, aga kirstus lamab kits, sarved püsti. Aga taat ja eit nutavad. Viisid kirstu kirikusse, panid pingile, ostsid küünlaid. Panid seisma, süütasid küünlad kitse kohale. Tuli papp ja köster ja palju rahvast — mehi, naisi. Aga papp ja köster saadavad lauluga kitse, aga rahvale ei meeldinud, miks papp käskis kitse kirikusse tuua.

Papp pidas köstriga matusetalituse ja läksid kirstu kirikust surnuaiale kandma. Taat ja eit nutsid kõvasti ja matsid kitse surnuaiale, kus rahvast maeti. Taat ja eit läksid koju, valmistasid peied. Kutsusid palju rahvast, mehi, naisi, tüdrukuid, poisse, ja hakkasid neid kostitama ja viinaga jootma ja ütlesid taat ja eit: «Mälestage meie kitse! See kits oli meil väga hea, mitte nagu muud kitsed. Kits oli õigeusklik venelane.» Inimesed jäid purju, hakkasid laulu laulma, tantsima. Pärast seda tantsu jätsid taadiga ja eidega hüvasti, läksid koju.

i naroda олдiḫ kirjamiehet. kirjutętttiḫ žôалoban aŕhiŕeju linnah. aŕhiŕei kučču ičeľľüe ďedan. ďèda mäńi aŕhiŕeiлuo. aŕhiŕei i šanow ďedaлla, kuin šie täṁän лôajìt, cįvan käťìt kuin riśťikanžan. kiŕikkôḫ veit, grobuh paṅìt, i mogiлalla veit i käťìt, miśśä narodôa kätkietäḫ. i cįbôa mogiлalla ei kätkietä. mie täštä šüin šiun pǫälľä sūduh podaičen. a ďèda i šanow aŕhiŕeila, konžę miun cįba rubei hävieṁäḫ, i käški šiula andôa kümmenen šadôa rubľôa deŋgôa. ďèda ando, aŕhiŕei ottį i šanow ďedaлla, šüväḫ môah zaroiščija? ďèda šanow, šüväḫ. aŕhiŕei küželörẅ, dūhuo eij◡ôa cįvašta? ďeda šanow eij◡ôa. aŕhiŕei ďedaлla käški männä kodih, i ńike·ľľä ńimì·dä ei paiśśa. i ďèda i bàba ruvettiḫ hüvìn bohataлdį eläṁäḫ.

15. VII 1959.

75. Arukas tüdruk.

èli linnašša bohatta bajaŕi. oli häńeľľä naiŕe i poiga. nu poiga guľäiščči linnašša tütöľľüe, i tòatto poigôa rubei zastavľäimah naija, ottôa täṁä tüťťö, kuллuo poiga guľäiščow. tüťťö hüvä bohatta, äijä pridôaneida, a poiga tòatoлla i šanow, mie tàdä tüťťüę en

---

Ja inimesed olid kirjamehed: kirjutasid kaebuse peapiiskopile linna. Peapiiskop kutsus taadi enda juurde. Taat läks peapiiskopi juurde. Peapiiskop ütlebki taadile: «Kuidas sa seda tegid, matsid kitse nagu inimese. Viisid kirikusse, panid kirstu ja viisid surnuaeda ja matsid, kus rahvast maetakse. Ja kitse surnuaiale ei maeta. Ma kaeban sind (= sinu peale) sellepärast kohtusse.» Aga taat ütleb peapiiskopile: «Kui mu kits surema hakkas, käskis sulle anda tuhat (= kümme sada) rubla raha.» Taat andis, peapiiskop võttis ja ütleb taadile: «Kas te sügavale maasse matsite?» Taat ütleb: «Sügavasse.» Peapiiskop küsib: «Ega kitsest haisu ei ole?» Taat ütleb: «Ei ole.» Peapiiskop käskis taadil koju minna ega mitte kellelegi midagi kõnelda. Ja taat ja eit hakkasid väga jõukalt elama.

75. Elas linnas rikas mõisnik. Oli tal naine ja poeg. No poeg käis linnas tüdruku juures ja isa hakkas poega sundima naist võtma, võtma seda tüdrukut, kelle juures poeg käib. Tüdruk on kena, rikas, palju kaasavara, aga poeg ütleb isale: «Ma ei võta seda tüdrukut,

òta mieheľľä, a rubien eččiṁäḱ küläštä, sòamo keühäzen otan, i miula, štobi̯ hǫ̈än oiś tabahi̯ńe, i miula pridòaneida tütöštä ei pie. tòatto i mòamo poijan pǫ̈äľľä šǫ̈annüttih. meiľä moišta naišta èlä tuo! a kuin hoš, tòatto! a mie rubien eččiṁäḱ küläštä. tòatto soglaśśiečči poijaŋke, valľaššętti̯h — — — kūčaŕi troikan hevośta kibitkäḱ. istuočči kūčaŕi i poiga bohatta, hüvä, i läkši küľie müö ajelęmah. bri̯ha mòńi külǫ̈ä proijeďi. üheššä küläššä podjeďitti̯h sòamo kehnozęlluo peŕtti̯žeľľüe. täššä peŕtti̯ežeššä eľi bàba i tüťťö. a tuldi̯h — — — bàba i küželöẅ, mìdä tüö tuľija? a bri̯ha i šanow, müö šüötämmä kodvazęn hebožie, iče šüömmä i lähemmä toiźih küľih. bri̯ha i kūčaŕi istuočetti̯h stolan tagòakši̯. sòadi̯h čamodanašta omòa zakuskòa. bri̯ha i küželöẅ akalda, šie ükši̯n elät? ükši̯n. a tüťär baballa istuw kiugòalla zanaveśśieččen, händä tüťťüe ei ńàvü, i ńike·n händä ei nǫ̈ä. pihalla tüťťö ei kävéľe. häńelľä tütöllä ei mìdä pǫ̈äľľä panna. ka bri̯ha i kūčaŕi issutah, šūväḱ, a zanavéska kiugòalla ľekahti̯. bri̯ha babalda i küželöẅ, ken teiľä on kiugòalla? bàba i šanow bri̯halla, kàźi šieľä on. hǫ̈än bri̯ha baballa uškow, i tòašęna zanavéska ľekkuw kiugòalla. täṁä bri̯ha kočahti̯ stolan tagòada, eiśśäľdi zanaveskan i kaččow, kiugòalla istuw tüťťö ńägüe ičeldä peittäẅ. a bri̯ha

---

vaid hakkan külast otsima, võtan kõige vaesema ja et ta oleks mulle meele järgi. Ja tüdruku kaasavara pole mulle vaja.» Isa ja ema vihastusid poja peale. «Meile ära niisugust naist too!» — «Aga kuidas tahad, isa! Aga mina hakkan külast otsima.» Isa oli pojaga nõus, rakendasid — — — kutsar kolm hobust kibitka ette, Istus kutsar ja poeg, rikas, kena, ja läks mööda külasid sõitma. Noormees sõitis läbi mitu küla. Ühes külas sõitsid kõige viletsama tarekese juurde. Selles tarekeses elasid eit ja tüdruk. Aga tulid — — — Eit küsibki: «Miks te tulite?» Aga noormees ütleb: «Me söödame veidi aega hobuseid, ise sööme ja läheme teistesse küladesse.» Noormees ja kutsar istusid laua taha, võtsid sumadanist oma suupistet. Poiss küsibki eidelt: «Sa elad üksi?» — «Üksi.» Aga tütar istub eidel ahju peal, end eesriidega varjanud, teda tüdrukut ei paista ja keegi teda ei näe. Õues tüdruk ei käi. Temal tüdrukul pole midagi selga panna. No noormees ja kutsar istuvad, söövad, aga eesriie ahjul liigatas. Noormees küsib eidelt: «Kes teil ahju peal on?» Eit ütleb noormehele: «Seal on kass.» Tema, noormees, usubki eite ja taas eesriie liigub ahju peal. See noormees hüppas laua tagant, lükkas äkki eesriide kõrvale ja vaatab: ahjul istub tüdruk, peidab endal nägu. Aga noormees küsib eidelt: «Mis-

babalda küželöw, mintäh šiun tüťär ei ruohi viidie kiugòalda, i ńägölöjä peittäw? a bàba briьalla šanow, häńeľľä eij◡òa mìdä põälľä panna. huigie häńeľľä on i kačču̯o teih. a briьa rubei tüťťue proššimah, viidi kiugòalda ilʹi◡že ožuta meilä omat ńävöt. tüťťö rešiˑlaš ožuttòa omat ńävöt, a briьa i šanow tütöľľä, mie moišta kraššʹiˑvoida tüťťue en◡nägen ńimiˑššä. briьa tütöľľä rubei pagižemah, mie šiun otan mieheľľä. a tüťťö briьalla i šanow, tüö milma nagramah rubietta, i mie en◡òa šiun naiňe, en i liene! šie löüvät paremman milma. en i lähe! a briьa i šanow, müö šiuh varoin oššamma jògo mìdä oďežòa, i plaťjòa täüven sundukan tuomma. a tüťťö i šanow, šie èlä midä veďiћ pagiže miula! miuh varoin ďeŋgòa èlä iźveďi, i miuŋkela šie et rubie eläńäћ. šie löüvät parembòa milma! ka briьa rubei tütöŋkeľä prošťieččemah i babaŋkela i šanow, müö huomena tòašęna tulęmma teiľä, i lähťiettih koďih. mändiћ tòatoллuo i mòamoллuo. tòatto briьalda i küželöw, nu ńimìˑdä, poiga et löüdän naišta? a poiga tòatolla i mòamolla i šanow, löüvin. on üľen kraššʹiˑvoi tüťťö, hüvä, vain on üľen keühä. a tòatto poijalla šanow, moišta naišta on mi◡hoˑš i tõäľä! a poiga tòatolla otvečaiччow, mie täńän tütön otan mieheľľä! oššan tüťťöћ varoin skrūťťòa i häńeľľä vien.

---

pärast su tütar ei julge ahju pealt välja tulla ja peidab nägu?» Aga eit ütleb noormehele: «Tal pole, mida selga panna. Tal on häbi teie peale vaadatagi.» Aga noormees hakkas tüdrukut paluma: «Tule ahju pealt või siis näita meile oma nägu!» Tüdruk otsustas oma nägu näidata. Aga noormees ütlebki tüdrukule: «Nii ilusat tüdrukut pole ma kuskil näinud.» Noormees hakkas tüdrukule kõnelema: «Ma võtan su ära.» Aga tüdruk ütleb noormehele: «Te hakkate mind naerma ja mina ei ole su naine ega saagi olema! Sa leiad minust parema. Ma ei lähe!» Aga noormees ütleb: «Me ostame sinu jaoks kõiksuguseid riideid ja toome kirstutäie kleite.» Aga tüdruk ütleb: «Ära sa mulle mis tahes kõnele! Ära minu pärast raha raiska ja minuga sa ei hakka elama. Sa leiad minust parema.» No noormees hakkas tüdrukuga hüvasti jätma ja eidega ja ütleb: «Me tuleme homme jälle teile.» Ja läksid koju, läksid isa ja ema juurde. Isa päribki poisilt: «No poeg, sa ei leidnud naist midagi?» Aga poeg ütleb isale ja emale: «Leidsin. On väga ilus tüdruk, kena, ainult väga vaene.» Aga isa ütleb pojale: «Niisuguseid naisi on ka siin palju tahes.» Aga poeg vastab isale: «Ma võtan selle tüdruku! Ostan tüdruku jaoks kraami ja viin temale.»

bŗ̀ha oštį jògo mìdä täüven sundukan. a tòatto i šanow poijалла, i mie šiuŋ̀ke lähen. valľašti kūčaŕi колḿe hevośta. istuočči tòatto, bŗ̀ha, i kūčaŕi hebożìje ajo i hüö tuлdį̀h žeh küläh, podjeďittį̀h kehnozęллuo peŕtťiżelľüe, i śeižauvuttį̀h. tòatoлла ei tabah i šanow poijалла, täššä peŕtťiżešša naiḿe šiun eläẅ? da, da. mändiḱ peŕtťiżeh. bàba istuw, ei kìjä, mìdä i šanuọ, ženihäľľä i bajaŕилла. ka bŗ̀ha eišti zanavèskan, i kačotah tòatto i poiga, a tüťťö istuw kiugòалла uglazęšša, i peittäẅ omòa iččiedä rį̀pakkолoila, i ńägölöjä eij◡ožuta. bŗ̀ha i šanow tütölľä, aššu kiugòалда mòah, müö šiula toima skrūttòa täüven sundukan. a tütöľľä huigie vį̀iďie kiugòалда. rubei tòatto, bajaŕi tüťťüe prośśimah. tüťťö soglaśśiečči, vį̀iďi kiugòалда. tòatoлла kraśota· tütön tabaudu, ńimi·śśä ei nägen moišta kraśśi·voida. bŗ̀ha šai sundukašta plaťjat hüvät, ando tütölľä. tüťťö pàńi pǫ̈älľä baŕetkat, šukiŋ̀kела keŋgi, košťuman hüvän, šľòapan, paľton, nu jògo min, mìdä tütölľä pidi.

bàba i kaččow omah tüťťäŕeh i bŗ̀hah i bajaŕih i nagò·ľi itkẅ. i bajaŕi i baban šuoŕitti, jògo kohtòa ando ďeŋgòa. istuočettį̀h stoлan tagòakšį̀. a babàлла ei◡milľä b'eŕegoija ženihöjä. ka hüö bajaŕit tuodį̀h omaṅ čamodanan i ruvèttį̀h stoлалла paneḿah. jogº◡kohtòa лadjattį̀h stoлалла vĩnòa, калbassuo, vehnäštä, pŕä-

---

Noormees ostis kõike kirstutäie. Aga isa ütlebki pojale: «Ma tulen (= lähen) ka sinuga.» Rakendas kutsar kolm hobust. Istusid isa, poeg, ja kutsar ajas hobuseid ja nad tulid sellesse külla, sõitsid viletsa tarekese juurde ja jäid seisma. Isale pole meele järgi ja ütleb pojale: «Kas su naine selles tarekeses elab?» — «Jah, jah.» Läksid tarekesse. Eit istub, ei teà, mida üteldagi peigmehele ja mõisnikule. No poiss lükkas eesriide kõrvale ja isa ja poeg vaatavad, aga tüdruk istub ahjul nurgakeses ja peidab iseennast kaltsudega ja nägu ei näita. Noormees ütlebki tüdrukule: «Tule ahjult maha, me tõime sulle kirstutäie kraami.» Aga tüdrukul on häbi ahjult välja tulla. Hakkas isa, mõisnik, tüdrukut paluma. Tüdruk nõustus, tuli ahjult välja. Isale meeldis tüdruku ilu, mitte kuskil polnud näinud nii ilusat. Noormees võttis kirstust ilusad kleidid, andis tüdrukule. Tüdruk pani kingad, pani jalga sukkadega, kena kostüümi, kübara, palitu, no kõik, mis tüdrukul vaja oli.

Eit vaatab oma tütart ja noormeest ja mõisnikku ja kogu aja nutab. Ja mõisnik pani ka eide riidesse, kõike andis, raha. Istusid laua taha. Aga eidel pole millegagi kosilasi kostitada. Vaat nad, mõisnikud, tõid oma sumadani ja hakkasid lauale panema. Kõike laoti lauale: viina, vorsti, saia, präänikuid, kompvekke. Sõid ja

ńikkȫä, kanfettȯa. šüödih i juodi̯h i baba hejäŋkeľä üheššä. i baban i tütön ote̯ttih keралла häidä kizȯamah linnašša. mändiћ kodih, mȯamo strieťťi hejät, a bajaŕi kĭttäẅ tüťťüe mȯamoлла i poigȯa, hüvän naizen löüdi, kraśśĭ·voin i mȯamo dogadi täḿän tütön i šanow, ńimi·śśä ńiko·nžę en nägen moišta kraśśĭ·voida kuin tàḿä tüťťö. i kaiťťi linna kĭjušše̯ttih, kĭtetäћ, što on üľen kraśśĭ·voi tüťťö, tuoduna naizekši̯ bajaŕim◡poijaлла. äijät linnašša jo nȫättih tädä tüťťüe, i kaiťĭn nagȯ·ľi kĭtetäћ. i bajaŕiлoja häiћ kučutah i kaiťťi linna ruvettih himottaľieччemah, kuimbo popadie moiźĭh häilöiћ. i hȫät oлdih mȯńi päivȫä, nagȯ·ľi karrattih, virttä лaulę̈ttih, čuŕištih linnȯa müö. naroda kaiťťi linna i paišśah, üľen hüvä naińe, kraśśĭ·voi. moišta ńimi·śśä eij◡ȯa, että löüvä. ruvettih eläḿäћ bri̯ha naizeŋke hüvĭn. toińe◡toišta šuvatah i tȯatto i mȯamo šuvatah i kĭtetäћ — — —

poiga bajaŕin лaukašša torguiччow, a naińe šeižow i kaччow, ńimi̇̀·dä ei rȯa. tȯatto i šanow poijaлла, pidäẅ šiu◡naińe andȯa škoлah. anne̯ttih škoлah. hȫän opaštľiečči äijän vuotta jȯgo kohtȯa, rubei maлttamah emämmän bajaŕie i häńen poigȯa. i rubei täḿä naińe torguimah omaŋkeла mužikaŋkeла лaukašša. ka tȯatto i šanow poijaлла, šie vaľäiče tavarȯa vaš germāńiju. ȯta ďeŋgȯa mi šiuла pidäẅ. a naińe šiun rubiew torguimah. ka täḿä poiga

---

jõid ja eit nendega ühes. Ja eide ja tüdruku võtsid kaasa linna pulmi pidama. Nad läksid koju, ema kohtas neid, aga mõisnik kiidab tüdrukut emale ja poega: «Leidis kena naise, ilusa.» Ja ema nägi seda tüdrukut ja ütleb: «Mitte kuskil pole ma iialgi näinud nii ilusat kui see tüdruk.» Ja kõik linn sai teada, kiidetakse, et on väga ilus tüdruk toodud mõisniku pojale naiseks. Juba paljud nägid linnas seda tüdrukut ja kõik ikka kiidavad. Ja mõisnikke kutsutakse pulma ja kogu linn hakkas himustama, kuidas pääseda niisugusesse pulma. Ja pulmad olid mitu päeva, kogu aja tantsiti, lauldi laule, sõideti mööda linna. Kõik linnarahvas räägibki: «Väga kena naine, ilus. Niisugust pole kuskil, te ei leia.» Hakkas noormees naisega hästi elama. Nad armastavad teineteist ja isa ja ema armastavad ja kiidavad. — — —

Mõisniku poeg kaupleb poes, aga naine seisab ja vaatab, ei tee midagi. Isa ütlebki pojale: «Vaja su naine kooli anda.» Anti kooli. Ta õppis palju aastaid kõike, hakkas oskama rohkem kui mõisnik ja tema poeg. Ja hakkas see naine oma mehega poes kauplema. No isa ütleb pojale: «Sa mine Saksamaale kauba järele! Võta raha, palju sulle tarvis. Aga su naine hakkab kauplema.»

i vieľä ükši toizem◡bajarìm poiga lähtiettih germāńiju tavaròa oštamah. mändiћ, jògo midä oššętţiћ, i tahottiћ jo koďih ajòa. mändiћ ŕestoran, istuočettiћ stoлan tagòakšį kahen keššä bajaŕiлoin poijat, i ruvettiћ trebuimah vìnòa, zakuskòa i ruvettiћ juomah i paiśśah toiń◡toizeŋke, tàmä briћa toizeлла i pagiźew, što miun naiŋe ńikė·dä ei rubie šuvaččęmah i ńike·ľľä händä ei šòa mòańittòa i koľčaśta. a toiŋe i šanow, davai· zaklat! jeźľi mie häńeldä koľčaśta iмennoida em◡mòańita, ńin šiллoin miun tavarat šiun lietäћ, a jeźľi mòańitan koľ ččazęn häńeldä iмennoin i tulęn järeľľiћ šiлuo, ńin šiun tavarat lietäћ миила. nu hüö ńìn sogлaśśiečettiћ. vaľäi koďih, a mie jǫän germāńiju. hǫän läkši.

tùli omah linnah, täľľüe naizeллuo, a ei омаллuo. òma ei ķìjä, i pagiźew bajaŕi täľľä naizелла vieraналлa, täľľä naizелла òľi üheľľäћ kvarťira, àna šanow tàмä bajaŕi, àna миила šiun koľččaŋe! mie šиила annan äijän ďeŋgòa. a täмä naiŋe, ńi◡kui·n mie šиила koľčaśta en àna. i täľľä bajaŕim◡poijaлла ei šòannun ńi◡kui·n mòańittòa. i šanow häńeľľä, tулę huomena. i mie омалла mužikалла tüönnän tuomaśta. vieľä hǫän i šanow bajaŕim◡pòijaлла, a šie mìdä tuľìt järeľľäћ? tuľìn, миила ďeŋgòa vàhä. ďeŋgòa otan äijän, i andanet koľččazęn, i šиила, mi pidäẅ ďeŋgòa täštä koľčča-

---

No see poeg ja veel üks teise mõisniku poeg läksid Saksamaale kaupa ostma. Läksid, ostsid kõike ja tahtsid juba koju sõita. Läksid restorani, istusid mõisnike pojad kahekesi laua taha ja hakkasid nõudma viina, suupistet ja hakkasid jooma ja kõnelevad teineteisega. See noormees kõnelebki teisele, et: «Minu naine ei hakka kedagi armastama ja keegi ei saa teda petta ega sõrmust.» Aga teine ütlebki: «Veame kihla! Kui ma temalt nimega sõrmust ei peta, siis saab mu kaup sinu omaks, aga kui petan temalt nimega sõrmuse ja tulen sinu juurde tagasi, siis saab sinu kaup mulle.» No nad leppisid nõnda kokku. «Käi koju! Aga mina jään Saksamaale.» Ta läks.

Tuli oma linna selle naise juurde, aga mitte oma juurde. Oma ei tea. Ja kõneleb mõisnik sellele võõrale naisele, sel naisel oli üksinda korter. «Anna,» ütleb see mõisnik, «anna oma sõrmus mulle. Ma annan sulle palju raha.» Aga see naine: «Ma ei anna sulle sõrmust mitte kuidagi!» Ja see mõisniku poeg ei saanud mitte kuidagi petta. Ja ütleb talle: «Tule homme. Ja ma saadan oma mehele külakosti.» Ta ütleb mõisniku pojale veelgi: «Aga miks sina tagasi tulid?» — «Tulin, mul on vähe raha. Võtan palju raha ja kui sa annad sõrmuse, ka sinule annan ma selle sõrmuse

zęšta, mie šiula annan. hǫ̈än, nu ńin tulę, müö šiuŋke huomena pagiżemma. läkši koďih bajarin poiga naizellиo i tòatollиo i šanow, andakkòa miula emämbi ďeŋgòa, pidäẅ vieľä tavarôa oštòa. tòatto ando, mi häńeľľä pìdi. ka hǫ̈än ottį ďeŋgat, naizešta prošťieċċi i läkši täľľue toizellиo akallиo pagiżemah. dūmaiċċow, nütteńä mie häńeldä koľċċazęn mòańitan.

a täľľä akalla òľi prislūga, i šanow, ka on aźiet moizet. mie šiun šuoŕitan omįh plaťjoih, i annan šiula oman imennoin koľċċazęn, a iče uijin kvarťirašta, a šie vuota bajarin poigòa. rubiew hǫ̈än šiulda pakkuomah koľċaśta imennoida, a šie èlä àna. a häńeľľä ožuta, i tabauduw häńeľľä täḿä koľċċańe, i šie pakkuo häńeldä emämbi ďeŋgòa. ďeŋgat andaw, a šie rabiešša iembǫ̈äkši, a šìdä koľċċańe ožuta, i èlä àna. mìdä hǫ̈än šiuŋke rubiew ròadamah? tàḿä kuharka ďeŋgat polučči bajarin poijašta. rabieštį i ožuttaw häńeľľä koľċaśta. bajarim‿brįha (~ :) ilì poiga dogaďī koľċċazęn, rubei häńeldä pakkuomah. hǫ̈än ei àna, a brįha ottį i šormen katkai koľċċazęŋke i läkši poiś kvarťirašta.

ka tàḿä kuharka šàno täľľä naizella, ka miulda šormen katkai i koľċċazęŋkela. a täḿä akka i küželöẅ kuharkalda, ďeŋgòa šiula

---

eest kuipalju tarvis.» Tema: «No nii, tule, me kõneleme sinuga homme.» Läks mõisniku poeg koju naise juurde ja isa juurde ja ütleb: «Andke mulle rohkem raha, peab veel kaupa ostma.» Isa andis, kuipalju talle vaja oli. No ta võttis raha, jättis naisega hüvasti ja läks selle teise naise juurde kõnelema. Mõtleb: «Nüüd ma petan temalt sõrmuse välja.»

Aga sel naisel oli ümmardaja ja ütleb: «Vaat, asjad on niisugused. Ma rõivastan su oma kleitidesse ja annan sulle oma nimega sõrmuse, aga ise lähen korterist ära, aga sina oota mõisniku poega. Ta hakkab sult paluma nimega sõrmust, aga sina ära anna, vaid näita talle ja talle meeldib see sõrmus ja sina palu talt rohkem raha. Annab raha, aga sina koŕista kaugemale, aga siis näita sõrmust ja ära anna. Mis ta sinuga ikka teeb (= hakkab tegema)?» See köögitüdruk sai mõisniku pojalt raha, koristas (rahad) ja näitab talle sõrmust. Mõisniku poiss või poeg nägi sõrmust, hakkas temalt paluma. Ta ei anna, aga noormees võttis ja murdis sõrme ühes sõrmusega ja läks korterist ära.

Vaat see köögitüdruk ütles sellele naisele: «Vaat murdis mul sõrme ühes sõrmusega.» Aga see naine küsib köögitüdrukult: «Kas ta sulle palju raha andis?» — «Väga palju.» — «No nõnda, me

ando äijän? üĺen äijän. nu ńin: müö oššamma toizen koľččazęn näiĥ ďeŋgoih i šie rubiet bohataлdį eläḿäĥ, a šormi zaživiw šiula.

täḿä bajaŕim◡poiga läkši tòaš v◡germāńiju, löüdi, kumbazęŋkела hüö paištih, što šiun naińe ńike·dä ei rubie šuvaččemah, i koľčaśta ńike·ĺĺä iḿennoida ei àna, i ožuttį häńeĺĺä iḿennoin koľččazęn. ka šiun naizen koľččańe! täḿä kumbazęšta naizešta ručaлsa brį̀ha, nu ńin, mie mänetĩn kaiťti šiula tavarat, mi miuл◡on ošš̨ettu. i läkši, ottį kaiťti tavarat, omat i toizen bajaŕin poijan tavarat i läkši omah linnah vedäḿäĥ. toi лaukkah, kladavoiлoih pàńi. a täm◡akka ķijuštį bajaŕim◡poiga tùĺi koďih, i küżelöẅ häńeldä, mintäĥ miun mužį̀kka ei tuллu? a hǫ̈än i šanow, emämbǫ̈ä hǫ̈än šiuлuo ei tulę̣.

ka täḿä akka tòatoлla šanow, što miula pidäẅ ajòa v◡germāńiju mužį̀kaллuo, andakkòa miula ďeŋgòa! i läkši täḿä akka v◡germāńiju. adressa häńeĺĺä òĺi. mäńi täḿä akka germāńiju. enžišťäĥ mäńi v◡restoran, šüöḿäĥ rubiew. istuočči akka stoлan tagòakšį, i rubei pakkuomah brį̀haлda čòajuo, zakuskòa. brį̀ha toi. a täm◡akka tunnuštį täḿän brį̀han i dūmaiččow ičeĺĺä, täḿä on miun mužį̀kka. zakuskòa toi i čainikan čòajuo. akka i šanow täĺĺä brį̀haлla, istuoče miuŋ̀kела čòajuo juomah. täḿä brį̀ha istuočči. akka i šanow täĺĺä brį̀haлla, a šie oлęt miun

---

ostame selle raha eest teise sõrmuse ja sa hakkad jõukalt elama, aga sõrm kasvab sul kokku.»

See mõisniku poeg läks jälle Saksamaale, leidis, kellega nad kõnelesid, et sinu naine ei hakka kedagi armastama ega anna kellelegi nimega sõrmust. Ja näitas talle nimega sõrmust. «Vaat, sinu naise sõrmus!» See, missuguse naise eest noormees vastutas: «No nõnda, ma kaotasin sulle kõik oma kauba, mis mul on ostetud.» Ja läks, võttis kõik kauba, oma ja teise mõisniku poja kauba ja läks oma linna viima. Tõi poodi, pani ladudesse. Aga see naine sai teada: mõisniku poeg tuli koju ja pärib temalt: «Mispärast minu mees ei tulnud?» Aga ta ütlebki: «Ta ei tule enam sinu juurde.»

No see naine ütleb isale, et: «Ma pean Saksamaale sõitma mehe juurde. Andke mulle raha!» Ja see naine läks Saksamaale. Aadress tal oli. Läks see naine Saksamaale. Esiteks läks ta restorani, hakkab söõma. Istus naine laua taha ja hakkas noormehelt paluma teed, suupistet. Noormees tõi, aga see naine tundis selle noormehe ära ja mõtleb endamisi: «See on minu mees.» Tõi suupiste ja kannu teed. Naine ütlebki sellele noormehele: «Istu minuga teed jooma.» See noormees istus. Naine ütleb sellele noormehele: «Sina

mužikka! a tämä brĭha šilʹmät mölʹliśti, täh akkah kaččuośśa. ed‿òa šie miun naińe! miu‿naizella kȍäśśä on ńelʹlä šormie, a šiula on vĭżi. ka täḿä akka i rubei häńelʹlä pagiżemah, šormet miula ollah kaitʹti, a kuharkalla mejän lieńi ńelʹlä šormie. kumbańe šiuŋkèla olʹi tullun, hȍän miuluo òlʹi, i pakkoi koľčaśta. mie‿n andan. annoin kuharkalla, i häńen suoŕitĭn omĭh plaťjoih. i hȍän ando häńelʹlä äijän ďeŋgòa, i koľččazęn kuharkalda šormeŋkèla katkai. ka täḿä brĭha, nu ńin‿že, šie olʹĭt miun naińe i lienet, mie kĭjĭn, i ručaiččiečĭn, šilma ńike·lʹlä ei šòa mòańittòa.

i lähťiettih hüö omah linnah. tuldĭh, ńimĭ·dä ei tuodu. tòatolla šanottĭh, i tòatto bajaŕi jok‿kohan kĭjuštĭ, kuin ažiet. podaidĭh sūduh toizen kuptsam poijam‿põälʹlä, i sūdu vĭsùďi kaitʹti iḿeńjät toizelda bajaŕilda. i tòašęna ruvettĭh hüvĭn, omaŋkela naizeŋke i tòatoŋke i mòamoŋke hüvĭn elämäh.

12. VII 1957.

76. Kuus pätsi leiba.

èlʹi mužĭkka linnašša. òlʹi mužĭkalla naińe, mòamoš, tòatto i omat kolḿe lašta. läkši mužĭkka laukkah, oštĭ kūžĭ möükküe leibȍä. a toińe muźĭkka i kaččow häńeh i küželöẅ mužĭkalda, miḣ varoin šie täḿän verran leibȍä oššĭt? a mužĭkka i šanow,

---

oled minu mees.» Aga see noormees ajas silmad pärani selle naise peale vaadates. «Sa ei ole minu naine! Minu naisel on käel neli sõrme, aga sul on viis.» No see naine hakkaski talle kõnelema: «Sõrmed on mul kõik, aga meie köögitüdrukul sai neli sõrme. See, kes sinuga oli tulnud, oli minu juures ja palus sõrmust. Ma ei andnud. Andsin köögitüdrukule ja rõivastasin ta oma kleitidesse. Ja tema andis talle palju raha. Ja ta murdis köögitüdrukul sõrmuse ühes sõrmega.» Vaat see noormees: «No nõnda, sina olid mu naine ja saad olema. Ma teadsin ja vastutasin: sind ei saa keegi petta.»

Ja nad läksid oma linna. Tulid, ei toonud midagi. Ütlesid isale ja isa, mõisnik, sai kõik teada, kuidas asjad. Nad kaebasid teise kaupmehe poja kohtusse. Ja kohus mõistis teiselt mõisnikult kõik varanduse välja. Ja nad hakkasid jälle hästi oma naisega ja isaga ja emaga hästi elama.

76. Elas linnas mees. Mehel oli naine, ema, isa ja kolm oma last. Mees läks poodi, ostis kuus pätsi leiba. Aga teine mees vaatab talle otsa ja küsib mehelt: «Misjaoks sa sedavõrd leiba ost-

miula pidäẅ andȯa veллat kakšį möükküe, i kakšį möükküe velgah i kakšį möükküe ičeľľä. a toińe mužįkka i šanow mužįkalla mie šilma em◡malta. ńin mie šiula šanon. kakšį möükküe tȯatolla i mȯamolla veллat. hüö milma pikkaraśta šüötettih, a kakšį möükküe omīla lapšīla velgah. kuin mie i miun naińe lienemmä vanhat i hüö meiľä ruv́etah oštamah leibǫ̈ä i velgȯja makšamah, a kakšį möükküe ičeľľä. ka mužįkka, kumbańe ei malttan, kunnę nämä küžį möükküe i šanow häńeľľä, šie hüv̄īn rȯat, že◡ńīn i pidäẅ.

11. VII 1959.

77. *čudnoi skȯaskańe.*

eľettih dèda da bàba. eij◡олę heiľä ńimì·dä. ďèda ȯľi üľen лaiśka. ei kehan ńimì·dä rȯadȯa, kuim◡mie, ka moińe. bàba i šanow ďedalla, aššu halguo piľiḿäh. a ďèda i šanow veť vieľä on väḧäńe halguo. aššu, aššu, ďèda. ďèda nouži kiugȯalda. nu ńin aššu, bàba. baba ottį pilan i kirvehen. ruv́ettįh piľiḿäh, väḧäzen piľittih, ďèda i šanow baballa, tulow piľie. huomen piľimmä. a baba šanow, davai· vieľä piľimmä. a ďèda ńi◡kui·n ei ruv́en, i šanow baballa, tulow. nu ńin halgȯa halлot nämä! ďèda ottį kirvehen, puolęt halлot halgai. i tùľi koďih perťtiḥ i šanow ba-

---

sid?» Aga mees ütleb: «Ma pean võlad (tagasi) andma kaks pätsi, ja kaks pätsi võlgu ja kaks pätsi endale.» Aga teine mees ütleb mehele: «Ma ei mõista sind.» — «Siis ma ütlen sulle. Kaks pätsi isale ja emale võlad. Nad söötsid mind väiksekest, aga kaks pätsi oma lastele võlgu. Kui mina ja mu naine saame vanaks ja nad hakkavad meile leiba ostma ja võlgu maksma, aga kaks pätsi endale.» Mees, kes ei saanud aru, kuhu need kuus pätsi, ütleb temale: «Sa teed hästi, nõnda ongi tarvis.»

77. Imelik jutukene.

Elasid taat ja eit. Ei ole neil mitte midagi. Taat oli väga laisk. Ei viitsinud midagi teha, nagu mina, vaat niisugune. Eit ütlebki taadile: «Tule puid saagima!» Aga taat ütleb: «On ju veel vähe puid.» — «Tule, tule, taat!» Taat tõusis ahjult: «No tule siis, eit!» Eit võttis sae ja kirve. Hakkasid saagima, saagisid veidi, taat ütleb eidele: «Küllalt saagimisest, homme saeme!» Aga eit ütleb: «Saeme veel!» Aga taat ei hakanud mitte kuidagi ja ütleb eidele: «Küllalt!» — «No siis lõhu need puud!» Taat võttis kirve, lõhkus pooled puud. Ja tuli koju tuppa ja ütleb eidele: «Ma lõhkusin poo-

валла, mie puoлęt haллot haлgain. a puoлęt huomena haлgòan. baba ei sǫ̈ändün. roďih илda. ďèda da bàba иллaśśettįh, veńüečettih magòamah, üheššä üheľľä kravaťилла. ďèda i šanow babaлла, mie šiлma kabuon. a baba i šanow ďedaлла, huomena kabuot. uinottįh ďèda da bàba. huomnękšęлла noštįh. ďèda i šanow babaлла, lähen haллot haлgòan. haллot ďèda haлgai, tuľi peŕťiĥ, bàba, mie haлguo šiuла tuon. tuo, tuo, ďèda tuo! ďeda toi haлguo. ďeda i šanow babaлла, i veťťä tuon. tuo, tuo, ďèda, miuла ei pie kandòa. i kanat šüötän. šüötä, šüötä, ďèda, miuла ei pie šüöttǫ̈ä. i peŕťin pūhin. peŕťin pūhki. roďih илda. иллaśśettįh ďèda da bàba. veńüečettih magòamah üheľľä pośťeľилла. ďèda i šanow babaлла, mie šiun kabuon. kabuo, kabuo, ďèda. eglein et kabuoľľu, a tämpǫ̈än kabuo. ďèda baban kabui, i uinottįh лujaлdį. i ruvettįh eľämäĥ bàba da ďèda hüv̈in, toiń toišta kündęlęmah.

16. VII 1959.

78. *omòa iččiedä pagižen.*

eľettih ďèda da bàba. ďeda veńüẅ kiugòaлла i šanow babaлла, bàba, mie rubein pahoin nägeḿäĥ. a bàba ičeľľä i dūmaiččow, rubei vähän nägeḿäĥ, kuin hǫ̈än nüt, dotла ei nägiš, parembi oiš. i dūmaiččow bàba, ďedaлла ńimì·dä ei šanon, paišto äijän kak-

---

led puud, aga pooled lõhun homme.» Eit ei vihastunud. Tuli õhtu. Taat ja eit sõid õhtust, heitsid magama üheskoos ühte voodisse. Taat ütleb eidele: «Ma kallistan sind.» Aga eit ütleb taadile: «Homme kallistad.» Taat ja eit uinusid. Hommikul tõusid. Taat ütleb eidele: «Lähen lõhun puud.» Taat lõhkus puud, tuli tuppa. «Eit, ma toon sulle puid.» — «Too, too, taat, too!» Taat tõi puid. Taat ütleb eidele: «Toon vett kah.» — «Too, too, taat. Mul pole vaja kanda.» — «Ja söödan kanad.» — «Sööda, sööda, taat, mul pole vaja sööta.» — «Ja pühin toa.» Pühkis toa. Tuli õhtu. Taat ja eit sõid õhtust. Heitsid ühte voodisse magama. Taat ütleb eidele: «Ma kallistan sind.» — «Kallista, kallista, taat. Eile ei kallistanud, aga täna kallista.» Taat kallistas eite ja nad jäid sügavasti magama. Ja hakkasid taat ja eit hästi elama, teineteist kuulama.

78. Kõnelen iseendast.

Elasid taat ja eit. Taat lamab ahju peal ja ütleb eidele: «Eit, ma olen hakanud (= hakkasin) halvasti nägema.» Aga eit mõtleb endamisi: «Hakkas vähe nägema. Kui ta nüüd üldse ei näeks, oleks parem.» Ja mõtleb eit. Ei lausunud taadile midagi, küpsetas hulga

karòa kagraśta. i kuччuw bàba ďedòa kiugòaлda kakkaròa šüöm̀äh̀, čuppuh. paṅi äijän kakkaròa stoлalla i voida täüven lòatkan[25]*. i baba dūmaiччow, ka näm̀ä kakkarat, ďèda šüöẅ i voit m̀akaiччow, hǫ̈än dotла liew šogie voišta.*

лaškieče ďèda kiugòaлda, bàba šanow. ďèda лaškiečči i šanow. mie◡n k̆ĭjä, kunnę̆ matata. matkòa čuppuh. ottį̆ baba ďedòa kǫ̈äštä. issuttį̆ čuppuh stoлan tagòakšį̆, i šanow baba, ka òta kakkaròa. om◡paiśśettu äijä. makaiče kakkaraлla voih. ďeda ottį̆ kakkaran, kǫ̈äŕi trupkazę̆kšį̆ i buttobį̆ ei nǫ̈ä, šĭriччi lòatkašta kakkaraлla makaiччow. a bàba i šanow, šie et lòatkah makaiče. ottį̆ ďedan kǫ̈än. ďedaлla kakkara kǫ̈äśśä i makaiччow voih. i ďeda näm̀ä kakkarat voih makaiччi i šöi i šanow babaлla, šie hüv̆ĭn ròavoit, kakkaròa paiśśoit, miun šüötĭt hüv̆ĭn. i mie nütteńä rubein paremmĭn nägem̀äh̀. ďeda nouži stoлan tagòada ugлašta, i läkši kiugòaлla i šanow ďèda, ka miuла i šiĺm̀ät spròaviečettį̆h̀, ruv̆ettį̆h̀ nägem̀äh̀ jògo mìdä, i šiлma nǫ̈än.

16. VII 1959.

79. Paks mees ja kaval arst.

èĺi mužį̆kka küĺäššä, üĺen zdo·rovoi. ei ruv̆en šòamah i käv̆eĺĺä, nago·ĺi veńüẅ. naroda, suśśiedat häńeĺĺüe käv̆eĺĺäh̀, žaĺeijah i šanotah häńeĺĺä, šie läžeüvüit, ḳuoлę̆t. i kannętah akat i mužį̆kat

---

kaerakooke. Ja eit kutsub taati ahju pealt kooki sööma, kööki. Pani hulga kooke lauale ja kausitäie võid. Ja eit mõtleb: «Vaat taat sööb need koogid ja kastab või, ta jääb võist sootuks pimedaks.»

«Taat, tule ahju pealt alla,» ütleb eit. Taat tuli alla ja ütleb: «Ma ei tea, kuhu minna.» — «Mine kööki.» Eit võttis taadil käest, pani kööki laua taha istuma ja eit ütleb: «Vaat, võta kooki. On palju küpsetatud. Kasta koogiga võid.» Taat võttis koogi, keeras torukeseks ja justkui ei näe, kastab koogiga kausist mööda. Aga eit ütleb: «Sa ei kasta kaussi.» Võttis taadi käe, taadil kook käes ja kastab võisse. Ja taat kastis need koogid võisse ja sõi ja ütleb eidele: «Sa tegid hästi, küpsetasid kooki, söötsid mind hästi ja ma hakkasin nüüd paremini nägema.» Taat tõusis laua tagant nurgast ja läks ahju peale ja taat ütleb: «Vaat mul said silmad terveks, hakkasid nägema kõike. Näen sindki.»

79. Elas külas mees, väga paks, ei saanud (= ei hakanud saama) käiagi, aina lamab. Rahvas, naabrid käivad tema juures, haletsevad ja ütlevad talle: «Sa jäid haigeks, sured.» Ja naised ja

hüvǫ̈ä häńeľľä šüömiśtä. a hǫ̈än mužiķka ken mìdä tuow, i kaitti nämä śtŕäpńät šüöẅ. viediń täḿän mužiķan boľńiččah dohtaŕiллuo. dohtaŕi häńen kaččo, i šanow mužiķалла, šiula eländǫ̈ä ńeľľäkümmendä päivǫ̈ä, i šie kuoлęt. ei◡ruv́en dohtaŕi händä ľeččiḿäh. tüöndi häńen koďih. mužiķka läkši koďih igävääššä, i tùľi koďih i veńüečči pośteľiлla i dūmaiččow, miula vȁhä eländǫ̈ä, i mužiķka igävääštä ei ruv́en ńimì·dä šüöḿäh, veńüẅ i лugow päivie, konžę liew ostatka päivä i kuoлow. èľi koлḿekümmendä ühekšän päivǫ̈ä, i rubei mužiķka kaiķiŋķела proššaiččieččemah i šanow narodaлла, mie huomena kuoлęn, ostatka ńeľľäkümmeš päivä, mie kuoлęn. a naroda i šanotah, a miśtä šie ķ̄ijät? miula dohtaŕi šàno.

prožìvi mužiķka ńeľľäkümmenen päivǫ̈ä. i zavoďi elǫ̈ä ńeľľäkümmendä ükši päivǫ̈ä. mužiķka ei ruv́en uškomah dohtaŕin šanoja i dūmaiččow, tämpǫ̈äńä lähen dohtaŕiллuo. i läkši. a mužiķka kùńo ńeľľäkümmendä päivǫ̈ä vèńü, ńimì·dä ei šüönü igävääštä. äijäľdi лaiheńi. mȁńi mužiķka dohtaŕiллuo. dohtaŕi i šanow mužiķалла, mie šiлma vuotīn egleiń̈ä. a mužiķka i šanow dohtaŕiлla, šie ńimì·dä et ķ̄ijä. šanoit miula, što mie sorokavoina päivääńä kuoлęn, a mie iččiedä маlтan, roďiečīn tervehembi. a dohtaŕi i šanow mužiķалла mie že◡ńin pagiźīn, što šie kuoлęt, pöľľätīn šiun,

---

mehed kannavad talle head süüa. Aga tema, mees, kes midagi toob, sööb kõik need toidud. Viidi see mees haiglasse tohtri juurde. Tohter vaatas teda läbi ja ütleb mehele: «Sul on elu nelikümmend päeva ja sa sured.» Ei hakanud tohter teda ravima. Saatis ta koju. Mees läks koju, mures. Ja tuli koju ja heitis voodisse ja mõtleb: «Mul on vähe elada (= elu).» Ja mees ei hakanud mure pärast midagi sööma. Lamab ja loeb päevi, millal tuleb viimane päev ja ta sureb. Elas kolmkümmend üheksa päeva ja hakkas mees kõigiga hüvasti jätma ja ütleb rahvale: «Homme ma suren, viimane on neljakümnes päev, ma suren.» Aga inimesed (= rahvas) ütlevad: «Aga kust sa tead?» — «Tohter ütles mulle.»

Elas mees nelikümmend päeva. Ja hakkas elama nelikümmend üks päeva. Mees ei hakanud tohtri sõnu uskuma ja mõtleb: «Lähen täna tohtri juurde.» Ja läks. Aga kuni mees nelikümmend päeva lamas, ei söönud ta mure pärast mitte midagi. Jäi tublisti kõhnemaks. Läks mees tohtri juurde. Tohter ütleb mehele: «Ma ootasin sind eile.» Aga mees ütleb tohtrile: «Sa ei tea mitte midagi. Ütlesid mulle, et ma suren neljakümnendal päeval, aga ma saan endast aru, sain tervemaks.» Aga tohter ütleb mehele: «Ma räägisin nõnda, et sa sured, hirmutasin sind, et sa mure pärast midagi

štòbį šie igäväštä ńimì·dä et šöiś. i spròavieč'ĭt täḿän täḱ. i šiula oli äijä žiruo i šie šüö posnoida piššòa i rubiet vĭkoin eläḿäḱ. mužįkka paśśibuo dohtaŕilla šàno i läkši koďih i śeičas eläẅ. mie en◡ammuin händä näin.

11. VII 1959.

80. Kombeid ja uskumusi.

kūnnęллah, miśśä on doroga dorogašta pǫäl'ičči, riśśit. ka kušša puolęšša kūluw, vaŋguw ìl'i itköẅ il'i čilužĭla hebozęлla ajaw. kušta puolęšta čilužęt оллah, žeh puolęh tüťťö mieheľľä mänöẅ, il'i brį̀ha täštä puolęšta naiččow. vaŋguw, tòžę žeh puolęh mieheľľä mänǫ̈ẅ, ìl'i gul'äimah tulow. a itköẅ. kušša puolęšša, ńin tüťťö kuolow. tädä varatah, ka kuin itköẅ miśśä.

pannah лužikkah ḱinòa i tulęлla šulatętah i лaškietah vedeḱ. veješšä täḿä ḱìna lienöẅ ìl'i kòd'i, il'i hebońe, ìl'i gròbu, ìl'i brį̀ha, ka mūtüš valòaččow, ìl'i riśťi. i kačotah täḱ ḱinah, miže lieńi. lieńi riśťi, ńin kuolow tüťťö. sankat valòačetah, tuллah kožiččemah. hebońe ńin žeńihäľľä äijä hevośta, lehmǫ̈ä, bohatta žeńihä. a ḱinòa tädä ei šòa arvata, miže valòačči ḱĭna, šiллoin tüťťö rubiew dūmaimah ičeľľä, ńike·n miлma mieheľľä ei òta. ńin◡že i brį̀ha.

---

ei sööks. Ja sa said selle tõttu terveks. Ja sul oli palju rasva ja sa söö paastutoitu ja hakkad kaua elama.» Mees ütles tohtrile aitäh ja läks koju ja elab praegu. Ma nägin teda hiljuti (=mitte-ammu).

80. Kuulatakse, kus tee on üle tee, ristid (s. o. ööl vastu uut aastat käiakse teeristil kuulamas). Vaat, kuspool kostab, karjub või nutab või kuljustega hobusega sõidab. Kustpoolt kuljused on, sinnapoole läheb tüdruk mehele või noormees võtab sealtpoolt naise. Karjub, ka sinnapoole läheb mehele või tuleb kurameerima. Aga kuspool nutab, siis tüdruk sureb. Seda kardetakse, vaat kui kuskil nutab.

Lusikasse pannakse tina ja sulatatakse tulel ja lastakse vette. Vees sellest tinast saab kas maja või hobune või rist või noormees, vaat, missugune valamisel kujuneb, või rist. Ja vaadatakse seda tina, mis see tuli. Tuli rist, siis tüdruk sureb. Saab saan, tullakse kosima, hobune, siis peigmehel on palju hobuseid, lehmi, rikas peigmees. Aga seda tina ei või ära arvata, mis see sai valades tinast, siis tüdruk hakkab endamisi mõtlema: keegi ei võta mind mehele. Samuti ka noormees.

Foto H. Kaal 1957.

Klevetša järv.

šĭdä ütta vuotta vaš pinošta halлon dernatah. popaďiw śiľie, śiľie halgo, ńin hŭvä brį̀ha, kraśśi-voi, a popaďiw okšikaš, ńin pàha brį̀ha.

ka, tütťö lôaďiw kòmun лumešta, i лuow kaivoh. kuim‿bľukšahtaw, ńin lienöẅ pagiźìja brį̀ha, drügu ìľi mužįkka tütťön, a ei bľukšaha, ńin ei pagiźìja.

šĭdä vieľä naškietah kakšį̣ ńieglôa čainoih bľuččazęh. bľuččazęšša vèźi, i nämä ńieglat ei upòta, i hüö käveľľäń vetťä müö, eiśśütäń,

---

Siis vastu uut aastat tõmmatakse pinust puuhalg. Satub sile, sile halg, siis on hea noormees, ilus, aga satub okslik, siis paha noormees.

Vaat, tüdruk teeb lumest kämbu ja viskab kaevu. Kui sulpsatab, siis tuleb tüdrukul jutukas (= kõneleja) noormees, armsam või mees, aga ei sulpsata, siis mittejutukas.

Siis veel lastakse kaks nõela alustassile. Tassil on vesi ja need nõelad ei upu ja nad käivad mööda vett, liiguvad edasi ja müksi-

i toiń-toizeh törkkǫ̈äčetäh. ükši ńiegла om‿briḭha, toińe tüťťö, оллah zaḿiętkat ńiegлoiśśa, soiďiečetah nämä ńiegлat, i tüťťö i briḭha, ükši mieheľľä mänöw, toińe naiččow, täḿäŋke briḭhaŋke täḿä tüťťö. ńiegлat ei soiďiečeta, heiľä žen‿vuodęna, tüťöľľä mieheľľä ei šòa männä, i briḭhaлla ei šòa naija. a kui‿näḿä ńiegлat upotah veďeh, ńin moлęmma, tüťťö i briḭha kuoллah. ükši ńiegла uppuow, ńin tüťťö kuoлow, a briḭha‿ńiegла uppuow, briḭha kuoлow.

ütta vuotta vaš, ikkun‿aллa künnęллah[26] tüťöt, miśśä aлahòana ikkunat peŕťiśśä. i küluw, mìdä peŕťiśśä paiśśah. paiśśah hüvǫ̈ä paginòa ìľi pahòa, i tüťöt — — — konžę briḭha istuoččow tüťöľľüe, rubiew pahoja šanoja pagiźemah ìľi hüvie.

*

doroga toizeh küľäh männöw, tüťöt koišta ìľi keštä‿ńibu:t voruijah vaštoja. i kahen puolęn dorogòa śeižateллah vaššǫišta varbaźie, konžę liew šüŕi šǫ̈ä[27], što briḭhat ei üökšüttäiś. a briḭhoiла on tabah, kuin veššittü doroga.

10. VII 1960.

---

vad teineteist. Üks nõel on noormees, teine tüdruk, nõelte küljes on märgid, lähevad need nõelad kokku ja tüdruk ja poiss, üks läheb mehele, teine võtab naise, selle noormehega see tüdruk. Nõelad ei lähe kokku, tuleval aastal nad, tüdruk ei saa mehele (minna) ja poiss ei saa naist võtta. Aga kui need nõelad upuvad vette, siis mõlemad, tüdruk ja poiss, surevad. Upub üks nõel, siis sureb tüdruk, aga upub poisi nõel, sureb poiss.

Vastu uut aastat kuulatavad tüdrukud akna all, kus tares aknad madalal ja on kuulda, mis toas kõneldakse. Kõneldakse head juttu või paha ja tüdrukud — — — Kui noormees istub tüdruku juurde, hakkab pahu sõnu kõnelema või häid.

Tee läheb teise külla. Tüdrukud varastavad kodust või kellegi juurest vihtu ja panevad kahele poole teed vihtadest raokesi püsti, kui on suur lumesadu, et noormehed ei eksiks. Aga noormeestele meeldib, kui tee on märgitud.

V. Maria Jegorovna Pavlova

Markova

81. Oma elust.

šünnüin markovалла i kaiken aigòa markovалла elïn-kuoľi miumˌmàma. ka i šïdä kuoľi tàta. jäiḿä kahekšan keššä. ka kuoлdiḥ. mie kaiḱkie vanhembi jäin šeičendä mieštä. jäi колḿe śiźärdä i ńelľä veľľie. a vüvęt miuла oлdiḥ kümmenen kahekšan vuotta. ka kätkìḿä tatan i maman. itkiḿä nago·ľ. šïdä kerättiḥ sobrańjan toiśpȍänˌiллалла. šieľä sobrańjалла i толkuijah, što mìdä zavẹdimma rȍadȍa hejäŋḱe, ka miuŋḱела. emmˌàna lämmittȍä kiugȍada, što terväḥ küľämˌpaľitah. viritetäḥ küľän lämmittȍäśśä. lämmittȍä ei annęta.

a sobrańjaлda tùľi vanhembi veľľi, nuorębi hȍän miлma, i kaiḱki roskažį miuла. ka müö istuma i-толkuiččìma, kuin tämˌ aźie — — — kuin tarttuo eľäḿäḥ. a miuлda vanhemmaлda śiźäŕeldä otętah i tahotah prijuttah zdaija. a miuлda глūpat tïjuššętṭiḥ

---

81. Sündisin Markoval ja elasin kogu aja Markoval. Suri mu ema. No ja siis suri isa. Jäime kaheksakesi. Noh surid. Mina jäin kõige vanem seitsmest inimesest. Jäi kolm õde ja neli venda. Aga aastaid oli mul kaheksateistkümmend aastat. No matsime isa ja ema. Nutsime kogu aja. Siis koguti koosolek järgmise päeva õhtul. Seal koosolekul arutataksegi, mida hakkame tegema nendega, noh minuga. Me ei lase ahju kütta, et põletavad kohe küla ära. Süütavad küttes küla, kütta ei lasta.

Aga koosolekult tuli vanem veli, ta on minust noorem, ja jutustas mulle kõik. No me istusime ja pidasime aru, kuidas see asi on — — — kuidas hakata elama. Aga minult vanemalt õelt võetakse (lapsed) ja tahetakse lastekodusse anda. Aga minult ruma-

täm̕än ažien huomeⁿeŋkšęлла, uńikkahat pienet лapšęt, annat prijuttah. hvaťťiečettiḫ moлęmma jaллoiśta, i itkem̕äḫ ruvettiḫ, što riśťim̕ä kunnę šie, šinne i müö. ka mie ugovoŕin i uleśťin. hüö väһäžeľdi uspokoiľiś. ka tuлdiḫ peŕťtiḫ. täm̕ä stòarosta šanow, šuoŕita лapšęt i provoďi prijuttah. mie šanoin, eij◡oллut◡tàdä, da ei i lie. kaiḱki võät panen ičeštä, a miuла hüö lietäḫ omat лapšęt, miuŋkела pri◡śeb'e· lietäḫ jogainuo. i kùńi en kuoлę, kùńi siл hvaťit miuла, kùńi vägie, mie rubien opšiv̮aimah i obuvaimah, pežem̕äḫ heidä.

ka hüö kažvettiḫ. kažvatin kaiḱkie. i колm̕e velľie otęttiḫ voinaлla. jäim◡mie ükšin. jäin ükšin. dūmaičin, što liew šüöttäjät kažvattamòa. kaiḱki voinaлl◡tapettiḫ. ka hejän täḫ i mieheľľä el◡lähten. jäin vanhakši tütökši. ka лoppiečči. nütten vanheńin. šüöttǫ̈ä ei lie keľľä i ńäńküijä ei lie keľľä.

Markoval 13. VII 1958.

82. Tulekahjul.

levitin tòahta ogordašša. ka levitin, kūлęn vaŋgeuvuttiḫ požòaraлla. ka mie kočaḫin täštä ogordašta. läkšin hüppǫ̈äm̕äḫ. tulin koďih, otin reŋgit, läkšin šammuttamah. eij◡оллun konžę varata.

---

lad pärisid selle asja hommikul järele, unised väikesed lapsed: «Annad lastekodusse.» Haarasid mõlemad (mul) jalgadest ja hakkasid nutma, et ristiema, kuhu sina, sinna meiegi. No ma keelitasin ja meelitasin, nad rahunesid pisut. No tuldi tarre. See külavanem ütleb: «Riieta lapsed ja saada lastekodusse.» Mina ütlesin: «Ei olnud seda ega saagi olema. Ma annan kõik oma jõud endast, aga mulle nad on omad lapsed, alati minuga enda juures. Ja kuni ma ei sure, kuni mul jõudu jätkub, kuni võhmu, ma rõivastan ja varustan neid jalatsitega, pesen neid.»

Vaat, nad kasvasid. Kasvatasin kõik. Ja kolm venda võeti sõtta. Ma jäin üksi. Jäin üksi. Mõtlesin, et saab toitjad kasvatamise eest. Kõik tapeti sõjas. Vaat, nende pärast ma ei läinud mehelegi, jäin vanaks tüdrukuks. No lõppes. Nüüd olen vanaks jäänud, ei ole kellegi toita ega kellegi hoida.

82. Laotasin äias sõnnikut. Vaat, laotasin, kuulen, hakati karjuma tulekahjule. Vaat, ma hüppasin sellest aiast, pistsin jooksma. Tulin koju, võtsin ämbrid, läksin kustutama. Ei olnud mahti karta.

ka veťťä čeŕńĭn — — — reŋgit i läkšĭn šammuttamah. ka veźilöiŋke mäńĭn, miuлda reŋgit oteťtiḫ, mašinah vejet kumattiḫ, a mie reŋgit oťĭn, toaš läkšĭn hüppǫäṁäḫ vejeľľä. toizen kerran mäńĭn veźilöiŋke. ka vejet vein toizen kerran, tuodiḫ mašinat k r a ś ś ĭ · л о v a л d a. täššä veťťä jo emmä ruv́en kandamah. mašinan tuodiḫ, pandiḫ kaivoh täṁän nasossan. ka täštä i aijašta läbi i nago·ľ šammutti kaivošta kandamatta. väһäźeľdi utihńi. enži kerran pл̀oaṁà kuin hvatťi, i läkśi kǫämittäṁäḫ kaiḱkie ńokkòa, kaiken ńokan i paлettiḫ kahekšan taлuo. jǫädiḫ ühed goлov́eškazet.

n a ś t i v o л d a i л a òľi. mie jumaлazeŋke[28] käv́eľĭn. täṁäŋke jumaлazeŋke šinne hüppǫän — — — mie šanoin el⌣läһe šinne, üľen ägie, jaллät paлettiḫ. a mie püörähĭn toizeh zauлkah. tuľĭn tällä kohaлla toaš, kušta läkšĭn. täštä kohašta jo miuла ei lien ägie jumaлazeŋke. prob'egĭn, tuľĭn toaš täḫ kohtah. šieľä šammuttamah jǫädiḫ kahta taлuo. ka šieldä tuľĭn, kačon jo i tǫäľä ńokka paлaw. mie koďih i kandamah kùda midäi.

16. VII 1959.

83. Kaetamine.

. ka oľĭn o v i ń č i š š a л л a, küľäššä koŋkĭла. ka täṁän⌣nägöńe tüťťö ľ i p a t r a miun i šūdeľi. mie läźeüvüin. ka koďih žeh, šūdeлukšeštа kuoťťeľĭn — — — i täḫ šuoлah šöpötettih. tuodiḫ näṁä

No vett võtsin — — — ämbrid ja läksin kustutama. Vaat, läksin veega, võeti mult ämbrid, kallati vesi masinasse, aga ma võtsin ämbrid, pistsin taas jooksma vee järele. Läksin teist korda veega. No viisin teist korda vett, toodi masinad Krassilovalt. Siin me juba vett ei hakanud kandma. Toodi masin, pandi selle pump kaevu. Vaat sellest aiast läbi ja ikka kustutas ilma kaevust kandmata. Rauges pisut. Esimest korda kui leek haaras ja hakkas keerutama kogu otsa. Kogu ots põleski, kaheksa talu. Jäid ainult tukikesed.

Nasti oli Valdais. Ma kõndisin ikooniga. Jooksen selle ikooniga sinna — — — Ma ütlesin: «Ma ei lähe sinna, väga kuum, jalad põlesid.» Aga ma keerasin teise tänavasoppi. Tulin jälle sellesse kohta, kust läksin. Sellest kohast mul juba ei olnud kuum ikooniga. Jooksin läbi, tulin taas sellesse kohta. Seal jäädi kaht talu kustutama. No tulin sealt, vaatan, siin juba ka ots põleb. Mina koju ja üht-teist kandma.

83. Vaat, olin Ovintšištšal, külas liugu laskmas. No seesugune tüdruk Lipatra mind kaetaski. Ma jäin haigeks. No läksin koju, proovisin kaetuse pärast — — — ja selle soola peale sosistati.

šuoлat. toi šiźär nämä šuoлat, vedeh rozvedi, i miun pürškütti tällä vejelʹlä, šuolazęлла. a mie haikošt[a]ʹliečʹin, šū kahaллęh avattu. šʹidä čʹihaimah rubein. i rubei miuла proiďimah. i spròaviečʹin. täššä pahutta eij◡òa.

9. VII 1960.

84. Karja väljalaskmine.

paлkkòaččow paiḿen. ka lähtöẅ paiḿen täʹlʹüe akaллuo, kolдunaллuo. ka hǫ̈än šieʹlä andaw otpuskan[29] paiḿenęлла. ka paiḿen tuлow koďih akaлduo täldüe, i tuлow koďih, i ka liew jürgi pròazńiekka. ottaw hǫ̈än jumaлazęn. lähtöẅ peлdoh jumaлazęńkeла, a müö lähemmä ajamah lehmie omie peлdoh. i hǫ̈än šieʹlä лòaďiw ophodan. i ka krugo·m rubiew käveʹleḿäh lehmiśťä jumaлazęńkeла. koлḿe kerdòa, krugo·m käveʹlöẅ, šiʹlḿie riśťiw, jumaлòa pakkuow. a šʹidä lehmät laškow na◡voʹlu. ka hukat ei dogaďita, hukat matatah, heidä lehmie ei nǫ̈ätä, dūmaijah, što kivet. jäʹlgeh täďä ophodòa kaikki hüvʹin. kaikki hüvä i liew. a täḿä jo jäʹlgeh täďä häńen aźie. hǫ̈än mʹidä tahtow, žedä i ròadaw. ńeken ńemi·da ei tʹijä.

*

virbapühämpǫ̈äńä virvat tūvah. jürgih šòa oллah kiŕiköššä. a jürgińä otętah näḿä virvat kiŕiköštä i lähet ajamah žʹivattòa

---

Toodi need soolad, õde tõi need soolad, segas vette ja pritsis mind selle soolase veega. Aga mina haigutasin, suu pärani avatud. Siis hakkasin aevastama. Ja mul hakkas üle minema ja sain terveks. Selles halbust ei ole.

84. Astub tööle karjane. No läheb karjane selle eide juurde, nõia juurde. No seal ta annab karjasele loa. No karjane tuleb koju selle eide juurest, ja tuleb koju ja noh, tuleb jüripäev (= pidu). Ta võtab ikooni. Läheb ikooniga väljale, aga meie läheme oma lehmi väljale ajama. Ja ta teeb seal ringkäigu. Ja noh, hakkab lehmade ümber käima ikooniga. Käib kolm korda ümber, lööb risti ette, palub jumalat. Aga siis laseb lehmad vabadusse. No hundid ei märka, hundid tulevad, neid, lehmi, ei näe, mõtlevad, et kivid. Pärast seda ringkäiku on kõik hästi. Kõik saab hea. Aga pärast seda on see tema asi, mida ta tahab, seda teeb. Keegi midagi ei tea.

Palmipuude pühal tuuakse pajuoksad. Need on jüripäevani kirikus. Aga jüripäeval võetakse need pajuoksad kirikust ja lähed

virvaŋke peлdoh. ka virvoiŋke ajat. näṁä virvat annat лapšĭla. keľ◡on kaikĭл◡лapšĭla annat. лapšęt kerätäh̆ näṁä virvat i vĭjäh̆ jogeh. hüö lähťietäh̆ jogie müö, vèźi lähtöẅ heidä kandamah. virba liew sväťittünä, händä ei voi rojie kuin vedeh̆ krò́ṁe jogie.

virvimpū, varvimpū.
šiuла virba, miuла jäiččä,
ńeďeľikši veлgah.

ńeďeľi proidiw, jäičän miuла annętah. emännälľä virba jǫ̈äẅ.

9. VII 1960.

85. Kuulamine uusaasta ööl.

lähťietäh̆ kündęлęmah ütta vuotta vaš. dorogaлла лòajitah čertan i künnęллah podruškoiŋkела ühekšän keššä — — — šanow, mie rubien kündęлęmah, mìdä kŭлuw. ajaw koźiččemah kellozĭŋke. ka šanow, tämä miun ženìhä. čertaлла śeizow i vaŋguw, čur täüžü, čur täüžü! nütteńä toiṅe rubiew kündęлęmah, tòžę šieľä — — — mie en tie, hukka ajaw raččahĭла. hǫ̈än ei kerrin začurie i pǫ̈ľläštü i huiṁeńi. i lieńi huimaṅe. a toizet kaikĭn čertaлda uijittĭh pagoh ṁeččäh̆. kaikĭn ken kunnęgi, kavottĭh i ei löüvettü heidä, vihrom[30] vei hejät tŭлęлла — — — i kaikki. i kündęluš лoppiečči.

Klevetša järve ääres 10. VII 1960.

---

ajama looma pajuoksaga väljale. No ajad pajuokstega. Need pajuoksad annad lastele. Kellel on, annad kõigile lastele. Lapsed koguvad need pajuoksad ja viivad jõkke. Nad lähevad mööda jõge, vesi läheb neid kandma. Pajuoks on pühitsetud, teda ei tohi visata mujale kui vette peale jõe.

Virvipuu, varvipuu.
Sulle pajuoks, mulle muna.
Nädalaks võlgu.

Nädal möödub, mulle antakse muna, perenaisele jääb pajuoks.

85. Lähevad kuulama vastu uut aastat, teevad tee peale joone ümberringi ja kuulavad sõbrannadega üheksakesi — — — Ütleb: «Ma hakkan kuulama, mida on kuulda.» Sõidab kellukestega kosja. Vaat, ütleb: «See mu peigmees.» Seisab joone peal ja hüüab: «Surr, täis, surr, täis!» Nüüd hakkab teine kuulama, ka seal — — — «Ma ei tea, hunt sõidab ratsa.» Ta ei jõudnud surr ütelda ja kohkus ja läks lolliks. Ja jäi lolliks. Aga teised kõik läksid joonelt metsa pakku. Kadusid kõik, kes kuhugi, ja neid ei leitud, tuulispask viis neid tuulega ära — — — Ja kõik. Ja kuulamine lõppes.

VI. Nastja Jegorovna Ondrejeva

Markova

86. Oma elust.

ka òl'i miun tataлла veľľi i молęmmi̇̄лa äijä лašta òl'i. ühelľä колńe, a ťoizелла kūžį̄. eľettįh vi̇̄koin üheššä. i ka erottįh. želľä veľľeľľä dostòańieččow колńe lehmǫ̈̄ i kakšį̄ hevośta, a miun tataлла kakšį̄ hevośta, varža i ńeľľä lehmǫ̈̄. i ka müö eľiḿä vi̇̄koin. meiľä òl'i kümmenen keššä peŕeh, ńeľľä šižärdä, ńeľľä veľľie. i ka lieńi äijäľdi näľgä. lieńi šügüžü. i guľvat kaivòma. kuol'i màma. jäiḿä tataŋkела. kuim◡müö it'kiḿä händä, mamòa müö! i ka eľiḿä kodvan. eľämmä ńeďel'in, eľämmä toizeṇ, i kuol'i tata. i jäiḿä müö široťiŋkat, jäiḿä široťinoina. müö eľiḿä vi̇̄koin široťinoina. meidä autto kažvattòa ďäďä, peŕeńťä. ka müö kažvòma, màńi колmaš šižär mieheľľä, vūvęṇ eľi̇̀ḿä üheššä, uiďi veľľi kodah. jäiḿä müö kūvęṇ keššä. šidä mie läkši̇̄n mieheľľä. miлma veľľi ei

---

86. Vaat, mu isal oli vend ja mõlemail palju lapsi, ühel kolm, aga teisel kuus. Elasid kaua üheskoos. Ja noh, läksid lahku. Sellele vennale saab kolm lehma ja kaks hobust, aga minu isale kaks hobust, varss ja neli lehma. Ja noh, me elasime kaua. Meil oli kümnekesi pere: neli õde, neli venda. Ja vaat, tuli kõva nälg. Tuli sügis. Me võtsime kartuleid, suri ema. Jäime isaga. Kuidas me teda, ema, taga nutsime! Ja vaat elasime veidi aega. Elame nädala, elame teise ja suri isa. Ja jäime meie orvud, jäime orbudeks. Me elasime kaua orbudena. Meid aitas onu kasvatada, peret. No me kasvasime, läks kolmas õde mehele. Elasime aasta üheskoos, läks vend koduväiks. Jäime meie kuuekesi. Siis läksin mina

Foto H. Kaal 1957.

M. J. Pavlova (1. pahemalt), N. J. Ondrejeva (3. pahemalt) ja ekspeditsioonist osavõtjaid Markoval 1957. a. suvel.

andan mieheľľä, a mie en künneллun, läkšĭn mieheľľä. mie dümaičĭn, što mie häńen ukoŕin. a ei šoannun ukoŕie heidä. ka mie eľĭn šeiččeḿen vuotta. miula oľi pàha eľǫä. i ka nago·ľ ťirpĭn — — — šĭdä lieńi voina. otętťih mužĭkan voinaлla. ka mie jäin koлḿeŋkela лapšęŋkela i bàba vanha gurbiśtun. nu ka rubeima evakui·rovacca. läkśiḿä edäh ajamah, mie koлḿeŋkela лapšęŋkela i baba miuŋke läkśi. ka müö šieľä eľĭḿä koлḿe vuotta. šieldä tuľima, ńimì·dä ńimi·śśä.

---

mehele. Mind vend ei andnud mehele, aga ma ei kuulanud, läksin meheľe. Ma mõtlesin, et ma sõitlen ta läbi, aga ei jõudnud neid sõidelda. No ma elasin seitse aastat. Mul oli paha elada. Ja vaat ikka kannatasin — — — siis tuli sõda, võeti mees sõtta. No ma jäin kolme lapsega ja vanaema, vana küüruvajunud. No vaat, hakkasime evakueeruma, sõitsime kaugele, mina kolme lapsega ja vanaema tuli minuga. No seal me elasime kolm aastat. Tulime sealt — mitte kuskil midagi.

mie läkšin колмeŋkела лапšeŋkела. лапšet kuолdiḥ, kakšį kuoli, a ükši brihańe jäi, vanhembi jäi — — —

ka müö śiźäreŋkeľä kandoma raidòa, jògo päivie колmin takoin päiväššä. vaibuma äijäldi što koirat. müö kuivattima näṁä raijat i zdaiччima лаukkah. zdaiччima müö hejät лаukkah колmeh soťńah. i kùda midägi müö näiḥ ďeŋgoih spròavima.

mie śiźäreŋkeľ eľän kahen keššä. urošta eij◡òa таlошša. läkś tämpǫäńä nittäṁäḥ pūstалла — — —

Markoval 20. VII 1956.

87. *virži.*

markovan реллолла
kažvaw levie lehťi.
šuvačen, iľi en,
kivištäẅ heŋgi.

Jakonovos 6. VII 1953.

Ma läksin kolme lapsega, lapsed surid, kaks suri, aga üks poisike jäi, vanem jäi — — —

Vaat me õega kandsime pajukoori, iga päev, kolm seljatäit päevas. Väsisime kõvasti nagu koerad. Me kuivatasime need pajukoored ja andsime poodi. Me andsime nad poodi kolme saja eest. Ja seda ja teist me selle raha eest õiendame.

Ma elan õega kahekesi. Meest majas ei ole. Läks täna kõnnumaale niitma. — — —

87. **Laul.**

Markova põllul
kasvab lai leht.
Kas armastan või ei,
süda valutab.

VII. Nil Lavrentjevitš Petrov

Markova

88. *mòan eľändä petro·va ńìла лavre·ńťjeva.*

eľîn mie tòatoŋke i mòamoŋke. òľi miила tòatto i mòamo. òľi miила ńeľľä veľľie i kakšį šiźärdä i eľiḿä müö kreśťja·nstvašša. i mòada paššįma. meiľä òľi ńeľľä lehmǫ̈ä i колḿe hevośta i колḿe лammašta i počči. eľîḿä müö hüvîn, bohataлdį. òľi miила šeiččeḿen vuotta. tòatto ando miun школah. opaštaľiečîn mie ńeľľä vuotta. opaššuin mie hüvîn. jäľgeń opaššušta mie ròavoin kreśťja·nstvòa. pòašńòa paššįn i toiźie ròadолoja ròavoin. i lieńi miила kakškümmendä ńeľľä vuotta, tòatto miила i šanow, pidäẅ poiga naija. mie tòatолла šanoin, šie vuota miлma, tòatto, konžę mie šiила šanon, što naija pidäẅ. a mie šiила en muiśśuttan. jeśli šie rubieť miила muišteлeḿah naimišta, šiллoin mie uijin koišta pois, potomu·‿što miила eij‿òa želańie naija. nu‿ka lieńi kakšįkümmendä

---

88. Nil Lavrentjevitš Petrovi maine elu.

Ma elasin isa ja emaga. Oli mul isa ja ema, oli mul neli venda ja kaks õde ja me elasime talupojaseisuses ja kündsime maad. Meil oli neli lehma ja kolm hobust ja kolm lammast ja siga. Me elasime hästi, jõukalt. Ma olin seitse aastat vana (= mul oli seitse aastat). Isa andis mind kooli. Ma õppisin neli aastat. Ma õppisin hästi. Pärast õppimist ma tegin põllutööd: kündsin põldu ja tegin teisi töid. Ja ma sain kakskümmend neli aastat vanaks, isa ütleb mulle: «Poeg, tarvis abielluda!» Ma ütlesin isale: «Sa oota mind, isa, kui ma ütlen sulle, et vaja abielluda. Aga ma ei meenutanud sulle. Kui sa hakkad mulle meelde tuletama naisevõttu, siis ma lähen kodunt ära, sellepärast et mul pole soovi abielluda.» No vaat, ma sain kakskümmend kaheksa aas-

*kahekšan vuotta miula, objavittiḥ voinan hermanaŋke i miun otęttiḥ voinalla i kaikki miun velľilöjä otpròavittiḥ voinalla. i viediḥ miun finľä·ndijah linnah rauvam na šveckoila grańicalla karaulah. a mie šieľä prostuďiečin, òli vilu ńelľäkümmendä gròadussie, i ḿeččä òli kaikki užvaudun vilušta. ka mie šieľä prostuďiečin, veńüin boľńičašša kakšį kūda. i naznačittiḥ miun kami·šśejah. a dohtarit otpuśtittiḥ miun kūvękšį kūkšį koďih. jälgeḥ kūtta kūdä mäńin mie na◡kami·šśeju. i miun tòaš otęttiḥ slūžballa ńestrojevoih, i naznòačittiḥ miun treťjei zapasnoi polk. i mie olin masterovoi· portnoi. i primittih miun polkovoih švaľńah. i ròavoin mie švaľńašša kolḿe vuotta. i sluččiečči petra linnašša revaľucija. a šillоin òli pīťeriśtä mejän polka kakškümmendä kahekšan virštòa. — — — i matkaima müö pīťerih kaiken päivän i tulima müö šeiččeḿen čǫäśśüe illalla. i müö olima pīťeriśśä kakšį ńeďelie enži päivīštä. i laškiettiḥ miun koďih slūžbalda. a miula jallat kehnot. i tulīm◡mie koďih. mòamo i tòatto vieľä elošša oldiḥ, a velľet miun voinalla tapettiḥ, kolḿe velľie. i jäi nuorębman velľen naiḿe lapšęŋkela. a tòatto i mòamo miulda kuoldiḥ. a mińńaŋke mie elin kakšįkümmendä vuotta. i hüvä oli elöä. i mie — — — dūmaičin mie üksin elöä i otin eroin mińńašta.

---

tat vanaks, kuulutati sõda sakslasega ja mind võeti sõtta ja kõik mu vennad saadeti sõtta. Ja mind viidi Soome Rauma linna Rootsi piirile valvesse. Aga seal ma külmetasin end ära, oli nelikümmend kraadi külma ja mets oli kõik külmast härmatanud. No seal ma külmetasingi, lamasin kaks kuud haiglas. Ja mind määrati komisjoni. Aga tohtrid lubasid mind kuueks kuuks koju. Pärast kuut kuud läksin komisjoni. Ja mind võeti jälle väeteenistusse rivituna ja mind määrati kolmandasse tagavarapolku. Ja ma olin väljaõppinud rätsep. Ja mind võeti polgu rätsepatöökotta. Ja ma töötasin rätsepatöökojas kolm aastat. Ja toimus Peetrilinnas revolutsioon. Aga siis oli meie polk Piiterist kakskümmend kaheksa versta. — — — Ja me läksime Piiterisse kogu päeva ja me tulime kell seitse õhtul. Ja me olime Piiteris kaks nädalat esimestest päevadest. Ja mind lasti väeteenistusest koju. Aga mul jalad viletsad ja ma tulin koju. Isa ja ema olid veel elus, aga mu vennad tapeti sõjas, kolm venda. Ja jäi noorema venna naine lapsega. Aga mul surid isa ja ema. Aga miniaga elasin ma kakskümmend aastat ja oli hea elada. Ja mina — — — ma mõtlesin üksinda elada ja

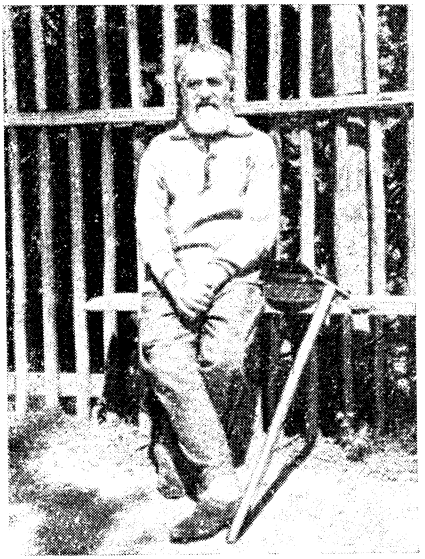

Foto E. Leppik 1958.

N. L. Petrov.

a mie oli̇n holostoi, nainut en ollut, ženträ̈ en i nainut, što miula jallat oldi̯h kehnot. a velʹlen naizeŋke eli̇n mie hüvi̇n. häńelʹlä kažvaw, mińńalla poiga šūŕi i rubei torò̇amah. ka mie eroin. i annętti̯h miula boľńičašta sviďe-ťeľstvo peńši̯jonan kahekšan kümmendä vi̇̀ži rubľò̇a kūkši̯. i ka mie eläṅ nügüen ükši̇n omašša koďiśśa. a vuotta miula on šeiččeṁenkümmendä̈, konžę̇ mie šünnüin, i lično mie teiľä pagiżen tovariśśat.

Markoval 9. VII 1958.

---

võtsin läksin miniast lahku. Aga ma olin vallaline, abielus ma ei olnud, sellepärast ma ei abiellunudki, et mul olid jalad viletsad. Aga vennanaisega elasin ma hästi. Tal kasvab, minial suur poeg ja hakkas riidlema. No ma läksin lahku. Ja mulle anti haiglast pensioni tunnistus kaheksakümmend viis rubla kuus. Ja vaat ma elan nüüd üksi oma majas. Aga aastaid on mul seitsekümmend, kui ma sündisin ja ma räägin teile isiklikult, seltsimehed.

89. Muinasjutt.

läkši mužikka kalòa oŋgittamah, i ло̀aďi avannon. i istuočči avannoллuo oŋgittamah kalòa. i hüppöäẅ rèbo, šanow mužikалла, opašša milma oŋgittamah! tulę istuoče avannoлла! i panę avandoh händä. rèbo istuočči i riputti hännän avandoh i istu. mužikka šanow revoлла, küĺḿä, küĺḿä revon händä! oŋgittòače kàла šūŕi i pikkaràńe! rèbo šano mužikалла, aigago händöä vedöä? a mužikka kaččow händäĥ, händ◡eij◡òa külḿän. pogoďi vieĺä, issu proлubašša! nu konžę küĺḿi händä, mužikka šano, vèjä poiš! rèbo rubei vedäḿäĥ, i ei šòa ottòa, händä küĺḿän. i mužikka tappo revon.

9. VII 1958.

90. Mees ja rebane.

oštį mužikka kalòa, i valĺaštį hebozęn regeĥ. i pańi pĺetuhan[31] *regeĥ, i kalat pĺetuhалла. i läkši toizeh küläĥ, müöḿäĥ kaлoja. a rèbo istuw dorogaлла i ńühtaw dühuo kalaлла. i rebo läkši hüppöäḿäĥ ieĺleĥ i veńüečči dorogaлла poṕeŕo·k. mužikka ajaw, a rèbo veńüẅ dorogaлла, ei heŋgitä. mužikka šeižaudu dorogaлла, ottį revon käďeĥ i šanow, täḿä on paďina hävin. mužikka šanow, sńiḿin mie ofčinan häńeštä i liew naizeлла vorotńikka. ottį лoi pĺetuhалла i pàńi häńen rogožin◡алла i katto.*

---

89. Läks mees kalu õngitsema ja tegi jääaugu. Ja istus jääaugule kalu õngitsema. Ja jookseb rebane, ütleb mehele: «Õpeta mind õngitsema!» — «Tule, istu jääaugule! Ja pane saba jääauku.» Rebane istus maha ja riputas saba jääauku ja istus. Mees ütleb rebasele: «Külma, külma, rebase saba! Hakka õnge otsa, kala suur ja väikene!» Rebane ütles mehele: «Kas on aeg saba tõmmata?» Aga mees vaatab saba, saba ei ole külmanud. «Oota veel! Istu jääaugus!» No, kui saba külmas, mees ütles: «Tõmba välja (= vea ära!)» Rebane hakkas tõmbama ega saa võtta, saba külmanud. Ja mees tappis rebase.

90. Ostis mees kalu ja rakendas hobuse ree ette. Ja pani korvi rekke ja kalad korvi. Ja läks teise külla kalu müüma. Aga rebane istub teel ja haistab kalalõhna. Ja rebane pistis jooksma ettepoole ja heitis põigiti teele. Mees sõidab, aga rebane lamab teel, ei hinga. Mees peatus teel, võttis rebase kätte ja ütleb: «See raibe on kärvanud.» Mees ütleb: «Ma võtan talt naha maha ja saab naisele krae.» Võttis viskas korvi ja pani ta roguski alla ja kattis kinni.

a rèbo veńüẅ калоiла kui hävin, ei heŋgitä. a rèbo šöi rogożinan i ròji (~:) лаški kaikki калат reješta i katto лoukon i uiďi. mužịkka ajaw i dūmaiччow, müön mie калат i oššan naizелла paľton. a vorotńikka miula liew revošta. tùľi mužịkka rịnkалла, avai rejen, eij◡òa ńi калòa, ńi rebuo, tühjä règi, a rèbo uiďi. mužịkka mäńi koďih, i šanow naizелла, mūtüš šie ed◡òa ožakaš. tahoin oštòa šiula paľtuo, a vorotńikka revošta. a rèbo paďina uiďi, naźe·rno elävä òľi. калад dorogòa müö лaški, a iče uiďi.

mužịkka naźe·rno oľi huimańe i humалашša.

9. VII 1958.

91. *tiedäjä vrača.*

ühen kerran tùľi vračаллuo mužịkka zdoro·voi i rubei žòaľieччemah omалла tervehükšeľľä i ròaznoiлoiла kibuлoiла. vrača kaччo häńen i šano mužịkалла, napra·sno šie tròaťiš ďeŋgòa i ľeччiečet, veľľi miun! šiula vain i elộä mòалла ńeľľäkümmendä päivộä. itkeḿäḧ rubei pakšu, i läkši koďih i veńüečči kravaťилла. ei ruv́en ńike·neŋḱe pagiżemah. hộän ei ruv́en ńi šüöḿäḧ ńi juomah. vain i dūmaiччi, konžę kuoлęn. i dūmaiччow, šurma terväḧ tулow. a päiv́ä tä̀ḿä lähenöẅ — — — nastòańi ńeľľäkümmendä päivộä.

Aga rebane lamab kalade peal kui kärvanud, ei hinga. Aga sõi roguski ja loopis, laskis kõik kalad reest ja kattis augu kinni ja läks ära. Mees sõidab ja mõtleb: «Ma müün kalad ja ostan naisele palitu. Aga krae saab mul rebasest.» Mees tuli turule, avas ree, pole ei kalu ega rebast, regi tühi, aga rebane läks ära. Mees läks koju ja ütleb naisele: «Kuidas (missugune) sa pole õnnelik! Tahtsin sulle palitut osta, aga krae rebasest. Aga rebane raibe läks ära, küllap oli elus. Laskis kalad mööda teed, aga ise läks ära.»

Mees kindlasti oli lollakas ja purjus.

91. Teadja arst.

Ühekorra tuli arsti juurde paks mees ja hakkas kurtma oma tervise üle ja mitmesuguste haiguste üle. Arst vaatas ta läbi ja ütles mehele: «Sa raiskad asjata raha ja ravid end, mu vend! Sul on maa peal eladagi ainult nelikümmend päeva.» Nutma hakkas paks ja läks koju ja heitis voodisse, ei hakanud kellegagi kõnelema. Ta ei hakanud sööma ega jooma, ainult mõtles: «Millal ma suren.» Ja mõtleb: «Surm tuleb ruttu.» Aga see päev läheneb — — — Saabus nelikümmend päeva. Ja — — — hakkas hommikust peale

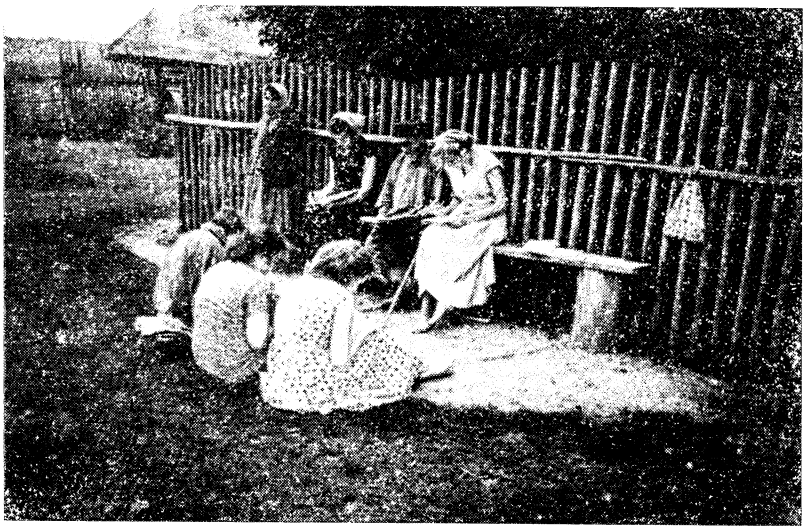

Foto E.Leppik 1959.

N. L. Petroviga töötamas.

i — — — huomnękšęšta rubei vuottamah šurmòa. a šurmòa vieľ◡ eij◡òa. i läkši läžijä vračaллuo i šanow, šie šanoit, što mie kuoлęn, a šurmòa vieľä eij◡òa. veť šie šanoit, što ńelľäkümmendä päivǫ̈ä proiďiw, mie kuoлęn, a šurmòa.ei oлę. a vrača nagramah rubei i šanow, šie žòaľiečīt miuла. i kačaha iče! šie oлęt kehno i zdoro·voi kuin trostočka, a mìdä šiuла pidäẅ. i poimi läžijä hitroida vračòa i läkši koďih.

9. VII 1958.

---

surma ootama, aga surma ei ole veel. Ja haige läks arsti juurde ja ütleb: «Sa ütlesid, et ma suren, aga surma pole veel. Sa ju ütlesid, et nelikümmend päeva möödub, ma suren, aga surma pole.» Aga arst hakkas naerma ja ütleb: «Sa kurtsid mulle. Ja vaata ise! Sa oled nõrk ja terve kui kepike, aga mida sul vaja on?» Ja haige mõistis kavalat arsti ja läks koju.

VIII. Katerina Pavlova

Markova

92. Oma elust.

markovалла šünnüin. mòamo markovan, tòatto markovan. a ďèda da bàba kažvatętt̬iḥ miun. heiľä ei оллun poigòa i tüťärdä. tüťär ükši òľi i mieheľľä mäńi omah küľäḧ. häneľľä òľi äijä лašta mi̬utta. tùľi häńeľľä heidä šuoŕittòa i keŋgittǫ̈ä.

školah ühen talven kävel'in, toišta talvie en ruven. òľi tüödä, pìďi kezrätä, kuduo šobih varoin. i rušnikkòa i skòaťterie.

школа òľi venǫ̈ähläńe — — — kehnozę̬лda vieľä kirjutan, poijaлla kirjòa, tüťäŕeľľä kirjòa. hüö kuin tüönnetäḧ kirjan, mie лuven — — —

nuoret oľima, kävel'iḿä iлdakezroh. iлdakezroš kargaźima, kezräiḿä tüödä. oлdi̬h kuožaľit. kuožaľiлoiŋ̌ke kävel'iḿä. šidä rubeima i bri̬hoiŋ̌ke istumah. bri̬hat me̬idä provožaidi̬h (~:) kaimatti̬h kodih.

---

92. Sündisin Markoval, ema Markovalt, isa Markovalt. Aga mind kasvatasid vanaisa ja vanaema. Neil ei olnud poega ega tütart. Üks tütar oli ja läks oma külasse mehele. Tal oli palju lapsi ilma minuta. Tuli tal neid riietada ja jalanõusid muretseda.

Koolis käisin ühe talve, teist talve ei hakanud. Oli linu, tuli kedrata, kududa särkide jaoks ja käterätte ja laudlinu.

Kool oli venekeelne — — — Viletsalt veel kirjutan pojale kirja, tütrele kirja. Kui nad saadavad kirja, ma loen — — —

Olime noored, käisime istjatel. Istjatel tantsisime, ketrasime linu. Olid kedervarred, käisime kedervartega. Siis hakkasime ka noormeestega istuma. Noormehed saatsid meid koju.

rubei brịha koźiččemah, mieheľľä kuččumah. a mie läksĩn häneľľä mieheľľä. mie eľĩn ďedaŋke da babaŋke, v◡ŕòďe tüťär oľĩn. a koźičči, ka mieheľľä läksĩn. mieheľľä el◡lähten, brịha meiľä tùľihõät kizaima. dèda da bàba kuoлdịh, jäiṁä kahen i lieńi meiľä kakšį лašta. лapšęt kažvettịh. käv́eldih školah, opašťľiečettịh. лapšęt kažvettịh, uijittịh vierahaлla rannaлla, eľetäh. mužịkka òľi voinaлla kahečči ròańittu. voinaлda tùľi, koiśśa kuoľi. mie jäin ükšĩńäh. ka i eľän ükšĩn. ka miun eľändä.

Markoval 20. VII 1956.

93. Eksimine.

oľĩn grivašša i üökšüin. jo mie käv́eľĩn, ńikui·n ei šòa põäššä dorogaлla. i mie vaŋguin. rubein mie vaŋgumah tovariśśòa. hõän miula õändi. mie er◡rožb'erin, kušša puoлęšša. mie tòaš vaŋgeuvuin i hõän õändi. kùda kuingi mie põäźĩn dorogaлla i tovariśšan löüvĩn. äššen ròadi, popaďĩn dorogaлla i tuľĩn koďih.

20. VII 1956.

94. Laul.

läkśi tüťťö puimah,
pàńi vaššan kuivah.
tùľi tüťťö puimašta,
ottį vaššan kuivašta.

Noormees hakkas kosima, mehele kutsuma. Aga ma läksin talle mehele. Ma elasin vanaisa ja vanaemaga, olin nagu tütar. Aga kosis, no läksin mehele. Mehele ma ei läinud, noormees tuli meile. Pidasime pulmad. Vanaisa ja vanaema surid, jäime kahekesi ja meil oli kaks last. Lapsed kasvasid, käisid koolis, õppisid. Lapsed kasvasid, läksid ära võõrasse nurka, elavad. Mees oli sõjas kaks korda haavatud. Tuli sõjast, suri kodus. Ma jäin üksinda. Noh ja elan üksi. Vaat, minu elu.

93. Olin seenil ja eksisin. Juba ma kõndisin mitte uidagi ei pääse tee peale. Ja ma hüüdsin. Hakkasin ma hüüdma kaaslast Ta häälitses mulle. Ma ei saanud aru, kuspool. Ma hüüdsin taas ja tema häälitses. Kuidagi ma pääsesin tee peale ja leidsin kaaslase. Päris rõõmus, pääsesin tee peale ja tulin koju.

94. Läks tüdruk reht peksma,
pani viha kuivale.
Tuli tüdruk reht peksmast,
võttis viha kuivalt.

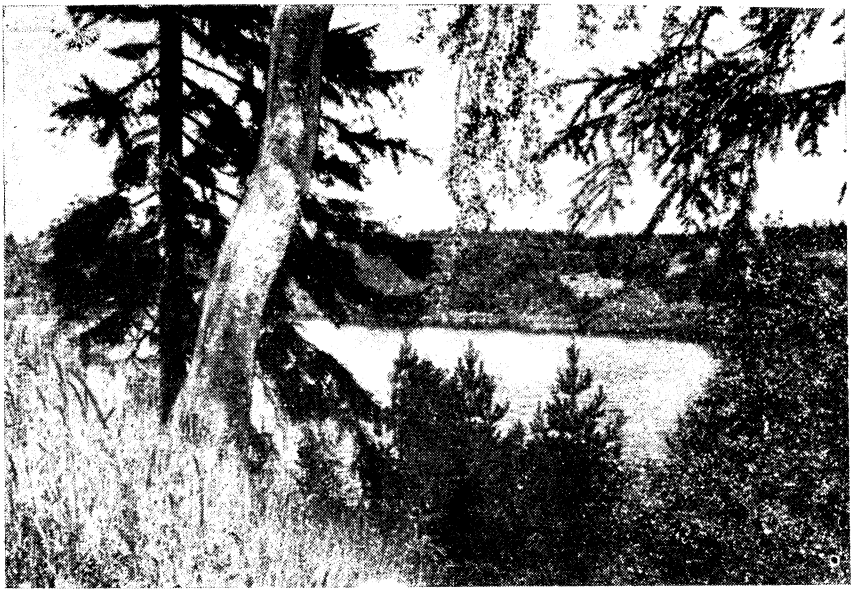

Foto H. Kaal 1957.

Vaade Klevetša järvele.

95. Klevetša [32] põlemine.

ȍľi śeńńikkä küľän tagȍana. лapšęt šieľä kuŕittįh, brįhačut, i viritettih täḿän śeńńikän. śeńńikäštä gaлkan лoi küľäń i kȕľä viriüdü i pȁлo kaikki kȕľä. vain jäi ükši peŕťťińe kehnońe, nügüeńä eij◡ȍa ńikȅ·dä eľäjȍä, kaikki uijittįh vieraнaлла rannaлла — — — olľin mieheĺľä — — — konžę pалo. peŕeńtä ȍľi kolḿekümmendä.

20. VII 1956.

---

95. Oli küla taga heinaküün. Lapsed suitsetasid seal, poisikesed, ja süütasid selle küüni. Küünist lõi leegi külla ja küla süttis ja põles kogu küla. Vaid üks vilets tarekene jäi, praegu ei ole kedagi elanikku. Kõik läksid võõrasse nurka — — — Olin mehel — — — kui põles. Oli kolmkümmend peret.

IX. Matrjona Timofejevna Ivanova

Markova

96. Markova küla tekkimisest.

колńe mužịkkòa tuлdịh tänne, òl'i колńe talиo. mie en tìjä, miśtä hüö oлdịh tuллuot. tǫ̈äl'ä naidịh i liettih heil'ä лapšę̣t i lieńi kùl'ä šūŕi. nütteńä vìžikümmendä talиo. enžiśtä ei oллun täššä mejän külǫ̈ä. tàńä jo on ammuin, ül'en staŕi·nnoi.

nuoreṭ nagreṭah mejän paginòa kaŕieлaśta, pahoin pagizemma, a hüö ei maлteṭa tädä mejän paginòa. kaŕieлòa vàhä on nüt. ei tietä, miśtä on kaŕieлäńe tuллun tänne.

Markoval 9. VII 1957.

97. Pruut.

tuлow žeńihä i tütön kožiččow. tüt'tö lähtöẅ mieheл'lä žeńihäl'lä. i čukitah jumaлan. lähtöẅ žeńihä kodih. a ńevest istuw andaлukšẹna, ńeđel'in kaiken, ombeлow i varuštòaččow mieheл'lä. podruškat kävel'läh i autẹtah ommeлla ńevestaлla. jäl'giḥ iлdan

---

96. Kolm meest tulid siia, oli kolm talu. Ma ei tea, kust nad olid tulnud. Siin abiellusid ja olid neil lapsed ja sai suur küla, praegu viiskümmend talu. Esiteks ei olnud siin meie küla. See on juba ammu, väga vana.

Noored naeravad meie karjala kõnet. Kõneleme halvasti, aga nemad ei mõista seda meie kõnet. Karjalasi on nüüd vähe. Ei teata, kust karjalane on siia tulnud.

97. Tuleb peigmees ja kosib tüdruku. Tüdruk läheb peiule mehele. Ja nad suudlevad ikooni. Peigmees läheb koju, aga pruut istub mõrsjana kogu nädala, õmbleb ja valmistub mehele. Sõbrannad käivad ja aitavad pruudil õmmelda. Viimasel õhtul läheb pruut

*ńevesta lähtöẅ ılдakezroh, ottaw gorśtin tüödä. istuw ılдakezrošša podruškoiŋ́ke i andaw tüöd briĮhoiла. vadvokkòa tüöt i riputtakkòa! briĮhat ruvetah vadvomah tüölöjä i riputętah häńen tüöt, kraśan i šĮdä i šanotah, nu◡ka, mańja šieĺä, müö viritämmä šiun kraśan. kùńi vadvotah, ńevesta itköẅ, elgǫ̈ä vadvokkòa miun kraśòa. guĺäičen vieĺä vähäzen i miun podruškazęt pakkuon mie teidä. ka hüö viritettih häńen kraśan briĮhat. ńevesta i šanow, että kūnnęллun briĮhazęt i miun podruškazęt, kuim◡mie prośtin teidä (~:) pakkoin teidä. naṽe·rno mie teiĺä nadoimin. noužow ńevesta jaллoiла i tòašęna itköẅ, kukkizet tüttöžet i mium◡podruškazęt, aštukkòa provoďikkòa miлma koďih, ostatkańe kerdańe. tütöt pannah kuožalit i lähťieh provožaimah ńevestòa viržilöiŋ́ke üĺčči küĺän. a ńevesta itköẅ ǫ̈äńeĺĺä. mòamo fstŕečaiččow pihaлla tuлęŋ́ke omòa tüťärdä podruškoiŋ́ke i küžüẅ häńeldä, što tüťär, kuin šie eroit omaŋ́ke kraśaŋ́ke i ṽeššeläštä ılдakezrošta. ei šiula užahńieččen òma heŋ́gi. tuллah peŕťiĥ, mòamo šanow, itköẅ tüťäŕeĺĺä, tütär, kuču omat podruškat omah koďih! tuллah tütöt peŕťiĥ i лauлętah virttä. a ńevesta itköẅ ǫ̈äńeĺĺä i podruškoiла vǫ̈ážiw kraśòa. ottakkòa miun kraśa i guĺäigòa ṽeššeläĺĺä guĺäinnaлла, i àna miun kraśa guĺäiččow, i śeiźatętah ńevestaлла samvòara i ottaw podruš-

---

istjatele, võtab peo linu, istub sõbrannadega istjatel ja annab linad noormeestele. «Kiskuge linad lahti ja riputage.» Noormehed hakkavad linu kiskuma ja riputavad tema linad, ilu ja siis öeldakse: «No vaat, Marja seal, me süütame sinu ilu.» Sel ajal, kui (linu) kistakse, pruut itkeb: «Ärge kiskuge mu ilu. Kõnnin veel vähekese, ja mu sõbrannakesed, ma palun teid.» No nad süütasid tema ilu, noormehed. Pruut ütlebki: «Te ei kuulnud noormehed ja mu sõbrannakesed, kuidas ma anusin teid, palusin teid. Küllap ma tüütasin teid.» Pruut tõuseb jalule ja itkeb taas: «Kallid tüdrukukesed ja mu sõbrannakesed, tulge saatke mind koju viimast korda!» Tüdrukud panevad kedervarred ära ja lähevad mööda küla lauludega pruuti saatma. Aga pruut itkeb häälega. Ema kohtab õues tulega oma tütart sõbrannadega ja küsib temalt, et: «Tütar, kuidas sa lahkusid oma iluga lõbusast õhtuketrusest. Kas sul ei ehmunud süda?» Tulevad tuppa, ema ütleb, itkeb tütrele: «Tütar, kutsu oma sõbrannad oma koju!» Tulevad tüdrukud tuppa ja laulavad laulu, aga pruut itkeb häälega ja pakub sõbrannadele ilu. «Võtke mu ilu ja käige rõõmsal koosviibimisel ja las mu ilu kõnnib.» Ja pruu-

koja čoajuллa i ugoššaiččow ženihän tuomiźila. tütöt čoajuo jūvah i hǫän tüťťölöiľä keššeššä.. i lähťieh podruškat iлdakezroh, a ńevesta jǫäẅ itkeḿäh. hǫän itköẅ, istukkòa podruškazęt vieľä, elgǫä žaľeigòa iлdòa!

13. VII 1957.

---

dile pannakse üles samovar ja võtab sõbrannasid teega ja kostitab peigmehe külakostiga. Tüdrukud joovad teed ja ta on tüdrukutel keskel. Ja sõbrannad läḥevad istjatele, aga pruut jääb itkema. Ta itkeb: «Istuge veel, sõbrannakesed, ärge kahetsege õhtut!»

X. Maria Nikolajevna Stepanova

Jakonovo < Markova

98. Tüdrukud saunas kuulamas.

ühen kerran sväätkĭśśä miun tòatto pölľäťťeľi tüťťölöjä. lähťieťťiћ tüťöt küľüћ kūndęлęmah, keľľä mūtüžˇženihä popaďiw. mändiћ briћat peittǫ̈äčettih, istuočettiћ ikkunˇалла. ükśi šüdäi kǫ̈än ikkunazęh — — — hǫ̈än i šanow, miula hüvä liew ženihä. toiне šüdäi kǫ̈än лauvалла, a že šǫ̈ändü — — — šanǫw miula lienöw — — — a колmannęлла otęttiћ kǫ̈äśtä i vĭkoin ei лaššęttu kättä. pölľäššüttih tüťöt, vaŋgeuvuttiћ i lähťieťťiћ hüppǫ̈äмäћ koďih. a briћat jäľľešti. a tüťöt uššottiћ, dūmaidiћ, heiľä čūdieščow. koiśśa roskažiettiћ. šĭdä tĭjuššętťiћ — — — ei oлdu šišhozęt, a oлdiћ briћat.

Jakonovos 14. VII 1960.

---

98. Ühekorra jõulu ja kolmekuninga vahel mu isa hirmutas tüdrukuid. Tüdrukud läksid sauna kuulama, kellele missugune peigmees satub. Poisid läksid, peitsid endid ära, istusid akna alla. Üks pistis käe aknasse — — — Ta ütlebki: «Mulle saab hea peigmees.» Teine pistis käe lauale, aga see vihastus — — — ütleb: «Mulle saab — — —» Aga kolmandal võtsid käest kinni ega lasknud kaua kätt lahti. Tüdrukud ehmusid, hakkasid karjuma ja pistsid koju jooksma, aga poisid järele. Aga tüdrukud uskusid, mõtlesid, neil viirastub. Kodus jutustasid. Siis said teada — — — ei olnud kuradid, vaid olid noormehed.

99. Kaks laulu.

mejän ogordašša
hüvä tveta kukkiw.
tädä briḭhoa šuvačen,
üĺen hüvïn čukkiw.

markovan реллолла
kažvaw äijä morkkuo.
markovan briḭhoišša
eij◡oa ńühtä tолkkuo.

Markoval 10. VII 1953.

---

99. Meie juurviljaaias
õitseb kena lill.
Seda poissi armastan,
väga hästi suudleb.

Markova põllul
kasvab palju porgandeid.
Markova noormeestel
pole ühtigi mõistust.

XI. Tekuša Kuzminišna Vassiljeva

Jakonovo < Markova < Klevetša

100. Oma elust.

kʼeʹvečän roduo олęn. tòattuo eij‿оллun, kūvęn keššä olʼima mòamoлла. eʹlʼimä keühäʹldi. eij‿оллun lehmõ̮ä, eij‿оллun hevošta, eij‿оллun лammašta. mòamo èʹli kazačʼìhana bajaŕiśśa. bohatta òʹli bajaŕi. a nügüeńä on äijäʹldi parembi eʹländä čim ieʹlʼä.

Jakonovos 14. VII 1959.

101. Marjul.

kakšį babašta lähkiettiḣ maŕjah. keŕättiḣ, keŕättiḣ. matŕjona i šanow, aššu màša koďih! šил[a] on äijä keŕättü, a миила vähä. ka täḿä matŕjona tùʹli koďih, a mašòa eij‿òa. vuotętah, vuotętah, a mašòa eij‿òa. üökši jäi. vieʹlʼä toizekši üökši jäi. babòa eij‿òa. otęttiḣ tiʹligròaman, tüönnettih vipoлzovaлла. ka tüťär tùʹli šeʹlsoʹvettah. ka tùʹli markovaлла. sobʼeŕi kaiken

---

100. Olen Klevetša tõugu. Isa ei olnud, olime emal kuuekesi, elasime vaeselt. Ei olnud lehma, ei olnud hobust, ei olnud lammast. Ema elas teenijatüdrukuna mõisniku juures. Mõisnik oli rikas. Aga nüüd on palju parem elu kui enne.

101. Kaks eidekest läksid marjule. Korjasid, korjasid. Matrjona ütlebki: «Mine, Maša, koju! Sul on palju korjatud, aga mul vähe.» No see Matrjona tuli koju, aga Mašat ei ole. Ootavad, ootavad, aga Mašat ei ole. Jäi ööseks, jäi veel teiseks ööks. Eite ei ole. Võtsid, saatsid telegrammi Võpolzovale. No tütar tuli külanõukogusse. No

küľän. ūkettiḥ, ūkettiḥ, a häneľľä ūkkòa ei šòa. kūлow, što ūketah, a ei šòa häńeľľä vaŋguo. löüvettih häńen koivun‿алла. — — — mändiḥ koďih, hebozęn tuodiḥ. hebozęлла viediḥ koďih. garbалòa òľi äijä keŕättünä, äijä tukkuh pandu. jǫ̈ädih šuoh.

14. VII 1959.

102. Hunt.

käveľi hukka ikkun‿алла. ka briḥa i šanow tòatолла, ka mie häńen tapan. ілda tùľi. ikkunалла istuw, tòatолла i šanow, mie ńukkeuvuin. tùлę vardei kodvańe. nu tùľi hukka ikkùn‿алла. nu ka hǫ̈än i šanow, nouže, hukka tùľi, nouže. nu ka, hǫ̈än nouźi. kùńi šuoŕiečči, hukka uiďi. läkši händä ťàvottamah. läkši veŕejin tagòakši. nu šieľä колмi tukkuo олgie. nu ka олgiлoiлuo hukka. tùľi ohvotńikka. nu ka, hǫ̈än ohvotńikan pǫ̈äľľä, ründähin pǫ̈äľľä kočahti. üheľľä kǫ̈äľľä pidäẅ, a toizелла ružjалла pergaw. nu ka hǫ̈än prikĺńiečči kuoľiekši. nu ka tàḿä ohvotńikka läkši koďih. a ḥukka kočahti ohvotńikалла jäľľešti. i hvatťi poлvešta — — — mìdä miuла ròadòa häńeŋkeläʔ hǫ̈än otti kormanošta sklòadńikan. i hǫ̈än törkki hukkòa pǫ̈äh i tappo. i häńen viediḥ ohvotńikan boľńiččah. kūn boľńičašša vèńü.

17. VII 1959.

---

tuli Markovale, kutsus kokku kogu küla. Huikasid, huikasid, aga tema ei saa huigata. Kuuleb, et huigatakse, aga hüüda ei saa. Nad leidsid ta kase alt. Läksid koju, tõid hobuse. Hobusega viisid koju. Jõhvikaid oli palju korjatud, palju hunnikusse pandud. Jäid sohu.

102. Käis hunt akna all. No poiss ütleb isale: «Vaat, ma tapan ta.» Tuli õhtu. Istub aknal, ütleb isale: «Ma jäin tukkuma, tule, valva pisut aega!» No tuli hunt akna alla. No vaat, ta ütlebki: «Tõuse, hunt tuli, tõuse!» No vaat, ta tõusis. Kuni ta riietus, läks hunt minema. Läks teda püüdma. Läks väravate taha. No seal kolm hunnikut õlgi. No vaat, õlgede juures hunt. Tuli jahimees. No vaat, ta hüppas jahimehe peale, rinna peale. Ühe käega hoiab kinni, aga teisega peksab püssiga. No vaat, ta tegi end silmakirjaks surnuks. No vaat, see jahimees läks koju. Aga hunt hüppas jahimehele järele ja haaras põlvest kinni — — — «Mida ma temaga pean tegema?» Ta võttis taskust liigendnoa ja ta torkas hunti pähe ja tappis. Ja tema, jahimees, viidi haiglasse. Lamas haiglas kuu aega.

Foto E. Leppik 1959.
T. K. Vassiljeva.

103. Lendur Merezin.[33]

läkši mužikka päŕettä vaš, korźińkoja pľeťťie. a samaľotta лaŋgen, veńüẅ šuošša. hǫ̈än i vaŋguw, spaššі šie miлma! a tä̀mä ďeda i otvečaičči, mie varajan šiuлuo podoiďie. hǫ̈än šanow, mie ve̮ť oлe̮n rūškoi. ďèda i podoiďi — — — i šanow, èlä hüľgǫ̈ä miлma! nu ka hǫ̈än häńeľľüe podoiďi, revüen toi, i ńeľľä briḥačušta tuлdiḥ häńeŋke. häńen, tä̀män küľmänüen vojennoin vaľittiḥ revüeń i lähťiettiń vedämäń koďih. nu ka, küľäń tuлdiḥ. ei ńike·n ota ľoččikkòa koďih. a tä̀mä ďedańe ottį koďih. i lämmitti küľün.

---

103. Läks mees peergude järele, korve punuda. Aga lennuk langenud, lamab soos. Tema karjub: «Päästa sa mind!» Aga see taat vastas: «Ma kardan sinu juurde tulla.» Tema ütleb: «Ma olen ju venelane.» Taat läkski lähedale — — — ja ütleb: «Ära jäta mind maha!» No vaat, ta läks tema juurde, tõi kelgu, ja neli poisikest tulid temaga. Tema, selle külmanud sõjaväelase nad veeretasid kelgule ja läksid koju viima. No vaat, tulid külla. Mitte keegi ei võta lendurit majja. Aga see taadike võttis majja. Ja küttis sauna.

täm̀än ľoccikan pèżi. tä̀m̀ä ľoccikka šanow, mie šiuла rubien pomogaimah. min pakkuot ďeŋgòa, žen i tüönnän. ühen vain kūn èľi, spròavieccі vähän. tä̀dä ľoccikkòa kučuttį̀h meŕe·żina. hǫ̀än töndi ďedaлла ďeŋgòa, konžę̀ sotn̂an, konžę̀ kakšį̀. ďèda kuoľi, nüttèn̂ä babaлла pomogaiccow. tä̀m̀ä praud◡on.

13. VII 1959.

104. Laul.

kľeǘečän реллолла
kažvaw levie leh̃ti.
ken šuvaccow, ken ei,
kiviśtäẅ miun heŋ̀gi.

15. VII 1959.

Pesi selle lenduri. See lendur ütleb: «Ma hakkan sind aitama. Kuipalju raha palud, seda saadangi.» Elas ainult ühe kuu, paranes pisut. Seda lendurit kutsuti Merezin. Ta saatis taadile raha, millal sada, millal kaks. Taat suri, nüüd aitab eite. See on tõsi.

104. Klevetša põllul
kasvab lai leht.
Kes armastab, kes ei,
mu süda valutab.

XII. Aleksandra Vassiljevna Filippova

Jakonovo < Jablonka

105. Oma elust.

kuoľi meiľä tòatto. müö jäiṁä kaikìn pikkarazẹt, vìjen keššä da màma. jäiṁä müö keühüeššä, òľi meiľä elǫ̈ä trùdno. prišлoś meiľä pikkaražìлa i pakota, küľie müö käveľľä, mìлośťiṅòa. paśśibo rahvaž◡žaľeidiḥ. autẹttiḥ mamaлla meidä kažvattòa, i ròadòa autẹttiḥ. pühämpǫ̈äṅä màma pakkuow rahvašta, i autẹtah nìttǫ̈ä i autẹtah kündǫ̈ä. i miľľä màma goŕeudu, i rahvaś autẹttiḥ, žentäḥ što meiľä tòatto kuoľi, jäiṁä müö pikkarazẹt. mamaлla òľi trùdno meidä kažvattòa.

nu šìdä, konžẹ müö kažvòma, i veľľet miun kažvettiḥ, rubeima ròadamah i eľiṁä — — — rubeima eľäṁäḥ hüvìn. šìdä veľľet naidiḥ, mie mäṅìn mieheľľä omah küläḥ, i eľìṁä, hüvìn eľiṁä. šìdä liettiḥ hoлhozat. mäṅiṁä hoлhozah i veľľi miun màṅi hoл-

---

105. Meil suri isa. Me jäime kõik väikesed viiekesi ja ema. Me jäime vaesusse, meil oli raske elada. Tuli meil väikestel isegi kerjata armuande, käia mööda külasid. Tänu, inimestel oli kahju, aitasid emal meid kasvatada ja tööd teha aitasid. Ema palub inimesi pühapäeval ja nad aitavad niita ja aitavad künda. Ja mille üle ema kurtis, rahvas aitaski, sellepärast et meil isa suri, me jäime väikesed, emal oli raske meid kasvatada.

No siis, kui me kasvasime ja mu vennad kasvasid, hakkasime tööd tegema ja elasime — — — Hakkasime hästi elama. Siis vennad võtsid naised ja mina läksin mehele oma külla ja elasime, hästi elasime. Siis tekkisid kolhoosid. Läksime kolhoosi ja üks mu vend

hozah ükśi, a toizen otętťiḥ слūžвалла. holhozašša velʹelʹlä ęi tabaudun. häńelʹlä òli šūŕi ṕeŕeḥ, vìjen лapšie. hǫ̈än šai pòačportan — — — kaikki sprafkat, i hǫ̈än uijedi pìťeŕiḥ, enžiśtä ükśińäḥ. a лapšęt jǫ̈ädiḥ koiśśa i naińe. hǫ̈än pìťeŕiśśä śeižaudu ròavoллa i ottį šinne i лapšęt i naizen. śeižaudu hǫ̈än ròavaллa zavodah, annęttiḥ häńelʹlä komnatan. i hǫ̈än šieʹlä èli, èli. läžeüdü häńelʹlä naińe i kuoʹli. hǫ̈än jäi лapšìńke naizetta. naičči hǫ̈än toizeлла. i häńelʹlä ei tabaudun, što obižaiččow лapšie. hǫ̈än häńen àjo, i rubei eʹläḿäḥ лapšìńke. iče rubei heiʹlä goto·vimah murginòa. eʹlettih hüö hüvìn. hǫ̈än vìnòa ei juonun, brìha hǫ̈än òli mielòvä. šìdä velʹli лoppi слūžban, i tòžę šinne pìťeŕiḥ śeižaudu ròavoллa. ròado hǫ̈än šouferìna. šinne mäńi mejän śiźär nuorębmbi kaiťťie. i häńen šinne tòžę śeižatęttiḥ fòabrikaлла ròadamah. hüö šinne otętťiḥ i maman. i ruvettiḥ eʹläḿäḥ. i śiźär mieheʹlʹlä mäńi. a màma šieʹlä igäüdü i miuh tuлow, miušš[a] eʹläẅ, tòaš igäüdü, šanow, mie tòaš tahon pìťeŕiḥ. i lähtöẅ. i ka mie kevǫ̈älʹlä maman provodʹìn, proiʹdi kū i lieńi voina, i šieʹlä lieńi üʹlen šūŕi näʹlgä. velʹli miun kuoʹli näʹlgäḥ, śiźäŕem‿mužìkka kuoʹli näʹlgäḥ, velʹen лapšęt ńelʹläin kuoлdiḥ. veʹlen jäi ükśi tüťťońe, häńelʹlä òli vìźi vuotta. häńen otętťiḥ prìjuttah. šieʹlä kažvatęttiḥ händä kümmenen vìźi

---

läks kolhoosi, aga teine võeti väeteenistusse. Vennale kolhoosis ei meeldinud. Tal oli suur pere, viis last. Ta sai passi — — — kõik tõendid ja ta sõitis Piiterisse, algul üksinda, aga lapsed jäid koju ja naine. Ta läks Piiteris tööle ja võttis sinna ka lapsed ja naise. Ta läks tööle tehasesse, talle anti tuba ja ta elas, elas seal. Naine jäi tal haigeks ja suri. Ta jäi lastega ilma naiseta. Ta abiellus teisega. Ja talle ei meeldinud, et solvab lapsi. Ta ajas tema ära ja hakkas elama lastega, hakkas neile ise hommikueinet valmistama. Nad elasid hästi. Ta ei joonud viina, ta oli arukas noormees. Siis lõpetas vend väeteenistuse ja läks ka sinna Piiterisse tööle. Ta töötas autojuhina. Sinna läks meie kõige noorem õde. Ja tema pandi ka sinna vabrikusse töötama. Nad võtsid sinna ka ema ja hakkasid elama ja õde läks mehele. Aga emal hakkas seal igav ja ta tuleb minu juurde, elab minu juures, jälle hakkab igav, ütleb: «Ma tahan taas Piiterisse.» Ja läheb. Ja vaat, kevadel ma saatsin ema ära, möödus kuu ja tuli sõda (s. o. Suur Isamaasõda). Ja seal tuli väga suur nälg. Mu vend suri nälga, õemees suri nälga, venna lapsed neljakesi surid. Jäi üks venna tütrekene, ta oli viis aastat vana. Ta võeti lastekodusse. Ja seal kasvatati teda viisteistküm-

Foto E. Leppik 1959.

A. V. Filippova.

vuotta. šĭdä hǫ̈än kirjutti meiľä kirjan. ďèda da bàba eľettih kahen, täḿän tüťťözen otętťih prìjutašta. hüö holhozašša ŕòattih. i hǫ̈än heiľä òľi što tüťär. šĭdä hǫ̈än zdūmaičči omòa rouďinòa. i kirjutti miuла kirjan. kirjuttaw s a š a tòta, ongo teidä kèdä елošša? a miušša, òľi tuллu i śiźär pĭ t e ŕ i š t ä, kumbazęлла kuoľi näľgäh mužįkka. häńeľľä лapšie ei oллun. i hǫ̈än tüľi meiľä i mamaŋke, i hüö vain čuť ľekuttih, vain òľi heiľä kuoлла, oлdih hüö čuť елošša. màma terväh kuoľi miušša. šiźär väházeľdi koheńi.

---

mend (= kümme viis) aastat. Siis ta kirjutas meile kirja. Taat ja eit elasid kahekesi, nad võtsid selle tüdrukukese lastekodust. Nad töötasid kolhoosis ja tema oli neil nagu tütar. Siis talle meenus oma sünnipaik ja kirjutas mulle kirja. Kirjutab: «Saša-tädi, kas teid on kedagi elus.» Aga minu juurde oli tulnud Piiterist ka õde, kellel mees suri nälga. Tal ei olnud lapsi ja ta tuli meile emaga. Ja nad vaid vaevalt liikusid, neil oli jäänud vaid surra, nad olid vaevalt elus. Ema suri minu juures peagi. Õde paranes veidi, aina vahe-

nago·ľ vaihto omie veššoja. i šïdä läkši hǫ̈än vojennoih čoaśťih. i ròado hǫ̈än šieľä stoлovoiśśa i koheńi. konžę лoppiečči voina, hǫ̈än tòaš läkši pïťeŕiћ. i postuppi tòaš omaлла šijaлla fòabrikkah. i täm̀äńńägöńe tüťťöńe ďedašta da babašta kirjuttį meiľä kirjan, što ongo teidä kèdä eлošša. müö häńeľľä kirjuttïma, kèdä meidä on eлošša. i hǫ̈än šieldä i uiďi ďedašta i babašta. i tuľi meiľä roštovakši, tufľäźïśśa, ośeńńoiśśa paľtozęšša kehnozęšša. hǫ̈än ei ruohkin heiľä šanuo, što mie lähen kodih, a to ďèda da bàbä händä ei лaškiettaiś. i pǫ̈ä šivottuna kehnozęлla svïtaŕizeлla. šïdä häńen tòžę otęttįh pïťeŕiћ. i śeičas hǫ̈än eľäẅ hüv̀in. mieheľľä mäńi hüv̀äľľä briћaлla bohataлla. hǫ̈än häńen šuoŕitti hüv̀in. eľetäћ hüv̀in, kahen лapšie.

hüö oллah sńiḿieččeńüet kartočkaлla. i veľľi, kumbańe òľi šouferïna, ròadaw nüt fòabrikaлla mòaśťeŕina. i naińe šieľä ròadaw, täľľä že fòabrikaлla, motaiččow katuškoja. tüťär ükši jo ròadaw, a toińe käv̀eľöẅ škoлah.

Jakonovos 14. VII 1960.

---

tas oma asju. Ja siis läks ta sõjaväeosa juurde. Ja ta töötas seal sööklas ja paranes. Kui sõda lõppes, läks ta taas Piiterisse. Ja astus taas oma kohale vabrikusse. Ja niisugune tüdrukuke taadi ja eide juurest kirjutas meile kirja, et kas teid on kedagi elus. Me kirjutasime talle, kes meist on elus. Ja ta läks ära sealt taadi ja eide juurest. Ja tuli meile jõuluks, kingakestes, armetus sügispalitukeses. Ta ei julgenud neile ütelda, et ma lähen koju, muidu taat ja eit ei laseks teda. Ja pea seotud armetu sviitrikesega. Siis võeti ka tema Piiterisse ja ta elab praegugi hästi. Läks kenale jõukale poisile mehele. Ta pani teda hästi riidesse. Elavad hästi, kaks last.

Nad on pildil üles võetud. Ka vend, kes oli autojuhiks, töötab nüüd vabrikus meistrina. Ja naine töötab seal, sellessamas vabrikus, kerib poole. Üks tütar juba töötab, aga teine käib koolis.

Kommentaarid.

[1] Kedervars — *kuožal'i* koosneb ümmarguseks treitud varrest ja kannast (*kuožal'i kanda ~ kuožal'i händä*), mis on täisnurga all ühendatud. Kedervarre ülemine ots — *лàba* — on laiem ja lame. Labas on augud, kuhu pulga (*spičkа*) abil kinnitatakse koonal — *kud'el'ina*. Kedervarre kand pannakse taburetile või puupakule ja ketraja istub ise kanna peale ning hakkab ketrama — *kezrǫämäh*.

[2] *ілdakezro* — istjad, vallaliste noorte õhtune koosviibimine, kus tüdrukud esiti ketrasid, poisid mängisid algul kaarte, pärast aga harmoonikat, siis lauldi, vallatleti ja tantsiti. Istjaid lakati pidamast 35—40 aastat tagasi. Vanasti aastat 50—60 tagasi olevat olnud ka *p'äivädkezro* kaks päeva *kreštšeńieššä* — kolmekuningapäeva ajal, mil tüdrukud hulgakesi kedranud.

[3] *ńiegлa* — u. 8 cm pikkune, pisut kõver, teravate otstega lamba sääreluust või kõvast puust «kudumisnõel», millel keskele auk puuritud. Selle abil võib kududa — *ńiegлuo* — ainult ühevärvilisi pakse labakindaid — *алaźie* — ja meeste sukki.

[4] Karuäke — *pühuńe aštova* — oli 35—40 aastat tagasi üldiselt kasutusel. Selleks aeti okslik kuusk pikuti lõhki. Nõnda tehti 8—10 «lauda», mille alumise poole külge jäeti pikad oksad äkkepulkadeks. Äkke «laud» pandi kahe paari sirgete kaigaste vahele, mis seoti kasevitstega kokku. Karuäket kasutati alepõllu äestamiseks. Et äke ei kuivaks, pidi seda vees leotama. Kui pärast kolhooside rajamist enam alet ei põletatud (*kaškie ei vierrettü*), jäi karuäke tarvituselt kõrvale. Kõige kauem olevat teda kasutatud kartulipõllu äestamisel. Kartulite äestamiseks öeldi tarvitatud ka pildil esitatud karuäket Neblitša külas.

[5] *kobra* — peotäis sirbiga viljalõikamisel kas pihku või pöidla ja iga sõrme vahele (*šormi šòaroih*). Ühes vihus oli 3—4—5 *kobra*.

[6] *k'ègo*, gen. *k'evon* — suur rukki- või nisuhunnik, kümme koormat, tuhat vihku, vahel ka väiksem või suurem.

[7] *šūdęлuš* — kaetamine. Uskumus, et tumedate silmadega naine võib teise inimese haigeks nõiduda — *šūvęлla* — on vanade inimeste hulgas üsna levinud. Et teada saada, kas on tegu kaetamisega, pidi minema teatud eide juurde, kes proovis, kas oli kaetatud. Sel puhul pidi korstna ja uksed sulgema, et keegi ei näeks. Hakkas eit haigutama, oli haige kaetatud. Selle ravimiseks luges eit soolale sõnad peale. Kolm näputäit seda soola pandi kaussi vee sisse. Selle veega pidi haige silmad pesema või teda une pealt sellega pritsitama, et ta ehmuks ja haigus üle läheks.

[8] *dvorovikka* — nägematu majavaim, elavat laudas.

[9] Ussi kasutati sulatatult valutava koha määrimiseks. Sisse seda ei võetud ega antud ka loomadele.

[10] *jumaлa_ugлa* — elutoa nurk, kus asetsevad ikoonid, harilikult *paraščuppu* (vt. märkus 24).

[11] *kuťja* — teatud matusetoit keedetud riisist suhkru ja rosinatega.

[12] *rod'i·ť el'skoi p'äivä* — vanemate mälestamispäev olevat suviste pühade paiku laupäeval või sügisel.

[13] Vanatüdrukuks jäämisest öeldakse veel: *hǫ̈än jäi vanhaksi tütökši pokoińiekkoja peżeńäh'* 'jäi vanaks tüdrukuks surnuid pesema'.

[14] *kǫ̀ajieščemah* — kahetsema, harilikult *kǫ̀aješčemah.*

[15] *tarha* — «karjaaed», «karjatara», ruum Valdai rajooni külamajades esiku (*sińčo*) ja lauda (*lǫ̈ävä*) vahel, kus peetakse suvel loomi, sest seal on jahedam kui laudas.

[16] *virba_pühämpǫ̈änä* — palmipuudepühal käisid lapsed vanasti sugulaste, eriti ristiema ning -isa juures õnnitlemas (*virbiṁäh'*), mida tehti esitatud värsi sõnadega ning pajuokstega lüües. Pajuoksad — *virvat* — anti perenaisele. Nende tooja sai nädala pärast, s. o. lihavõtte pühade ajal — *äijänä pǫ̈änä* — muna. Pajuoksad säilitati jüripäevani ikoonide juures nurgas — *paraščupušša.* Jüripäeval aeti nendega kari välja. Pärast seda visati need vette.

[17] *jürgi peлdoh pürgi* — jüri palub väljale, öeldakse ,kui kevadel juba soe on.

[18] *kokora* — hapnemata või ka hapendatud rukkijahutaignast valmistatud ümmargune «korp», mis on kaetud kartulipudruga või kohupiimaga ja küpsetatud ahjus pannil.

[19] *iva·n‿da màŕja* — jaanikann, teat. rohttaim (*Melampyrum nemorosum*), ka *ĭvana kukka* — jaanilill. Selle pidavat tüdrukud ühes teiste lilledega jaanipööseks padja alla panema, et unes peigmeest näha.

[20] *peŕeńńikkä* — põll. Tavaliselt *peŕeď'ńikkä.*

[21] *virži* — tšastuška, neljarealine või pikem lõppriimiga laul, mida lauldakse lõõtspilli saatel, tavaliselt venekeelne. Karjalakeelseid tšastuškasid tuntakse vähe. Eeltoodud tšastuškast on mitu teisendit. Kõigis neis on aga keelejuhid 2. ja 4. värsis esineva ebasündsa sõna asendanud teisega. Vanu rahvalaule enam ei osata, kuigi teatakse, et neid on olnud. Ainsa regivärsi-katkendi on allakirjutanu tabanud Novgorodi karjalaste alal Dvoretskaja jaama lähedal asetsevas Pestova külas 1957. a. Nimelt mäletas 70-aastane Pelageja Semjonovna Ivanova seda järgmiselt:

лopen mie лoppuzęn,	Lõpetan ma koonlakese,
pūhin mie p'eŕt't iźen,	pühin ma toakese,
vien rikat järven randah.	viin purud järveranda.
kačon ül'äh', kačon алah,	Vaatan üles, vaatan alla,
üľähėänä päiväńe paiśtaw,	ülal paistab päikene,
алahāna venońe śeiźow.	all seisab venekene.
ken šieľä venozęšša?	Kes seal venekeses?
mämo rukka venozęšša.	Ema vaene venekeses.
òta miлma, mämo rukka.	«Võta mind, ema vaene.»
et màhu tüt'är‿rukka.	«Sa ei mahu, tütar vaene.»

[22] *jačka* — köster. Nähtavasti keelejuhi moodustis. Tavaliselt esineb murrakus *d'iekkuna* või *d'ačka.*

[23] *čuppu* — köök, nurk, mis asetseb suure ahju — *kiugòa* — ees ja on peretoast laudseinaga eraldatud. Harilikult ilma ukseta.

[24] *paraščuppu* — «parim nurk» on Valdai karjalaste maja otsmine nurk põigiti vastu suurt ahju: kui ahi on paremat kätt ukse kõrval nurgas, siis on *paraščuppu* pahemat kätt otsaseinas akna kõrval ja vastupidi — on ahi pahemal, asetseb *paraščuppu* paremal pool. Siin asetsevad *jumaлat* — ikoonid, sellest ka nimetus

jумала_uгла. Harilikult on siin söögilaudki, kus kostitatakse külalisi. Muidu süüakse oma perega tavaliselt köögis. Ukse kõrval ahju ääres olev nurk on *rikkašoppi*, s. o. pühkmenurk.

[25] *лòatka* — käepidemega savikauss, milles sulatati võid.

[26] Vanasti käisid tüdrukud vana-aastaõhtul või *sv̀ätkīśśä* ~ *sv̀ätkoiśśa*, s. o. jõulust kolmekuningani külas akna all kuulatamas. Selle järgi, kas toas kõneldi head või halba, ennustati.

[27] *šūŕi šǫ̈ä* — suur lumesadu. Selle vastand *pikkaràne šǫ̈ähụ̈t* — väike lumesadu, hea ilm.

[28] M. Pavloval on nähtavasti ainsana külas Neitsi Mariat ja «põlematut põõsast» kujutav ikoon (*неопалимая купина*), millest arvati, et see võib tulekahju kustutada. Tegelikult toonudki Maša ikooni toast välja ja jooksnud tulekahjule ning kõndinud põlevate majade ümber ikoon käes kuni tal tule käes palav hakanud ja tuletõrjujad ta koju ajanud.

[29] *otpuska* — teatav «luba», mille karjane olevat vanasti karja väljalaskmisel nõialt saanud, *štobị oiś kebiembi paiṁendòa* 'et oleks kergem karjatada'.

[30] *vihrom* — tuulispask, teistel keelejuhtidel harilikult *viehkora*.

[31] *pĺetuha* — pajuvitstest punutud korvitaoline seadeldis rees.

[32] Ḳlevetša — *klévečän kül'ä* — karjalasküla oli Jakonovo ja Markova vahel järve kaldal ning põles Esimese maailmasõja päevil maha. Inimesed kolisid teistesse küladesse.

[33] *Merezin* — tõenäoselt Nõukogude Liidu kangelane A. Maresjev, kelle lennuki sakslased Isamaasõja ajal alla tulistasid ja keda varjati ning põetati lähikonnas olevas Plavni külas.

Keelejuhtidest.

Matrjona Dmitrijevna T r o f i m o v a on 1883. a. sündinud ja kasvanud Neblitša külas. Abielludes tulnud 6 km kaugusel olevasse naaberkülla Jakonovosse, kus elanud üle 50 aasta. Töötanud põllutöölisena algul oma väiketalus, hiljem kolhoosis. Isa ja ema olid karjalased, mees samuti. Matrjona on kakskeelne, kuigi ütleb endal olevat kergem kõnelda karjala kui vene keelt: *karjelaižin miula kebiembi paišša. karjelaižin mie hoť päivän pagizen, en vaivu* 'karjala keeli on mul kergem kõnelda. Karjala keeli ma kõnelen kas või päev läbi, ma ei väsi'. Vene kirjakeele mõjusid ta keeles pole, sest ta ei oska lugeda ega kirjutada. Ta lastest ei räägi ükski karjala keelt, küll aga saavad sellest aru. Matrjona on parimaid keelejuhte, kellega olen töötanud. Ta kõneleb head karjala keelt, on jutukas, kannatlik, taiplik, intelligentne, kuuleb hästi. Elu pole tal ilmsesti iialgi kerge olnud: mees oli joodik, kaheteistkümnest lapsest on ta matnud üheksa, ta on jäänud varakult leseks viie lapsega, kellest noorim oli vaevalt aastane. Sellest hoolimata on ta loomult optimistlik ja sõbralik. Muinasjutte ta ei jutusta, küll aga räägib oma elu sündmusi ja lugusid igapäevasest elust, kõneleb vanadest kommetest ja uskumustest, tunneb rahvameditsiini, teab vanasõnu ja mõistatusi. On kaks korda Tartus käinud (1956 ja 1961), kus ta kõnet on ka helilindistatud.

Maria Mihhailovna M a k a r o v a on sündinud 1902. a. Peterburis, siirdunud imikuna Neblitšasse, kus kasvanud ja elanud 52 aastat. Koolis käinud kolm talve. Isa ja ema olnud karjalased, kodus kõneldud nende surmani karjala keelt. Mees olnud ema poolt venelane, kes karjala keelt küll ei rääkinud, kuid aru olevat saanud. Maria Mihhailovna elab alates 1955. a-st Tartus laste juures. Kodus kõneleb vene keelt. Karjala keelt räägib ladusasti,

vene laensõnu kasutab rohkesti. Tema, samuti kui mõne muugi kakskeelse karjalase keelepruuki iseloomustavad sageli laused, millest üks osa on karjala-, teine venekeelne, nagu näit. *et lähe jògo päivie heiľä nadojeda-t'* 'sa ei lähe neid iga päev tüütama'. *veńüẅ hǫ̈än na‿maŕjamįze* 'ta lamab Maarjamõisas'.

Anni Grigorjevna Majorova on sündinud 1900. a. Neblitšas. Samas kasvanud ja elanud. Oskab lugeda ja kirjutada.

Andrei Vassiljevitš Vassiljev on 1893. a. Markova külas sündinud ja samas kasvanud. Ema olnud venelanna. Lütihha külast, kes abiellunud lese karjalasega, kõnelnud ka karjala keelt ja õpetanud seda oma noorimale pojalegi, kelle ta saanud lesepõlves. Keelejuhi sõnade järgi: *mòamo oľi ľeški i meidᵃ oľi kakš poigòa häńeľľä priguľäidu. kümmenen da seiččeḿen miuлa oľi vuotta, uijeď in eläḿäh' pǐteŕiń* 'ema oli lesk ja meid oli tal kaks poega ulaelus saadud. Olin 17-aastane, sõitsin Piiterisse elama'. Andrei Vassiljevitš mobiliseeriti Esimesse maailmasõtta, võttis osa kodusõjast. Tulnud kodukülla tagasi, astus ta kolhoosi ja abiellus Matrjona meheõega Jakonovost. Ta naine Oudigi oskab hästi karjala keelt, nii et nad räägivad seda vahetevahel ka kodus. Andrei Vassiljevitš (*ondŕušа*) on Suure Isamaasõja invaliid. Kaotanud sõjas teise jala, elab ta nüüd pensionärina oma kodus. Ta on sõbralik ning arukas inimene, kes elu raskeidki silmapilke oma tugeva optimismi ja terve huumoriga on suutnud ületada. Markoval elab veel muinasjutuvestmise traditsioon, millega pikki talveõhtuid veedetakse. Andrei Vassiljevitš on hea jutustaja, kelle kunsti imetlejaid sageli võisime jälgida. Kui suvel tema maja otsas oleval lavitsal talt muinasjutte kirja panime, jäid töölt tulevad karjalased tihti särasilmi teda kuulama. Andrei Vassiljevitš oskab vene keelt lugeda ja kirjutada, mispärast ta vahel jutustab ka sellest, mida ta talvel lugenud. Et tal on suurepärane mälu, siis võis ta isegi väga pikki jutte vesta. Karjala keelt on tal võib-olla veidi raskem kõnelda kui vene keelt, eriti kui ta pikemat aega pole seda rääkinud. Pärast tulekahju 1959. a. kevadel ei osanud ta alguses karjala keeli muidu jutustada, kui võttis venekeelse raamatu ette ja püüdis tõlkida. Paari päeva pärast ta siiski loobus sellest. Eelesitatud lood on peast kõneldud. Andrei Vassiljevitš elab ise jutustatule kaasa, ta rõõmustab ja kurvastab ühes loo tegelastega. Ometi jutustab ta küllalt aeglaselt, tihti lausekaupa, tarbe korral sõna korrates, vahel kirjutajat isegi

jälgides. Lauseehitus on tal seetõttu mõnevõrra raamatulik. Vene laenelemente on ta keeles rohkem kui mõnel teisel keelejuhil. Eriti tugev on tal palatalisatsioon, mistõttu esineb *ť* asemel sageli *ķ* ja vastupidi. Temalt on märgitud ka näit. *igäütäľieččöẅ* 'tunneb igavust' ja *ńeľľäkümmeš* 'neljakümnes', M. Trofimovalt aga *igävöittäľieččöẅ* ja *ńeľľäkümmeneš*. Tuli tal jutustamisel sõnust puudu, kohandas ta silmapilk vene sõna. Muinasjutuvestjana oli ta asendamatu.

Maria Jegorovna Pavlova ehk *pȯaviлan màŕu johoran tüťär* on sündinud 1898. a. Markoval, kus ka kogu aja elanud. Kolhoosnik. Oskab veidi lugeda ja kirjutada.

Nastja Jegorovna Ondrejeva, eelmise õde, on sündinud 1906. a. Markoval. Oskab lugeda ja kirjutada. Abielus olnud karjalasega, praegu lesk. Töötas mõne aasta Jakonovos kooliteenijana. Elavad õega koos ja kõnelevad kodus vahel karjala keelt.

Nil Lavrentjevitš Petrov on sündinud 1888. a. Markoval, käinud neli talve koolis, olnud Esimese maailmasõja päevil sõdurina Soomes, seal jäänud tal jalad haigeks, olnud hiljem tagavarapolgus rätsep. Tulnud invaliidina Markovale tagasi, on end toitnud õmblustööga. Nil Lavrentjevitš loeb raamatuid ja jutustab nende sisu. Pensionärina on tal alati aega ja ta kõneleb meeleldi. Karjala keelt on tal aga raskem rääkida kui vene keelt. Jutustajana ei saa ta Andrei Vassiljevitši vastu. Muide on ta ainus keelejuht, kes karjala keeles on mõne kirja kirjutanud.

Katerina Pavlova on sündinud 1900. a. Markoval, samas kasvanud ja elanud, M. Pavlova ja N. Ondrejeva vennanaine. Ühe talve koolis käinud, oskab vaevaliselt kirjutada ja lugeda. Kolhoosnik. Karjala keelt kõneles küllalt hästi, ainult aega oli alati vähe.

Matrjona Timofejevna Ivanova ehk *ìvanan matŕjona timon tüťär* on sündinud 1875. a. Markoval, siin abiellunud ja elanud kuni surmani 1959. a. Oskas hästi karjala keelt.

Maria Nikolajevna Stepanova on sündinud 1906. a. Markoval. Kirjaoskaja. Elanud lühemat aega mehega Leningradis, hiljem lesena Markoval, kust siirdus 1959. a. pärast tulekahju Jakonovosse. Oskas karjala keelt hästi, oli aga raskesti haige, mispärast teda ei saanud keelejuhina kasutada.

Tekuša Kuzminišna (*kuźan tüťär*) Vassiljeva, oli u. 60-aastane, sündinud Klevetša külas, abiellunud Markoval, kus

veetnud suurema osa elust. Pärast maja põlemist 1959. a. kolinud Jakonovosse, kus ehitas uue maja. Kolhoosis tallimees. Karjala keelt kõneleb ladusasti, ms. rääkis seda kodus oma ligi 90-aastase mehega. Keelejuhiks aga hästi ei sobinud, oli püsimatu, mitte küllalt intelligentne, kõneles kiiresti ega suutnud lauset korrata.

Aleksandra Vassiljevna F i l i p p o v a ehk *f i l'à n s à š a v a ś - k a n t ü t'ä r* on sündinud 1896. a. Jablonkas, seal elanud ja abielus olnud. Hiljem kolinud Jakonovosse tütre juurde. Kirjaoskaja. Karjala keelt kõneles üsna hästi, leidis aga jutustamiseks vähe mahti.

Lühendid.

abess. = abessiiv
abl. = ablatiiv
adess.-all. = adessiiv-allatiiv
ak. = akusatiiv
aproks. = aproksimatiiv
egress. = egressiiv
el. = elatiiv
end. = endine
ess. = essiiv
gen. = genitiiv
ill. = illatiiv
in. = inessiiv
instr. = instruktiiv
J = Jakonovo küla
kom. = komitatiiv
krjV = karjala Valdai murrak
lsk. = lastekeelne
M = Markova küla
nom. = nominatiiv
näit. = näiteks
part. = partitiiv
pl. = pluural
sg. = singular
sm = soome keel
transl. = translatiiv
vanas. = vanasõna
vrd. = võrdle
vt. = vaata

SISUKORD.

Eessõna 3

Grammatika

Foneetika 7

Vokaalid §§ 1—4. (Vokaalharmoonia § 5. Vokaalide ja diftongide kvantiteet § 6. Sise- ja lõpukadu § 7.) Konsonandid §§ 8—9. (Palatalisatsioon § 10. Kakskonsonantsus § 11. Sandhi § 12. Astmevaheldus §§ 13—14. Rõhk § 15.)

Morfoloogia 24

Noomen 24

Käänded, nende lõpud ja tähendus. (Käänded § 16. Nominatiiv § 17. Genitiiv § 18. Akusatiiv § 19. Partitiiv § 20. Sisekohakäänded § 21. Illatiiv § 22. Inessiiv § 23. Elatiiv § 24 Väliskohakäänded § 25. Adessiiv-allatiiv § 26. Ablatiiv § 27. Hilistekkinud kohakäänded § 28. Aproksimatiiv § 29. Egressiiv § 30. Translatiiv § 31. Essiiv § 32. Abessiiv § 33. Komitatiiv § 34. Instruktiiv § 35.)
Mitmuse moodustamine §§ 36—38 38
Käänamisparadigmad §§ 39—40 40
Adjektiiv § 41 41
Komparatsioon §§ 42—45 42
Numeraalid 43
(Põhiarvud § 46. Järgarvud § 47. Murdarvud § 48. Arvsõnade kasutamisest § 49. Indefiniitsed arvsõnad § 50.)
Pronoomenid 45
(Personaalpronoomenid § 51. Refleksiivne pronoomen § 52. Retsiprookne pronoomen § 53. Possessiivsed pronoomenid § 54. Demonstratiivpronoomenid § 55. Interrogatiivsed ja relatiivsed pronoomenid § 56. Eitavad pronoomenid § 57. Indefiniitsed pronoomenid § 58.)

Verb 53

(Pöördelõpud § 59. Kõneviisid § 60. Ajad § 61.)
Aktiiv. Indikatiiv. Jaatav preesens § 62 54
Eitav § 63 55
Imperfekt § 64 (Imperfekti tunnus § 65) 55
Perfekt ja pluskvamperfekt § 66 57
Futuurum § 67 58
Potentsiaal § 68 58
Konditsionaal § 69 (Konditsionaali tunnus § 70.) 59
Imperatiiv. Preesens. § 71 61
(Imperatiivi tunnus § 72. Eitav imperatiiv § 73. Eriline manitsev imperatiiv § 74.)

Passiiv. Indikatiivi preesens, imperfekt § 75 63
(Passiivi tüvi § 76. Passiivi tunnus § 77.)
Perfekt ja pluskvamperfekt § 78 64
Potentsiaal § 79 64
Konditsionaal § 80 64
Imperatiiv § 81 65
Infiniitsed vormid 65
Infinitiivid. (I infinitiiv § 82. II infinitiiv § 83.)
Partitsiibid 67
(Aktiivi preesensi partitsiip § 84. Passiivi preesensi partitsiip § 85. Aktiivi mineviku partitsiip § 86. Passiivi mineviku partitsiip § 87.)
Nomen actionis § 88 69
Nomen agentis § 89 69

Muutumatud sõnad 69

Adverbid 69
(Koha § 90. Aja § 91. Viisi § 92. Hulga § 93. Seisundi või asendi § 94. Küsivad § 95. Rõhu § 96. Jaatavad ja eitavad § 97. Kivinenud käändelõppe adverbides § 98. Possessiivsufiks adverbides § 99. Adverbide komparatsioon § 100.)
Partiklid 72
Post- ja prepositsioonid 72
(Postpositsioonid genitiiviga § 101. Partitiiviga § 102. Illatiiviga § 103. Elatiiviga § 104. Adessiiviga § 105. Prepositsioonid genitiiviga § 106. Partitiiviga § 107. Elatiiviga § 108.)
Konjunktsioonid 75
(I Rinnastavad §§ 109—112.
II. Alistavad §§ 113—120.)

Tekstid

I. Matrjona Dmitrijevna Trofimova 78

1. Omast elust 78
2. Oma noorusest 87
3. Noorik leiba küpsetamas 88
4. Piiteris 90
5. Öövaht 90
6. Põleva kuuse kustutamine 91
7. Hunt karjas 91
8. Õpetaja karjala keelt küsimas 92
9. Joonistati pilt 92
10. Vägisi mehele 92
11. *kalakukko* 93
12. Kartulipudrukook 94
13. *kiśl'iččä rokka* 94
14. *kīžu rokka* 95
15. Kinnastest 95
16. Viltide tallutamisest 95
17. *koromisat* 96
18. Vikat 97
19. *aštôva* 98
20. Ale 100
21. Rukis 100
22. Hernes 102
23. Lina 102
24. Karjasest 103

25. Lapsehoidmisest 104
26. *šūdẹлuš* 104
27. *koлdunat* 106
28. *uńikukka* 106
29. Kummel 107
30. Palderjan 107
31. Millal tuleb esimest korda supelda 107
32. Roos 107
33. Herilase hammustus 108
34. Kollatõbi 108
35. Lehm lüpsab verd 108
36. Lehm ei mäletse 109
37. Sipelgad arstimiks 110
38. Uss arstimiks 112
39. Matustest 112
40. Surnute mälestamisest 113
41. *pominkat* 114
42. Kass toast välja 115
43. Eit, kes surma ootas 115
44. Vana-aasta õhtul kuulamas 115
45. Tüdrukud aeda mõõtmas 117
46. *dvorovikka* 118
47. *virba pühämpǫ̀änä* 119
48. Jüripäeval 120
49. Karja väljalaskmine 120
50. Jaaniööseks lilled padja all 122
51. Surnud mees käib kodus 122
52. Taat marjul 124
53. Eit marjametsas eksinud 125
54. Taat kartis äikest 127
55. Üksi kodus 127
56. Karupoeg 128
57. Rongil 129
58. Poes 129
59. Naine murdis hamba 130
60. Mees karujahil 130
61. Vanasõnu, kõnekäände, võrdlusi, uskumusi 132
62. Mõistatusi 136
63. *virži* 136

II. Maria Mihhailovna Makarova

64. Kaetamine 137
65. Neli laulu 138
66. Pruut istjatel 139

III. Anni Grigorjevna Majorova

67. Kaks laulu 140

IV. Andrei Vassiljevitš Vassiljev

68. Rikas vend ja vaene vend 141
69. Soldat võtab tsaari tütre naiseks 149
70. *lüčükkäńe skòaskańe* 154
71. *skòaska* 155
72. *paiṁen* 158
73. Soldat tsaari väimeheks 160
74. *cịba i d'èda* 165
75. Arukas tüdruk 169

76. Kuus pätsi leiba 177
77. *čudnoi skòaskańe* 178
78. *omòa iččiedä pagiźen* 179
79. Paks mees ja kaval arst 180
80. Kombeid ja uskumusi 182

V Maria Jegorovna Pavlova

81. Oma elust 185
82. Tulekahjul 186
83. Kaetamine 187
84. Karja väljalaskmine 188
85. Kuulamine uusaasta ööl 189

VI. Nastja Jegorovna Ondrejeva

86. Oma elust 190
87. *virži* 192

VII. Nil Lavrentjevitš Petrov

88. *mòan el'ändä petrova ńìлa лavre·ńťjeva* 193
89. Muinasjutt 196
90. Mees ja rebane 196
91. *tiedäjä vrača* 197

VIII. Katerina Pavlova

92. Oma elust 199
93. Eksimine 200
94. Laul 200
95. Klevetša põlemine 201

IX. Matrjona Timofejevna Ivanova

96. Markova küla tekkimisest 202
97. Pruut 202

X. Maria Nikolajevna Stepanova

98. Tüdrukud saunas kuulamas 205
99. Kaks laulu 206

XI. Tekuša Kuzminišna Vassiljeva

100 Oma elust 207
101. Marjul 207
102. Hunt 208
103. Lendur Merezin 209
104. Laul 210

XII. Aleksandra Vassiljevna Filippova

105. Oma elust 211
Kommentaarid 215
Keelejuhtidest 219
Lühendid 222

Пальмэос Паулине Юрьевна

ВАЛДАЙСКИЙ ДИАЛЕКТ
КАРЕЛЬСКОГО ЯЗЫКА

На эстонском и карельском языках

Редакционно-издательский совет
Академии наук Эстонской ССР
Таллин, ул. Кохту, 6

*

Toimetaja P. Ariste

Ladumisele antud 12. VII 1962. Trükkimisele antud 17. XII 1962. Paber 60×90, 1/16. Trükipoognaid 14,25 Arvutuspoognaid 12,87. Trükiarv 800. MB-09626. Tellimuse nr. 6179. Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu Ülikooli 17/19. II

Hind rbl. 1.05